

3 1761 07473727 1

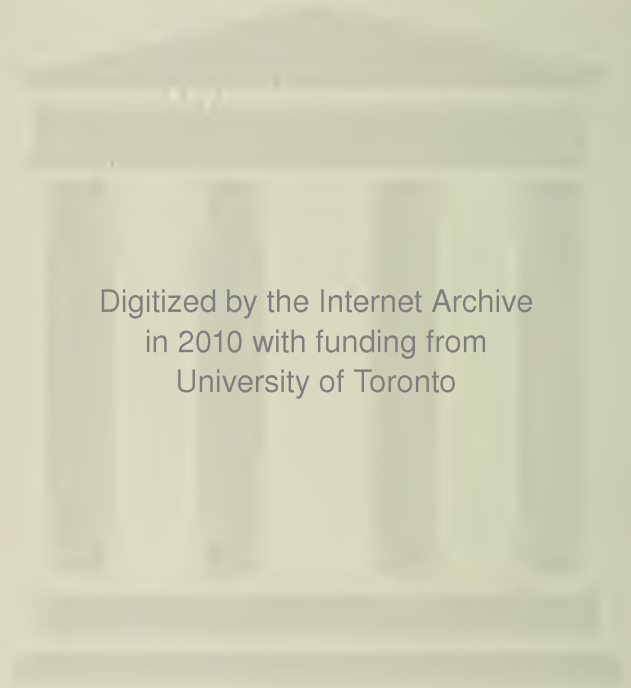

LDaNor
B6266
·Yc

ANDEN DEL

268176
31. 5. 32

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

Den nye menneskeskiidnings frembrud.

Bjørnson havde netop, i «Illustreret folkeblad», befriet sig for det lidt tunge og ræsonnerende slutningskapitel i «Aunun», som man lægger af sig en byrde, da han paa dampskibet «Ganger Rolf» drog med paa det fjerde nordiske studentertog, den 7de juni 1856. Efterat man i Malmö havde taget de danske og lundensiske kamerater ombord, seilede de tre landes studenter en tidlig forsommermorgen ind i dronning Margretes gamle unionsby, «det uforglemmelige, lyse, glade Kalmar, med den største rigdom paa smukke damer, som den hele reise kunde vise os, — hør det, kalmarienserinder!», — som det heder i Bjørnsons beretning. I Kalmar blev der, især efterat de mere høitidelige taler var udvekslet, «en aldeles uforlignelig stemning. Snart var en 10 visitkort fra hver enkelts bog vandret over i en ærlig kalmarboers og ligesaa mange over fra denne i hin. Snart saa man studenterne og

damerne arm i arm inde mellem de brede løvhvælvinger i en munter samtale, der ikke havde smag hverken af velkomst eller afsked. Snart saa man ham lidt forlegen trække op sit visitkort og byde det, snart saa man hende — enten finde langsomt frem sit eller endnu langsommere, endnu mere ikke-villende-villende tage en blyant af hans haand og skrive sit lille nydelige navn i en bog»

Men ved siden af denne idylliske form af skandinavisme gjorde ogsaa alvoret i den nordiske sammenslutningstanke et dybt indtryk paa Bjørnson. Professor Carlssons skaal for Norge i trädgården i Upsala «fik mig til at hulke som et barn». Og besøget i Upsala domkirke, «der omslutter hele afsnit af Sveriges stolte historie», eller i Ridderholmskirken og museerne i Stockholm stod senere for ham som et uforglemmeligt besøg i Sveriges fortid. I saadanne øieblikke «siger nordmanden til sig selv, at det svenske folk er et stort folk, et af de største, historien kan fortælle om, ja i forhold til virkemidlerne og tiden, hvori det virkede, maaske det største. Da sagde jeg til mig selv, at naar det svenske folk midt imellem disse minder gaar en jevn, borgerlig gang som broder ved vor side, da øver han dog sin heltemodigste gjerning. Ingen kan nemlig være blind for den umaadelige fristelse, som ligger i alle disse ord fra den gamle tid». Dens historie mødte de norske studenter overalt, i kirker og museer, i parker og paa

torve. Bjørnson undrer sig paa, om vi nogen-
sinde faar vor statue af Tordenskiold eller af
«vor folkekjære Christian den fjerde, Kristianias
grundlægger», og «de mange andre, der burde
leve midt imellem folket og tale til det om, hvad
det var og er. Der ligger en stor magt i disse
smaa fing».

Af de mange festtaler fandt Bjørnson de
fleste altfor lange. «Vi nordboere har da ogsaa
et forfærdeligt hang til at forstyrre vore godslige
festfornøielser med alskens opstrævet snak. Og
heri — det maa de brave svensker taale at
høre — er disse de slemmeste. De taler for
meget, og de taler for langt.» Desuden var de
fleste taler ikke sprunget frem af mødets egen
stemning. «De fleste er laget til forud og gaar
magelig side om side med al vor samtale.» De
svenske professorer Carlsson og Swedelius
og vor Welhaven nævnes af Bjørnson som
lysende undtagelser. Men mest indtryk paa ham
gjorde dansken Carl Ploug, ved sin aabne og
djærve tale for «Nordens politiske enhed», som
en røst fra den strenge virkelighed, der skar
igjennem festromantiken. Ploug hævdede, at
uden et bestemt politisk forbund kunde det
folk, som blev angrebet af en stormagt, ikke
faa nogen virksom hjælp af de andre nordiske
folk, fordi disse, selv om de ønsker at hjælpe,
«savner en lovlig ret, en bestemt forpligtelse
dertil». Disse ord viste sig jo senere som den
haarde sandhed. Bjørnson gjengiver dette Plougs

«politiske testamente» i sin helhed og tilføier: «Vi er dog i grunden nogle stympere alle mod Ploug. Han er handlingens mand og som saadan kommen et skridt videre end vi, som holder den hele sag i abstraktionens taage og derfor har godt for at være enige og tale, saa alle liker det. Men den, som skal handle, . . . maa tage parti, det vil sige, søge begrænsning, og . . . da er det forbi med freden, da skal det være forbi med den. Skjønt man ikke kan gaa med Ploug ret længe, tvinges man dog til at agte, ja elske ham, som man elsker alt det, der er frit, kjækt og kraftigt. Naar jeg saa Ploug lægge frem iblandt os, maatte jeg altid tænke paa hine høvdinger i de gamle slag, hvis langskibes stavne rak et godt stykke frem foran de øvriges.»

For at faa et indtryk af stemningens alvor og den saa at sige historiske vækkelse paa studentertoget i 1856 maa man erindre, at Krimkrigen var gaaet lige forud. Krimkrigen drog pludselig Norge og Sverige ind i den europæiske politik. Det saa en stund ud, som om krigen mellem vestmagterne og Rusland skulde vokse op til en verdenskamp. Henimod krigens slutning var det, som om den europæiske storpolitiks millioner af øine pludselig blev rettet mod Sverige og Norge. Marskalk Canrobert, «seierherren ved Inkermann», kom med en hemmelighedsfuld sendelse til Stockholm, og der gik rygter om vor snarlige deltagelse i krigen. Især i Sverige drømtes der store og fantastiske

drømme om at gjenvinde Finland. Og fra norsk side pegte især O. Richter i «Aftenbladet» og i selve «The Times» paa den fare, som truede de finmarkske havne fra Rusland, som lige fra Peter den stores tid havde drømt om at plante Andreaskorset ved Atlanterhavet. Man fablede om de finmarkske fjordes og havnes aldeles enestaaende egenskaber og troede feilagtig, at Rusland selv ikke havde brugbare havne ved Nordishavet.

Frugten af Canroberts sendelse blev, som bekjendt, den saakaldte november-traktat af 21de november 1855, hvorved Napoleon den tredje i grunden udnyttede Norge og Sverige i sin tjeneste. Meningen var øiensynlig ikke den at udvide krigen, men alene at tvinge Rusland til fred. Tilsyneladende var vestmagterne generøse; de garanterede Sveriges og Norges udelelighed og integritet, som de to lande forpligtede sig til at opretholde. Men i virkeligheden betalte de to stormagter en reel fordel i øieblikket med papirpenge af synkende værdi. Den svenske udenrigsledelse opgav i diplomatisk forstand de forenede rigers absolute neutralitet og lod sig bruge til at tilføie Rusland et «diplomatisk nederlag», som «Aftenbladet» siger, — hvad der sandsynligvis skadede de forenede rigers handlefrihed og derved Danmarks sag i 1864. Sveriges store og endnu saa levende historiske minder viste her sin farlighed, ligesom de overfor Norge netop i de samme aar ytred sig paa en mindre

behagelig maade gjennem den bekjendte Crusenstolpes og andres voldsomme angreb paa Norges selvstændighed og krav paa en ny, amalgamistisk union.

Men disse skyggesider ved Krimkrigen forhindrer ikke, at den virkede som en sterk historisk vækkelse, foruden at den, i forbund med den nye engelske frihandel, i høi grad fremmede den norske skibsfart. Krimkrigens udgang føltes ogsaa som en overordentlig lettelse. Man havde deltaget i en vældig krigs spænding fra en af de forreste, men ikke ufarlige, tilskuerspladse. Franske og engelske krigsskibe havde søgt vinterly og anden gjæstfrihed i vore havne og med kanondrøn og skinnende vaaben og uniformer vist os et opera-glimt af krigens sceniske apparat. Især ungdommen maa vel have oplevet denne krig som et stort romantisk drama, paa en passende poetisk afstand, — samtidig med at de næringsdrivende klasser fulgte krigens gang med baade poetisk og praktisk spænding. Det er neppe for meget sagt, at Krimkrigen dels direkte og dels indirekte, gennem sin eftervirkning paa studentertoget, gav norske digtere og særlig Bjørnson, hvis digtende trang havde været rettet mod nutiden, et kraftigt stød i retning af historisk digtning. Straks efter hjemkomsten fra Upsala blev jo den nutidskomedie («De nygifte»), som han havde planlagt i det foregaaende aar, omdigtet til et saga-stykke fra Norges store ufredstid, «Mellem slagene».

Denne omdigtning kom ligesom af sig selv og med uimodstaaelig magt. Hans barndoms indtryk af Snorre var under hans læreaar i Kristiania bleven udvidet især gennem de første bind af P. A. Munchs store verk, «Det norske folks historie». Men før studentertoget var der saa meget, som holdt ham fast i nutidens liv. Det var utvilsomt mødet med Sveriges historiske minder og skandinavismens tilbageblik mod Nordens fortid, som gjorde, at indtrykkene fra Snorre og P. A. Munch med ét blev uhyre levende. Men som levende blev de fordringsfulde. De lod ham ikke i fred. Han maatte forsvare Norges gamle minder mod de svenske og danske. De gamle helte kom til ham og krævede liv af hans liv, kong Sverre i spidsen — den mest forunderlig sammensatte, den mest gaadefulde og i psykologisk henseende mest tiltrækkende af dem alle. I sit sjæleliv den mest moderne af alle Norges gamle høvdinger, som det har været sagt af J. E. Sars. Professor Sars erindrer fra sit første samvær med Bjørnson i studenterdagene, at de to historiske personer, som dengang sysselsatte Bjørnson sterkest, var Sverre og Napoleon. Sverre er jo paa en viss maade vor gamle histories Napoleon; som denne var han en fremmed eventyrer fra en afsidesliggende ø, «en liden mand fra et udskjær», som Sverre sagde om sig selv — fra Færøerne eller Korsika. Begge var genier, som forenede noget af sin tids mest fremskredne viden med en

robust-barbarisk krigslyst, som muligens hang sammen med, at de kom fra et tilbageliggende milieu ind i et mere fremskredent; derfor begge saa sammensatte, saa rige paa modsætninger. Men hvad der især drog Bjørnson til Sverre, som til Napoleon eller Scipio, var vel den beslutsomme raskhed og evnen til at indblæse en ny aand i en hel armé — den suggestive evne, som er et særkjennde for en høvding. Dertil kom hos Sverre ogsaa det gaadefulde ved hans herkomst og ved hele hans indre liv — et tillokkende emne for en psykologisk digter.

Bjørnson havde netop i sine egne oplevelser i den allersidste tid fundet nøglen, som syntes at lukke op til dette gaadefulde indre. I theaterstriden havde han selv indblæst fremfærd i en hel liden hær og for første gang følt baade jubelen og smerten ved det at staa frem som fører. Den som vil rette tidens feil og kjæmpe en sag frem til seier tversigjennem fastgroede vaner og interesser, er nødt til at volde bra folk smerte og derved saare ogsaa sig selv. «Der kan være høvdinger,» siger kong Sverre, «som bærer paa en tung skat af gode raad for sit land, men møder misforstand og kjøber sig den ret at gjøre godt for mange mands drab og stort mandefald». . . .

Kong Sverre er den store skikkelse, som møder os ved indgangen til et nyt afsnit i Bjørnsens liv. Og vi skal senere se, at hans personlige forhold til denne skikkelse kaster lys

over hele den nye periode og paa en maade over Bjørnsons hele menneskeverden. — Men kong Sverre er dog ikke den første fantasi-skabning, som svarer til den nye stemning fra theaterstriden. Endnu før han var færdig med «Aunun», som øiensynlig ikke fængslede ham helt, havde han skrevet den langt raskere og mere vellykkede lille fortælling «Et farligt frieri», som udkom (i «Illustreret folkeblad») dagen mellem de to theaterslag. Her er helten en ærgjerrig og dristig paagaende natur, den første i rækken af Bjørnsons viljehelte, i slegt med kong Sverre i «Mellem slagene», med Stange i «Ole Stormoen» og med Bjørnson selv. Den sidstnævnte noget flygtig skrevne fortælling staar i «Illustreret folkeblad» fra 16de juli til 13de august og er vel altsaa skrevet paa Søgne kort efter «Mellem slagene». Ogsaa denne fortælling handler om en dristig og resolut beiler, ligesom «Et farligt frieri».

Det er betegnende for forholdet mellem liv og kunst, at denne menneskeskikkelse — høvdingenaturen — bryder frem samtidig i Bjørnsons digtning og i hans praktiske liv. Det er de samme kræfter, som blir til drøm og handling. Hos Bjørnson træder de omtrent lige sterkt frem i daad som i digt. Han skaber sine fantasiskikkelser ligesom af overskuddet af sin livstrang — af den handlekraft, som han ikke finder anvendelse for i det virkelige liv. Hans higen og tragten faar udløb til to sider paa en

gang, eller turvis. Medens mange andre store menneskeskildrere synes at have alledet og bundet sin handlekraft i sin digtning, som man binder en kapital i faste eiendomme, har Bjørnson ikke sat sin livskapital anderledes fast, end at han naarsomhelst kan disponere over den til eget brug. Han laaner al sin kraft til sine fantasibørn, men saaledes at den vokser og vender tilbage med renter, naar han har brug for den. Hans intense liv i billedernes verden synes ikke at svække, men snarere at forøge hans appetit paa at leve sterkt med i den omgivende virkelighed. Denne sunde og kraftige rytme, dette harmoniske vekselbrug, hvorved han omsætter handlekraft til digtende skaber-evne eller omvendt og praktisk beviser loven om de sjælelige kræfters «ækvivalens», er noget af det ogsaa i rent psykologisk henseende mest fængslende ved denne digter. Og dette vekselbrug kan siges at begynde med «Et farligt frieri», theaterslaget og «Mellem slagene».

Paa selve studentertoget blev hans trang til at optræde som taler og idé-anfører paa én gang tilskyndet og opdæmmet. Hans selvkritik holdt ham tilbage, som den hidtil havde holdt ham tilbage som digter. Skjønt han nok havde havt lyst til at maale kræfter med Welhaven og Ploug og de andre, kom han aldrig længer end til talerstolens trin. Men netop derfor tog han straks efter hjemkomsten revanche som digter. Hans trang til at være med i tidens kampe kom til

udbrud i «Mellem slagene», — ikke blot i kong Sverres, men ogsaa i Halvard Gjælas skikkelse.

Halvard Gjæla er en ung og evnerig mand — Vestlandets bedste skytte —, som sidder stavnsbunden paa fjeldet, midt imellem de to kjæmpende leire. Hans sværd «har været brugt, men for lidet til at hænge». Ogsaa hos ham faar den ubrugte livstrang et foreløbig lindrende, men i længden forsterkende afløb i digtning: «Det er tungt for gjæv mands søn, naar sværde mødes, at sidde ved taus kvindes side og høre hendes rok surre»

Men endnu større medfølelse har digteren med hustruen, Inga. Hun «er tifold ulykkeligere». Hun er «bunden fast til vuggen». Om der blir strid, kan hun ikke tage del i kampen. At et menneske maa staa uvirksomt, er for Bjørnson det utaaleligste af alt: — det ikke at kunne gjøre fra eller til — som Bergliot, da hendes mand og hendes søn hugges ned og ligger uhevnet, i Bjørnsons senere digt. Det har kanske allerede fra barndommen af staaet for ham som det smerteligste ved de gamle borgerkrige: hvad en hustru, en mor eller en ung pige maatte lide — som Inga og Bergliot, som Sigurd Slembes mor, eller som Ingigjerd i «Arnliot Gelline». Alle disse, som sagaen knapt nævnte, skulde faa vederlag og opreisning i hans digtning.

Ingas stilling er mest uudholdelig. Derfor er det hende, som gjør det første fortvilede

skridt: at hente op nogle af kong Magnus's mænd, for at fremtvinge en løsning. Det er den vanmægtiges lindring. Saaledes kan den indestængte virksomhedstrang blive til sprængkraft.

Bjørnson havde paa en maade selv været stavnsbunden og følt de indestængte og ubrugte kræfters voldsomme tryk. Under Krimkrigen især havde han længtes ud i den store, vide verden; han havde villet reise til Pariserudstillingen, men maatte sidde hjemme af mangel paa mynt. Ikke engang at digte om de stavnsbundne havde han dengang formaaet. Men nu, da han havde været ude og snart skulde reise ud paany, — nu kunde han pludselig legemliggjøre sin virksomhedstrang ogsaa i digtning. Det maa i det hele have været en lykkelig sommer, han denne gang, i 1856, tilbragte hjemme paa Søgne. Hvad der ikke havde lykkedes ham under det foregaaende besøg, lykkedes nu paa fjorten dage. Han blev digter ligesaa pludselig, som det undertiden efter mange og lange skuffelser blir vaar. Den kolde ventetid var forbi. Længe forberedte motiver skjød frem — først og fremst det, som ikke var kommen til udfoldelse i det foregaaende aar. Denne spire kløvede sig nu i to og blev først til et sagastykke og senere til en nutidskomedie. Det var vederlaget for forsinkelsen: to vidt forskellige livsbilleder, men bygget over det samme problem, den samme vanskelighed og vaande. I «Mellem

slagene», som i «De nygifte», er der et ungt, om ikke netop nygift ægtepar. Baade hos mand og hustru er der en indre strid mellem to konkurrerende, men, som det synes, ligeberettigede livsbehov. Den unge hustru drages af alle ømhedens og kjærlighedens magter til to modsatte sider, — til sin mand og til sin gamle, hjælpeløse far. Hun nødes foreløbig til at vælge. Men hvem hun end maa give slip paa, vil det blive som en lemlæstelse. Hun er vokset sammen med dem begge. Begge er bleven dele af hende selv. — Hos den unge mand er der en ligesaa uløselig strid mellem hans kjærlighed til hustru og barn og hans daadstrang. For Halvard i «Mellem slagene» som for Aksel i «De nygifte» er livsproblemet dette: Hvad skal en begavet mand gjøre, naar familjelivet binder hans evner, — naar hensynet til hustru og barn blir ham en klamp om foden og gjør hans ærgjerrige virkelyst til hjemmets fange? Med dette store, almenmenneskelige problem begynder Bjørnsens dramatiske digtning: Forholdet mellem individ og familie, mellem ærgjerrighed og kjærlighed, mellem trang til selvudvikling og trang til den mest urmenneskelige form af forbund.

For en natur som Bjørnson, hos hvem ærgjerrig virkelyst og trang til kjærlighed allerede fra først af synes at have været lige sterkt udviklet, maatte dette problem blive særlig spændende. For ham maatte den af krydsende

livsbehov knyttede knude strammes i en overordentlig grad og synes næsten uløselig. Han har selv fortalt mig, at planen til «De nygifte» var i 1855 saagodt som færdig. Hvad han manglede, var form. Muligens manglede han ogsaa — foruden fyldige virkelighedsindtryk — en person, som kunde hjælpe til at løse knuden. Den skikkelse, som senere blev til Mathilde, digterinden, var kanske ikke endnu helt udformet. Eller han havde endnu ikke mod til at lade digtningen gribe saa afgjørende ind i livet.

Men Upsalaturen bevirkede, at hele problemet blev omplantet til sagatiden, i et ganske andet historisk milieu. Og ved denne overflytning fandt han pludselig den person, som kunde løse knuden: kong Sverre. Netop den samme, som ogsaa sætter handlingen i gang. Begge dele er i psykologisk henseende dybt begrundet og gjør dramaets bygning enkel og fast.

Det er Sverre, som volder striden i dobbelt forstand. Han har tændt borgerkrigen for at drive en stor sag igjennem. Men han pines af sorg over, at denne strid forøder manges liv og lykke. Det synes at være hans sinds fredløshed og uro, som driver ham ud paa speideri. Men derved bringer han ufreden ind i den ensomme hytte paa fjeldet, ved at fortælle om krigen. Han maa følge sin natur, som er at sætte kræfter i gang og smitte andre med sin foretagsomhed. — Men for Bjørnson er dette blot den ene side af en født høvdings natur. Den

anden side er trang til at stifte fred og forbund mellem de igangsatte kræfter. Og det ene følger paa en maade af det andet. Det er i grunden ikke en førers sag at frembringe strid. Han forefinder i sig selv og omkring sig stridende interesser og livsbehov, og ved sin uvilkaarlige trang til at vække de slumrende kræfter forvandler han et snigende onde til et aabent og akut. Men derved paaskynder han en løsning af striden. Kræfterne mobiliseres paa begge sider og maa rykke ud i aaben kamp. «Tag heller et par timers kamp end et par aars lidelse!» I disse kong Sverres ord til Inga, som ikke forekom i den første udgave af verket, men som laa gjemt i Sverres karakter, ser vi paa en gang den fødte høvdings og den fødte dramatikers tendens. Der er, ialfald for Bjørnson, et inderligt slegtskab mellem dem begge. Derfor falder det ham saa naturligt, at en høvding sætter den dramatiske handling i gang, og at han netop derved baner vei for en forsoning af striden. Der gives mangt et ulmende onde, som ikke kan læges uden gennem feberens krise. Udfaldet kan blive lykkeligt eller tragisk. Det kan hænge i et haar, som her i «Mellem slagene». Intet menneske raader helt for udgangen. Hvor mange er med, kan det koste fleres liv eller lykke. Men dette er det naturlige tragiske element i en høvdings liv. Det kan gøre ham hjertesyg. Det kan give ham stunder af tvil, som dem, Bjørnson fremhæver i sit senere

drama om kong Sverre. Men dette tragiske islæt i en førers liv behøver ikke at lamme hans handlekraft. Han omsætter det atter og atter til drivkraft, til længsel efter at «gjøre godt for mange mænds drab og stort mandefald». Smerten blir til uro og ny foretagsomhed. Den driver Sverre op til den ensomme familje paa fjeldet. Han kan ikke hvile selv i det korte mellemrum «mellem slagene». Denne stund vil han nytte til at forsone og stifte fred. Og det lykkes ham at forlige manden baade med sin hustru og med hustruens far. Han optager dem alle i sit forbund.

Saa dybt et greb gjorde Bjørnson allerede nu, endnu ikke fireogtyve aar gammel, i de menneskelige kampes psykologi. «Mellem slagene» er, trods ubehændigheder og begynderfeil, et lidet psykologisk mesterverk. Der er ikke mange personer — blot fire foruden dem, som man kunde kalde koret. Men alle træder frem i kraftigt relief. Og under den enkle handling er der et rigt og sterkt sjæleliv. Der er dybt tilbunds, som i et norsk fjeldvand. En lang indlevelse i sagatiden er gaaet forud, og sikkert mange personlige indre kampe mellem modsatte og dog sammenhørende livsbehov.

Til disse indre kampe, som muligens i nogen grad spiller ind i hans første digtning, hører vel hans forhold til sine forældre. Da han, meget imod deres ønske, opgav eksamensstudierne og besluttede at leve af sin pen, maa det have

været en noksaa alvorlig krise. At opgive eksamensstudiet og den sikre kongevei til levebrød følte han vel ogsaa som haardt overfor sin forlovede, der ventede paa ham. Denne for omtalte barne-forlovelse fra 1849 med en dannet og kunskabsrig dame, som var noget ældre end han selv, blev, efter hvad han selv har meddelt, til gavn for hans senere digtning, fordi han i flere aar fortalte hende om alt i sine breve og paa en maade forte en dagbog, som i høi grad udviklede hans stil og fremstillingsevne. Han følte sig bunden ved sit ord, indtil hun selv et par aar efter løste ham og giftede sig med en anden. Men dette var senere. Da han efter turen til Upsala besluttede at rive sig løs ogsaa fra journalistiken og reise paa det uvisse til udlandet for at vie sig udelukkende til digtning, maa han vel have følt det, som om han rykkede og sled i alle pietetens baand, og som om det ene livsbehov bekjæmpede og saarede det andet. Især hans forældre havde vistnok paa denne tid ikke synderligt haab til hans fremtid.

Disse oplevelser spiller sandsynligvis ind i «Mellem slagene» og «De nygifte». Men det er dog ikke det egentlige udgangspunkt. I sin digtning har han stadig rettet tanken udad, mod andre mennesker, selv om han hented drivkraften og forstaaelsen fra sig selv. Man kan spørge, hvor han havde fundet dette motiv om «De nygifte» og særlig om en ung hustru, som drages lige sterkt til sine forældre som til sin

mand. Det vilde her, som saa ofte, have været umuligt at finde udgangspunktet, hvis det ikke gjaldt en nulevende digter, som har bevaret en erindring om stykkets tilblivelse. Motivet var, efter hvad Bjørnson har meddelt, et virkelighedsindtryk: general X's datter var kort efter bryllupet flyttet, eller endog flygtet, tilbage til sine forældre. At den unge hustru endnu var et barn, som var bleven gift for tidlig, er et motiv, som jo kommer tydelig nok frem i «De nygifte». Emnevalget er dristigt og paafaldende «naturalistisk»; det virkede som saadant endnu i 1865, da Bjørnson selv satte stykket iscene. Men den paatrængende realisme i problemvalget afdæmpes ved den varsomhed og finhed, hvormed emnet er behandlet. Og her, som senere i «Magnhild» og «Paa Guds veie» er den paagaaenhed, hvormed der røres ved det mest intime, forbunden med en læges hjælpsomhed og hensynsfulde raskhed.

Der kan neppe være tvil om, at dette motiv for Bjørnson voksede sammen med indtryk fra nyfranske lystspil, særlig «*Un Caprice*» af Alfred de Musset, som Bjørnson i det foregaaende aar havde anbefalet til opførelse paa Christiania theater¹. Som flere af hans kamerater erindrer, sværmede han i det hele for Musset. Og det har jo ogsaa vist sig, at af alle det nyfranske dramas frembringelser har i det store og hele ingen bevaret sit værd og sin friskhed i den

¹ «Morgenbladet», 25de nov. 1855.

grad som Mussets sarte og let henaandede, men alligevel ofte saa dybe «*Proverbes*». Da Bjørnson blev theater-direktør i Kristiania, oversatte og iscenesatte han selv et af de yndefuldeste af disse stykker, «Man skal ikke sværge paa noget» (*Il ne faut jurer de rien*). Et lidet træk har han utvilksomt optaget i «Mellem slagene» fra «*Un Caprice*», — den unge hustrus arbeide paa en foræring til sin mand. Inga siger hos Bjørnson: «Jeg prøvede at lade ting tale for mig; jeg gjorde en trøie til ham, saa godt jeg kunde, og gjemte den til aarsdagen efter vor ankomst hid.» Den unge hustru Mathilde i «*Un Caprice*» hækler hemmelig en pengepung af rød silke til sin mand, forat han skal se, at hun holder af ham. Og her, som i «De nygifte», er der en anden ung dame, som bidrager til, at mand og hustru forsones, om end maaden er vidt forskjellig. Men især hos den unge ægtemand har Bjørnson, i begge sine stykker, indsat noget af sin egen virksomhedstrang og desuden gjort ham til en ganske anderledes varm og kjærlig natur end den lidt blaserede og ubetydelige franske verdensmand hos Musset.

Ogsaa i en anden berømt nyfransk komedie, som Bjørnson havde anmeldt med beundring i begyndelsen af 1855 (altsaa før han reiste hjem til Sogne for at skrive «De nygifte»), «Hr. Poiriers svigersøn», af Emile Augier og Jules Sandeau, er det dramatiske hovedmotiv en strid mellem den unge ægtemand og hustruens

far, hvad der fører til en strid mellem mand og hustru. Bjørnson beundrede det nyfranske lystspil, og der kan neppe være tvil om, at han i sit første udkast til «De nygifte» vilde kappes med Musset og med Scribes efterfølgere ved hjælp af et lystspilmotiv, som han havde fundet i norsk virkelighed, og med norske menneskeskikkelser fra nutiden. Han vilde paa en maade omplante den franske nutids-komedie, særlig den, som handlede om familjelivets problemer, paa norsk grund og derved blandt andet overfloie de danske lystspil og vaudeviller. Men han kjendte endnu for lidet til den moderne kultur-verden, han vilde fremstille, hvorimod han i aarevis havde levet sig inderlig og naivt ind i sagatiden. Hans første familjedrama blev derfor et sagastykke og endnu mere forskjelligt fra de franske stykker end «De nygifte».

Bjørnson har selv fortalt, at han fandt ét af motiverne til «Mellem slagene», nemlig taus-heden, som «dræber mere end ord», i en fortælling af Émile Souvestre. Sandsynligvis vakte han derved til bevidsthed om sine egne barndomsindtryk af norske bønders, og ikke mindst hans egen fars, sky for at udtrykke sine følelser. I dette stykke i det mindste kunde norsk sjæleliv kappes i dramatisk spænding med det franske, eller vel saa det. Og netop dette træk af faamæltthed og sky for at vise sine følelser var fælles for sagatidens mennesker og de norske nutidsbønder. Gjennem dette sjælelige træk og

det dertil svarende ordknappe replikskifte kunde Bjørnson allerede i sit første skuespil paa én gang belyse menneskenaturen i Norges fortid og nutid. Han havde med ét slag fundet en form for et ægte norsk karakterskuespil og en norsk replikføring. Baade i indtrængende psykologi og i evne til at lade den dramatiske spænding udvikle sig af selve karaktererne havde han mere end indhentet det nyfranske drama, selv om hans kunst stod tilbage i smidighed og lethed.

«Mellem slagene» er det første helt udprægede norske skuespil, baade i karaktertegning og stil. Baade den dramatiske spænding og dialogens slagfærdige fynd vokser organisk frem af norsk karakterpræg. Jo mere følelserne indelukkes og opdæmmes, desto mere kan de blive dramatisk eksplosive, baade i handling og tale. Kong Sverres store enetale er øiensynlig et udbrud af en længe indeståen sorg. Thi de, som «er sat over meget folk, hvis hoved og støtte de er, . . . maa lukke vel til over sorgen: medens det slider og river som værst, maa de lægge skjemtsord paa læben: thi de skal give mod til alle, selv om de intet har». Det var jo en stiltiende fordring til en gammelnorsk kriger, at han skulde være oprømt selv i modgang eller ialfald ikke lade sig overvælde af smerte¹. En lignende evne til at staa rank i

¹ Axel Olrik (i sit fortrinlige verk om «Danmarks helte-digtning», Kjøbenhavn 1903) har fremhævet, at det først er en senere, efter-heroisk tid, som overdriver og næsten kari-

modgang og dække over sorgen med skjemt finder vi i fortællingen om «En munter mand» (som senere blev til «Arne»), paabegyndt ikke længe efter «Mellem slagene» og fortsat i København.

Den dramatiske spænding i «Mellem slagene» er en følge af personernes sterke følelser og sammensatte livsbehov. Det er selve den indestængte livstrang, som fremkalder krisen. Hvis man vil læse Bjørnsons egen kommentar til hans begyndende dramatiske kunst, kan man læse hans anmeldelse af Ivar Aasens «Ervingen», som var bleven opført paa hovedstadens norske theater i april 1855, altsaa over et aar, før «Mellem slagene» blev skrevet. Denne artikel indeholder Bjørnsons dramatiske program, og det netop fra den tid, da han gik og bar paa planen til «De nygifte» (Aftenbladet, 3dje mai 1855).

«Under den fast feberagtige anspændelse, vore skrivende kræfter gjør for at danne en dramatisk literatur, kommer meget rart for en dag», — saaledes begynder artikelen. «Vi har nu i den korte tid af 2 à 3 aar forsøgt os i alle mulige skuespilarter, tragedien, dramaet, det ædle skuespil,

kerer idealet af haardforhed ved at lade Ragnar Lodbrok og andre store helte «do leende». I ældre digte, som «Bjarkemaalet», henfores dette træk aldrig til de største helte. — Men munterhed i fare eller lidelse og i det hele et oprompt sind var dog vistnok baade i vikingetiden og den følgende sagatid ægte heltmæssige træk. Og selve overdrivelsen er betegnende.

skuespillet med sang og farcen; vi har taget stoffet af historien og malet konger og kjæmper; vi har taget det fra udlandet og . . . fra vort eget liv og havt fat i lensmænd, landhandlere, hele vor embedsstand, studenter, bønder, skurke af hvert kaliber, husjomfruer, huldre, nisser» . . . Bjørnson finder, at man i dramatisk henseende er gaaet to hovedveie, som begge er afveie. Til den ene side har man for enhver pris søgt at frembringe dramatisk spænding, men frembragt den ved ydre og altfor grove midler, «gjennem torden, lynild, pistoler, skibbrud, baghold og alt andet ondt», — altsaa hvad vi nu vilde kalde den melodramatiske retning. Men de fleste nye norske dramatikere er gaaet den modsatte vei og «har proklameret sin nordiske foragt for al spænding, betragtet scenen som en sofa, hvorfra de med puden under hovedet i den mageligste stilling kan slaa af en passiar».

Som eksempler paa den første eller den «spændende» slags nævner han to anonyme og utrykte forsøg, som var bleven opført paa det norske theater i hovedstaden: «Fiskerhjemmet» og «En morgen paa Eidsvold», desuden ogsaa «Huldrens hjem» af P. A. Jensen¹. Men denne art skuespil «er vi nu antagelig ganske færdig med».

Som afskrækkende eksempler paa den anden hovedretning nævnes «Husjomfruen», som G. V. Lyng, den senere professor i filosofi, havde taget

¹ I en anden artikel nævnes ogsaa «Kongens magt» af P. A. Jensen som «destilleret efter den samme recept».

ikke er spænding i «Ervingen», blir de uforlignelige antydninger til norske bønder dog aldrig andet end antydninger.» . . . «Mangel paa spænding er mangel paa karakterfylde — lad os holde paa denne sats: thi ene den er det, som har lægemidlet for stykker som «Ervingen» og et godt raad til den, som indbilder sig, at han er dramatisk forfatter, omendskjønt han ikke kan faa spænding istand. Vi skryder jo netop af, at vore karakterer er saa dybe, saa rige; men se nu til, om vi kan faa bund i denne dybde . . . uden denne» (det vil sige, uden at der samtidig blir dramatisk spænding).

Bjornson tilføier, at «der var meget udmerket at sige om «Ervingen» forøvrigt. Foran den kan vi endelig alle som en udbryde efter nu i saa mange aar at have seet paa vore forfatteres vandring i ørkenen, søgende landet: her er det! Her er bonden og bondens levesæt. Her er han endelig uden skryderi, uden blaseret naivetet eller sentimentalt drømmeri. Her er han sund og sterk, klog og god, — og med sit eget sprog. Ligeoverfor det maa vi med skam og misundelse høre dets udtømmelige ordforraad, se dets gennem aarhundreder opsamlede erfaringsskatte og visdomssprog. Aldrig kan man mere beklage det bytte, vi har gjort».

Denne sidste udtalelse viser Bjornsons beundring for det norske folkesprog og hans sorg over, at vi har byttet det bort for et andet kultursprog under foreningen med Danmark. Han

var i denne tid en ven ikke blot af Vinje, men ogsaa af Ivar Aasen, og han har øiensynlig følt sig adskillig hendraget til det nye «landsmaal».

Ogsaa Ivar Aasen havde søgt at skabe et norsk skuespil gennem kappestrid med det nyfranske. Der kan neppe være tvil om, at det dramatiske hovedmotiv i «Ervingen» (en odelsarving, som kommer hjem og kræver sin gaard tilbage og derved fremkalder en strid, som løses ved kjærlighedens hjælp — idet arvingen forelsker sig i modpartens datter) er en ligefrem omplantning paa norsk grund af hovedmotivet i «Emigrantens datter» (*Mademoiselle de la Seiglière*) af Jules Sandeau. Bjørnson havde anmeldt dette stykke i «Aftenbladet» (1ste febr. 1855).

Ogsaa det mest dramatiske af Henrik Ibsens indtil den tid skrevne stykker, «Fru Inger til Østerraad» (som det oprindelig hed; senere er dette stykke noget omarbejdet i stil), er ialfald for en stor del bleven til i kappestrid med fransk skuespildigtning. Det centrale motiv, som især driver handlingen fremover, nemlig den spændende tvekamp i kløgt mellem fru Inger og den unge danske adelsmand Nils Lykke, er utvilsomt en omplantning til norsk historie af hovedmotivet i et af Scribes bedste historiske skuespil, «Et glas vand», hvor hertuginde af Marlborough fører en lignende tvekamp med den unge og glimrende adelsmand, lord Bolingbroke¹. Men Ibsen har

¹ Flere literaturhistorikere har uafhængig af hinanden lagt merke til dette Scribe'ske motiv i «Fru Inger til Østerraad».

paa en original maade indspundet dette motiv i andre motiver og i det hele gjort det til sit.

Disse tre eksempler, «Fru Inger til Østraat» (1854), «Ervingen» (1855) og «Mellem slagene» (1856), vil kanske være tilstrækkelige til at fastslaa det som en kjendsgjerning, at det ny-norske drama kom til fuldt gjennebrud ikke blot under kappestrid med dansk, men ogsaa med fransk skuespildigtning, og især med den sidste. Det første udpræget norske karakterskuespil, «Mellem slagene», blev desuden til gennem kappestrid især med Sveriges national-historiske minder. Uden kappestrid med andre nationer og beundring for andre landes kultur er sjelden eller aldrig nogen stor national literatur bleven til. Renaissancens billedkunst og drama udvikled sig til fuld blomstring under beundrende kappestrid med oldtidens store kunst. Den ny-tyske literaturs mestere, fra Klopstock til Goethe og Schiller, havde søgt at kappes med Milton og Shakespeare foruden med oldtidens store mønstre og derved overtræffe de franske klassikere. Paa lignende maade søgte baade Ibsen og Bjørnson at kappes især med det ny-franske drama og derved overfløie det danske.

Men turen til Upsala førte Bjørnson ind paa et afvigende spor, hvor netop hans store evne til at beundre førte ham frem til et gjennebrud. Mødet mellem de tre nordiske folks studenter i Upsala og Stockholm førte nødvendigvis til en sammenligning af historiske minder. Hvert

lands ungdom bar ligesom sit lands historie med sig og følte sig som dens eiere og arvtagere. Men Sverige havde de nyeste og mest straalende, mest blankpudsede minder. Opfyldt af levende beundring for disse kom Bjørnson hjem til Søgne, og det var som om selvopholdelsesdriften drev ham til at vise sig selv og andre, hvad slags helte Norge havde frembragt — og endnu kunde frembringe. Vor norske storhedstid laa saa langt tilbage, at den ikke rigtig kunde bruges, hvis den alene var en død og forbigangen tid. Det var derfor paa en maade af national selvopholdelsestrang, at han nu for fuldt alvor slog ind paa det eiendommelige poetiske vekselbrug, som er karakteristisk for hans gjennembrud som digter, og som var saa vel forberedt gennem hans barndoms menneskeindtryk. Bjørnson har selv skrevet (i «Dagbladet», 16de januar 1880): «Jeg begyndte inden sagaens og bondens ring, idet jeg lod den ene belyse den anden, hvilket dengang var nyt.»

Da Bjørnson ud paa høsten 1856 reiste til Kjøbenhavn, havde han ikke alene skrevet «Mellem slagene», men ogsaa paabegyndt (i «Illustreret folkeblad») den før nævnte bondefortælling, «En munter mand». Og under opholdet i Kjøbenhavn (vinteren og vaaren 1856 — 1857) arbejdede han samtidig eller vekselvis paa «Synnøve» og «Halte-Hulda», en bondefortælling og et saga-drama. Til disse to saa at sige tvillingpar kan føies et tredje, «Arne» og

«Sigurd Slembe», som vistnok blev udarbejdede til forskjellig tid (1858 og 1862), men som begge blev til i plan eller udkast under det frugtbare ophold i Kjobenhavn i 1857, og som handlede om væsentlig det samme livsproblem.

Dette eiendommelige vekselbrug har ikke tidligere været udredet, fordi man ikke har kjendt den tid, da de forskjellige verker først blev planlagt, og fordi man ikke har været helt opmærksom paa, hvilken rolle det har spillet i Bjørnsons — og til en viss grad ogsaa i hele nationens — liv. Under den kulturelle kappestrid med Danmark og Sverige var det noget af en livsfornødenhed for nordmændene at vinde en levende følelse af, at det nye Norge har sin rod i det gamle, — at vor oldtids og vor nutids mennesker er af samme slegt og samme art, naar vi blot gaar tilstrækkelig dybt ned i de psykologiske grundforhold. Det gamle og det nye Norge er ikke som to afbrudte halvringe, forbundne ved en uægte lodning (Dansketiden), som Wergeland havde sagt. De hænger ubrudt sammen i sprog, — det havde Ivar Aasen paa vist gennem sprogsammenligning. Og de hænger endnu inderligere sammen ved karakterpræg, — det søgte Bjørnson at vise gennem en næsten uvilkaarlig psykologisk sammenligning.

For Bjørnson var det i mere end én henseende en dyb tilfredsstillelse at leve paa én gang i det gamle og nye Norge. Det tilfredsstillede hans ærgjerrighed som kunstner, og det

mættede hans hunger efter at opleve forskellige eller endog modsatte livsformer. Som de gamle sagahelte stundom legte med to eller tre sværd og kasted to spyd paa én gang, saaledes legte han paa én gang med to menneskeskildrende kunstformer, fortælling og drama, og med skikkelser fra to vidt forskellige tider. Han plantede de samme etiske og psykologiske problemer i to forskellige milieu'er og udsatte dem ligesom for to slags ydre vilkaar. Den overordentlig fine og indtrængende psykologi i disse verker er for en ikke liden del en frugt af denne sammenlignende methode. En og samme art af sjælekamp eller livsvaande varieres ved denne dobbelte udsætning og faar derigjennem en merkværdig rig og mangesidig belysning. Det er som om digteren samlede psykologisk erfaring ved at opleve de samme vanskeligheder og de samme indre kampe gang paa gang under yderst forskellige historiske vilkaar. Hvad kan, ialfald ved første øiekast, være mere forskjelligt end det gamle Norge med dets udprægede krigstid og det nye Norge med dets ligesaa udpræget fredelige kultur? I den gamle tid et af Europas mest krigslystne folk, som i mangel af ydre krig førte borgerkrig indbyrdes, — som om det i vikingetiden erhvervede Tyrping-sværd aldrig vilde sidde fast i skeden og aldrig kunde blottes, uden at der flød blod. I den nye tid derimod, den hvori Bjørnson levede og digtede, var nordmændene tilsyneladende bleven saa fredsommelige og tamme, at Henrik

Ibsen ikke kunde dy sig for at snerte sine landsmænds forhold til den anden slesvigske krig i det bidende epigram, «Troens grund», hvor blandt ængstelige mødre og fædre en norsk mor er storartet ubekymret for sin søn.

«Jeg ser hende endnu, hvor trygt hun nikker,
og smiler og siger: For ham er jeg sikker!
. . . . Forklaringen laa saa snublende nær:
sonnen var krigsmand i vor norske hær.»

Storre modsætning end mellem det gamle og det nye Norge kan der ved første øiekast ikke tænkes. Og Ibsen havde et skarpt øie for modsætningen: nutidens slegt syntes ham i det hele slap og lidet heroisk, og han banked den med billeder af dens egen usselhed i satiriske komedier fra «Norma» til «Kjærlighedens komedie», «Peer Gynt» og «De unges forbund». Men Bjørnson havde allerede i artiklerne om «Kristiania og studenterne» advaret mod at stille sig udenfor «den store, faste masse» og slaa løs paa «dette rare, mystiske begreb» med en «dadel, som svækker den fælles handlekraft». Bjørnson vilde fra først af «blande sig i denne masse» og være, om det saa blot var «den mindste stift paa den store massernes maskine», og føle sin del af drivkraften og ansvaret. I de forskellige eller endog modsatte grundforhold til de kollektive magter og organer ligger en væsentlig del af forklaringen af de to store digteres afvigende syn paa sine landsmænd og paa livet i det hele.

For Ibsen var alle kollektive magter, familien, partiet, menigheden, staten, nærmest en hindring for den enkeltes frie selvudvikling. Den enkelte udfoldede sig især i kampen mod en eller anden af disse magter. For Bjørnson var de, eller kunde de blive, organer for den enkeltes frigjørelse og vækst. Som hans evner voksede paa talerstolen foran tusener af tilhørere eller i en kreds, som lyttede til hans fortællekunst, saaledes følte han hele den norske nation, alle «de tusen hjem», som en levende kraftkilde, der øgede hans livslyst og eggede hans store fordringer til livet. Hele folket følte han som et videre jeg; at ville noget paa nationens vegne var som at optage i sig en tusen- eller millionfoldig livsvilje. Tro paa folket var det samme som at tro paa sig selv. Mistro til nationen vilde være selvopgivelse. «Et ungt folk eier tro paa grundkraften i sin natur», heder det i «Fiskerjenten».

Det var derfor naturligt, at Bjørnson rettede blikket mod ligheden og slegtskabet mellem sagatid og nutid. Den historiske følelse af slegtsammenhæng var bleven en livsfornødenhed i den kulturelle kappestrid med Danmark og Sverige. Og Bjørnsons digtersyn kom til at spille en betydelig rolle ogsaa i Norges politiske historie, som vi senere skal se. Den politiske strid blev, især i løbet af 60-aarene, for en ikke liden del en strid mellem to forskellige slags syn paa vore bønder, og to slags syn paa hele vor historie.

Imidlertid var der visselig ingen partipolitik i Bjørnsons første digtning. Det var ikke for bøndernes eller bondepartiets, men for hele nationens skyld, at han retted sit blik mod de sjæletræk, som var fælles for gammel og ny tid. Det gjaldt ikke bøndernes sag i striden med embedsstand eller byfolk, men Norges sag i forhold til Sverige og Danmark. Af national selvopholdelsesdrift var det, at Bjørnson knytted et nyt baand mellem det gamle og det nye Norge. Det er nøglen til forstaaelsen af hans gennembrud som digter.

Allerede da han skrev paa «Mellem slagene», var han sig utvilksomt bevidst, at han benyttede sjæletræk og stiltræk fra nutidens bonder til belysning af sagatidens mennesker. Det fremgaar blandt andet af den maade, hvorpaa han anvender den af bønderne saa vel bevarede ordsprog-stil, som han sikkerlig kjendte fra Romsdalen, og som han nylig havde faaet opfrisket og indpræget gennem Ivar Aasens for omtalte samling. Den korte og fyndige replikstil i «Mellem slagene» er paa én gang i slegt med disse ordsprog og med sagaernes stil.

At han ogsaa drog sagatidens mennesker nærmere til sig gennem sammenligning med nutidens bonder, fremgaar blandt andet af det lille før nævnte træk, at han sætter en af sine kjæreste venner fra Romsdalen, Einar Veiten, med fuldt navn ind i sagatiden, som en af kong Magnus's hovedsmænd. Og den samme

Einar Veiten, som i «Mellem slagene» betegnes som en «spottefugl», er netop helten i den kort efter følgende bondefortælling, «En munter mand». Karakterskildringen i denne sidstnævnte skitse kommer neppe helt til sin ret, førend den sees i sammenhæng med karaktertegningen i «Mellem slagene».

Gjennem en uvilkaarlig sammenligning, som var begyndt i hans barndom, men som nu fik en ganske anden betydning, var det, at Bjørnson fandt den norske mennesketype og dermed ogsaa den stil, han havde brug for. De træk, som var fælles — baade i følelsesliv og udtryksmaade — for Norges oldtid og nutid, dette var det virkelig norske, det væsentlige og blivende. Det var disse karaktertræk, nordmændene maatte blive sig bevidst, for at kunne føle sig som en nation, med en historie bag sig. I disse træk skulde vi se os glade, — udvikle dem videre i vort liv og lege med dem i vor digtning.

Hvori bestod da egentlig disse træk? Dette spørgsmaal vil være lettere at besvare, naar vi har faaet en oversigt over de to eller tre første tvillingpar af hans skuespil og fortællinger. Men allerede af «Mellem slagene» fremgaar det tydelig nok, at Bjørnson virkelig havde faaet øie paa de grundegenskaber, som havde frembragt vikingetidens og sagatidens storhed, og som i det nittende aarhundrede atter var ifærd med at hæve det norske folk op i kulturfolkenes række. Det er visselig ikke dyder, som nordmændene

har noget som helst monopol paa. Snarere er det de egenskaber, som hævede hele den germanske stamme op til en ledende stilling i historien. Og til en viss grad er det dyder, som alle historiens ledende folk har havt at takke for sin fremgang. Det er især to former af dyd eller livsdygtighed: høi stræben eller store fordringer til livet og trofasthed i forbund. Disse to egenskaber udfylder hinanden og udgjør tilsammen den form af livsdygtighed, som Bjørnson har forherliget i al sin digtning.

Det første kapitel af «En munter mand», som senere blev til fjerde kapitel i «Arne», findes trykt i «Illustreret folkeblad», fra 10de til 26de september 1856. Men derefter er der en lang afbrydelse, — det næste kapitel kommer først den 19de november, sendt fra Kjøbenhavn. Bjørnson var i mellemtiden, sent ud paa høsten, reist til Hamburg og derfra over Kiel, hvor han gjorde et flygtigt bekendtskab med universitetets tyske studenter, til Kjøbenhavn, som var reisens maal. Veien over Hamburg havde han valgt, fordi den traf til at være den billigste. To af hans venner, hvoraf den ene var Emil Stang, den senere statsminister, skulde redigere bladet under Bjørnsens fravær. Danske venner fra studentertoget havde opfordret ham til at komme til Kjøbenhavn og bo paa Regensen; det sidste blev der dog intet af. Fra hotel Phønix, hvor han boede i noget over et halvt aars tid, sendte han hjem til sit blad fortsættelsen af «En munter

mand», som forresten ikke blev helt afsluttet, fordi forfatteren imidlertid var bleven misfornøiet med fortællingens ufærdige form. Det synes at fremgaa af begyndelsen, at Arnes saga oprindelig var tænkt at skulle ende sørgelig; men i fortællingens løb tog personerne forsaavidt magten fra forfatteren, som Arne og Marit bestemte sig for at blive lykkelige sammen. Paa lignende maade gik det senere Thorbjørn og Synnøve, hvis historie ogsaa oprindelig var tænkt at skulle ende tragisk. Men de vilde ikke!

Allerede det første kapitel, som altsaa blev trykt, før Bjørnson forlod Norge, viser en ny magt og dristighed i menneskeskildringen. Dette kapitel er i «En munter mand» endnu mere djærvt realistisk end i den senere og unegtelig mere kunstfulde udformning i «Arne». Navnlig er skildringen af, hvorledes Arnes far, som her heder Endre Kampen, piner hans mor, mere omstændelig grufuld og delvis endda mere levende end i den senere form. Vi svæver i aandeløs frygt for, at den drukne mand skal kvæle sin kone, eller Arne for at redde sin mor skal hugge til sin far med øksen.

Det var dette kapitel, som Vinje selv i dets senere, delvis lidt formildede form, fandt altfor oprørende realistisk. «Vi hava nok af styggheden i livet med det, vi dagstødt sjaa Nokot styggare en tredje og enddaa verri fjerde kapitel hever eg aldri lesit.»

Det merkeligste ved denne fortælling er for-

søget paa at fremstille en spøgefugls eller «ironiker»s sjælelige udviklingshistorie. Da Arne er bleven voksen, tror hele bygden, at han af naturen har et sorgløst sind. «Gud bevare mig, han har et let sind! — sukkede de gamle kjærringer.» Men digteren viser os, hvorledes han fra barn af havde maattet vænne sig til at gjøre løier og ape efter folk for at holde sin far i godt lune, og hvorledes han senere havde brugt ironien og spotten til at dølge sin sorg og gemme sine savn. Opvokset i et ulykkeligt hjem, ligesom Aunun (i Bjørnsons første bondefortælling), havde Arne især faaet et uudsletteligt indtryk af den forfærdelige nat, da hans far døde. «Egentlig var Arnes hele liv en flugt fra hin nat.» Han blev gaaende for sig selv, uden at søge selskab med bygdens øvrige ungdom. Han gjætede kjørne lige til han var en sytten-atten aar, og «folk sagde, at det var, fordi han ikke taalte at være hjemme og se faderen mishandle moderen. Dette havde fremigjennem aarene nedlagt noget mørkt og vredladent mod verden i ham, som hans uforfærdede lune gjorde om til spot». Han var tidlig bleven, hvad vi nu kalder «desillusioneret». Hans barndoms oplevelser «havde for stedse borttaget de drømme og syner, som de lykkeligere havde; han saa alting med det naturlige øie, noget og sandt og spottede med en art sørgelig vellyst alle dem, som endnu var børn nok til at se og drømme om det blide og skjønne». Han spottede over huldreromantik og

hele det romantiske syn paa naturen. Den vise, som er anført i denne bogs første del (side 58), er ved sit omkvæd endnu mere virkningsfuldt ironisk end i «Arne».

Hvordan kom Bjørnson til at skabe en saadan skikkelse? Vi har tidligere seet, at modellen er hans gamle ven fra Romsdalen, Einar Veiten, som i «Mellem slagene» kaldes for en «spottefugl». Men hvorfor dukkede netop nu denne mand frem for Bjørnsons fantasi, — hvad brug havde han netop nu for en saadan skikkelse?

Jeg tror ikke, jeg tager feil i den formodning, at hans barndoms ven, den romsdalske bygdeironiker, som forstod at aflede og gjemme sine sorger og savn under skjemt og satire, ved denne tid i Bjørnsons liv steg frem af nutidens liv som et modstykke til de gamle helte, som skjemtede med sine saar. Bjørnson havde netop kort forud fremhævet evnen til at gjemme sorgen og smerten under «skjemtsord paa læben» som et hovedtræk i kong Sverres karakter. Dette drag hos de gamle nordmænd levede endnu i vore bygder. Bjørnson havde selv seet sin ven Einar, som bar et af sagaens store fornavne, holde livsmodet og munterheden oppe, efterat han havde faaet ryggen knækket og helsen ødelagt for bestandig. Gjennem denne sammenligning var det sandsynligvis, at kong Sverres munterhed og vid, som jo fremhæves i hans saga, kom til at staa for Bjørnson i en tragisk

belysning. Det maatte have været noget af en livssorg, han skjulte under denne munterhed.

Imidlertid var ogsaa andre livsindtryk med i formningen af «En munter mand». De sterke menneske-indtryk, Bjørnson fik ved sin ankomst til Kristiania i 1850 og i de følgende aar, var sandsynligvis indtrykkene af de mænd, som i disse aar repræsenterede den Heine-Goldschmidt'ske retning i vor hovedstad, nemlig Vinje og Paul Botten-Hansen. Under deres indvirkning kom ogsaa Henrik Ibsen. Bjørnson traf vistnok meget lidet sammen med den sidstnævnte, som reiste til Bergen allerede høsten 1851. Men desto mere traf han sammen med Botten-Hansen og især med Vinje, som tidligere nævnt. Af ugebladet «Andhrimmer», som udkom i løbet af de tre første kvartaler af 1851, redigeret af Vinje og Botten-Hansen i forening med Henrik Ibsen, kan man danne sig et levende indtryk af den tidsstemning, som raadede i literære og oppositionelle kredse i Kristiania, efterat vore liberale politikere, med Ueland og Stabell i spidsen, havde taget rev i seilene efter Thraniter-urolighederne og under indtryk af reaktionen rundt om i Europa. Baade Bjørnson og Ibsen var jo kommen ind til hovedstaden i 1850 fulde af begeistring for revolutionen af 1848 og den dermed følgende friheds- og nationalitetsbevægelse. Ibsens første drama, «Catilina», var udsprunget af denne revolutionære stemning og havde fundet sin form især

gjennem indtryk af Schillers halvt revolutionære ungdomsdramaer, «Røverne», «Fiesco» og muligens ogsaa «Don Carlos». Det ligger ialfald nær at tro, at det var Schillers motto fra Sallusts Catilina over dramaet om «Fiesco eller sammensvergelsen i Genua», som satte Ibsen paa den tanke at gjøre Catilina til en tragisk helt. I Schillers forord til «Røverne» sammenlignes stykkets helt med Catilina. Flere træk i Ibsens «Catilina» minder om Schillers «Fiesco», andre træk om «Røverne»¹. Men Ibsen har udformet stykket med umiskjendelig originalitet og fyldt det med liv af sit eget liv. Navnlig havde han selv, ligesom Vinje og Bjørnson, sterkt oplevet den stavnsbundne og i smaa forhold indestængte ærgjerrigheds sprængkraft. Han havde i Skien og Grimstad oplevet netop den samme følelse af indestængthed, som Schiller havde oplevet paa militærakademiet i Stuttgart, ikke længe før udbruddet af den store franske revolution. Derfor kunde han gjøre brug af Schiller'ske motiver og give dem nyt liv og nye former.

Allerede Andreas Munch havde digtet om den indestængte og stavnsbundne ærgjerrighed eller kjærlighed, i «Kong Sverres ungdom» (1837) og «Donna Clara» (1840), hvortil senere kom «Salomon de Caus» (1854). Men der var

¹) Efterat dette var skrevet, ser jeg, at Auguste Ehrhardt har pegt paa ligheder med flere steder i «Røverne», hvorimod han ikke nævner «Fiesco». Se «Henrik Ibsen et le Théâtre contemporain».

dog en ganske anden sprængkraft i Ibsens helt; derfor ogsaa en større dramatisk spænding.

Ogsaa Vinje og Botten-Hansen havde, som Ibsen, kæmpet sig frem af snævre forhold og sprængt sine stavnsbaand. Men ikke længe efter at de endelig som fattige bondestudenter var naaet frem til hovedstadens kulturliv, kom den tamme og flaue stemning, som fulgte med det nye storting i 1851. En stor del af pladsen i «Andhrimmer» er viet til bidende haan over dette storting. Den harme, som her tændtes, har senere hos Henrik Ibsen altid ulmet under asken og flammet op gang paa gang, som i «De unges forbund», «En folkefiende» og «Rosmersholm», — delvis næret af nye indtryk.

Det er under disse omstændigheder let forklarligt, at det blev Heines og «det unge Tysklands» aand, som kom til at dominere blandt den oppositionelle ungdom i Kristiania i begyndelsen af firtiaarene. Men ved siden deraf og kanske ligesaa meget det unge Danmark, firtiaarenes nye danske forfattere. Meir Goldschmidt, der ligesom «ungtyskerne» Heine og Børne var af jodisk herkomst, havde begyndt at udgive vittighedsbladet «Corsaren» i 1840. Aaret efter fulgte det første bind af Frederik Paludan-Müllers «Adam Homo». Og i 1843 kom Søren Kierkegaards «Enten-Eller». Disse tre danske forfattere, i forbindelse med Heine og «det unge Tyskland», med hvem de var i slegt, havde en noget lignende indflydelse i

Norge i begyndelsen af femtiaarene, som Georg Brandes's beslegtede retning (i forbindelse med naturalismen) i sytti- og ottiaarene.

Hvori bestod egentlig denne «ungtyske og ung-danske» retning? Delvis var den en fortsættelse af romantiken, delvis et brud med denne. I nogle af sine bedste øieblikke var den en forening af oplysningstidens og romantikens aand. Allerede Byron, som var det unge Tysklands forløber, var paa én gang en lærling af Voltaire og Rousseau, en forener af flængende kritik og satire med sværmerisk naturfølelse og frihedssans. I modsætningen mellem Voltaire og Rousseau var allerede det Byron'ske og det Heine'ske «tvesyn» forberedt. Især to nye omstændigheder bidrog til den fulde udfoldelse af denne blanding af sværmerisk følelse og skarp ironi. Den ene var den, at det romantiske sværmeri var bleven optaget af borgerskabet og ligesom tæmmet og vulgariseret, gennem romaner og skuespil. Romantiken begyndte at blive luvslidt og almindelig. Den sank ned til lirekassemelodi, blev huslig og tam. Det viste sig, at de saakaldte «spidsborgere» havde brug for romantik, til krydderi og afveksling. At leve eventyrlig og dristig i fantasien lod sig udmerket vel forene med at leve adstadig og prosaisk i det virkelige liv.

Paa denne maade blev romantiken for en stor del udskjæmt for kunstnerne. Men dertil kom, at disse, efterat de i sin pure ungdom havde beruset sig i overspændte følelser og fan-

tasier, var udsat for «tømmermænd», naar de pludselig vaagnede op i den prosaiske virkelighed. En del af Byrons satiriske realisme i «Don Juan» er vel en følge af en saadan opvaagnen efter fantasiorgier og andre orgier. Indre og ydre skuffelser stødte sammen. Den politiske reaktion efter 1814, efter alle revolutions- og Napoleonstidens store drømme, virkede hos Heine sammen med skuffelse over hans stilling som jøde, og ikke mindst som døbt jøde. Hos den danske israelit Goldschmidt virkede eksamensskuffelse og kjærlighedssorg sammen med krænkelse over den skammelige forurettelse af jøderne og skuffelse over de politiske partiers borgerlige tamhed eller halvhed.

I Norge havde allerede Welhaven anslaaet «ung-tyske» strenge, ligesom selve Schweigaard havde følt sig tiltalt af Heine, særlig af hans kritik over den tyske romantik. (Schweigaard opsøgte Heine i Paris i 1834.) Endnu sterkere end nogen af disse blev Camilla Wergeland grebet af det unge Tysklands og det unge Danmarks aand, hvortil kom uudslettelige indtryk fra George Sand. Opvokset i romanernes og skuespillenes drømmeverden var den første store norske forfatterinde bleven endnu dybere skuffet end Welhaven af den norske hovedstads spidsborgerlige prosa. Man vil erindre det veltalende udbrud i «Amtmandens døtre» (1855): «Du store, — du lille by! — hvad det er for en sky af kulde og mismod, der ruger over dig! Stor er du, du

har allerede alle en stor bys . . . higen og krav, og hvor lille, hvor arm dog, da du ikke formaar at fyldestgjøre et af dem!»

Men en lignende skuffelse, som Welhaven og Camilla Wergeland havde oplevet i «denne elendige by», som fru Collett kalder den, især i begyndelsen af tredveaarene, oplevede den nye digterslegt i begyndelsen af femtiaarene. Derfor var det, at Heine og Goldschmidt kom paa mode: fordi man havde brug for dem. Man havde selv oplevet noget af det samme, som disse digtere havde oplevet. Efter revolutions-berusningen i 1848 og 1849 havde man oplevet en opvaagnen med kvalme og følelsen af magtesløshed, — af «modsigelsen mellem higen og evne». Det er noget af denne følelse, som faar luft gennem «Andhrimmer», den norske «Corsar». Men den romantiske idealisme og det fantasifulde digtersyn flammer dog af og til op og forbrænder spot kynisme hos disse unge nordmænd som hos Byron og Heine.

Bjørnson var, som tidligere omtalt, især gennem Vinje og Botten-Hansen, og vel ogsaa gennem enkelte af medarbeiderne i D. Mejdells blad «Krydseren», kommen i meget nær berøring med denne retning, men havde ligeoverfor Vinje ofte bekjæmpet den baade med ideelle og korporlige argumenter. Ofte havde det vel lykkedes ham at lokke den sværmeriske og følsomme side hos Vinje frem af sit skjul, — som naar han smitted ham med sin begeistring

for Lamartine. Bjørnson var efter sin ankomst til hovedstaden sterkt optaget af «Girondisternes historie», og det hændte, at han skulkede Heltbergs skole for sammen med Vinje at drage paa langtur ud af byen og læse Lamartines fantasifulde skildring af de gamle frihedsmænd ude i Asker-aaserne¹. Det er let at skjønne, at Bjørnson uvilkaarlig hentede hjælp fra den franske digter for at holde sig ironien og det Vinje'ske «tvesyn» fra livet.

Hvad udslag har nu Bjørnsons berøring med den Heine-Goldschmidt'ske retning fundet i hans digtning? Det er sikkert, at Bjørnson læste baade «Andhrimner» og Goldschmidts «Nord og Syd», som allerede fra december 1847 var traadt isteden for «Corsaren». Vi kjender ogsaa fra en liden notis i «Aftenbladet», for 13de januar 1860, Bjørnsons indtryk af Goldschmidt. Bjørnson sammenstiller ham med den svenske oppositionsmand Crusenstolpe og betegner dem som «store publicister fra vor første gjæringsperiode: den indfaldt lidt forskjellig i de tre lande, men krævede sine ofre i ethvert. Aabne, kraftige skikkelser blev bøiede og bitre, tillidsfulde naturer mistænkelige, vennesæle blev sky, og deres stil efterhaanden som et skummelt blik. Deres meninger var maaske oprindelig forkastede, fordi der var formegen klogt, ofte formegen kjærlighed i dem. Det offentlige liv har ingen tid til hensyn: hvad ikke netop passer, kaster det af veien med

¹ Efter mundtlig meddelelse fra Bjørnson.

spot eller vrede, — men en gang imellem kommer det saaledes til at væbne en titan mod sig. Hvilket stenbrud af bitre sandheder har ikke en Goldschmidt i Danmark, en Crusenstolpe i Sverige og en unævnt mand i Norge [Ludvig Kristensen Daa?] væltet ud over vort offentlige liv»

Men Bjørnsøns indtryk af denne tidsretning har efter mit skøn sat sig det interessanteste merke i «En munter mand». Jeg tager neppe fejl i den formodning, at Einar Veiten, den romsdalske ironiker, dukkede frem i en ny belysning gennem sammenligningen med ironikere som Vinje og Botten-Hansen. «En munter mand» er paa en maade Bjørnsøns uvilkaarlige opgjør med den ironisk-kritiske aandsretning. Og forsaavidt danner denne fortælling en god forbedelse til Bjørnsøns nye gennembrud i Kjøbenhavn. Efter at have skabt «En munter mand» og ligesom løst ud denne skikkelse af sit indre kunde han begynde paa et nyt afsnit i sit liv.

I sammenligning med den senere fortælling «Arne» virker «En munter mand» blot som et flygtigt og stundom formløst udkast. Men fremragende er især den dybe interesse for en karakters tilblivelses-historie. Allerede i en nekrolog over den gamle særling Rathke, professor i zoologi (i «Aftenbladet», 5te mars 1855), havde Bjørnsøn vist, at der kan falde et varmt og forskjønnende lys over en saadan «raring», naar vi ser, hvorledes han er blevet til den, han

er. Artiklerne om Rathke, hvem Bjørnson tog i forsvar mod Kristiania-kritikens «kaade spotterier og forkleinende rygter», gjorde lykke og vakte opsigt, efter hvad J. E. Sars har fortalt mig. Generalkirurg Heiberg tog efter at have læst denne artikel Bjørnson til manuduktør for sin søn, den senere professor Jacob Heiberg. Det samme genetiske eller udviklingshistoriske syn havde Bjørnson ogsaa anvendt i «Aunun», til forklaring og forsvar for en af de mange begavede «tomsinger», hvoraf der gjerne er et eller flere eksemplarer i hver bygd. Og det samme solskinsblik, paa én gang varmende og oplysende, kaster han i «En munter mand» over en «ironiker». I denne videre-udvikling af Einar Veitens skikkelse er der sandsynligvis, bevidst eller ubevidst, indarbejdet indtryk af mænd som Botten-Hansen og Vinje. Og medens Bjørnson kort efter, gennem Aslak-figuren i «Synnøve Solbakken», legte med — og ligesom rendyrkede — den kyniske og ærtende side hos Vinje, har han i «En munter mand» vist os noget af femti-aarenes Vinje fra den bedste side. Bjørnson betoner det «storladne» ved Arne, at han kan omsætte smerte og skuffelse i vittig skjemt, trodsig og seiglivet ligesom furuen dernede ved fossen, som udsender gren paa gren til alle sider, endskjønt den er bleven krøget og «kastet overende i sin ungdom». For Bjørnson var der noget heroisk ved dette, noget, som mindede ham om de gamle nordmænd. I «En munter mand» ud-

leder han denne karakterstyrke nærmest af opfostringen i en storslagen og streng natur.

Bjørnson har her ydet den Heine'ske retning sin varme sympathi, samtidig med at han har forklaret den som en følge af smertelige barnheds- og ungdomsindtryk, altsaa som kamp med en art sygdom eller svækkelse. Han var nu istand til at se denne kultur-retning i et alsidigere og retfærdigere lys end ved sin ankomst til hovedstaden i 1850.

Allerede Vinje havde i «Andhrimmer» pegt paa, at der i de norske bygder kunde findes mangt et sidestykke til Goldschmidt, og kanske derved tænkt paa sin far og sig selv. Og Paul Botten-Hansen havde i «Norske mysterier» spøgende sammenlignet selve Heine med den gamle saguhelt Ørvarodd, som havde den eiendommelighed, at han lo, naar han blev greben af en rigtig dyb sorg. Vinje har senere, baade i «Ferdaminni» (1861) og i et digt til fædrenes minde fra 1868 forherliget dette træk i de gamle nordmænds karakter.

Du høyrde'n aldri mala
i klynk um sine kaar.
Den guten kunde tala
med skjemt um sine saar.¹

Men det er ikke blot dette, Bjørnson beundrer hos Arne: at en mand bærer paa nagende sorg eller savn og alligevel holder modet oppe. Til denne egenskab, som minder om kong Sverre

¹ Vinjes Skrifter i U'tval, III, s. 211, sammenlign II, s. 226.

i «Mellem slagene», kommer en anden, som minder om Halvard Gjæla: den stavnsbundnes længsel efter en rigere eller virksommere form af liv. Det er den norske husmandsguts ærgjerrighed og — saa at sige — opdrift, Bjørnson har forherliget i «En munter mand», ligesom senere i «En glad gut». Det er den samme hungrige, fordringsfulde livstrang, som havde været drivkraften hos husmandsgutten Aasmund Vinje eller skolelærersonnen Paul Botten-Hansen, den sidste et uægte barn ligesom Arne (hvad Bjørnson dog dengang ikke vidste). «Skal jeg altid være husmandsgutten Arne Kampen?» udraaber Arne «Gaa og vende den samme jord i femti-seksti aar, til andre vender den over en selv.» «Luft! skreg det i ham Aanden havde engang sprængt sit fængsel og seet op over Pontoppidan og Hersleb.» Noget saadant kunde være sagt om Vinje eller Botten-Hansen.

Men her, som i «Mellem slagene», opstaar der en sjælekamp mellem to konkurrerende livsbehov. Ønheden for hans mor, som havde lidt saa meget for hans skyld, holder ham tilbage fra at reise. Det ypperste ved dette udkast, som senere ved «Arne», er vel fremstillingen af, hvorledes begge disse livsbehov vokser samtidig, netop gennem kappestrid og kamp. Derved opstaar en stigende spænding. Digteren oplever i sit eget indre en vekst af disse to grundmenneskelige behov. Men gennem kjærlighedens vekst forberedes en løsning af striden. Den unge

pige Marit, som kommer Arnes mor til hjælp, vokser for Arne paa en maade sammen med hans drøm om Amerika. Han finder et Amerika herhjemme, — hjemmet blir nyt, han ser det med nye øine.

Efterat Bjørnson har skrevet «En munter mand», er han i det væsentlige færdig med livsindtrykkene fra sine læreaar i Kristiania. Han har omsat dem i poesi. Han er fuldt forsonet med den «heiniserende» retning, men ogsaa færdig med den. Han siger den et forstaaelsesfuldt, et kjærligt farvel og vender sig mod nye indtryk.

Derfor afjasker han især de senere kapitler i fortællingen og bryder af, idet den skal til at slutte. Den fik vente til senere. Nu havde han ikke tid.

Bjørnson var pludselig kommen ind i en ny aandelig luft, et mildere klima. Paa Bidstrups kafé ved Kongens nytorv «samledes hver aften en broget vennekreds (saa fortæller en af deltagerne, N. Wille, i «Nær og fjern»), kapaciteter i kunst og videnskab, literære zigøinere, tause muligheder, der indfandt sig for at lytte og lære. Det egentlige centrum i kredsen var en norsk digter med hans fidus Achates, en nu i Amerika bosat æsthetiker [Clemens Petersen]; nærmest i rangen kom en for sin satiriske bitterhed bekjendt sprogforsker, der af nordmanden benævnedes som «Danmarks Børne» [Israel Levin], saa en digter, som . . senere vandt et anseet navn som

literærhistoriker [Kristian Arentzen], fremdeles en theolog . . . , nogle større og mindre poeter samt enkelte repræsentanter for militæretaten, politiken, handelen og industrien. Medlemmerne af denne frie klub okkuperede hver aften kl. 10 et værelse hos Bidstrup, forjog andre gjæster fra stuen ved at «uglese» dem, bestilte hver «en halv historie» til ti skilling og erhvervede sig ved anskaffelsen af denne billige nektar ret til at holde diskussionsmøde i lokalet om allehaande guddommelige og menneskelige materier stundom til klokken to om natten . . . Mest befrugtende var samlivet med den norske digter. Var der blandt de andre adskillige flinke folk og enkelte helte — han var i de ungdommelige medlemmers øine mere end en helt, han stod aandelig talt som en kæmpe i «mængdens lave flok». Han overvældede tilhørerne med sin veltalenhed, forbausede dem ved det nye i sine synsmaader og idéer saavel som i de former, han iklædte dem. Havde en eller anden af selskabet talt ud af en autoritetstro, kunde han sparke den væk med hælen af sin støvle, saa at den blev borte med det samme. Mod dem, der var ham overlegen i egentlig intelligens, i tankens klarhed og evne til finere analyse, satte han sin personligheds imponerende vægt, der ufeilbarlig gav ham udseende af seierherre ¹»

En anden af deltagerne, den senere digter Sophus Schandorph, siger i sine «Oplevelser

¹ Citeret i Halvorsens forfatterleksikon.

(Kjøbenhavn, 1889): «Det var Bjørnson, paa hvem alles øine hvilede Han stod i sin feireste ungdoms løfterige naturkraft; han var fuld af tro paa sig selv, kunde godt være stolt og anmassende, men oftere fængslende og dragende til sig. Hans tanker skabte sig en vel-talende, en betagende form; hvad han end talte om, formede det sig til poesi. Han var med-delsom, talte meget og gjerne, havde stort skne-spillertalent og komisk sans. Stor og smuk, indtagende, naar han vilde, vistnok den ældste i kredsen, dominerede han den, naar han var til-stede»

En tredje deltager, Kristian Arentzen, fortæller («Fra yngre og ældre dage», Kjøbenhavn, 1886), «at Bjørnson dengang var sterkt poetisk bevæget, meget religiøs og national Jeg søgte at give hans tanker en universellere retning og laante ham Heises oversættelse af Platons herlige symposion Noget symbolsk i, at han kastede den bort. I mit tarvelige gaard-værelse i Vognmagergade læste han «Mellem slagene» for mig og en ung begavet islænder St. Thorsteinson Det baade geniale og nye i Bjørnsons digtning slog mig paa det sterkeste I sit værelse i hotel Phønix i Bredgade læste han begyndelsen af «Synnøve Solbakken for mig.»

Bjørnson havde sendt «Mellem slagene» først til Henrik Ibsen i Bergen, for at faa stykket opført der, efter hvad han mundtlig har med-

delt. Dernæst ogsaa til direktør Borgaard ved Christiania theater og — saavidt han erindrer — til det kongelige theater i Kjøbenhavn. Ingensteds blev det antaget. Først da «Synnøve Solbakken» var kommen ud, gik Borgaard igang med opførelsen af «Mellem slagene» og betalte 50 speciedaler i honorar.

Men en trøst for Bjørnson maa det have været, at han i Kjøbenhavn fandt unge og begavede tilhørere, som satte pris paa stykket og i det hele omgav ham med en ny og før ukjendt atmosfære af tiltro til hans digterevne. Hans venner i Kristiania havde nærmest troet, at han skulde blive en stor politiker, og stillede sig endnu, da han kom hjem med «Synnøve», temmelig skeptisk overfor hans nye selvtillid.

Det var, som om han var kommen ind i et varmere klima. Spirer skjød frem, som før ikke havde faaet udfolde sig. «Danmark har været vor literaturs solvæg», som jeg engang har hørt Jonas Lie sige. Allerede af den lille fortælling «Thronde», som blev trykt i Carl Plougs og Clemens Petersens organ «Fædrelandet» i mars 1857, ser vi, at han er bleven langt friere og dristigere i fantasiens leg. I sine tidligere udkast til fortællinger, fra «Aunun» og «Ole Stormoen» til «En munter mand», havde han været en temmelig udpræget realist. Han havde været bunden til en noget snæver virkelighedsskildring. Nu blev digtningen — gennem kappestriden med den danske og endnu mere den tyske guld-

alders mestere — til en fri leg, hvor han vaa-gede sig til at lade livsindtrykkene udvikle sig og vokse, som de selv vilde, og endog blande virkelighed med drøm. Handlingen i «Thronde» var noget, han havde drømt, efter hvad han selv har meddelt. Før havde han seilet indenskjærs og neppe noget øieblik tabt virkelighedens faste land af syne. Nu lod han det staa tilhavs for fulde seil. Naar undtages «Mellem slagene», som var bleven til i en løftet stemning og nedskreven, før stemningen fik tid til at fordufte, havde han før ikke været heltud digter; det vil sige, han havde ikke hengivet sig trygt til fantasiens frie leg. Han havde forsøgt at være folkelivsskildrer, som Asbjørnsen, Østgaard eller Meltzer.

Henrik Jæger har i sine interessante og værdifulde afhandlinger om «Asbjørnsen og huldre-eventyret» og «Synnøve Solbakken og dens tid» (1883) i nogen grad misforstaaet forholdet mellem Bjørnson og de nævnte folkelivsskildrere. Og denne misforstaaelse er gaaet over i tyske fremstillinger af ny-norsk litteratur. Ud fra ottiaarenes snævre naturalisme, som krævede, at digterne skulde levere et slags tidshistoriske dokumenter — *des documents humains*, efter Taines vildledende stikord —, troede ottiaarenes kritikere, at Asbjørnsen i en skitse som «Plankekjørerne» paa forhaand var naaet langt udover «Synnøve Solbakken». Asbjørnsen havde foregrebet selveste Zola i realistisk skildring

af «landdistrikternes pøbel» og endog fordristet sig til at udmale den vonde lugt i det værelse, hvor plankekjørerne drikker og bander. «Han søger endog med zolask djærvhed at give læserens lugteorganer et indtryk af den atmosfære, de udbreder om sig, idet han dvæler ved finkelosen og de fugtige snesokkers og vadmelsklæders dampe» Hvilken frydefuld opdagelse! En norsk Zola allerede saa tidlig som i 1848! — ni aar før Synnøve Solbakken. Henrik Jæger indrømmer dog mod slutningen af den nævnte afhandling, at Asbjørnsen «var altfor slavisk bunden af sine iagttagelser og gjengav dem altfor slavisk». Sagen er den, at Asbjørnsen foruden at være kunstner ogsaa var videnskabsmand. Han er utvilsomt en af de mest bredbyggede og firskaarne af alle vore forfattere; men uden egentlig nyskabende geni enten som digter eller videnskabsmand. Man kunde sige, at det videnskabelige livsbehov bandt hans fantasi ligesom i et tjør til virkeligheden. Men en digter med sterk skabende fantasi vilde have slidt dette tjør. Det gjorde Asbjørnsen aldrig.

Den fuldt udviklede digter kan ikke, naar han bruger al sin digterevene, gjengive virkeligheden; han er nødt til at skabe delvis nye mennesker, med delvis nye skjæbner. Digteren udfolder virkelighedens spirer og muligheder. Af og til, og i nogen grad, kan han være det ufødtes former og det vordendes varsler. I hvert fald maa han forme menneskeskikkelserne som

organer for sin egen personlige livstrang, — ellers faar han dem ikke til at leve. Han bruger stadig modeller fra det virkelige liv, ganske vist; men modellerne vokser altid i nogen grad videre i hans bevidsthed, — i den retning, som digteren selv har trang til at lade dem vokse. Naar en person fra samtidens virkelighed eller historiens bøger er optaget i digterens fantasi, blir han en del af digterens eget liv: han vokser og varieres; han faar nyt liv, — han lyder variationens og vekstens lov, som alt levende; sammen med bilfigurer og modfigurer blir han et organ for digterens selvudvikling. Det er ikke digterens sag at skaffe tilveie historiske «menneske-dokumenter», til brug for Taine eller andre. Digteren leger frit med livsindtrykkene og former dem, som han selv og hans samtid har brug for det.

Det væsentligste af hvad den nyere tids æsthetiske videnskab, fra Kant og Schiller til Herbert Spencer, Karl Groos og Konrad Lange, har udfundet om kunstens væsen, er dette, at den er en eiendommelig art af leg. Sit hovedformaal og sin løn har den i glæden ved den frie udvikling og opøvelse af selve det sjælelige apparat, som er naturens ypperste kunstverk. Gjennem kunsten paa den ene side og idrætten paa den anden fortsætter vi barnealderens leg. Medens vi i vort arbejde søger at skabe ydre redskaber og forraad til hjælp for vor organisme, og det ofte saa, at vi forsømmer den harmoniske

udvikling af det vigtigste af alle redskaber, den menneskelige organisme selv, — søger vi uvilkaarlig gennem idræt og kunstleg at gjenoprette, hvad arbejdsdelingen og det ensidige fagarbejde har forbrudt. Gennem idræt og kunst arbejder vi instinktmæssig paa selve menneskets fuldkommengjørelse.

Ashjørnsen (tilligemed Grøtting) og Meltzer er ypperlige virkeligheds-skildrere. Deres folkelivs-billeder er ægte kunst, men af en væsentlig anden art end baade Bjønsons og Ibsens digtning. I sammenligning med disse er de kystseilere i trangt eller lukket farvand. Deres kunst er ikke den fuldt udviklede menneske-digtning, ikke den frie og suveræne leg med menneskelige skikkelser. Disse forfattere indforliver ikke personerne i sig selv, gjør dem ikke til sine mennesker, i inderlig forstand. Modellerne vokser ikke frit i deres bevidsthed, de blir ikke født paa ny ud af digterens egen livstrang. Det er dette, som er det nye ved «Synnøve Solbakken» og «Arne» (i den omarbejdede form). Modeller og motiver fra norsk folkeliv optages i en frit omskabende digters livstrang og blir til organer for hans og hele nationens selvudvikling. Heri er det gennembruddet bestaar: en virkelighedsbunden, halvt arkæologisk, demografisk konstatering af norske bonders og andre almues folks sæder og skikke gaar over til en legende igangsætten af norske menneskers sjælekræfter og livsbehov, — en ligesaa fri leg med skik-

kelser og skjæbner som hos Homer eller Shakespeare, hos Goethe og Schiller. Gjennembruddet bestaar simpelthen deri, at skikkelser fra norsk folkeliv begynder at leve og vokse i en merkelig grad. De blir ikke længer helt og holdent norske bønder; de blir organer for en fri leg med grundmenneskelige kræfter. Som Columbus havde søgt det gamle Indien og fundet et nyt og endda større Indien i vest (som man dog endnu i nogen tid ansaa for en del af det gamle), saaledes søgte Bjørnson at naa dybere ind i de norske bønders sjæleliv end de tidligere folkelivsskildrere havde gjort; især gennem sammenligning med de gamle nordmænd søgte han ned til det dybeste og mest blivende i alle tiders norskhed; men han naaede ligesom nedenunder de nationale forskjelligheder og fandt noget af det mest blivende i al menneskenatur. Man har længe opfattet disse verker blot som «bondefortællinger» eller billeder af en form af særeget norsk folkeliv. Men i virkeligheden er de mesterverker af fri og universel psykologisk digtning, opvokset paa norsk grund i en tid, da nationen havde brug for at sammenligne fortid og nutid. Netop gennem denne sammenligning af vidt forskjellige kulturperioder kunde det lykkes Bjørnson at finde en saa almenmenneskelig sjæleskildring, — en leg med sjælekræfter og livsbehov, som alle folk og tider har brug for. Ærgjerrig livshunger eller storsindet stræben kommer hos Bjørnson først i strid, og senere

til forsoning, med trofasthed i et eller andet af de grundmenneskelige forbund.

Halvard Gjæla er høitstræbende og ærgjerrig; som Tore Næsset i «Et farligt frieri», eller Stange i «Ole Stormoen»: som Thorbjørn Granlien i «Synnøve Solbakken» eller som Øivind i «En glad gut». De er alle, hvad den engelske renaissance diglere — en Marlowe eller Shakespeare — vilde kalde for *aspiring minds* eller *mounting spirits*, «opadstræbende aander». Det samme gjælder Arne og helten i «Ørneredet» eller «Faderen» og «Fiskerjenten», — ligesaa vel som Sigurd Slembe og Arnljot. Om Arnljot heder det hos Bjørnson:

Stundet havde han
til det største.
Straks han saa det,
gav han sig helt .

Og Fiskerjenten synger:

«Ak det store hen mig drager» . . .
«Jeg maa storsjoen naa,
jeg maa havstyrten faa»

Og provsten giver hende ret: alle maatte stræbe at naa det største.

Thorbjørn i «Synnøve Solbakken» foler sig i slegt med ørnen og med storfuruen. Han er kappelysten, han vil være nummer én, — han ligesom Øivind i «En glad gut». Det er den slags mennesker, som i det gamle norske sprog kaldes storsindede, hugstórr, hugsterkr eller

hugprúðr¹ (modsat huglítiill eller huglauss); Kappelysten og ivrig, kappgjarn eller kappsamr (dette ord bruges af Snorre som karakteristik af Olav den hellige og Erling Skjalgsson); modig paagaende og fremdjærv, framlyndr eller framgjarn (det sidste ord ogsaa i nedsettende betydning).

Det er, som sagt, ikke nogen særlig norsk eller nordisk, ikke engang nogen særlig germansk dyd. Det er væsentlig den samme dyd, som renaissancens mennesker betegnede som magnanimitas eller sublimitas, «stor-sind» eller «opadhigen», og som de gamle grækere kjendte under navn af «megalopsychia».

Men det mærkeligste af alle de gamle norske eller nordiske kultur-ord er kanske ordet dygd, som egentlig maa have betegnet dugelighed eller livsdygtighed i sin almindelighed, men som gjerne bruges i den særlige betydning af trofasthed. Ogsaa tillægsordene dyggr eller dygðugr («dygtig») bruges i betydning af trofast. Gjennem saadanne ord kan vi se dybt ind i de gamle nordboeres sjæleliv. Bedre end lange afhandlinger viser de i et glimt, hvad de gamle nordmænd forstod ved livsdygtighed. Uden trofast samhold i alle menneskelige forbund, fra familjeliv og venskab til krigerfølget, var et menneske ikke et dygtigt eller dugeligt menneske. Trofasthed er den eneste dyd, Eddakvadenes

¹ Ogsaa storráðr eller áhugamikill (anlagt for store planer og foretagender).

største helt, Sigurd Favnesbane, roser sig af, idet han dør. En af de bedste kjendere af den gamle literatur og kultur, Axel Olrik, betegner troskabsidealet som grunddraget i de germanske folks livsanskuelse. «Trofasthed bliver en ære og en pligt, som mennesket skal hævde, om det saa skal sætte livet ind¹.»

Men netop denne egenskab er det, Bjørnson især fremhæver hos Halvard Gjæla og hans hustru, som hos Arne, Thorbjørn og Synnøve eller i den lille fortælling om «Trofasthed». Troskab i et eller andet af de grundmenneskelige forbund, mellem forældre og børn eller mand og hustru. Hos Halvard Gjæla, som hos Arne i «En munter mand», er det de to nævnte grundegenskaber — det fordringsfulde livsbegjær og trofastheden —, som især fremhæves. Det er en sjælekamp mellem disse to jevnbyrdige livsbehov, som volder den dramatiske eller episke spænding. Halvard Gjæla længes ned i dalen, hvor kampen staar, ligesom Arne længes efter det rigere og friere liv i en anden verdensdel. Men Halvard vilde dog ikke have reist, hvis han derved skulde have svigtet sin hustru og sit barn. Og Arne har ikke hjerte til at forlade sin ensomme mor. Ogsaa hos Thorbjørn i «Synnøve Solbakken» staar der en indre strid mellem hans kappelyst og kamplyst overfor bygdens største slaaskjæmpe og kjærligheden til Synnøve og til forældrene, og den sidste seirer.

¹ Dansk Heltedigtning, s. 79.

Det eiendommelige ved disse tre mandsskikkelser er netop dette, at to sterke livsdrifter og behov staar overfor hinanden, begge omtrent lige sterke, indtil det viser sig, at de paa en maade kan forenes.

Ingen kan vel betvile, at Bjørnson med rette har tillagt ogsaa det nye Norges bønder — trods mange undtagelser — en i det hele ret sterkt udviklet trofasthed. Og hvad den høie stræben eller ærgjerrigheden og det fordringsfulde livsbegjær angaar, maa det ikke glemmes, at netop i det Norge, som Bjørnson stod overfor ved midten af femtiaarene, var der i forhold til landets folkemængde en usædvanlig mængde nye høvdingepladse eller ledende stillinger at besætte. Der var en usædvanlig anledning for opadstræbende ærgjerrighed herhjemme, bortset fra det tillokkende ved Amerikas nylænde. Det var det nye kommunalstyres, den nye handelsfriheds og den blomstrende fragtfarts tid. Enhver ærgjerrig norsk gut kunde haabe at blive skipper paa en skude, chef i en handelsforretning, ordfører i en bygd, storthingsmand eller endog statsraad, hvis han ikke blev digter, musiker, bildende kunstner eller videnskabsmand. Norge var netop ifærd med at forsyne sig med alle de for et myndigt og selvstændigt folk nødvendige kultur-organer. Næsten alt skulde skabes fra nyt af. Der trængtes nye arbejdschefer paa alle næringslivets omraader, nye ledere i kunst og videnskab, i stat og kom-

mune. Og bønderne var netop under fremrykning, og var begyndt at konkurrere om alle disse stillinger med embeds- og borgerstandens ungdom. Derfor kan man sige, at det er det nye Norges saga, Bjørnson uvilkaarlig har skrevet, forsaavidt som han har fremstillet vor nye histories vigtigste drivkræfter; han har blotlagt det indre maskineri i en anskuelig forenkling og sat det igang for vore øine; han har sat det igang indeni os selv, gennem vor medoplevende sympathy.

Derfor vil de mest fuldbaarne af disse verker sandsynligvis aldrig tabe sit værd. De vil altid være aktuelle, fordi alle tider vil have brug for at opleve disse grundkræfters anspændelse i det dramatiske og episke kampspil. Bjørnsons første digtning er en leg med menneskenaturens værdifuldeste kræfter — saa at sige dens høvdingedyder.

Denne nye psykologiske digtning, som i en temmelig vidt forskjellig form og ad en forskjellig vei var ifærd med at modnes ogsaa hos Henrik Ibsen, voksede hos begge digtere frem gennem kappestrid med de store kulturfolks poesi.

Bjørnson har fortalt, at han læste meget i Kjøbenhavn, især Goethe, Schiller og Tieck samt den danske guldalders forfattere. Han søgte vel uvilkaarlig at maale kræfter med de tyske og danske mestere, delvis endog med Shakespeare, som den dristige billed-leg og personskildringen

i «Halte-Hulda» synes at vise. Men samtidig med at han levede sig dybere end før ind i den germanske verdens klassiske digtning, kastede han sig ogsaa med ny iver over Landstads folkeviser og islandske sagaer. Han laante bøger især fra studenterforeningens bibliothek. Beundringen for Danmarks literære guldalder, som han senere i sit digt til fru Louise Heiberg har kaldt for «aandens store tid», og for Goethe og Shakespeare, maa i dette tidsrum have virket paa ham ganske som beundringen for Sveriges store minder paa studentertoget: det eggede ham til kappestrid paa nordmændenes vegne. Og kappestriden bidrog sit til, at han hengav sig dristigere til fantasiens frie leg. «Hjemme i Norge vidste jeg ikke, at jeg havde lov til at skrive saadant», har han selv fortalt.

Ogsaa med hensyn til stilen og sproget virkede opholdet i Kjøbenhavn befriende og fuldførte det gjennebrud, hvortil studentertoget til Upsala havde givet det første stød. Den nye «sagastil», som af sig selv havde faldt ham i pennen, da han i en fart nedskrev «Mellem slagene», havde han endnu ikke rigtig havt mod til at overføre til fortællingerne om nutidens bønder, som vi kan se af «En munter mand». Baade hans aviskritiker og hans første tilløb til fortællinger viser tydelig nok, at hans digterlængsel havde gaaet i retning af en natursand fremstilling af nutidens mennesker. I sin kritik af «En sjæl i vildmarken» havde han jo pro-

testeret mod det usande i Welhavens skildring af norske bonders sjæleliv. «Natur! raaber tiden, sandhed og natur!» (Morgbl., 3dje mars 1856). Endnu tidligere havde han i en kritik af «Fiskerhjemmet» (et anonymt og utrykt norsk skuespil) spottet den usande og melodramatiske fremstilling af norsk bondeliv paa scenen og krævet en sand fremstilling af «vort daglige, jevne liv» («Aftenbladet», 17de mars 1855). Saa streng var hans fordring til natursandhed, at han mente, bønderne ikke børde fremstilles paa scenen uden at tale bondens eget maal. «Den ret heldige forening af de to liv og deres to sprog, som Asbjørnsen har forsøgt, gaar ikke an paa scenen. Den[ne] maa støtte sig umiddelbart op til virkeligheden, tegne hvert af de to liv, som den forefinder den, og ikke være med at konstruere op en ideel mellemting.» Dette sidste udtryk viser, hvor kjølig han dengang stillede sig til Asbjørnsens og Moes sprogform, som dog netop han kom til at fortsætte og føre videre med den største nydannende kraft. — Ogsaa spillet vilde, mener han, være bleven mere natursandt, om de skuespillere, som fremstillede bønder, havde talt bondens eget maal. «Almuesproget er sundt og nøgternt, som det liv, det er udtryk for Med det paa læben vilde skuespillerne aldrig have gaaet saa feil som de gik. Madame Hundevadt [en bergensk skuespillerinde] vilde da ikke have spillet en bondepige som [om det var]

Lucia di Lammermoor i operaen af samme navn . . . , ikke ladet hænderne gjøre alle de bekjendte reiser til bryst og hoved, ikke trillet hvert ord over sukkenes bro, det vil sige, rystet dem ud med en kunstig skjælvende stemme, som skal betyde indre oprør, d'hr. Bucher og Abelsted vilde da ikke til norske fiskere søgt modellen blandt hovedstadens unge, dannede styrmænd.»

Med disse udtalelser kan sammenholdes den før anførte ytring i Bjørnsens første literaturartikel, anmeldelsen af «En nytaarsbog» (15de januar 1854): «Det gamle litteraturens land trues med omvæltning; thi udenfor dens dansk-tyske enemerker staar der et nyt tankefærd med krav paa landet fra gamle tider af Med dette vil en ny digterslegt fremstaa; men indtil da — endnu medens man uvis famler om iblinde mellem nyt og gammelt sprog, nye og gamle begreber, kan ingen stor aand komme til gjenembrud.»

Naar vi sætter disse spredte udtalelser sammen, har vi en nøgle til forstaaelse af Bjørnsens gjenembrud som digter. Han havde fra først af utvilsomt havt lyst til at fremstille paa en gang bønder og repræsentanter for bydanelsen paa scenen, saaledes som han havde lært dem begge at kjende i Romsdalen og paa Mølle. Han havde faktisk gjort et forsøg i denne retning i «Valborg», hvor han lod bønderne tale romsdalsmaal, efter hvad han selv har oplyst. Men han famlede endnu uviss mellem nyt og

gammelt sprog. Intet af de kjæmpende maalfører tilfredsstillede ham ganske. Den romsdalske dialekt kjæmpede med Aasens nye landsmaal og med Asbjørnsens og Moes sprogform i folkeeventyrene. Og denne sprogkamp i hans eget indre bidrog sit til at forsinke hans gjennebrud som digter. Han opgav foreløbig — og man kunde næsten sige for altid — at fremstille norske bønder paa scenen. Og han søgte oiensynlig hen til det ny-franske lystspil, den saakaldte «høiere komedie», for at finde vejledning og opmuntring til at skrive en nutidskomedie. Da han i løbet af vaaren 1855 reiste hjem til Søgne for at udarbeide «De nygifte», var det ikke bønder, men almindelige kultur-mennesker, han vilde fremstille, — saadanne som han havde lært dem at kjende især i hovedstaden. Forsøget mislykkedes, antagelig af samme grund som det ikke lykkedes ham at faa fuld interesse for skildringen af bønder i «Aunun og Ole Stormoen». Han var under sine læreaar i Kristiania, i den første halvdel af femtiaarene, kommet ind i en altfor tør og nøgtern realisme, som ikke gav hans fantasi luft under vingerne. Han har selv fortalt, at redaktør Friele i «Morgenbladet» i den tid altfor meget beundrede hans virkelighedssans. Bjørnson sagde til ham: «Du tar feil, i grunden er jeg meget af en fantast.»

I begyndelsen af sit ophold i Kjøbenhavn havde Bjørnson skrevet videre paa «En munter

mand» uden fuld digterisk hengivelse, enten til personerne eller stilen. Disse to hører, som før berørt, uopløselig sammen. Han havde endnu neppe nogen rigtig forestilling om, hvad magt der laa i den nye stil i «Mellem slagene», før han havde hørt replikerne fremsagt. Men i Kjøbenhavn opførte han paa en maade stykket selv for én tilhører ad gangen eller for en forstaaelsesfuld liden kreds; han deklamerede og spillede selv alle roller, — siden intet af de to landes theatre havde villet sætte dem iscene. Nu først tror jeg det gik op for ham, hvilket selvbefriende arbejde han havde udført. I dette sagastykke var der jo ikke adgang til at byde nutidens theatergjængere repliker paa oldnorsk, selv om han havde kunnet dette sprog, og om han havde villet være noksaa natursand. I et sagastykke, som til og med blev nedskrevet i en fart, havde han følt sig fri for al filologisk sprogtvang og ladet personerne tale, som det faldt dem bekvemt, ud af sit hjertes fylde. Og paa denne maade havde han fundet en norsk udtryksmaade, som i nogen grad var fælles for gammel og ny tid, fordi den aabenbarer sig ikke saa meget i ord- og bøjningsformer, som i sætningsbygning og stil, og ikke mindst i tonefald og klangpræg. Ved gjentagende at læse stykket høit netop for danske tilhørere fik han vel det første sterke indtryk af, at der var ægte norsk malm i disse repliker. De havde i sig baade noget af sagaernes stil og noget af den

ordsproglige fynd, som endnu levede i de norske bygder. Hvor norsk denne stil var, det havde han neppe vidst, før han hørte den udtalt af sin egen mund, med hjemligt tonefald og klangpræg midt inde iblandt det «bløde» danske studenterkvidder. Fra nu af havde han tillid til denne stil. Og herefter kunde han trygt lade sine nutids-bønder tale noget nær det samme sprog, uden hensyn til at Østgaards bønder havde kunnet tale ægte tønsetsk dialekt, med næsten filologisk nøiagtighed. Paa denne maade synes Bjørnson at have banet vei for den trygge og harmoniske stil i «Synnøve Solbakken» og «Arne». Gjennem sagaskuespillet var han bleven befriet for en sprogvang, som vilde have hæmmet hans kunstneriske udvikling. Ordformer og høiningsendelser blev fra nu af uvæsentlige, ogsaa naar det gjaldt at fremstille nutidens bønder. Det, som skulde fremstilles, var ikke «landalmuen»s kultur og sprog eller skikke, — ikke det, som arkæologerne og etnograferne og demograferne samlede paa; ikke gamle dragter og smykker, eller vel bevarede sædvaner, eller gammel overtro og ærværdige sagn; ikke merkelige ordformer og gloser, ja ikke engang eventyr og viser i den overleverede form. Bjørnson er ikke folkelivsskildrer i den forstand. Han tilhører ikke den samme retning som Ashjørnsen eller Østgaard, selv om han har lært noget af dem begge. Han bryr sig merkelig lidet om det nationale i arkæologisk forstand. Det i færdig form over-

leverede, det stivnede og storknede, har han liden interesse for. Det er i grunden næsten bare sjælelivet, han bryr sig om, det vil sige: den endnu levende kilde, de bevægende kræfter, som endnu virker og skaber nye udtryk, ny historie.

Derfor taler hans nutidsbønder som hans sagamennesker sit eget sprog, uden tanke paa leksikon og grammatik. De taler ikke hverken oldnorsk eller norsk bondemaal. Men de taler unegtelig et godt sprog og et, som passer for deres sjæleliv som en tætsluttende dragt.

Derfor synger eller taler Halvard Gjæla og Sigurd Slembe eller Arnljot ikke i oldnorske versemaal, saalidt som Synnøve og Arne synger de gamle, overleverede ord og melodier. De synger nye viser, — som har fremkaldt nye melodier.

Gjennem samvær med Aasen og gennem beundring for Asbjørnsen og Moe, som for Lindeman og Landstad var Bjørnson i løbet af sine læreaar i Kristiania kommen ind i noget af de store samleres respekt og pietet for de gamle, trofast opbevarede kulturskatte, — alt det, som blev samlet og ordnet i musæer og lærde bøger, de norske bonders ypperste arvesølv, som vi altid vil gjemme som en national helligdom. Men for hans digtning, fantasiens frie leg, indeholdt alt dette færdige og fastslaaede noget af en ydre tvang. Med «Mellem slagene» i kufferten havde han ligesom reist bort fra alt

dette, som før havde hindret ham. Fra den virkeligheds- og lærdomsbundne folkelivsskildring var han endelig kommen ind i den frie digtningens land, hvor menneskene aldrig er ganske de samme eller taler ganske det samme sprog som i den almindelige virkelighed.

I «Aunun» og «Ole Stormoen» og endnu til dels i «En munter mand» finder vi en temmelig snæver og snustor nutids-realisme, som viser, at Bjørnson trængte til en sterk gjennemlevelse af romantik til befrielse. Særlig trængte han til, saa at sige, en udenlandsreise i fortiden. Netop den samme udvandring til fortiden og den samme sjælevandring gennem den nationale oldtids eller middelalders menneskeskjæbner, hvorved den britiske, tyske, franske og danske digtning havde befriet sig for det attende aarhundredes forstandsklare, men ofte snusfornuftige realisme, maatte baade Ibsen og Bjørnson gennemgaa, før de naadde frem til et virkelig poetisk syn paa nutidens kulturliv. Den samme udvikling, som adskillige af Europas øvrige lande, navnlig England og Frankrig, havde gennemgaaet i løbet af to eller tre generationer, gennemgik baade Bjørnson og Ibsen i løbet af et eneste slegtled. Dette er efter mit skøn et af de originaleste træk ved den nynorske litteratur. Hos os var menneskeskildringens kunst bleven i høi grad forsinket. Vi havde derfor maattet laane udlandets menneskedigtning, for theatrets vedkommende især den danske og franske. Men denne forsinkelse havde den store

fordel, at da tidens fylde frembragte to store menneskeskildrere paa én gang, fik de gennemgaa en omtrent hundredaarig almeneuropæisk udvikling i løbet af et kvart aarhundrede.

Noget af deres storhed ligger i dette, at de fik gribe saa langt tilbage og tage saa meget med. Som de høieste organismer har det længste fosterliv og den længste barndom og derved tager saa meget som muligt af slegtens forarbejde med sig til videre udvikling, saaledes har disse digtere, ved at gaa tilbage til den «romantiske» tids poetiske opgaver og først løse dem, naaet frem til en rigere og dybere form af realisme. De har derved tilsyneladende forsinket sin udvikling, men i virkeligheden har de forlænget sin ungdom.

Enkelte kritikere har fundet dem paafaldende sent udviklede. Det ny-franske drama og til dels endog det danske (især gennem Hostrup) stod næsten færdig med sin dramatiske nutidskildring, da vore dramatikere begyndte. Især det franske havde, gennem Augier og den yngre Dumas, faaet et betydeligt forsprang. Og de fleste andre lande havde faaet sin realistiske nutids-roman. Men mon det ikke kom det ny-norske nutidsdrama og den ny-norske nutidsfortælling tilgode, at de havde haft en lang nordisk ungdom? Man vil finde noget af denne ungdom igjen i «Vildanden» og «Rosmersholm», som i «Over Ævne» eller «Paul Lange og Tora Parsberg». Noget af poesien i «Synnøve»

og «Arne» lever videre i «Støv» og «Det flager» som i «Paa Guds veie», «Mors hænder» og «En dag» og gjør disse fortællinger saa vidt forskellige fra den samtidige europæiske realisme.

Naar vi helt er kommen ud over den snævre og dogmatiske «realismes» og «positivismes» tid, tror jeg man vil sande, at det var en lykke for den ny-norske menneskeskildring, at den blev til under en strømbrydning mellem realisme og romantik, som begge satte sit præg paa al Bjørnsens og Ibsens følgende digtning. Eftervirkningerne af de historiske vilkaar, hvorunder den nye digtning først kom til frembrud, kan følges helt ned til den seneste tid. I Bjørnsens skuespil om Undine-skikkelsen, ligesom i Ibsens fremstilling af «Fruen fra havet» eller Solness og Hilde, svæver der over den indtrængende psykologiske nutids-realisme en hildring af eventyrlig eller sagnagtig fantasi.

At baade Bjørnsens og Ibsens digtning er bygget ligesom i to etager — saga- eller sagn-digtning og nutids-digtning — vil kanske komme til at udgjøre noget af deres varigste trylleri. Menneskene der ovenpaa, nutidens mennesker, er ligesom børn af dem der nedenunder; de synes at have tilbragt sin barndom dernede. Nora Helmer, som venter paa det vidunderligste, eller vildfuglen Hilde maa have været over-spændte romantikere som børn. Adolf Sang og hans hustru, eller Elias og Rakel, har noget af den samme poetiske naturfølelse som Thorbjørn og

Synnøve eller Arne. Ella i «En dag» eller Ragni i «Paa Guds veie», Leonarda og Tora Parsberg har i sin natur noget af den samme sangfulde lyrik eller følelsesrigdom som Synnøve og Fiskerjenten. Disse menneskeskikkelser vil neppe falde for den realistiske periodes aldersgrænse. De skyldes ikke en enkelt tids ensidige kultur, men et sammenskud fra flere tider.

Herved forklares det, at Europa og den øvrige verden har faaet sterk brug for vor digtning paa en tid, da man var træt af den ensidige «naturalisme», men dog ikke kunde finde nok livsfylde i den ofte noget blege og blodfattige «ny-romantik», der fulgte efter naturalismen som et rytmask tilbageslag. Særlig det hoiromantiske, metafysisk-mystiske element ved siden af den dristige, næsten skjærende skarpe realisme hos Henrik Ibsen kom for mange af tidens kunstkjendere i alle lande til at staa som noget af selve menneskelivets uudgrundelige poesi. Og et stykke som Bjørnsons «Over Ævne», første del, som længe laa hengjemt i skyggen af den ensidige realisme, hævede sig ved aarhundredets udgang op blandt de solbelyste og evig hvide tinder i menneskehedens fælles drømmeland; — et forbausende verk ikke mindst ved den blødt harmoniske samvirkning mellem streng, naturvidenskabelig aarsagsforklaring og næsten ufrivillig varm og inderlig sympathi med de evig-romantiske grunddrag i den menneskelige natur.

Meget af hemmeligheden ved de to store digteres livsverk ligger naturligvis gjemt i det mangesidige i deres medfødte begavelse. Men hertil svarede ogsaa noget rigt sammensat og flersidigt i det historiske milieu, hvori deres begavelse voksede frem. Dette forhold har neppe været tilstrækkelig paaagtet: at den ny-norske menneskeskildring kom til gjennebrud i femti-aarene i en eiendommelig strømbydningens tid, da en ny realistisk bevægelse allerede var naaet op til Norge, samtidig med at der gennem videnskabelige og kunstbegavede samleres arbeide var lagt tilrette nye og lokkende opgaver for national romantik. Saaledes gik det til, at baade sagaskuespil og bondefortælling og eventyrdrama, med al sin romantisk frie leg med livsindtrykkene og med al sin fantasifulde lyrik, blev ligesom underbygget med psykologisk virkelighedssans. Det var, som om vore to banebrydende digteres livsverk allerede fra først af blev udstyret med en art kompensations- eller ligevegts-apparat, som beskyttelse mod de store svingninger fra varmt til koldt i de fælles-europæiske luftstrømninger.

I det berømte Edda-kvad om Helge Hundingsbane siges det, at Nornerne ved heltens fødsel tvinded tre skjæbnetraade af guld og fæsted dem midt under maanens sal; enderne gjemte de i øst og vest og i nord, og alt land derimellem lagde de under den nyfødte fyrste. Ogsaa for Bjørnsons og Ibsens digtning var skjæbnens traade

bleven vidt udspændt til to eller tre forskellige sider. Deres rige skulde strække sig fra den fantastiske eventyrdigtnings drømmeland til den mest dagklare virkelighedsdigtning, begge i forbindelse med den psykologisk dybe og dog billedklare fremstilling af evig-menneskelige træk. Enderne af disse skjæbnens traade er gjemt ikke alene i de to digteres medfødte geni, men, som nævnt, ogsaa i de historiske vilkaar i femtiaarenes Norge.

At opspore disse historiske endepunkter eller udgangspunkter og ud fra dem følge den ny-norske menneskeskildring fremover i dens udvikling og vekst, — dette staar for mig som en af hovedopgaverne i norsk literatur- og kulturhistorie. Ud fra dette syn har jeg troet at turde fastholde læserne saa længe ved studiet af tilblivelsens hemmelighed, — ved det, som franskmændene kalder *les origines*. I 1850-aarene blev den nye menneske-digtnings skjæbne væsentlig bestemt. I disse aars kulturhistoriske forhold ligger en hovedforklaring af baade Ibsens og Bjørnsens senere livsverk. Spørsmaalet kan kortelig udtrykkes saa: Har Bjørnsens og Ibsens digtning sit udgangspunkt væsentlig blot i firtiaarenes norske romantik? Eller har den samtidig ogsaa et realistisk udgangspunkt?

Altfor længe har den opfatning været fremherskende, at femtiaarenes og sekstiaarenes bondefortællinger og sagastykker væsentlig var en sidste udløber af gammel «romantik», saa at

sige den afsluttende bagtrop i en lang europæisk kjæde. Særlig i 1880-aarene, da Georg Brandes skrev sine fortrinlige studier over Bjørnson og Ibsen (optrykt i «Det moderne gjennebruds mænd»), og da hans dygtige norske elev, Henrik Jæger, udgav sin essay over «Synnøve Solbakken og dens tid», var man altfor tilbøielig til at anse «romantiken» for et tilbagelagt standpunkt. Ordet romantik var bleven til en nedsættende betegnelse, som omsluttede forestillingen om noget falmet og forældet.

Af de store kulturlande var ialfald Frankrig forlængst naaet frem til en (som det syntes) natursand og virkelighedstro digtning. Den mest muligt «dristige» realisme eller naturalisme, som rettede fantasien særlig mod det menneskelige driftsliv, stod for mange som den literære udviklings høidepunkt. Did gjaldt det at naa frem saa hurtig som muligt. Did pegte alle den fremadgaaende strømretnings pile. Ud fra dette synspunkt maatte de norske bondefortællinger og sagaskuespil fortone sig i det høieste som en vakker solnedgang, eller snarere blot en efterglans paa vore fjelde af en sol, som allerede var gaaet ned. Ud fra et lignende synspunkt har en og anden tysk literaturhistoriker undret sig over, at ogsaa Henrik Ibsen begyndte med en «romantisk idealisering» af norsk folkeliv og norsk fortid.

Ud fra dette syn falder der ikke noget egentlig varmt lys over den ny-norske menneskeskil-

drings frembrud i femtiaarene. I 1857, da Bjørnson skrev sin «Synnøve», og da Bjørnson og Ibsen samtidig fuldendte billedet af den samme gammelnorske sagn-skikkelse i Halte-Hulda og «Hærmændenes» Hjørdis, udgav Gustave Flaubert i bogform sin «Madame Bovary», en yderst «realistisk» nutidsroman over væsentlig det samme motiv: en begavet kvindes heftige livstrang som fange og som oprører indenfor et glædeløst ægteskab. Men hvor «romantisk» har ikke de to norske digtere behandlet emnet, ved at henflytte det til en blaanende fjern fortid! Ibsens Hjørdis er til og med af jætun-æt, halvt menneske, halvt trolld. Og hun bortføres tilslut af selve «Asgaardsreien»! I Bjørnsons «Arne» (1858) er nutidsfortællingen indledet med et eventyr, og smaa, indlagte historier, hvori huldren spiller en rolle, smelter harmonisk sammen med fortællingen om de virkelige mennesker.¹

Disse verker handler for en stor del om kjærlighed; «Hærmændene» og «Halte-Hulda» endog om syg kjærlighed, som dræber. Men hvor «tanit» og «romantisk», siden de seksuelle drifter i det høieste underforstaaes og ingensteds drages frem i fantasiens fulde forgrunds-lys, som i «Madame Bovary»!

Det lik endda saa være, hvis vore to norske digtere havde bevæget sig lidt raskere henimod den nutids-realisme, som antoges at være ud-

¹ Dette sidste eksempel er hentet fra Georg Brandes: «Det moderne Gjennembruds Mænd».

viklingens maal. Men endnu i begyndelsen af 1870-aarene syslede Ibsen med et historisk (rigtignok ikke længere nationalt) drama, og Bjørnson var endda ikke helt færdig med bonde-novelle og saga-skuespil. «Det saa haabløst ud», som Georg Brandes siger. «Man forstod ikke hvad det betydede, at den franske roman og det franske drama længst havde forladt de heroiske og sagnagtige stoffer og grebet deres emner ud af livet omkring digteren, det eneste liv, han kan iagttage med sine to øine» . . .¹ «Man havde en følelse af at være udespærret fra Europas kulturliv»². Fra dette synspunkt betragtet blir den ny-norske literaturs menneske-billeder i det nittende aarhundredes tredje kvartal (1850—1873) væsentlig en række af romantiske efternølere, — en sørgelig følge af, at de store europæiske hovedstrømninger naadde saa sent op til vort afsidesliggende land. Ogsaa Danmark var forsinket: men der var man dog i sekstiaarene begyndt at vaagne af de romantiske drømme. Og fra Danmark kom — saa mente man — den store aandelige vækkelse, hvorved Bjørnson og Ibsen vaagnede omtrent samtidig og begyndte at slaa øinene fuldt op for nutidens liv og kampe.

Ved begyndelsen af ottiaarene, efter mere end et kvart aarhundredes digten, var de endelig naaet saa langt, at Nordens aandfuldeste kritikere kunde anerkjende dem som moderne digtere og

¹ G. Brandes: «Det moderne Gjennembruds Mænd».

² Udhævet her.

hilse dem velkommen efter — op til det europæiske kultur-niveau. Det var, som om han tog imod dem oppe paa en høislette, hvor de fremskredne landes digtning forlængst havde slaaet rod. Hele dette ottiaarenes syn paa den nynorske literaturs historie er paa en maade sammenfattet i det billede, hentet fra Bjørnsons «Arne», hvormed Georg Brandes afslutter sin ypperlig skrevne studie over Bjørnson (fra 1882): De norske (og delvis de danske?) digtere er som eneren og lyngen og de andre langsomme bakkebestigere, som da de langt om længe naar op over skrænten, til sin forbauselse ser en hel skog, som staar og venter paa dem. Den store skog er — hvis jeg opfatter billedet ret — hverken den nye norske eller den nye danske literatur, men hele det fra religiøs og anden romantik frigjorte Europas literatur. Brandes slutter spørgende med de ord: «Ja slig er det at naa frem, sagde eneren.» Naar man var naaet op til denne høide, var man fremme: da havde man naaet udviklingens maal!

I henved et fjerdedels aarhundrede — kunde man fristes til at sige — har denne opfatning, som en synkverving, formørket udsigten til en af de største blomstringer i vor literatur. «Synnøve» og «Arne» og «En glad gut», som sandsynligvis hører til Norges allermest blivende bidrag til verdenslitteraturen (alene barneskildringerne gjør dem umistelige), har af mange været betragtet som «hyrdepoesi» og romantisk «bonde-

forbudelse». Delvis hænger det forringende syn paa disse verker sammen med en altfor snæver opfatning af den store, saakaldte romantiske bevægelse, som vi senere skal se. Tiden er sandsynligvis nu inde til en omvurdering. Efterat en «ny-romantisk» bevægelse er begyndt at dukke op baade i litteratur og malerkunst (i den sidste især i tilknytning til nyere engelsk romantik), er man ikke længere saa viss paa, at «romantiken» væsentlig var reaktion, eller «realismen» udelukkende fremskridt. Det kan allerede nu med temmelig stor tryghed siges, at det ikke havde været nogen fordel hverken for Ibsen eller Bjørnson at begynde som ramme realister — oppe paa det nutids-plateau, hvor Balzac havde forberedt jordbunden, og hvor Flaubert erobrede sig sin egen grund netop ved den tid, da man opførte Ibsens «Gildet paa Solhaug», og da Bjørnson begyndte at digte.

Ved nærmere studium har det jo vist sig, at Bjørnson virkelig begyndte som nutids-realist, delvis i tilslutning til fransk digtning. Fransk havde været et af hans bedste skolefag. Og i sine læreaar i Kristiania læste han i «Athenæum» og andensteds franske aviser. Naar han i sin debut-artikel som kritiker (fra januar 1854) siger, at «det gamle litteraturens land trues af en omvæltning; thi udenfor dens dansk-tyske enemerker staar der et nyt tankefærd med krav paa landet fra gamle tider af», — saa er det utvilsonst tankebevægelser fra Frankrig, han sigter til. Alle-

rede som skolegut havde han sværmet for Lamartine, og som student havde han med glødende begeistring læst «Girondisternes historie», — et af de verker, som forberedte februar-revolutionen. Den franske romantik var, i lighed med Wergelands digtning, mindre tilbageskuende og mere fremadvendt, mindre kontemplativ og mere praktisk og politisk anlagt end den tyske og danske romantik. Fra Lamartine gik Bjørnsøns beundring over til Alfred de Musset, som i sine skuespil havde vist sig som den fineste psykolog blandt de franske romantikere. Han læste i disse sine læreaar ogsaa et og andet af Balzac, foruden mildere virkelighedsbilleder af Émile Souvestre og Scribe. Vi skal i en anden sammenhæng se lidt nærmere paa hans forhold til Scribe, som har øvet en ikke liden indflydelse paa Ibsen og Bjørnsen. Netop fra begyndelsen af femtiaarene daterer sig et nyt opsving i fransk skuespildigtning, især knyttet til navnene Émile Augier og Alexandre Dumas-Fils, skaberne af det nye franske problem-drama. Den pludselige opdagelse af, at flere af Mussets skuespil fra trediveaarene havde et forbausende stort scenisk værd, hidrøg ikke lidet til dette opsving. Forsaaavidd kunde man datere det nye afsnit i det franske skuespils historie fra november 1847, da det lille allerede ti aar gamle lystspil, «En caprice», blev opført paa Théâtre français, efter først at være spillet med held af en fransk skuespillerinde i St. Petersburg. Netop dette fine og

let henkastede sjælemaleri, som med et trylleslag førte langt udover Scribe og, sammen med andre tilskyndelser, gav stødet til en mere psykologisk-etisk digtning, — netop det samme lille stykke gav, som vi allerede før har seet, Bjørnson det første stød og for endel ogsaa motivet til det banebrydende lille sagestykke «Mellem slagene». Saa nær er sammenhængen mellem det ny-franske og det ny-norske dramas blomstring. Alle de franske romantikere, som havde forsøgt sig i dramaet, havde i nogen grad forsøgt at kappes med Shakespeare, som i emnevalg og replikbehandling havde været «romantiker», men i psykologisk intuition og natursandhed en realist. Alfred de Musset havde af alle de franske romantikere i denne kappestrid naaet længst, tildels fordi hans egen karakter og livsskjæbne havde vendt hans blik indad mod følelses- og viljelivets forunderlig sammensatte kræfter. Hans egne sjælekampe, med nederlag og seire, afspejler sig i hans digtning paa en maade, som undertiden minder lidt om Shakespeares sonetter. Som Shakespeare har han til sin egen selvudvikling havt brug for en række af fine og renhjertede unge kvindeskikkelser, — unge hustruer som Mathilde (i «En caprice») og Barberine eller henrivende unge piger som Ninon og Ninette, Luzon, Lucie, Cecilie og Lisette, — hans livs hvide genier, som aldrig ganske forlod ham. Som Shakespeares unge hustru- og pigeskikkelser ikke var uden indflydelse paa Musset, saaledes har Mussets

digtning kanske ikke været ganske uden indflydelse paa Bjørnsons lange række af lysende unge kvindeskikkelser. Den sidste af dem alle, Cecilie i «Paa Storhove» bærer — kanske blot ved et tilfælde, der ser ud som en tanke — det samme navn som den unge pige i det stykke af Musset, som Bjørnson selv har oversat og sat i scene («Man skal intet forsværge»).

Émile Augier (født i 1820) havde blandt andre ungdomsstykker paa vers i «Gabrielle» (1849) blottet svagheden ved ægteskabsbruddets og den «frie kjærlighed»s romantik. Og Alexandre Dumas den yngre (født 1824) havde i 1852 debuteret med «Camelia-damen», delvis i tilknytning til Victor Hugos og Mussets ridderlige og mandige forsvar for kurtisanens menneskeværd og tro paa muligheden af hendes gjenrejsning gennem kjærlighed. Bjørnson synes i femtiaarene ikke at have kjendt noget af disse stykker. Den yngre Dumas navn forekommer ikke i hans kritiker fra femtiaarene, og af Augier synes han kun at have kjendt den mesterlige prosa-komedie (udgivet som et fællesarbejde af Augier og hans ældre kollega, Jules Sandeau), hvormed han for alle tider erobrede sig en plads paa den franske scene: «Hr. Poiriers svigersøn» (1854). Ved nærmere analyse vil man, tror jeg, finde ikke saa lidet af Musset i dette klassiske stykke, som har holdt sig bedre end alle de andre skuespil af Augier. Bjørnson beundrede (i en theaterkritik i «Aftenbladet», 1ste febr. 1855) den maade, hvor-

paa dramatikere som Sandeau, Augier og Mallefille forstod at udvikle Scribes kunstform videre i retning af karakter-skuespil, med ny-erobringer paa det psykologiske gebet. Bjørnson udtaler det haab, at denne nyeste franske skole vil bidrage til at «reformere tidens aabenbare sans for det karakterløse skuespil».

I «Poiriers svigersøn» beundrer han «den økonomi, der raader med replikerne, den varsomhed, hvormed karakteren udfoldes, saa at den endnu i fjerde akt kan have en side at overraske med, — det perspektiv, der aabnes . . . ved at ordene aldrig ligefrem belyser karakteren, men . . . blot lader den skimtes i det fjerne» . . . Man gjenkjender endnu, siger han, «de fornemste hjul i Scribes altid virksomme maskine». Men istedenfor «Scribes trættende intriger», som indskrænker tegningen af hver af personerne til en enkelt side, nemlig den som intrigen eller den spændende handling har brug for, — søger det nye, psykologiske drama at vise det enkelte menneske fra flere forskellige sider.

Dette træk, som i grunden var en fortsættelse af Victor Hugos og Mussets forsøg paa at fremstille mennesket som et sammensat og mangfoldigt væsen, — gjorde øiensynlig et sterkt indtryk paa Bjørnson. Han beundrer den fine fordeling af lys og skygge i billedet af den unge adelsmand, som er titelfiguren i «Poiriers svigersøn», og finder i det hele stykkets sammensætning fortræffelig, men behandlingen altfor «kold og la-

konisk». Med den psykologiske realisme hos de nyeste franske dramatikere sammenligner han Hostrups naturtro fremstilling af karakterer og typer. Allerede i «Krydseren» for 17de mai 1854 havde Bjørnson leveret en fin og indtrængende kritik af Hostrups «Drøm og daad». Det viser sig altsaa, at Bjørnson ved midten af femtiaarene — altsaa forud for «romantiske» verker som «Mellem slagene» og «Synnøve» — var sterkt optaget netop af den nye danske og især den nye franske nutidskomedie, med dens forsøg paa at fremstille menneskenaturen i dens sammensathed. Bjørnson kalder (i «Morgenbladet», 9de dec. 1855) den nye, mere naturtro retning for «naturalisme», i modsætning til Scribes skematiske menneske-fremstilling. Han siger: «I en tid som vor vil man ikke lade sig nøie med blotte og bare antydninger af et menneske. Man trænger fra alle sider dybere ind i naturen, fra videnskaben som fra kunsten; man leder op deres mindste træk, man sønderlemmer og undersøger . . . den mindste blomst, det mindste kryb . . . Og i kunsten viser denne tidsaandens naturalismus sig deri, at man stræber mere efter sandhed end skjønhed, hvilket for skuespillets vedkommende giver sig tilkjende i den sterke trang til at individualisere». I et stykke som «Hjertet og pengene» af Felicien Mallefille «er der ikke spørgsmaal længer om at bruge den side, man nu har brug for; nei, man løfter den hele person ind (i stykket) med alt sit fæste i

samfundet [altsaa milieu'et eller den sociale baggrund], og han tager derfor saa megen plads, at han stanser handlingen og ødelægger den dramatiske interesse». Det store maal for de forfattere, som vil fortsætte, der hvor Scribe slap, maa være at «lade hans maskineri og deres egen alsidigere karaktertegning komme hinanden gjen­sidig tilgode». Den morsomme intrige maa blive «karakterernes egen udvikling». Han advarer mod at «hoppe over Scribe eller ethvert andet trin [i udviklingen]. Thi hvad der er begyndt regelmæssig, maa fortsættes regelmæssig».

Vi ser altsaa, at det ny-franske og det ny-norske drama, som begge tog et opsving fra 1850-aarene, for en stor del havde de samme udgangspunkter: Scribe, intrigens store mekanikus, eller «manden med den nye maskine», som Bjørnson kalder ham; endvidere Alfred de Musset samt — direkte eller indirekte — Shakespeare. J. E. Sars erindrer, at Bjørnson talte med stor beundring om Shakespeare og protesterede, da Sars gjengav en ytring af Welhaven om, at Shakespeare var overvurderet. «Aa nei, tro ikke det!» I «Halte-Hulda», som senere i «Sigurd Slembe», er Bjørnson utvilsomt paavirket af Shakespeare, ligesom Henrik Ibsen allerede i «Fru Inger til Østraat» og senere i «Kongs­emnerne» er paavirket især af Shakespeares «Hamlet» (opfattet gennem Goethes syn: mod­setningen mellem higen og evne, mellem opgave eller kald og kraft til virkeliggjørelse).

De to lande, som har ydet de største bidrag til den sceniske litteratur i det nittende aarhundredes anden halvdel, er jo Frankrig og Norge. Ialfald i eftertidens dom vil kappestriden staa især mellem disse to lande. Tilsyneladende var ved begyndelsen af 1850-aarene de bedste historiske forudsætninger paa Frankriges side. Af alle nyere nationer var det franskmændene, som havde den rigeste dramatiske tradition, medens Norge af alle kulturlande vel var det fattigste paa scenisk kunst. Norge fik først i 1850 sin første offentlige nationale scene, mens Frankrig havde haft et theater med fuldt scenisk udstyr lige siden middelalderen. Frankrig syntes at have alle betingelser for at seire i en dramatisk kappestrid med det lille dramatiske nybegynder-land, Norge. Det franske dramas to nye mestere, Augier og Dumas-Fils, havde et forsprang ogsaa i alder. Den første var næsten otte aar ældre en Ibsen og den sidste vel otte aar ældre end Bjørnson.

Men de historiske vilkaar var ikke saa ugunstige for Norge, som det ved første øiekast synes. For Norge var det, som før nævnt, noget af en national selvopholdelses-sag at skabe et selvstændigt skuespil og en national scene. Disse hørte med til de nye og nødvendige livs-organer for en ny-norsk nation. Desuden var Norge aldeles ikke uden dramatisk tradition, og det selv om vi ser bort fra Holberg og Wessel. Ludvig Holberg var jo dog baade efter naturel

og barndomsindtryk en nordmand. Men dertil kommer, at Edda-digtningen og vor gamle sagaliteratur indeholdt en udpræget dramatisk digtning indenfor en episk ramme. Netop i dramatisk henseende, med hensyn til samtale- eller replik-kunst, danner den norrøne saga et af høidepunkterne i middelalderens literatur. Og noget af den samme replik-kunst blev bevaret og fortsat ligetil nutiden gennem viser og stev og især gennem folke-eventyrene. Paa en viss maade ogsaa gennem de gamle ordsprog. Den gamle kraft-tids spænstige og uvilkaarlig dramatisk sammentrængte ord-kunst blev netop gennem den mundtlige overlevering bevaret næsten som en hellig ild, som aldrig maatte slukne. Den gamle tids kunst, sammen med den gamle tids krigeradel, sank ned iblandt almuen, som til gjengjæld blev en delvis adelig almue; og denne almue brugte ikke at fæste sit aandsliv i skrift. Men netop derfor maatte hvert slegtled blæse ny livsens aande i den gamle halvt episke, halvt dramatiske kunst. Den holdt sig frisk og levende, fordi den stadig paany fik tilførsel af ungt blod.

Ganske vist fik den ogsaa god hjælp fra andre lande. Allerede den gamle Edda-digtning skyldtes, ifølge professor Sophus Bugges og biskop Bangs undersøgelser, for en ikke liden del kulturhjælp fra fremmede lande. Og endnu for den gamle sagatid var tilende, kom en ny vest-europæisk kunstform, dansevisen og i det

hele den sangbare visedigtning, som betegner et afgjort brud med den gamle germanske verskunst. Netop ved den tid, da efterkommere af de norske udvandrere til Island hævede saga-fortællingens kunst op til et monumentalt topunkt, i Snorres norske kongesagaer, synes en ny literær kulturplante allerede at have fæstet rod i moderlandet Norge, som vel dengang stod i nærmere berøring med det øvrige Europa. Et saa kraftigt skud af den nye visedigtning som «*Draumkvæe*» sættes af professor Moltke Moe omtrent til Snorres tid. Hvad folke-eventyret angaar, mener Moltke Moe at kunne paavise, at en udviklet hjemlig eventyr- og sagndigtning gik forud for — og forberedte — den gamle sagafortælling. Men i sin fulde blomstring skyldes vel ogsaa folkeeventyret i nogen grad paa-virkning af nye kunstformer og motiver. Fra korstogtiden, som er middelalderens romantiske tid, skyllede en ny bølge af følelsesfuld sang og fantasifuld fortælling over alle Europas lande. Havde vi ikke mod slutningen af sagatiden og ofte senere faaet ny kulturhjælp fra fremmede lande, vilde neppe den gamle kunst have holdt sig til vore dage. Men noget af den længe op-øvede hjemlige dramatiske fortællekunst løftedes op til nyt liv af de nye kunstformer og de (for en stor del) indførte vise- og eventyrmotiver. Det gamle nedarvede kunstneriske lag fik fra udlandet nye opgaver, nye mønstre, delvis nye emner, — altsaa nyt arbejde at udføre. De

fremmede kunst-mønstre stillede nye krav til den gamle formende evne.

Som vi har seet, var det i begyndelsen af 1850-aarene atter for en stor del fremmede kunst-mønstre, som egged til nyt arbeide. Atter fik nordmændene hjælp til selvhjælp. Ogsaa enhver af de større kulturnationer har jo stadig faaet hjælp fra andre folk. De store blomstringer synes altid at skyldes sammenskud eller samvirke. Kulturhjælp især fra England og Tyskland bidrog til at fremkalde den store franske romantik, hvorved et folk, som i aarhundreder for det meste havde været et prosa-folk (endog i sine vers), fik en vidunderlig første rangs lyrik.

Men i 1850-aarene var det ikke saa meget den franske romantik, men snarere den nye franske realisme, som udæskede alle de andre lande til kappestrid. Det var ikke den ældre Dumas eller Victor Hugo, men Scribes efterfølgere, som repræsenterede tidens nye opgaver. Den dramatiske fremstilling af nutidens liv var dagens løsen. Vi har seet, at særlig Bjørnson af denne tidens realistiske strømning blev til en begyndelse forsinket i sit gennembrud som digter. Ogsaa fra England, Tyskland og endog Danmark kom en i det store og hele realistisk strømning, som i høi grad var merkbar i femtiaarenes Kristiania.

Men paa grund af vore eiendommelige vilkaar kom denne nye realistiske strømning til hos os at udløse en delvis romantisk digtning. Vore nye digter-emner fik paa én gang et

dobbelt arbeide at udføre. Der kom paa én gang krav fra to forskjellige sider. Det var aldeles ikke paa grund af vor afsides beliggenhed (thi vi laa ikke afsides) eller paa grund af ubekjendtskab til de europæiske hovedstrømninger, at baade Bjørnson og Ibsen i nogen grad begyndte som romantikere. Det var, fordi der var nyt — og for nationen uundværligt — arbeide at udføre i denne retning. Et stort forarbeide fra tredive- og især firtiaarene laa færdigt og ventede, — et forarbeide, hvortil Scribes efterfølgere i Frankrig ikke havde noget sidestykke. Jacob Aalls nye oversættelse af de gamle kongesagaer (1837), den samme Aalls samt P. A. Munchs og den danske N. M. Petersens oversættelser af islandske ættesagaer, og endelig Asbjørnsens og Moes samling af «Norske folkeeventyr» (1842—43) tilligemed Landstads folkeviser drog ialfald foreløbig det ny-norske drama bort fra den franske nutids-komedies veie. Motiver fra ny-franske lystspil kan gjenfindes, omend i sterk forvandling, baade i «Mellem slagene» og «Halte-Hulda», Bjørnsons to første saga-stykker. Problemer og motiver fra nutiden kan paavises i Ibsens «Gildet paa Solhaug», «Hærmændene» og «Kongsemnerne». Paa lignende maade havde jo Shakespeare flyttet renaissance-problemer tilbage til britisk, dansk eller romersk fortid. Netop ved det rige sammenløb af romantik og realisme fik det ny-norske skuespil et ikke lidet slegtsskab med Shakespeare-tidens drama.

Lad os søge at faa et flygtigt overblik over, hvad den ny-norske menneskeskildring skylder den forudgaaende norske romantik. Man kunde fristes til at beklage, at baade Ibsen og Bjørnson ikke kom et aar tidligere til hovedstaden. Hvis de var kommet ind til Kristiania i begyndelsen af 1849, mens endnu den norske kunsts emigranter var hjemme paa besøg, vilde vore to digtere med ét slag have faaet et uforglemmeligt indtryk af Norges nye romantiske kunst. Den 28de mars 1849 havde de forskellige grupper af national kunst havt sin første store i fællesskab feirede fest, — malerkunstens og musikens og poesiens saa at sige trefarvede fest. Tre gange maatte den forestilling paa Christiania theater gives, hvor malerier af Tidemand og Gude fremstilledes i levende tableau'er, sammen med musik af Ole Bull og Halfdan Kjerulf og digte af Welhaven, A. Munch og Jørgen Moe¹. En syvstjerne af norske kunstnere havde et øieblik tindret sammen for atter at spredes ad i rummet. De kunstnere, hvis udtryksmiddel var et verdenssprog, malerne og musikerne, reiste atter til udlandet, men ganske vist ikke uden at efterlade et lysende spor af sit besøg i hjemmet. Den 2den januar 1850 aabnedes, som før nævnt, Ole Bulls theater, den første norske scene², i Bergen med «Den vægelsindede» af Holberg og et forspil, hvori den norske folkeaand i en ung

¹ T. Blanc, Christiania theaters historie.

² T. Blanc, Norges første nationale scene.

kvindes skikkelse blev udløst af fjeldet, hvor hun havde været fange, af en vinget genius (den nye kunst). Intet træk i den ny-norske kunsthistorie er mere tiltalende end dette, at de to søstre, malerkunsten og musiken, som var bleven saa at sige rigere gift ved at sætte bo i udlandet, af og til kom hjem for at give sine fattigere søskende en haandsrækning. Vor første store maler, Johan Christian Dahl, havde ivret for de norske stavkirkers bevarelse og for gjenreisning af Trondhjems domkirke og Haakonshallen i Bergen¹. Og nu kom vor første berømte musiker, Ole Bull, og tændte troen paa en norsk scenekunst og et norsk drama. Ved den af ham oprettede scene fik jo først Ibsen og senere Bjørnson som sceneledere det første intime kjendskab til alle den sceniske kunsts hemmeligheder. Og fra Bergen og Bergens theater kom det ene efter det andet af de talenter og genier, som skulde erobre Christiania theater for den nye norske kunst.

Foruden Ole Bulls theater i Bergen var vel ogsaa de af Chr. Tønsberg udgivne illustrerede verker over norsk natur og folkeliv en følge af de udvandrede kunstneres besøg i 1848—49. «Bondeliv i Norge», med billeder af Tide-
mand og tekst af A. Munch, udkom i 1851 og
og 1852. I 1852 kom ogsaa de farvelagte bil-
leder af «Norske nationaldragter». Isamme
aar kom fremdeles «En fjeldbygd» af Øst-

¹ Se Andreas Aubert, Professor Dahl. Et stykke af
aarhundredets kunst- og kulturhistorie.

gaard og den anden, forøgede udgave af Asbjørnsens og Moes før nævnte «Norske folkeeventyr». Men dertil kom netop i 1852 — det aar, da Bjørnson blev student — tre verker, som var skikket til at styrke troen paa den ny-norske kulturs fremtid: Henrik Wergelands samlede skrifter udkom fra 1852 til 1857 i ni store bind med Hartvig Lassen som udgiver, paa Chr. Tønsbergs forlag. Det foltes af unge studenter som Bjørnson og J. E. Sars som en national rigdom. Og den tredje af de tre vældige genier fra Wergelandstiden (Abel, Wergeland og P. A. Munch) begyndte ved udgangen af 1851 at udgive sit store verk over «Det norske folks historie» (1852—59, 6 bind, hvoraf flere dobbeltbind, paa tilsammen mellem 6 000 og 7 000 sider). Dertil kom, i 1852—53, Landstads store udgave af Norske folkeviser, som blev af ikke liden betydning baade for Bjørnsons og Ibsens digtning.

Samtidig med, at P. A. Munch allerede ved det storartet brede anlæg af sin fremstilling aabnede ligesom en større synsvinkel for opfattelsen af Norges gamle storhedstid, beviste Asbjørnsens og Moes samling af eventyr, Ivar Aasens grammatik (1848) og ordbog (1850) over det norske folkesprog samt Landstads udgave af folkeviserne, at den gamle norske kultur ikke var uddød. Jørgen Moe havde været banebryder for visernes vedkommende ved sin samling fra 1840, som i 1848 blev udgivet paany af P. A.

Munch. Om Landstads langt større samling skrev P. A. Munch en anmeldelse i «Morgenbladet», 29de august 1853, hvori han med varme fremhæver den ubrudte forbindelse mellem den store sagatid og nutiden. «Legene og børneviseerne er upaatvivlelig, i det mindste de fleste af dem, nedarvede fra umindelige tider, og det er en besynderlig tiltrækkende tanke, at de samme vuggeviser, kun med ubetydelige forandringer, ogsaa maaske blev sungne af mødre . . . paa Sankt Olafs tider I hine simple barneviseer hører vi endnu ord og toner fra den fjerneste urold, ord og toner, der maaske lød, førend Eddadigtene endnu var blevne til, og som i det mindste kunne have været sungne for Haakon Jarls og Einar Tambarskjelves vugge.» — Det smukt udstyrede verk, som var ledsaget af de af Lindeman samlede folkemelodier, betegnes af Munch som «et af de vigtigste og interessanteste verker, der er udkomne siden Norges gjenfødelse til politisk selvstændighed».

Man kunde tro, at denne tid — begyndelsen af femtiaarene — maatte være en national begeistringens tid som aldrig før, — en tid, da alle grebes af ny tro paa det norske folks evner, ny tillid til dets fremtid. Man havde jo Wergerland og Welhaven, Ole Bull og Kjerulf. Man havde den nye norske malerskole (Düsseldorferne), som ialfald ved sin farvepragt syntes at overstraale J. C. Dahl. Man havde den «norske historiske skole» (Keyser og P. A. Munch) og en

blomstrende norsk naturvidenskab, foruden et — rigtignok endnu altfor lidet kjendt og altfor tidlig bortrevet — mathematisk geni som Abel. Og ude blandt menigmand paa landsbygden, i den ny-norske kulturs store opland, havde man fundet en endnu levende overlevering fra den store norske «oldtid». Det viste sig nu, at udviklingens traad aldrig havde været ganske afbrudt. Noget af den gamle kultur levede endnu som ulmende glør under asken. Det norske bondefolk havde paa en mærkværdig maade holdt den hellige ild vedlige, selv om det ikke havde bragt den til at flamme. Men netop dette, at faa nationens gamle kraft til at flamme høit i veiret, var en storartet opgave for den unge slegt. Det herligste ved folkeeventyr, viser og melodier var jo netop dette, at det ikke blot var en gave, men ogsaa en opgave. Der var noget sammenknuget og fortættet, som efter en lang opbevaring; noget knopplignende, som kunde udfoldes videre i en varmere luft. Hvad kunde der ikke gøres ud af de norske fjeldmelodier, af sagn og huldreeventyr, af den gamle visestil, af stevenes og ordsprogenes kjernefulde fynd! Eller af selve Norges eiendommelige natur og folkelivet i alle de vel afsondrede og særprægede dale? Hvad kunde der ikke gøres ud af sagaens stil og stof, som laa os saameget nærmere, end den laa de danske; ialfald nu da P. A. Munch havde bevist, at den store gamle literatur var skreven paa gammel-norsk og ikke paa old-nordisk.

Bjørnson selv har længe senere, i sin festtale for J. E. Sars i 1892, stillet P. A. Munch ved siden af Wergeland som vækker af national selvfølelse og tro paa nationens fremtid. «Vi kan huske, da vi var unge, da P. A. Munchs historie kom ud heftevis, og da han sloges med de danske professorer for at faa Norge ført hjem igjen fra dansk fangenskab ogsaa i historien, — vi kan huske, som det var begivenhedsrigt for os, og som det var med at skabe os Han havde sin store del i, hvad vor samtidige slegt har gjort. Jeg sætter i saa maade hans arbeide ved siden af Wergelands; naturligvis har det paa langt nær ikke naaet frem til saa mange.»

Det var i 1849, altsaa aaret før Ibsen og Bjørnson kom til Kristiania, at P. A. Munch gennem nogle artikler i «Morgenbladet», som senere blev optrykt og fortsat i bogform, begyndte, hvad man kunde kalde den store historiske udskiftning af det gamle nordiske fællesbo. I et af P. A. Munch selv affattet sammendrag af sit system i Botten-Hansens ugeskrift, «Illustreret Nyhedsblad» for 1857, siger han, at den af Keyser og ham hævdede indvandringstheori, «saavelsom mine bestræbelser for at vindicere vor nationalitets ret og overhovedet den historiske sandhed, have, som bekjendt, vakt megen modsigelse især blandt de danske, der ikke kunne finde sig i, at man afviger fra de gamle ukritiske hypoteser fra tidligere dage, da alt gik ud paa at fremstille danerne som Nordens principfolk. Min hoved-

maxime er dog kun *suum cuique* [«lad enhver faa sit!»] og sandheden fremfor alt. Der er intet, som har skadet den nordiske historieforskning mere end den sammenrøring af dansk, norsk og svensk, som de tidligere, især danske, historikere have gjort sig skyldige i». Denne udskiftnings-strid, som altsaa begyndte i 1849, blussede op igjen i den anden halvdel af 1860-aarene, efter udgivelsen af Keyzers Efterladte skrifter, som vi senere skal se.

Aldrig før havde der fra forskellige kanter mødt sammen saa mange vækkende og for norsk nationalfølelse opmuntrende kulturindtryk som i aarene omkring 1850. Til alle de nævnte fund og opdagelser kom ogsaa et nyt økonomisk opsving, som vel naaede sit højdepunkt under og kort efter Krimkrigen, som før omtalt. Det heder i en redaktionsartikel i «Aftenbladet» (19de oktober 1855), som dengang havde Bjørnson som theaterkritisk medarbejder: «Der har vel aldrig gaaet saa lykkelige tider over landet som de nuværende. Aldrig har den simple arbejder faaet sit arbejde saa godt betalt som nu» . . . —

Alligevel var det meget langt fra, at der paa alle hold herskede en glad og tillidsfuld stemning. De høie fragter og arbejdspriser havde den skyggeside, at mange livsfornødenheder blev fordyrede. Medens nogle priste de «lykkelige tider», klagede andre over dyrtid, og netop under Krimkrigen optraadte det af L. K. Daa redigerede «Christiania-Posten» ligefrem som ildespaaende uveirsprofet.

De mange nationale og historiske fund og opdagelser vakte ikke paa langt nær den almindelige begeistring, som vi nu har saa let for at tro, da vi ser det hele i fjernsyn og kjender de lykkelige resultater.

Naar vi nu ser tilbage paa denne tid, ved vi, at der er bleven skabt et norsk skuespil, som erobrede sagaens land tilbage fra de danske. Der er bleven skabt en digterisk fremstilling af bøndernes liv, som ialfald i psykologisk dybde overtraf alt, hvad de andre lande havde frembragt i lignende retning. De norske folkeviser, eventyr og sagn har virkelig fremlokket en første rangs litteratur og musik. Og Norges natur har vist sig som et uudtømmeligt stof for malerkunst og poesi. Nu, naar vi ser tilbage paa alt, hvad der er udrettet i de par sidste menneskealdre, synes det, som om det maa have været en misundelsesværdig slegt, som fik saa store opgaver, — nu da vi ved, hvor lykkelig disse opgaver er bleven løst. Nogle af den gamle sagas skikkelser har gennem Bjørnson og Ibsen faaet nyt liv og er vandret videre omkring i verden end nogen af de gamle vikinger. Billeder af de norske bønders liv er, sammen med billeder af norsk natur, kastet ud over alle kulturlande og er bleven en suggestion, som drager fantasien og reiselysten mod Norge. En norsk eventyr-figur, Peer Gynt, er fra en blot og bar antydning vokset op til at blive en verdenskjendt figur, noget af en omvendt Askelad — ved poesiens og tonekunstens forenede magt.

Men det maa ikke glemmes, at alt dette er vundet gennem haard og udholdende kamp. Da Ibsen og Bjørnson kom til Kristiania, var stemningen i det store og hele alt andet end begejstret og sangvinsk. Det var, som nævnt, en strømbrydningens tid. Og man kan trygt sige, at baade Bjørnsons og Ibsens og Vinjes digtning har maattet kjæmpe sig frem imod strømmen. Saa fremherskende var i mange kredse det mismodige syn, at selv de for nationalfølelsen mest smigrende begivenheder modtoges med kjølig kritik eller ligegyldighed. J. E. Sars erindrer, efter hvad han mundtlig har meddelt, at man næsten ikke læste Wergelands Samlede skrifter eller P. A. Munchs store bind, eftersom de udkom. De brune hefter laa gjerne uopskaarne paa bordene i studentsamfundet og i læseselskabet «Athenæum». Da J. E. Sars engang sagde til sin morbror Welhaven: «Ja, men vi har dog ialfald en historie, — P. A. Munchs vældige verk,» svarede Welhaven: «Hvis Frankriges historie var bleven behandlet med den viddloftighed, vilde den have fyldt et hus!» Og da Sars gjorde gjældende, at kulturens blomstring havde gaaet fra Orienten vestover og nordover, og at turen engang ogsaa maatte komme til Norge, spurgte Welhaven vittig og hvast: «Tror du, at turen nogensinde kommer til Spitsbergen?»¹

Vi har tidligere hørt om den tørre kritiske

¹ Denne sidste ytring er gjengivet i Vetle Vislies biografi af Vinje.

stemning og den «djævelsk prosaiske kvæleluft», som faldt baade Bjørnson og Ibsen saa tungt for brystet i femtiaarenes Kristiania. Altsaa netop i de aar, som fulgte efter de norske kunstneres besøg i hjemmet, og efterat den nationale romantik havde indhøstet frugterne af tredve- og firtiaarenes store samler-arbeide. En del af forklaringen ligger vistnok deri, at selve den romantiske idealisme havde bidraget sit til at fremkalde en kritisk stemning. Dette er et forhold, som knapt nok har været paaagtet. Enhver sterk og straalende belysning kaster tilsvarende skygger. Den store romantiske drøm om det gamle Norges gjenopstandelse og «gjenfødsel», som Wergeland og Welhaven midt i sin bitreste kamptid havde været enige om at tro paa, — denne sammenligning med den store sagatid kastede ganske vist en forhøiet glans over alt, hvad der var af skjønt og godt i det nye Norge. Men den kunde i længden ikke undgaa at forsterke alle skygger. Tanken om det «gjenfødte Norge» stillede en ideal fordring (for at laane Henrik Ibsens udtryk i «Vildanden») til det nye Norges folk. Romantiken aabned jo i det hele nye, lysende perspektiver; men den udstedte netop derigjennem store nye fordringer til livet, som virkeligheden ikke havde let for at indbetale. Fortidens minder vaagned og blev til længsler. De kasted ligesom en hildring ud i fremtiden.

«Minderne flammer paa fremtidens blaa,»

som Bjørnson har udtrykt det med billedklar korthed. Men disse drømme om fremtiden som et forjætted land indeholdt ikke alene en opmuntring til at ile fremad og en ansporende kraft. Ialfald for enkelte naturer kunde de give den omgivende virkelighed udseende af at være en ørken. Allerede «Norges dæmring» af Welhaven er et slaaende eksempel paa denne optiske illusion eller den fra romantiken udgaaede formørkende synkverving. For næsten hele intelligens-partiet kom Wergelands vidunderlige digtning aldrig helt ud af denne dybe skygge. Og ved en merkelig skjæbnens ironi blev det Henrik Wergelands herlig begavede søster, som ved midten af femtiaarene leverede den mest glimrende fortsættelse af «Norges dæmring». Den forunderligste kontrast i vor nyere digtnings saga er ikke Wergeland og Welhaven, men Henrik Wergeland og Camilla Collett, som vel er det merkeligste søskendpar i hele den nyere europæiske literaturs historie, og som ved sin modsætning i temperament danner et næsten forbløffende psykologisk paradoks. Efter «Norges dæmring» har neppe noget andet verk i den grad kastet skyggesyn over landet som «Amtmandens døtre». Men hvad der alligevel giver denne enestaaende fortælling en uforgjængelig glans, er den høie, romantiske opfatning af kjærligheden og dens hellige ret. Det er netop denne «ideale fordring», som fremkalder det sælsomme spil af lys og skygger. For forfatterinden af

«Amtmandens døtre» er det, som om næsten alt livets lys — ialfald for kvindernes vedkommende — udgaar fra den erotiske kjærlighed; vel at merke den ægte kjærlighed, som sammenlignes med «den the, keiseren af Kina drikker», — det himmelske riges uhyre sjeldne the. Naar nu denne guddommelige drik, som giver livet sin poesi, saagodtsom aldrig forekommer i kultiverede norske ægteskaber (ifølge forfatterindens mening), falder der selvfølgelig et overmaade trøstesløst syn udover samtidens Norge. Særlig over familjelivet og den kvindelige opdragelse. Men skyggesynet streifer ogsaa mange andre livsforhold. Og forsaavidt kan det siges, at dette verk, som med al sin dysterhed gnistrer og glimter af aand og gløder af ideel harme, er et overordentlig værdifuldt kulturhistorisk dokument. I dette verk har den oprindelig fra romantiken udgaaede kritiske og satiriske strømning fundet sit heftigste, lidenskabeligste og alligevel mest kunstnerisk afklarede udtryk. Verkets kunstform er tilkjæmpet gennem en række af aar, hvori en ildfuld sjæls høie romantiske fordring til livet kjæmpede med den gamle, fine kvindelige dannelses tilbageholdenhed og strenge, næsten sirlige smag. Som det heder om enkelte af de gamle nordiske kjæmper, at en sterk og indestængt sorg kunde sprænge brynjen om deres bryst, saaledes sprænger af og til den lange tilbage-trængte indre glød den objektive fortællings tvangfulde form. Menneskeskildringen er under-

tiden mangelfuld, som hos Wergeland. Men den sjælfulde inderlighed og den lyriske varme, som overalt giver fremstillingen liv og ofte lader tendensen træde frem «som svulmende aarer under huden», viser, at forfatterinden ikke for intet er lyrikeren og samfundsreformatoren Henrik Wergelands søster.

Der gives, tror jeg, fra femtiaarene ialfald ét vidnesbyrd om, hvad indtryk fru Colletts samfundskritik gjorde paa den unge Bjørnson, — ikke ganske uligt det indtryk, som «Norges dæmring» havde gjort paa Henrik Wergeland. Den før omtalte artikel-række om «Kristiania og studenterne», fra december 1855, er efter bestemte træk at dømme ialfald for en del fremkaldt af fru Colletts kritik af hovedstaden i «Amtmandens døtre», som var aarets store nye literære begivenhed. Det er morsomt at se den unge student Bjørnson tage Kristiania-folket (til en viss grad) i forsvar mod et medlem af det gamle intelligensparti. Fru Collett indskrænker sig ikke til et mere almindeligt udfald mod «den store, den lille by», — den «sørgelige by, hvor man er fordømt til evig at tømme erindringens bærme» . . . I fortællingens anden del leverer hun en visselig rammende og skarpsynet kritik af sommer-søndagslivet i Kristiania og anker over, at ungdommen og navnlig studenterne ikke har noget kultiveret forlystelsessted, hvor den sunde, ufordærvede livslyst kan finde afløb. I stedet for et Tivoli har man Langvik, og istedenfor smukke

damer har studenten «pyntede sypiger» at danse med. Altfor faa af dem har adgang til familjerne. Og følgen er den, at søndagen, da byen ligger saa «kvækeragtig stille», alligevel er den dag, «hvor i vor hydra, raaheden, soler sig velbehagelig».

Man kan af Bjørnsons artikel-række se, at han er ganske enig i den af fru Collett fremkastede tanke, at familjerne bør aabne sig for studenterne. Men han synes at være frastødt af den ensidig afstraffende maade at udtale en sandhed paa, — en maade, som mindede om Welhavens glimrende, men noget vel knusende kritik af «Kristianias vinter- og sommerdvale» (fra 1834). Bjørnson angriber den generaliserende, mod en hel by rettede kritik, som betager menneskene modet og «lammer vor fælles virkekraft», og som ikke har «den sædvanlige sandhedens magt, den at indrette eller omdanne tingene efter sin fordring». Han afviser disse masse-henrettende domme, som paa forhaand gjør Kristiania «til en slagen armé», og foreslaar at «gjøre hver enkelt ansvarlig». Og paa studenternes vegne svarer han med at vise (gjennem et lidet eksempel), at studenterne i denne sag godt kan hjælpe sig selv. Gjennem kjærlighedens magt kan de selv bane sig adgang til familjerne, — istedenfor at klage over «tiden» og fastslaa det som et faktum, at Kristiania er «en kjedelig by».

I denne ungdommelige artikel-række fra midten af femtiaarene har Bjørnson med ind-

trængende psykologi blottet svagheden ved den delvis magtstjælende sandheds-forkyndelse, som Henrik Ibsen næsten en menneskealder senere, ikke uden selvironi, har stillet i en glimrende komisk-tragisk belysning i «Vildanden». Endnu tidligere havde jo Wergeland, uden nærmere psykologisk analyse, sat fingeren — for ikke at sige knytnæven — paa det svage punkt i den kritisk fordringsfulde idealisme, naar han hentyder til digtere, som «bor i himlen for at spytte paa jorden».

I «Amtmandens døtre» rammer det kritiske sortsyn væsentlig overklassen, eller, som fru Collett siger, «vort norske patricierliv». Men endnu langt mere almindelig og betegnende for femtiaarene var den kritik, som ikke uden hjælp fra den romantiske idealisme rettedes mod den norske bonde. Hvis tanken om «det gjenfødte Norge» uvilkaarlig stillede en ideal fordring til det norske folk, laa det unegtelig nær at adressere denne fordring i første række til «odelsbonden». Paa bonden havde Henrik Wergeland først og fremst tænkt, naar han ved en borgerfest i Eidsvold i 1834 gav et storstilet udtryk i tale og sang for den nationale romantiks glade budskab:

«Opstanden er det gamle Nor,
den sterke frihedskjæmpe»

Han fremhæver, at med friheden er de gamle nordmænds «hele sjælsbeskaffenhed gjenoplivet».

Vor oldtids «sjæleodel», alle «det oprindelige gothiske frisinds» dyder er allerede traadt frem i dagen; eller vi ser dem i det mindste «som rødmen paa fjeldene», endnu før solen er steget frem.

Ogsaa Welhaven saa denne rødme paa fjeldene, som bar forbud om en gryende dag. Han henvender sig direkte til den norske bonde med de profetiske ord, hvormed han ligesom med løftet stemme og lysnende blik afslutter «Norges dæmring»:

«Din hjemstavn, bonde, er en hellig jord;
hvad Norge var, det maa han engang vende
paa land, paa bølge og i folkerang!»

Men hos Welhaven fremtræder dette glade budskab, betegnende nok, allerede fra først af som en fordring, et «maa». Og eftertiden fik erfare, at denne ideale fordring, som digterne havde udstedt paa den norske bonde, kunde bruges til at gjøre ham meget, meget fattigere end han var. Selve firtiaarenes indsamling af bondefolkets literære og musikalske skatte bidrog sit til at spænde fordringerne høit. Tidemands og Østgaards folkelivsbilleder, som med flid fremdrog de vakreste træk i bøndernes ydre og indre liv, virkede i samme retning. Man fik paa en maade en forvænnende og forkjælende opfatning af bøndernes liv. Desto større var skuffelsen, da de norske bønders ufuldkommenheder og mangler saa at sige pludselig blev belyst fra flere sider paa én gang: gennem intelligens-

partiets kritik af bonde-politiken paa storthinget; gennem statsøkonomernes kritik af bøndernes gammeldagse smaabrug; og endelig gennem demografernes og lægernes kritik af deres daarligere skikke og sæder.

Bjørnsons bonde-fortællinger har længe ligget i skyggen af den misforstaaelse, at de skulde være direkte fremgaaet af den gamle romantiske «bonde-forgudelse». Disse verker fremtræder i et delvis nyt lys, naar man erindrer, at den nys nævnte tredobbelte eller firedobbelte kritik af de norske bønder og det dermed følgende nye «realistiske» syn for en meget væsentlig del gik forud for «Synnøve» og «Arne» og «En glad gut». Det lader sig paavise, at Bjørnson var vel kjendt med denne kritik, og at han ikke slap frem til mesterskab som digter med sin barndoms tro-skyldige kjærlighed til bønderne. Det lyse og forhaabningsfulde syn, som svarer til det aktive og kjærlige i hans natur, maatte han som voksen tilkjæmpe sig paany, efterat han i flere aar havde arbeidet sig tversigjennem den kritiske strømning.

For det første den politiske kritik. Det var uundgaaeligt, at en saadan maatte komme. Ikke alene havde den romantiske beundring for «odelsbonden» spændt den ideale fordring meget høit. Men det store romantiske syn paa bønderne som forholdsvis ufordærvede «naturens børn» havde i sin tid bidraget til at give dem en politisk magtstilling, som i og for sig maatte udsætte dem for en fordringsfuld kritik. Der havde

været et sterkt element af romantisk idealisme — ikke ubeslegtet med den franske adels stor-sindede selv-ofring natten til den 4de august 1789 — hos de høihjertede mænd af embeds-klassen, som i 1814 lagde den politiske magts tyngdepunkt over til gaardbrugerstanden. I løbet af 1830- og 40-aarene (Wergelands-tiden) begyndte bønderne at tage de ædle formyndere paa ordet og erklære sig selv for politisk myndige, — under Ole Gabriel Uelands kloge ledelse (fra 1833). Det var ganske naturligt, at fra nu af blev de mest oplyste klassers syn paa bønderne adskillig mere kritisk og realistisk. Man begyndte nu, som professor J. E. Sars siger, at lægge merke til bøndernes «mindst tiltalende sider: snæversynet, materialismen, klasse-egoismen, den stive fasthængen ved hvad der var gammelt» . . . «Særlig i 1840-aarene, efterat bønderne paa stor-thinget havde sluttet sig sammen til en fast gruppe, som drev sin egen politik og havde sine egne førere, traadte disse skyggesider skarpt frem, og under indtrykket heraf slog begeistringen for odelsbonden hos mange over i sin modsætning. Den kritikløst sværmende tro blev afløst af en overkritisk tvil, især i de ledende kredse i hoved-staden. En virkelig tvilesyge greb om sig; man søgte frem, hvad der kunde tjene til at stille bondens stel og væsen i et ufordelagtigt lys, og man fandt i overflod, hvad man søgte¹.»

¹ J. E. Sars, «Norges politiske historie 1815—1885» (bilag til «Verdens Gang»), s. 460.

Et af intelligens-partiets skarpeste hoder og en mand, som senere kom til at spille en lysende rolle i vor politiske historie, Bernhard Dunker, sigter uden tvil nærmest til storthingets bønder, naar han i sin bog om «Den norske Constitution» fra Wergelands dødsaar (1845) taler om «den snæverhjertethed og uforstand, den bornerte selvgodhed og det egoistiske overmod midt i den tykkeste uvidenhed, som i den senere tid alt mere og mere gjør sig gjældende paa vore storthing».

Til dette og lignende angreb fra konservativt hold kom fra begyndelsen af 1850-aarene en endnu mere bidende og overdreven kritik af bønderne fra det unge Norges radikale leir. Vinje og endnu mere Henrik Ibsen var oprørt over storthingsbøndernes formentlig smaaskaarne optræden i arbeidersagen (Marcus Thranes sag) og ikke mindst i pensionssager. I sine politiske artikel-rækker i «Andhrimner» tager Vinje dog bondestanden i forsvar, forsaavidt han fremhæver, at storthingsbønderne ikke repræsenterer bondens virkelige tænkesæt. Bønderne er endnu ikke politisk vaagne (altsaa ikke helt ansvarlige for storthingsbøndernes feil). Men mod de politiserende bønder, Ueland og «Uelandisterne», er ogsaa han meget streng. I Henrik Ibsens komedie «Norma» latterliggjøres bøndernes fører, Ueland, som Ariovist, «en gammel druide», — ligesom senere i gamle Lundestads rolle i «De unges forbund». Ikke blot Ueland, men hele hans

følge er «druider». Og det oplyses i en anmerkning, at druiderne var «hedenske hunde, der ligesom uglerne og flaggermusene helst dreve deres spil i mørke skove, hvor oplysningen (fra sol og maane) vanskelig kunde trænge ind». Af princip holder de sig «en hestelængde bagud for tiden». — Igjennem en række af aar bevarede baade Vinje og Ibsen et temmelig pessimistisk syn paa den norske bondepolitik. Forklaringen ligger, foruden i personlige forhold, for en ikke liden del i den skuffelse af romantiske forhaabninger, som fulgte med de mislykkede revolutioner og frihedskampe i 1848 og de følgende aar. For Norges vedkommende var det, som før nævnt, særlig i 1851, at den frisindede akademiske ungdom følte sig bittert skuffet over storthingsoppositionen. I dette aar lagdes (saaledes som tidsskriftet «Andhrimner» viser) spiren ikke blot til Vinjes senere angreb paa Ueland og den liberale opposition i begyndelsen af 1860-aarene; men ogsaa til Ibsens kritik af sagfører-partiet og bonde-oppositionen i «De unges forbund». I det hele maa man gaa tilbage til den romantiske «désillusion» — eller skuffelse over ikke-betaling af ideale fordringer — i begyndelsen af femti-aarene, hvis man vil forstaa de historiske forudsætninger for verker som «Brand», «Peer Gynt» og «De unges forbund». Den pessimistiske belysning, ikke mindst af bønderne, i «Brand» og tildels i «Peer Gynt» er forsaavidt en kunstig belysning, som de dybe skygger heror paa kon-

trasten til det høit opskruede lys fra et romantisk ideal.

Denne let forklarlige psykologiske proces, hvorved store og skjøne drømme gennem sammenstød med en langt mindre skjøn virkelighed slaar om i et hevrende og straffende sortsyn, hjælper til at forklare den dystre stribe i ny-norsk litteratur, som kan siges at begynde allerede med Welhavens «Norges dæmring», og som i 1850-aarene fortsættes i «Amtmandens døtre» og fra 1860-aarene i «Kjærlighedens komedie» og hele rækken af Ibsens glimrende satiriske skuespil. Forsaavidt kan man sige, at «Dæmringsfeiden» fortsætter sig udover i femti- og sekstiaarene og endnu længere. Det var paa en maade en kamp mellem to slags belysningskunst, som begge blev af stor betydning i seksti- og syttiaarenes kulturkamp. Ja endog 1880-aarenes «realisme» og «naturalisme» har nogle af sine første spirer og forudsætninger i den romantiske tids litteratur. En meget stor del af det nittende aarhundredes sortsynte realisme er den skuffede romantiks hevn-digtning. Og denne billed-straf rammede, som bekjendt, ikke alene «spidsborgerne», men ogsaa bønderne. Det er derfor ikke saa underligt, at man i norsk litteratur i femtiaarene eller endnu tidligere kan finde forløbere for den senere «realismes» mørke syn paa bønderne.

Til skuffelsen over bøndernes benyttelse af sin voksende politiske magt kom desuden netop fra begyndelsen af femtiaarene andre kilder til

kritisk sortsyn. Den nye økonomiske videnskab, som nu ogsaa hos os var rykket frem til at blive en kulturmagt af første rang, og den endnu nyere demografiske statistik, i forbindelse med den lægevidenskabelige hygieene, kastede, som før berørt, fra flere kanter paa én gang et indtrængende fordringsfuldt lys over det norske bondefolks liv.

De mænd, der som Schweigaard, Fredrik Stang, Ole Jacob Broch og T. Aschehoug var banebrydere for Norges materielle fremgang, syntes ikke uden grund, at den norske bonde dyrkede sin jord daarlig og stilledes daarlig med sine husdyr. Men man dømte ialfald undertiden altfor strengt om den norske bondes smaabrug, da man saa paa det gennem den engelske statsøkonom Mac Cullochs læresætninger og gennem en temmelig ensidig beundring for de engelske jordeieres storbrug. I dette lys kom den norske bonde med sit gammeldagse smaabrug til at staa som en historisk overaaring, en «attegløime» fra en forældet tid. Hvortil kom, at man i disse kredse var svært lidet fornøiet med bondeoppositionen i storthinget. Og til overflod kom den nye videnskab, statistiken, og paaviste — eller trodde at paavise —, at de norske bønder stod merkværdig lavt i flere henseender endog som menneske-race betragtet! Norge syntes, ifølge det foreløbige resultat af den sammenlignende statistik, at have et forholdsmæssig meget større antal sindssyge, døvstumme og blinde end Danmark

og Sverige, — en opfatning, som rigtignok senere har vist sig at være feilagtig¹. Selv den varm-hjertede folkeven Eilert Sundt kom i nogen grad mod sin vilje til at befordre det nationale sortsyn ved omhyggelig og samvittighedsfuldt at afsløre folkelivets skyggesider. Især drik og usædelighed og mangel paa renslighed. Den nye folkelivs-skildrende videnskabs realisme føltes som en modsætning til den nationale romantik, men kom dog paa en maade til at virke sammen med denne. Netop fordi man havde hørt og læst saa meget om de norske odelsbønder som «naturens ufordærvede børn», gjorde demografernes og statistikernes fremstilling af bondelivets skyggesider en saa meget kraftigere virkning. Den lik en saa meget større og bredere plads i synsfeltet. Og den fremhævedes ved kontrastlys. Bjørnson har engang fortalt mig, at da politikeren Lerche fik høre om, at han skrev paa en bondefortælling, udbrod han: «Skriver De om bønderne, — er det andet end drik og lausunger?» Og dog var Lerche i politiken bondepartiets allierede. Han var den sneplog, som brød veien for Johan Sverdrup, for at laane en mundtlig ytring af Jonas Lie. Presten Krogh («Lille Theodor») skrev fra Vestnes til «Morgenbladet» (kanske endnu saa sent som i sekstiaarene), at bønderne der var smaa og lidet velskabte, krogryggede o.s.v. Og dog har senere militærstatistiske undersøgelser (af Arbo)

¹ J. E. Sars, Norges politiske historie 1815—1885, s. 461.

vist, at netop romsdølerne er usædvanlig høje og staute folk ¹.

Tidsskriftet «Andhrimner», den norske «Cor-sar», aabnedes, som før nævnt, med en ironisk-realistisk bondefortælling, «Norske mysterier», af den bondefødte Paul Botten-Hansen og med tegninger, som ialfald delvis er af Henrik Ibsen ². Mottoet for fortællingen er hentet fra Dantes helvede og antyder den pessimistiske grundstemning. Den maade, hvorpaa Henrik Ibsen ser paa bønderne i «Brand» og «Peer Gynt», har utvilksomt sit udgangspunkt i indtryk fra denne første tid i Kristiania og ikke mindst fra omgangen med Botten-Hansen og Vinje. Om Vinje kan man sige, at han saa paa bønderne ligesom med to forskellige øine. «Han kunde søle dem til, saa at bønder, som var tilstede, erklærede, at han ikke forstod bøndernes sjæleliv. Men Vinje kunde til andre tider ogsaa skryde af dem, — «slike heileskaaler (hjerneskaaller)!» Han vilde paatage sig at forsyne hele Europa med digtere fra Telemarken, — hver anden mand deroppe var digter ¹.

Man kan vistnok temmelig trygt sige, at hvad der i begyndelsen af femtiaarene var igjen af «bondeforgudelse», eller af opfatningen af bønderne som uskyldige naturbørn, fik et naadestød gennem Eilert Sundt, Henrik Wergelands ven og i flere henseender hans fortsætter,

¹ Meddelt af J. E. Sars.

² Prof. L. Daae, i «Vidar» for 1888.

i det hele en af det nye Norges ypperste mænd. Drevet af en lignende menneskekjærlighed overfor taterne som den, Henrik Wergeland viede jøderne, havde Eilert Sundt, oprindelig bygut (fra Farsund), draget ud paa landet for at studere de laveste klassers kaar. Det var noget af en skjæbnens ironi, at netop Sundt, der visselig ligesom Wergeland gik ud fra en sterk tiltro til det gode i menneskenaturen, skulde blive den, som kom til at afsløre saa megen daarligdom. Han fortæller selv i sin reiseberetning til kirke-departementet for aaret 1851, hvor forfærdet han, den unge troskyldige theolog, blev over det norske bygdefolks «usæder». I Frøns prestegjæld i Gudbrandsdalen stansed han to dage og vied den første til besøg i husmandshytterne. Næsten i hver eneste stue mødte han ugifte mødre med et eller flere (optil 5) born. Paa Hedemarken og andensteds gjorde han lignende sørgelige erfaringer. En kyniker vilde ikke fundet det besynderligt. Men Eilert Sundt fandt det overordentlig sørgeligt og undte sig ikke ro, før han havde undersøgt bygden efter bygden for at finde aarsagen til dette samfundsonde. Hvad han fandt, bragte ham ofte til uvilkaarlig at sige med sig selv: «Det staar da rigtig saa ilde til, som det er vel muligt.»¹ Ved hjælp af en statistisk sammenligning fandt han, at der med hensyn til usæder var stor forskjel mellem de forskjellige

¹ Udhævet her.

bygdelag. I gennemsnit var omtrent $\frac{1}{11}$ af de i Norge i begyndelsen af femtiaarene fødte børn født udenfor ægteskab («mellem fire og fem tusinde»). Men medens et amt som Lister ikke havde mere end knapt 5 uægte fødsler for hver 100 ægtevielser, havde Fosen og Østerdalen og Nordmøre over 50. Lavest stod dog byerne Kristiania og Trondhjem (62,5 og 69). Sundt tænkte sig et kart over Norge ud fra dette synspunkt, tegnet med mørkere og lysere farver, og fandt, at der var et sammenhængende meget mørkt bælte, som strakte sig fra Romerike over Øster- og Gudbrandsdalen til Romsdalen, Nordmøre og Fosen. Romsdalen (hvorfra Bjørnson havde sine sterkeste indtryk af norske bønder) hørte ifølge Sundt til de mørke bygder og dannede heri — sammen med distrikterne om Sognefjorden og Nordmøre — en undtagelse fra de fleste vestlandske bygder, som gjennemgaaende hørte til de lyse distrikter.

Eilert Sundt besluttede efter flere aars betænkning at aabne øinene paa den store almenhed for disse sørgelige tilstande. «Jeg har længe, maaske altfor længe, betænkt mig; men nu bryder jeg overtvert.» . . . Og han indsendte to artikler til «Morgenbladet» om «Usæder i landet», hvoraf den første blev trykt den 15de mai 1856. «Morgenbladet» synes at have anseet den første artikel for tilstrækkelig drøi kost for avislæsere (saa uskyldige var forholdene dengang); den anden artikel kom først en uge bagefter i

et tillægsnummer. Indholdet af artiklerne ¹ er ovenfor gjengivet i uddrag.

Der kan ikke være nogen tvil om, at Eilert Sundts videnskabelige konstatering af bygdefolkets mangler gjorde et sterkt — og maaske altfor sterkt — indtryk paa samtiden. J. E. Sars erindrer fra denne tid en ytring af Welhaven i et selskab hos denne, hvor de norske bønder kom paa tale: «Læs Eilert Sundt, saa vil du se, at bonden forener barbariets og civilisationens skyggesider, — raaddenhed og raahed!» Det voldsomt overdrevne i denne ytring var vel blot en udladelse af en forbigaaende stemnings-sky. Men sikkert er det, at Welhavens syn paa de norske bønder var bleven mørkere siden firtiaarene. I 1846 havde han i en tale til fædrenes minde anslaaet — man kunde næsten sige — Wergelandske strenge og kastet et forbausende lyst syn ud over Norges nutid. Den samme natur og de samme udviklingsbetingelser, som indvirkede paa de gamle nordmænds karakter, «er endnu virksomme i kjernen af det norske folk.» ² Intet af nabofolkene staar endnu saa bestemt som dette i oldtidens belysning. Saga-oldets livsanskuelse og lidenskaber røres endnu i dets hjerter, og sagasprogets vendinger paa dets læber» Welhaven føler trang til

¹ Optrykt i bogen «Om Sædeligheds-Tilstanden i Norge», 1857. Sagen var tidligere berørt i bogen «Om Giftermaal i Norge» (1855).

² Udhævet her.

at lade de danske og svenske frænder vide, at «Norge endnu omslutter den hele kraft-fylde, hvoraf oldtids-billedet selv kun er en form».¹

Dette og andre lignende begeistrede udbrud af lyst humør viser, at modsætningen mellem Wergeland og Welhaven ikke maa opfattes som absolut. Welhaven kunde til sine tider se lige lyst paa Norge som sin store modstander. Men for den, der som Welhaven (og senere Ibsen) saa de norske bønder paa afstand og ikke som Wergeland eller Bjørnson stillede sig som med-kjæmper midt iblandt dem, var den romantiske benyttelse af «oldtidens belysning» farlig, forsaavidt som den udsatte for skuffelser. I den tale, Welhaven holdt i festen til fædrenes minde i 1854, er grundstemningen mærkelig forandret. Nu føler han sig staaende midt i en «tvilens» og «afmagtens» tid. «Tvivl er i luften, — vi indaande og udaande den; den tilhører tidens atmosfære Tvivlen er kommen os i blodet som en feber, der baade egger og udmatter» . . . Welhaven bekjæmper her «tvilens graaveir»,

¹ Hermed kan sammenlignes Welhavens prolog-digt til den for nævnte nationale kunstnerfest i Christiania theater i 1849. Ved den leilighed blev digteren især af Tidemands billeder henrevet til et lyst syn paa folket «i de grønne dale»: «Der gror det samme liv fra slegt til slegt — som fordem gav en kjæmpe-okse vegt — og lagde malmen i den frie tale» . . . «Alt staar i lys endnu af kraftens old — og mer end saga-bog og rune-skjold — betyder dette liv blandt vore fjelde.» Samlede skrifter, V, 230. Se ogsaa prof. A. Lochens store verk om Welhaven, II, 409.

som formørker det haab, hvori han selv mere og mere søgte sin trøst, nemlig tanken paa et politisk forbund mellem de tre nordiske folk. Men naar skandinavismen især fra femtiaarene vandt ny fremgang i Norge, navnlig i akademiske kredse, skyldtes det utvilsomt for en ikke liden del netop den nye tids skuffelser og tvil. Ikke alene den norske bondes jordbrug, men hele den ny-norske kultur stod som fattigt smaabrug, der maatte udvides til et skandinavisk fællesbrug for ikke ganske at stilles i skyggen af de store kulturlande. J. E. Sars fortæller, at ogsaa han, som saa mange andre, for en tid søgte trøst i skandinavismen. «Det nye syn paa bønderne (især gennem Eilert Sundt) hvilede som et tryk over os alle. Da Bjørnson kom med sine fortællinger, hjalp han os ud over et pessimistisk ørkenbælte.»

Hvad nu Bjørnson angaar, kan der tydelig spores en paavirkning fra Eilert Sundt i hans første bondelivs-skitser. Det er endog sandsynligt, at det var læsningen af Eilert Sundts skrifter, som gav stødet til den fortælling, som senere blev til «Arne». Bjørnson har selv fortalt, at han ivrig læste Eilert Sundts bøger, eftersom de udkom, og satte dem meget høit. Ialfald den første af Sundts fornævnte artikler i «Morgenbladet» kan allerede af den grund ikke have undgaaet hans opmærksomhed, at han i det samme nummer selv havde en reiseberetning om sangerfærden til Fredrikshald.

Naar man læser «Aunun» og «Ole Stormoen» og «En munter mand» i belysning af Eilert Sundts skrifter, kan det ved første øiekast synes, som om Bjørnson sluttede sig fuldstændig til det nye, realistisk-kritiske syn paa de norske bønder. Der er ingen bondeforgudelse i noget af disse verker. I dem alle staar helten mere eller mindre i opposition til det omgivende bondesamfund. Helten er fremstillet med sympathi; men den menneskelige baggrund er temmelig mørkt farvet. Aunun vokser op i et daarligt hjem, hvor manden drikker. Han behandles temmelig barbarisk baade af sin far og af skolelæreren. Den unge bondejente, som han holder af og som kunde blevet hans redning, lader sig forføre af en anden, og han selv blir sindssyg. Er det ikke, som om forfatteren har villet illustrere den nye, triste opfatning af de norske bønder? Fortællingen om Aunun ender med en beklagelse af de ulykkelige, som «tager sin sidste tilflugt til brændevinet». — I «Ole Stormoen» holder helten, Stange, en bryllupstale, som ikke netop vidner om bondeforgudelse: «Mangt et bygdelag i vort kjære Norge synes mig ofte en stad, som dannelsen beleirer fra alle kanter (Ved en beleiring) pleier man gjerne at afskjære vandforsyningen. Men er det raaheden, man skal beleire, da er det . . . ildvandet, man skal grave afløb for. Her er den store kilde, som forsyner raahedens leir.» — I «En munter mand» vokser Arne op i et ulykke-

ligt hjem, ligesom Aunun. Hans far drikker, og hans mor er — ligeson Ingebjørg i «Aunun» — en af de husmandsjenter, hvis usæder havde vakt Eilert Sundts forbauselse og dybe medlidenhed.

At Bjørnson i nogen grad var paavirket af Eilert Sundt i sine første smaafortællinger, kan der neppe være tvil om. Men ved siden af det ræsonnerende element, som tyder paa endnu usmeltede indtryk af tidens nye demografiske viden, træder dog allerede fra først af det kunstneriske syn frem i modsætning til det videnskabelige. I samme grad som Bjørnson uvilkaarlig anvender den digteriske evne til at sætte sig paa det enkelte menneskes plads, og se handlingerne indenifra, i samme grad blir menneskene sympathiske med alle sine feil. Overfor Eilert Sundt og de andre statistikers generelle og klassificerende opfatning sætter Bjørnson uvilkaarlig det individualiserende syn. Ved at høre eller læse om det store antal sindssyge i Norge ser han en enkelt skikkelse, Aunun, løse sig ud af den almindelige klasse. Et bestemt, levende menneske stiger frem af den masseagtige taage og tegner sig mod den bestemte baggrund, hvorfra han er vokset op. Han er ligesom revet ud af den kunstige sammenstilling med alle dem, der statistisk kan skyves sammen til én art eller klasse, og flyttet tilbage til sit naturlige voksested. Han er ikke blot sindssyg, han er først og fremst menneske, et meget sammen-

sat menneske. Vi ser ham leve og vokse, allerførst som spædbarn, — længe før han blev syg. Han faar leve sit liv omigjen fra først af, i lys af gode, velvillige øine. Naar vi er færdige med hans saga, er han ikke længer en fremmed. Han er bleven vor, fordi vi har levet sammen med ham og sat os paa hans plads. Vi har deltaget i livskampen paa hans side. Statistikerne vilde have noteret sig som hans livs resultat: «en sindssyg». Men sammen med digteren har vi sat hans livs kræfter i bevægelse paany og følt, at der var herlige evner med i spillet. Han er ikke længer indkapslet i en klasse, hvorfra der staar kulde og skræk. Han er noget for sig selv, et eiendommeligt menneske, som har havt en tragisk skjæbne, men hos hvem modgangen dog ikke ganske har kunnet udslukke en guddommelig gnist af geni. Digteren har uvilkaarlig tænkt sig ham æslet til at blive en mekanisk opfinder. Intet er mere betegnende for, hvorledes menneskene vokser ved at udfries fra det klassificerende syn og optages i en digters fantasi. Og intet er mere betegnende for Bjørnsons medfølelse med den menneskeklasse, som beskæftigede sindene saa sterkt, efterat stortinget havde vedtaget loven om sindssygevæsenet af 1848, og efterat vort første større asyl paa Gaustad var blevet aabnet i 1855, aaret før «Annun» blev skrevet.

Paa lignende maade forholder Bjørnson sig til de to andre menneske-grupper, som vakte

en saa stor opsigt i femtiaarenes Norge, de ugifte mødre og deres børn. Ud af den generelle klasse, hvori de af statistikerne var bleven indsat og merket med et klasse-merke, løser for Bjørnson et enkelt af disse børn sig ud af massen, — en god gammel kjending, Einar Veiten, den romsdalske ironiker, som vokser videre i digterens fantasi, indtil han blir til Arne i «En munter mand». Bjørnson havde jo kort forud benyttet sin nye suveræne fantasi-myndighed til at ophøje ham til høvding i saga-tiden, i kong Magnus Erlingssøns leir. Men han faar nyt liv ogsaa i nutiden, og fra barndommen af. Han blir ligesom fra virkelighed til mulighed; hans «livs høst», hvormed der tales i et indledende forord, blir for Bjørnson til vaar. Han blir født paany og faar leve sit liv omigjen fra først af. Digteren, som kun havde kjendt ham, da han var voksen, gjengiver ham hans barndom, den plastiske, mulighedsfyldte alder, for hvilken intet haab endnu er brudt. Istedenfor at se tilbage paa hans liv faar vi se fremover, fra hans første, overskyede barndom, henimod en fremtid, som belyses af hans lykketrang og længsel. Dette fremadvendte syn er noget af hemmeligheden ved Bjørnsons kunst, og det er vistnok udsprunget af det aktivt hjælpsomme og ligesom fremadskyvende i hans natur. Hvor ofte har ikke hans venner — og kanske en stor del af det norske folk — følt den hjælp, som udgik fra hans digterblik, hvorved de forvand-

ledes fra færdigt resultat til endnu mulighedsrige evner, som pegte fremad. Dette er digtningens privilegium i modsætning til den strenge videnskab. Digteren omdanner det faktiske til mulighed og virkningerne til endnu virkende aarsager og kræfter. Han lægger ikke hovedvegten paa det fuldbragte («et faktum»), men paa den levende bevægelse og vekst. Om et menneskeliv er endt tragisk, kan han sætte dets fine og forunderlige samspil af kræfter i gang paany i tuseners bevidsthed. Paa denne maade vil Bjørnsons Arne Kampen og hans mor leve omigjen og atter omigjen, med en livsflamme, som fornyes fra slegt til slegt; og ved siden af dem to tragiske modstykker fra sagatiden, Sigurd Slembe og hans mor. Disse to billeder af mor og søn fra Norges nutid og fortid maa have fremstillet sig som analogier og kontrastbilleder for Bjørnson allerede under hans ophold i Kjøbenhavn i 1857, efter hvad vi kan se af et senere brev fra Rom¹. Under sin beskæftigelse med de uægte børn og deres mødre slog Bjørnson midt i tidens dystre graaveir en fantasiens regnbuebro over fra det nye til det gamle Norge, hvor netop denne klasse af børn havde spillet en overordentlig stor rolle. Ikke blot et kongsemne, Sigurd Slembedegn, men selve kong Sverre, den gaadefulde, den uudgrundelige, havde hørt til disse omstridte og stridvækkende børn. Og

¹ Trykt i «Aftenbladet», 22de aug. 1861. Om «Sigurd Slembe» siger han, at «jeg har baaret stoffet ligefra 1857».

ud af den nedstemmende diskussion om en ulykkelig stillet klasse af mødre og børn blomstred frem to af de mest gribende livsbilleder i vor literatur. Ingen mødre er i nyere digtning behandlet med større ømhed.

Dette er digterens forhold til den klassificerende videnskab og den sociale retsordning, som begge i nogen grad er nødt til at se paa de feilende mennesker gennem lovens og almen-sætningens kolde, abstrakte syn. Til alle de generelle dommes klassebundne og brændemer-kede kommer digteren som en befrier og viser, at et konkret, levende menneske er altfor sam-mensat til helt at kunne indekstænges i nogen klasse, bestemt ved et enkelt kjendemerke eller karaktertræk. Digtekunsten har asylret, som de gamle templer. Historiens eller det moderne samfunds stedbørn redder den ind under det individualiserende syn. Sigurd Slembes eller Arnes mor, to af disse mødre, som føder med dobbelt smerte, — hvor er de ikke reddet ind i Bjørnsons digtning som til et fredlyst sted, hvor de haarde, generelle domme ikke kan naa dem; — og alligevel uden spor af forherligelse eller udsmykning af deres feil. Men klassemerket er udslettet, ligesom Henrik Wergeland tænkte sig brændemerket engang udslettet af Kains, den første forbryders, pande. Ingen skal merkes for altid efter en enkelt handling. Ikke af viden-skaben, ikke af loven, ikke engang af Gud! Saa mener digterne.

Jeg tror det kan fastslaaes som en kjendsgjerning, at Bjørnsons første fortællende digtning voksed frem i kappestrid og næsten ubevidst kamp med det nye demografiske og statistiske syn paa de norske bønders mangler. Det ensidig generaliserende syn — og det ikke blot paa bønderne — laa især siden begyndelsen af femtiaarene som et tryk over sindene. Vi ser det delvis hos digterne selv. I «Amtmandens døtre» er den geniale forfatterinde i nogen grad behersket af en generel dom om gjennemsnittet af de norske embedshjems mødre og døtre og om den gjennemsnitlige mandlige egoisme; dog er de to forgrunds-figurer for en meget stor del, om ikke ganske, reddet ind under det ⁿindividualiserende syn. Ligesom Bjørnson i sine artikler om Kristiania og studenterne reiste indsigelse mod de altfor generelle domme over hovedstadens mangler, saaledes var han overfor bygdefolket den første digter, som med tvingende magt satte det individualiserende syn op imod det generelle og derved paatvang tusener og atter tusener et lysere syn paa hovedmassen af det norske folk.

Saaledes begyndte for fuldt alvor den nynorske menneskeskildrings store blomstring, efter mange tidligere tillob. Og paa lignende maade var den store, nye menneskedigtning begyndt i Tyskland, paa Goethes og Schillers tid. Den var begyndt som en baade bevidst og ubevidst kamp mod oplysnings-kulturens ensidighed, om den end paa den anden side sprang frem af

denne nye og storartede kultur. Men imod generalisationernes voksende overvegt satte de nye digtere — ikke uden hjælp fra Homer og Shakespeare og andre uforgjængelige mønstre — det konkrete billedsyns magt over følelse og fantasi. Allerede i «Werther» hævder Goethe det enkelte feilende menneskes — en selvmorders — ret til at sees for sig, som et i sin art enestaaende individ, hvis handlinger maa betragtes genetisk. Ikke blot en af middelalderens «røver-riddere», Götz von Berlichingen, men en barnemorderske som Gretchen i «Faust», for hvis grufde brøde samfundet satte dødsstraf, blev af den unge Goethe løftet op til et fristed i hans digtning. Den unge Schiller udstrakte digtningens asylret til en — rigtignok ikke almindelig — røver og bandit, Karl Moor, og viste det genetiske syns vidunderlige evne til at formilde vore domme. Senere anvendte Schiller det nye digtersyn til at befrie en af den middelalderlige histories mishandlede skikkelser, Jeanne d'Arc, fra det vrangsyn, som ogsaa tidligere digtere — Shakespeare og Voltaire — havde kastet over hendes liv.

Den ny-norske menneskeskildring er, som før berørt, i nogen grad direkte knyttet til den store tyske ny-renaissances kunst. Fra Schiller fik efter al sandsynlighed Ibsen ideen til en tragedie om Catilina og tillige noget af det romantisk forskjønnende syn paa den gamle romerske anarkist. Som Schillers Karl Moor taler om at gjenopvække Hermanns aand, den gammelger-

manske helteaand, vil Ibsens Catilina gjenopvække den gamle romeraand. Begge skikkelser er i nogen grad seet i lys af den især fra Rousseau udgaaede gjenbyrdstanke. Et andet af Ibsens ungdoms-dramaer, «Fru Inger til Østraat», er, hvis jeg ikke tager meget feil, tilblevet gjen-nem en dristig og fantasifuld analogislutning fra Schillers «Jonfruen af Orleans», hvad der dog ikke her er stedet til at paavise.

Allerede «Catilina» og især «Fru Inger» var dog delvis noget mere end glimrende elev-arbeider efter den ny-tyske skjæbnetragedies mønster. Især «Fru Inger til Østraat», ligesom «Gildet paa Solhaug», bærer forbud om det kommende mesterskab. Men det afgjørende gjennom-brud skede gennem Bjørnsøns fortællinger. Saa føltes det ialfald af samtiden, trods enkelte afvigende røster. I disse fortællinger hæved uimod-staaelig betagende livsbilleder sig op af umiddelbare indtryk af samtidens norske liv. Og her kom digtersynet, ligesom i Goethes og Schillers Tyskland, som en befrier fra et ensidigt og tryk-kende ræsonnerende syn. Det var ikke en strid mellem kunst og moral; men det var kunstens ungdommelige og stolte krav paa at være med om at udforme en høiere og mindre abstrakt moral. Digteren laaner samfundet sine øine til at se menneskene enkeltvis og i sin tilblivelse og vekst.

Tiltrods for den mørke eller satiriske stribe i nyere europæisk litteratur har det sidste halv-

andet hundrede aars digtning dog i det hele kastet et nyt lys-skjær ud over menneskelivet baade i fortid og nutid; især gennem en forsterkning af det udviklingshistoriske syn, som for en del skyldtes den nye videnskabs arbeide. I det syttende og en stor del af det attende aarhundrede var det satirisk-generaliserende syn adskillig mere fremherskende ogsaa i skjønlitteraturen, — selv hos saa muntre menneskeskildrere som Molière og Holberg. Rousseau, som i sit eget indre kjæmped mod et mørkt syn paa kulturmenneskets mangler, bidrog kanske mere end nogen anden til at vende synet, ved at gaa ud fra barnet og det primitive udviklingstrin. Og Rousseau var igjen efter al sandsynlighed sterkt paavirket af Miltons billede af det oprindelige menneske i «Det tabte paradis». — I løbet af de sidste halvandet hundrede aar har digterne (ikke uden videnskabens hjælp) ført oldtidens og renaissancens store kulturarbeide videre især ved en mere energisk gennemførelse af det genetiske syn og ved at se det enkelte menneske sammen med dets forudsætninger og livsvilkaar. Selvfølgelig — kan man næsten sige — har digterne undertiden gaaet til en modsat ensidighed af de generaliserende domme, under sit storartede forsøg paa at undskylde og «rehabiliter» historiens og det moderne samfunds stedbørn. Forbrydere og forførere af begge kjøen — fra Byrons Cain og Don Juan til Victor Hugos Marion Delorme og Fantine og

galeislaven Valjean, — nærsagt alle slags bærere af menneskelige fejl er bleven adopterede eller født paany i den digteriske bevidsthed, som har omsluttet dem med en faderlig og moderlig sympathi. Og det har vist sig, at som vi trængte digternes hjælp mod de ensidig abstrakte domme, saaledes har samfundet — og digterne selv — vist sig at trænge det videnskabelige syns modvegt mod digtningens faderlig-moderlige partiskhed overfor sine drømmebørn.

Betegnende for, hvorledes Bjørnson uvilkaarlig stillede det konkrete og individualiserende syn op imod det generelle, er ikke mindst den lille fortælling «Et farligt frieri», der, som nævnt, blev trykt før Upsalaturen og før «Mellem slagene». Selv en i sin udartning saa modbydelig skik som «lørdagsfrieriet», der hørte til det norske bondelivs værste «usæder», og som var bleven temmelig drastisk eller «realistisk» belyst af Botten-Hansen i «Norske mysterier» (1851), — selv denne berygtede skik viser sig i Bjørnsons lille skitse at have en lysere og ligefrem poetisk side. Denne skik kunde fremkalde en kappestrid i mandsmød og give husmandsgutten en mulighed for at vinde bygdens gjæveste jente og hævde hjertets ret overfor forældrenes hensyntagen til formue eller byrd. Man fik gennem Bjørnsons fortælling ligesom et glimt af, at denne skik ialfald for en del kunde have udviklet sig som et udtryk for ungdommens trang til at bryde gjenvei for sit eget frie valg

efter personlige fortrin, tversigjennem standsfor-
domme og formueshensyn¹.

Til forstaaelse af Bjørnsons bondefortællinger maa det erindres, at han gjennem sin opvekst paa landet var bleven beskyttet mod den egentlige romantiske bondeforgudelse, og derved ogsaa mod dens skuffelser. Vistnok saa han med gjenkjendelsens glæde paa Tidemands fremhævelse af de lyseste træk (hvortil først senere i Tidemands kunst kom mørkere billeder af bøndernes liv). Men J. E. Sars erindrer, at Bjørnson i den første del

¹ Aarsagerne til denne skik er vistnok meget mere sammensatte. Eilert Sundt søgte gjennem en hel række af aar — uden fuldt tilfredsstillende resultat — efter en forklaring af «nattefrieries», som han havde omtalt allerede i «Giftermaal i Norge» (1855, aaret for «Et farligt frieri»), og som han endnu i 1866 betegnede som «en af folkelivets gaader, — ikke for Sogn alene, men for halvdelen af Norge» («Om Sædeligheds-Tilstanden i Norge», Tredje Beretning). Med en storartet energi og banebrydende følger søgte Sundt at drage denne «folkelivets nat-side» frem i dagens lys, for at faa ondet udryddet. Han fandt, at skikken herskede «almindelig» i 31 procent af alle stifter, «delvis» i 32, «undtagelsesvis» i 22 og «slet ikke» i 15 procent (Folkevennen, 1858, s. 281). — Det kan tilfoies, at Eilert Sundt, som unegtelig var mest fremragende som generalisator (bl. a. gjennem sin lov om folkemængdens bevægelse), dog ogsaa søgte — saa godt han kunde — at sætte sig paa det enkelte menneskes plads og se genetisk paa bygdeskikkene, hvorved hans syn i det hele blev mildere. Videnskaben er jo naturligvis ikke henvist alene til den generelle sammenfatning, selv om den let — netop hos de mest begavede — kommer til at lægge særlig vegt paa at indordne kjendsgjeringernes tallose vrimmel under kollektive grupper og almene love.

af femtiaarene ogsaa kunde udtale sig noksaa kritisk om «Tidemand's søndagsbønder», som han kaldte dem. Naar Eilert Sundt ud fra et enkelt synspunkt merked Romsdalen som en af de «mørke bygder», saa var dette ikke noget absolut nyt for Bjørnson. Han havde selv i sin første prosa-artikel i «Morgenbladet» (9de aug. 1853) givet romsdølerne et lignende skudsmaal. Artiklen er et anonymt tilsvær til et anonymt angreb paa Bjørnsons far i «Romsdals budstikke». At sognepresten havde vakt forbitrelse hos en del af sine sognebørn, «hvergang han i retfærdighedens navn revsede deres usædelighed og overhaandtagende laster», — dette fremholdes som en af grundene til, at han havde faaet mange imod sig. Denne artikel viser, at Bjørnson endnu dengang bar paa saare minder fra «kaptein-striden», som før er omtalt, og fra stridigheder kort før hans fars afreise fra Romsdalen angaaende inddrivning af gjæld. Men artiklen ender dog med den udtalelse, at han «med rørelse mindes de mange brave og retskafne deroppe».

Ligefra sin barndom havde Bjørnson vænnet sig til at se med to slags øine paa de usæder, som Eilert Sundt snart efter skulde drage frem i den nye videnskabs dagslys. Han havde ofte maattet se paa dem med sine religiøse og alvorlige forældres strenge blik, men sikkert endnu oftere med sine troskyldige barneøine. Han har selv mundtlig meddelt (januar 1903): «Min far

var, ligesom min mor, en dybt sædelig natur. Jeg var stadig vidne til deres kamp og harme og forargelse over det, som foregik lige indpaa prestegaardens enemerker.» Til den anden daarlighed kom ogsaa, at «der var en og anden stakkar, som stjal. Men jeg var blevet saa glad i disse mennesker. Den «tjuven», som min far pryglede nede i haven, det var min bedste ven. Han var saa snil, — uægte barn af en snil godtulle af en jente. Da min far kom til Næset, var nærsagt halvdelen af børnene der uægte. Aannepigerne havde ofte to-tre børn hver med sig. Men jeg har ogsaa kjendt saa fine bondepiger som Synnøve og Eli. Jeg vil give mit liv paa, at alt det fine, sarte, skjøne, — det er der. Jeg har ikke skrevet en linje, uden at én af dem, jeg skrev om, saa paa mig mellem linjerne. Da jeg saa det lyse, fine Synnøvedraget paa Tidemands billeder, graat det i mig af gjenkjendelsens glæde. Jeg vilde ned til grunden og vise det stærkeste i bønderne, — det, som skulde fortsættes og leves videre»

Sagen er den, at eftersom Bjørnson hengav sig mere og mere trygt til fantasiens og følelsens frie leg, formede hans bønder sig uvilkaarlig til organer for hans egen selvudvikling og vekst. Dette er efter mit skøn hovedforklaringen af det lyse syns seier i «Synnøve» og «Arne» og «En glad gut». I «Synnøve» og «Arne» bryder et lyst motiv seierrig frem af et mørkt, men ikke uden kamp og livsfarlige kriser. I begge disse

fortællinger er der tydelige spor af en slegts- eller skjæbne-tragedie, som fra først af hang som en truende sky over heltens barndom. I «Arne» træder en skjæbnesvanger slegts-arv endnu i den omarbejdede udgave saa sterkt frem, at professor Lochmann senere (engang i 1870-aarene) sagde til Bjørnson: «Det er mærkværdigt med den Arne, det er som om De allerede dengang havde læst Darwin eller Huxley.» Ogsaa i «Synnøve Solbakken» betones slegtsarven temmelig sterkt. Thorbjørn havde arvet et lidenskabeligt sind fra sin far. Og det antydes, at det havde været værre med hans farfar. Den farligste arv pleiede at springe over et led, — altsaa «atavisme». Eierne paa gaarden Granlien havde, staar der, «skiftevis hedt Thorbjørn og Sæmund — op i umindelige tider. Men det ord gik, at i Granlien havde blot anden hver mand lykken med sig, og det var ikke ham, som hed Thorbjørn. Da den nuværende eier, Sæmund, fik den første søn, tænkte han mangehaande derved, men turde dog vanskelig bryde slegtens skik, og kaldte ham derfor Thorbjørn. Grundede han da over, om ikke gutten kunde opdrages slig, at han kom forbi den skjæbnesten, snakket havde lagt i hans vei.»

Det var derfor at den vesle Thorbjørn blev saa strengt opdraget af sin far. Thorbjørn selv kunde ikke rigtig forstaa det. Han «tænkte, naar han fik hugg, fordi a-b sagde ab og ikke ba, og fordi han ikke fik lov at give liden Ingrid

ris, som faderen gav ham: — det er dog underligt, at jeg skal have det saa slemt, og alle mine smaasøskende skal have det saa godt.»

Dette motiv med frygten for en arvet slegts-skjæbne er sandsynligvis i nogen grad laant fra digterens egen oplevelse. Han har selv fortalt, at hans far ikke var uden frygt for, at hans ældste søn skulde komme til at ligne sin begavede farfar, som ikke havde «havt lykken med sig». Denne farfar havde hedt Bjørn, medens digterens far hed Peder. Og saaledes havde digterens forfædre skiftevis hedt Bjørn og Peder, op i umindelige tider, — indtil presten Peder Bjørnson, i modsætning til Sæmund Granlien, brød slegtens skik og satte en stjerne ind i sin ældste søns navn, ved siden af Bjørn-navnet, som havde noget utrygt ved sig. At der virkelig kom et brud i slegtens skjæbne sammen med det nye, lyse navn, har jo senere vist sig. Men i digterens barndom og første ungdom nærrede presten Bjørnson adskillig bekymring for denne urolige og fantasifulde søn.

Gjennem digterens meddelelse staar det fast, at baade «Synnøve Solbakken» og «Arne» oprindelig var ment at skulle ende tragisk, — alt-saa en art slegts-skjæbnetragedie i fortællende form. Men Bjørnson var selv i nogen grad model for Thorbjørn Granlien, og eftersom han følte sine kræfter vokse under opholdet i Kjøbenhavn, rystede han al frygt for arv og al den gamle skjæbne-tragedies tyngsel af sig og hæv-

dede uvilkaarlig sin nye tro paa sig selv og sin egen fremtid ved at lade Thorbjørn, ligesom Arne, overvinde slegts-skjæbnen. Jeg tager neppe feil, naar jeg tror, at den lykkelige udgang i hans to første banebrydende fortællinger hænger sammen med et gjennembrud i hans syn paa sig selv. Af hans egen «vilje til liv», af hans modige og mandige beslutning, at det trods alle tegn og merker skulde gaa ham godt, er vel omslaget i hans drømmebørns skjæbne fremgaaet. Sammen med Thorbjørn har han paa en maade kjæmpet for sit eget liv, mod lidenskabelighedens vanskjæbne. Og det var kanske ikke mindst dette, som gav fortællingen et saa betagende liv. Vistnok havde vel Bjørnson fra barn af i det hele et lyst sind. Men ingen ser bestandig lyst. Og et tungsindigt fantasi-drag var jo allerede kommet frem i hans første trykte digt, «Fossen» (1852), hvis selvmord-fantasier minder om en anden overveiende lys natur, Goethe, i Werther-tiden. Ogsaa Aununs, Arnes og Thorbjørns saga var tænkt som tragedier. Og hans første geniale skabning, kong Sverre i «Mellem Slagene», var opfattet som en tragisk person. Det maa forøvrig erindres, at skjæbne-tragedien, i dette ords videste betydning, var en af den ny-europæiske digtnings yndlingsformer, fremgaaet ved en syntese af de græske tragikere og Shakespeare. Baade Goethe og Schiller begyndte i nogen grad med det skjæbne-tragiske syn, ligesom Ibsen hos os, eller Camilla Collett i «Kongsgaard» og «Amt-

mandens døtre». Bjørnsons indre gjennebrud var derfor i nogen grad ogsaa et brud med en temmelig fremherskende fælles-europæisk kunstform.

Til dette gjennebrud for et lyst syn paa kampen mod slegts-skjæbne bidrog, foruden Bjørnsons naturlige selvhævdelse, ogsaa hans trang til at tro paa bonden som repræsentant for det norske folks fremtid. Allerede i «Thron» var han begyndt at fortælle om Norge for de danske. Uvilkaarlig blev hans digtning fra nu af, som før berørt, noget af en national kappelstrid med den danske og tyske guldalders kunst. Et element ogsaa af national selvhævdelse gled ind i hans digtning, næsten uden at han selv merkedet. Alle bitre minder fra kaptein-striden, al forstemthed overfor dem, som havde været slemme mod hans far, veg pladsen for kjærlighed til gamle venner og kamerater og øm beundring for de lyse og fine unge piger, som i hans barndom havde tændt hans hjerte i brand. Romsdalens natur og folk steg frem paany i blaanende fjernsyn, — nu da han var saa langt borte og aldrig mere skulde bo der. Fra den danske hovedstad, hvor hele den danske guldalders merkverdige kultur-rigdom og endog den store germanske ny-renaissance aabnede sig for ham i al sin vidde, søgte hjemveen tilbage til hans barndoms enkle og primitive kulturkreds. Netop fordi han beundrede saa meget af den danske kulturs overlegenhed, vilde han vinde

sine danske venners beundring for Norge til gjengjæld. Bjørnson har altid havt talent for at beundre. Og idet han aabned sin sjæl i forbauselse over det danske kulturlivs rigdom og varme, fik han samtidig et større syn paa Norges nationale skatte. Den fine og sjælfulde lille fortælling om Thron d, den unge felespiller, som fra den ensomme rydningsgaard for første gang kommer til en tæt bebygget grænd, med «uhyre, røde huse», og pludselig ser «et stort, rankt hus, der tog lige op i himmelen med en høi, blinkende stav», — med «hundrede vinduer blinkende i solen, saa huset stod som i lue», og udsendende en forunderlig «lang, svær tone», som gjorde, at hans egen fele ikke klang længere, — denne fortælling, hvortil Bjørnson, som før nævnt, fik det første udkast i en drøm, indeholder sandsynligvis en fantasifuld forstørrelse af hans første beundrende fortabelse i det nye og fremmede milieu. Det instrument, hvorpaa han havde spillet sine første bondelivs-skitser, klang ikke længer. «En munter mand» blev lagt tilside, uden fuldstændig afslutning. Han «lagde nye slaatter paa sin fele», indtil han, lykkeligere end Thron d, fandt en, som kunde kappes med den nye, svære orgelklang, han havde hørt. De ord, som Thron d sagde til sin mor, og hvormed fortællingen slutter, dem retted vel Bjørnson i sit stille sind til moder Norge: «Nei, mor! hjem igjen vil jeg ikke, før jeg kan spille, hvad jeg har set idag.»

Af en uvilkaarlig kappestrid paa Norges vegne er vel det nye, lyse syn i «Synnøve» for en ikke liden del udsprunget. Det varme, delvis videreudviklende syn, — fædrelandskjærlighedens, barnemindernes og slegtskjærlighedens solskinsblik, seirede over Kristiania-kredsens kritiske «realisme», som havde sænket en temmelig lav og skytung himmel over hans første novellistiske forsøg og — paa en meget heldig maade — forsinket hans gjenembrud. I «En munter mand» havde han talt om, «hvor overordentlig forskjellig den sædelige følelse saavel som sjælsdannelsen er i Norge i de forskjellige bygdelag (dette minder om Eilert Sundts inddeling i mørke og lyse bygder). Da Arne tredje dag jul kom ind i danselaget paa en gaard i Lien og med et halvingkast henover gulvet, over et dansende par, «satte sig i fanget paa den første den bedste jente», besvarede han hendes renhjertede spøg med en plumphed. «Det var et tungt barn, jeg fik paa fanget,» sagde Marit, som talte en anden dialekt end bygdens sprog. «Du bærer kanske paa nok før,» sa' Arne, som syntes hun var noget tyk-laden af sig. Og Bjørnson tilføier: «Aldrig slaar nogen skjemt saa godt an hos bønderne, som netop den sort. Men Marit blev blussende rød . . . Arne havde aldrig i sit liv stødt paa en saa fin følelse . . . Han var vant til at omgaaes et plumpere og mindre nøieregnende slag.»

Dette sted i «En munter mand» viser, at Bjørnson meget vel kjendte til den mørkere side

af norsk folkeliv. Men det var ikke denne art af menneskenatur, han nu følte trang til at lege med sin fantasi. Han var i Kjøbenhavn paany begyndt at læse sagaer og folkeeventyr, sammen med Landstads folkeviser, som han delvis kjendte fra før af. Nu fik alt dette en ny betydning for ham i den nye kappestrid med fremmed kultur. Han læste høit for sin gode ven, Clemens Petersen, «Fædrelandet»s aandfulde kritiker, og andre danske venner, ikke blot af «Mellem slagene», men norske viser og eventyr og stykker af Jacob Aalls oversættelse af Snorre. Morten Eskesen fortæller (i «Mit Samliv med Bjørnson», Aarhus, 1902), hvorledes han første gang traf Bjørnson hos billedhugger Borch. «Det var som for den tørstige en lædskedrik af den friske sprudlende kilde, da den 24-aarige unge mand sad der saa stille og læste sit endnu utrykte «Mellem slagene». Det var første gang i mit liv, at jeg uden i theatret hørte bravoraab og haandklap, ialfald i en saa lille kreds.» Senere læste Bjørnson af Snorre om Harald Haardraades sidste kamp og fald over i England. «Han læste bogstavelig kun, hvad der stod i bogen, og endda var vi midt i slagets tummel, hørte talerne, raabene, vaabenlarmen og døds-sukkene» . . .

Fortællingen om Thronde, som overskar strengene paa sin hjemmefra medbragte fele, fordi han ikke fik dem til at klinge i de nye omgivelser, er af Bjørnson bleven betegnet som

«min første fortælling», — de tidligere var alt-saa blot udkast. I denne lille geniale novellette er der endnu noget igjen af en vemodig stemning, — dog allerede med en understrøm af ny selvtillid og kanske endog underfundig skjemt over den danske kulturhovedstads «uhyre» store forhold, i sammenligning med de smaa norske. Men med ligefrem djærv og overgiven humor bryder Bjørnsens nye tro paa sig selv frem i den mesterlige vise om Nils Finn, som blev indføiet som vagtsang i «Halte-Hulda». Der er neppe senere digtet en saa fortrinlig fortsættelse af den gamle norske skjemteviser som denne oprindelig vel i romsdalsmaal digtede sang, hvormed Bjørnsen rigtig vilde «forbløffe de danske», efter hvad han selv har meddelt. Før havde han selv været forbauset over, hvad de danske kunde præstere; nu vilde han til gjengjæld forbause dem!

Men alt dette var smaating mod det dobbeltarbeide, han nu — sandsynligvis tidlig paa for-aaret 1857 — tog fat paa: «Synnøve» og «Halte-Hulda» paa én gang!

Før man vidste — gjennem Bjørnsens mundtlige meddelelse — at disse to vidt forskjellige og til forskjellig tid trykte verker blev planlagt og paabegyndt samtidig i Kjøbenhavn, var det haabløst at forsøge at gjenfinde Synnøve Solbakkens tilblivelseshistorie, som Bjørnsen har glemt og kanske aldrig været sig fuldt bevidst. Den allerførste spire til Thorbjørns og Synnøves

saga gaar vistnok tilbage til digterens selvoplevelse som syttenaarig yngling, straks efterat han forlod Molde skole. Saaret og krænket ved en misforstaaende lærers uretfærdighed havde han hjemme i sine forældres hus følt, hvilken lægedom der kan være for et forbitret sind i en ung, renhjetet piges deltagende ømhed. For-
saavidt gaar vel Synnøve-motivet tilbage til Bjørnsons første barnlige forlovelse, hvorom før er fortalt (I, 133). Men fra den bydannede unge dame af tysk herkomst blev motivet uvilkaarlig flyttet over til de unge romsdalske bondepiger, som vel endnu langt tidligere havde gjort et uudsletteligt indtryk paa Bjørnson. Det første billede af disse unge piger er et tragisk billede: husmandsdatteren Ingebjørg i «Aunun», — hun som kunde have reddet den begavede gut fra den vanskjæbne, som laa i hans medfødte stride og trodsige sind, men som selv blev offer for en vanskjæbne og fik en tidlig død. Synnøve er paa en maade en fortsættelse af Ingebjørg, men ogsaa et modstykke. Udrustet med langt større sjælskraft er hun sterk nok til det hverv, som Ingebjørg ikke havde magtet. Paa Aununs plads vokser der samtidig op en langt sterkere repræsentant for norsk mandskraft og for den mandlige svaghed, som trænger hjælp. Thorbjørn Granlien og Synnøve Solbakken, som begge tilhører bygdernes adel, træder istedenfor Aunun og Ingebjørg, som tilhørte bygdernes almue.

Men dette hænger igjen sammen med det nye literære vekselbrug og den nye sammenligning med sagatiden. Det er øiensynlig først gjennem kontrasten til «Halte-Hulda», at billedet af de norske bondepiger vokser sig saa stort, at det blir til Synnøve. Edda-digtene og de gamle islandske ættesagaer havde især fremhævet den valkyrje-lignende kvinde-type, kvinden som stridvækker og hevnerinde, — Eddaens og Volsungesagaens Brynhild, Gudrun i Laxdøla-saga, Halgerd i Njaals saga og mange andre. Bjørnson og Ibsen syslede uafhængige af hinanden med den samme skikkelse, fordi det var den gamle digtnings mest fremtrædende kvinde-type, — den som sprang frem for fantasien i det høieste relief.

Eftersom Bjørnson fordybede sig i denne skikkelse, steg vel uvilkaarlig et billede af nutidens kvinde frem som modsætning. De milde, blyge, sagtmodige unge bondepiger fik pludselig nyt værd ved kontrast-lys fra vikingetidens hevn-kvinder, — som bærere af en høiere form af menneske-kraft. Billedet af den ny-norske pige voksed op til episk storhed, som repræsentant for noget at den sjælekraft, som havde forvandlet vikingetidens nordmænd til en ny tids mennesker og overvundet blodhevnens krigsmoral.

Der kan neppe være tvil om, at Synnøve-skikkelsen er vokset frem ved kontrast-association med Halte-Hulda: to kvinder som udtryk for de største modsætninger i det norske folks

natur, — en stridvækker og en fredstifter, den vildeste kraft og den mildeste; kjærligheden som en monoman lidenskab eller sygdom, og kjærligheden som livets høieste sundhed og harmoni. En saadan vingebredde var der i Bjørnsons første fantasi-flugt. Den fireogtyveaarige digter vilde rumme de to modsatte kraft-poler paa én gang i sin sympathi. Han vilde forstaa dem begge, sætte sig paa begges plads, prøve deres kræfter jevnstids gennem indre selvoplevelse. Noget merkeligere end disse to kvinde-typer — og de mands-skjæbner, hvori de greb bestemmende ind — havde det gamle og det nye Norge ikke at opvise. Med dem maatte en ny norsk menneskeskildring begynde. Tilsammen gav de ligesom en udsigt over det norske folks historie, i gammel og ny tid. Mellem dem rummedes alt andet!

Denne formodning om, hvorledes Synnøveskikkelsen blev til, bestyrkes ved den kjendsgjerning, at vi i Halte-Huldas tragedie gjenfinder det samme menneske-par som i fortællingen om Synnøve og væsentlig det samme motiv: Svanhilde søger at redde Eyolf Finsson fra den skjæbne, som ligger i hans lidenskabelige og voldsomme natur, ligesom Synnøve hjælper Thorbjørn.

Bjørnson opgav ikke ganske det tragiske syn paa de heftige og lidenskabelige naturer, som Thorbjørn eller Eyolf. Men idet emnet spaltede sig i to, et saga-drama og en nutids-fortælling,

flytted han uvilkaarlig den tragiske skjæbne over til den gamle tid, mens den nye tid samtidig fik en lysere farve. Fra nu af vilde han se baade lyst og mørkt. Som fra et høitliggende veiskille vilde han se ud over begge veie: den, som fører fremover, og den, der som en blindvei fører i afgrunden.

Sagatiden er ikke længere en guldalder, som kaster skygge over Norges nutid; ikke en enestaaende romantisk tid, som gjør nutiden prosaisk. Det maa pludselig have staaet for Bjørnson, som om nutiden er ligesaa episk som sagatiden: den samme verdenshistoriske kamp midt i bondens jevne, dagligdagse liv som paa Olav Trygvasons og Olav den helliges tider. Den gamle kulturkamp mellem en mørkere og en lysere form af kraft, mellem vildhedens og mildhedens magter, varede endnu og foregik den dag idag mellem Norges fjelde. Vikingeaanden og dens krigsmoral kjæmpede fremdeles med kristendommen som fredens religion. Den ærgjerrige kamplyst og kappelyst (som hos Thorbjørn Granlien) og blodhevnens lidenskab (som hos Knud Norhoug og Thorbjørns far) stod nu som før overfor den evig nye maade at overvinde en modstander paa: ved at tilgive og gjengjælde ondt med godt. Alle de ensidig mandlige kræfter, fremdriften og lysten til at være den første og hæve sig op ved at trykke en medheiler ned, — alle levninger især i mændenes natur af talløse slegters kampliv, stod endnu den dag idag i hver eneste norsk bygd overfor de

ligesaa urgamle instinkter, som man kunde kalde forbundsdrifterne, trangen til samfølelse og harmoni, — drifter, som fra umindelige tider havde faaet sin serkeste udvikling hos kvinderne. Udaf dette store, man kan sige verdenshistoriske, syn paa de norske bønders liv blev Synnøveskikkelsen til. Det er i grunden et beslegtet syn paa kvinden, som kommer frem i det ældste (eller omtrent ældste) store germanske helteedigt, «*Béowulf*», hvor særskilt dronningen betegnes som «fredsstifterinden» eller «fredsvæversken» (freoðuwebbe); det samme som fremtræder i det romerske sagn om sabinerindernes rov. Det maa pludselig have staaet for Bjørnson, som om der var en dyb og inderlig sammenhæng mellem kvindenaturen og kristendommen som fredens og tilgivelsens religion, — en sammenhæng, som middelalderen havde anet og udtrykt paa mange maader, og som Shakespeare havde givet menneske-form i skikkelser som Portia, Cordelia, Imogen og Hermione. Tilgivelse er bedre end hevn, — det er den visdom og den livskunst, som Shakespeare uvilkaarlig uddrog af sin barnheds religion. Gjennem den stadige forherligelse af tilgivelse i modsætning til hevn har Shakespeare givet et af de allersterkeste udtryk i verdenslitteraturen for det, som er kristendommens inderste kjerne, — evig frisk, selv om hylsteret forgaar. Og i vor egen literatur har Bjørnson lige fra først af og til den seneste tid indspundet en gylden traad af den uforgjængeligste

del af kristendommen i sin digtning. Ser man nærmere efter, vil man finde, at det overveiende lyse syn hos Bjørnson, tiltrods for stadig paany fremdukkende tragiske motiver, hænger sammen med dette kristelige element. Ingen trængte mere til denne side ved kristendommens freds-religion end han, den af naturen stridbare og heftige, den fra barn af og lige op i syttiaarsalderen til sine tider fremstormende og lidenskabelige, — stundom som «en natur(magt)», for at laane Wergelands udtryk om sig selv. Netop derfor har han ud af et selvbevarelsens instinkt sluttet sig inderlig til den gamle og nye freds-religion; — ofte saa lidenskabelig, at han for fredens skyld indvikled sig uforvarende i ny strid. Det er i grunden sit eget livs store kamp, han har skildret i modsætningen og tiltrækningen mellem Thorbjørn og Synnøve, eller mellem Eyolf Finsson og Svanhilde i «Halte-Hulda». Clemens Petersen, som dog var den mest forstaaelsesfulde af Bjørnsons første kritikere, undrede sig over, at Bjørnson kaldte fortællingen for «Synnøve Solbakken», endskjønt den egentlig handlede om Thorbjørn Granliens saga. Men selv bortseet fra, at «Synnøve» og «Halte-Hulda» var tænkt som modstykker eller pendant-billeder, maatte Synnøve for digteren staa som fortællingens hovedperson. Han saa hende paa en maade med Thorbjørns øine. Hun var den skikkelse, fra hvem lyset udgik, som fra en af de gamle legends helgener. Det er vel ikke for

intet, at Inga i «Mellem slagene» i sin høieste nød beder til den hellige Sunniva. For Bjørnson har Synnøve paa en maade været hans livs lyse helgeninde, legemliggjørelsen i en ung piges skikkelse af det, som til alle tider har været hans religion. Andre digtere, mere kontemplative, handlings-sky naturer som Henrik Ibsen, kan have trængt endnu mere til en eggende valkyrje, som Furia eller Hjørdis, Rebekka West eller Hilde Wangel. Men Bjørnson, som var stridbar nok før og snar nok til at handle, trængte især til «fredsstifterinden». Atter og atter har han manet hende frem i de forskjelligste former, fra Inga i «Mellem slagene» og Synnøve og Ingigjerd til Rakel Sang og Tora Parsberg. Gjennem de to sidstnævnte skikkelser er kvinden som fredsstifter fra bygdelivets slagsmaal og den gamle tids borgerkrige flyttet ind i nutidens sociale og politiske strid. Overalt repræsenterer hun den ene af de to grundkræfter, hvormed Bjørnson lige fra først af leger i sin digtning, saa at sige menneskelivets centrifugale og centripetale kræfter: ærgjerrigheden, eller den fremstødende trang, som driver ud i rummet og giver fart, — og kjærligheden, som forener de igangsatte kræfter. Jo mere fremstormende ærgjerrigheden er, desto mere trænger den efter Bjørnsons syn til at fastholdes i forbunds-troskabens baand. Netop de mest begavede, som har den sterkeste fremdrift, trænger størst hjælp af alle kjærlighedens og pietetens magter. Der ligger, tror jeg,

en dyb livsvisdom og en genial psykologi i denne tanke, som Bjørnson har fremstillet i en lang række af levende menneske-billeder. Ildfulde, fordringsfulde, fremtrængende naturer, som kræver en vid plads for sin virksomhedstrang og derfor let støder paa hindringer, disse mennesker bærer det tragiske anlæg i sin natur; — som det skib, der stævner frem med den stærkeste drivkraft, lettest støder paa grund eller kolliderer med andre. Men dette tragiske element, som ligger gjemt i selve den høitspændte livsvilje, er ikke noget, Bjørnson vil bøje sig for som for en uafvendelig skjæbne. Den tragiske skjæbne kan selv bøies af en med ærgjerrigheden jevnbyrdig kraft, — hvis bare denne faar nok udfoldelse. Ogsaa forbundstrangen er en form af livsudvidelsens drift, ligesaa vel som erobringstrangen og længselen over de høie fjelde. En tilsyneladende svag og hjælpeløs kvinde, som Arnes eller Sigurd Slembes mor, eller unge, troskyldige piger som Synnøve og Ingigjerd er bærere af kræfter, af hvis hjælp den enkeltes og nationernes skjæbne afhænger. De har for Bjørnson en verdenshistorisk rolle, — er ligesaa episke skikkelser som hine valkyrje-lignende kvinder, som traadte saa sterkt frem i de gamle sagn.

Welhaven havde talt om Norges «kirke-stille dale»; og i «En sjæl i vildmarken» siger han, at han ikke egentlig vil fortælle nogen livshistorie; «den fattige gjæterpige frembyder intet gribende emne for en saadan». Ogsaa Øst-

gaard, Bjørnsons nærmeste forgjænger, som havde et grundigt kjendskab ialfald til Østerdalens bønder, havde i «En fjeldbygd» talt om «bondens simple, ensformige liv» og sagt, at det vilde være vanskeligt «at finde stof til flere mindre fortællinger». Selv Ivar Aasen lader i «Ervingen» sine personer samtale og synge, i mangel af at handle. Men Bjørnson havde allerede i den før omtalte anmeldelse af «Ervingen» (1855) antydnet, at bøndernes liv ikke manglede spænding, saasandt der var nok «karakterfylde». Af denne — altsaa af livsbehovenes styrke — afhænger den rette dramatiske og episke spænding.

Bjørnsons opdagelse var ikke blot den dybe og fine psykologiske opfatning af den norske bondes tilbageholdenhed og taushed; af denne taushed alene vilde der ikke have vældet frem nogen ny strøm af poesi. Hans opdagelse var den, at i de kirkestille dale føres der ligesaa store og ofte ligesaa tragiske kampe den dag idag som i den gamle tid. Nu som før udkjæmpes der kampe, som er led i en verdenshistorisk proces, — oftest i stilfærdige former, men netop derfor kanske mere inderlig og dybt. De samme grundkræfter, som har sat alle verdenshistoriens store og smaa kampe igang, knytter endnu den dag idag episke og tragiske knuder selv i den trangeste bygd. Det saakaldte aktualitets-princips anvendelse paa menneskeskildringens kunst, — heri, kunde man sige, bestod Bjørnsons første store literære bedrift.

Björnson kastede et nyt storsyn over de norske bønders liv ved ligesom at sætte sagatidens drivkræfter igang indenfor det moderne bygdelivs vilkaar. I Thorbjørn Granliens sind, som i Olavernes og kong Sverres, kæmper endnu hedendom og kristendom, eller de til grund liggende, endnu ældre menneskelige drifter, hevnlyst og trang til forsoning. For Arne er livs-problemet eller vanskeligheden den samme som for Sigurd Slembe: at forene, hvis det er muligt, trangen til evnernes udfoldelse med trofasthed mod den ensomme mor, som har født ham med dobbelt smerte og fostret ham med dobbelt møie. Arne og Sigurd, pladsgutten og kongsemnet, — begge var de ualmindelig begavede, men ligesom fangne af en vanskjæbne: begge længtes ud over de stængende fjelde. Som et lyn slaar over vidt adskilte vidder i rummet, slog den tanke en lys-bro over fra tid til tid: nutidens Amerika-feber er inderlig beslegtet med de gamle nordmænds længsel efter vikingefærd eller korstog. Men nutiden har gunstigere vilkaar for at afvende en tragisk skjæbne. Thorbjørn og Arne seirer, der hvor Eyolf Finsson og Sigurd Slembe led skibbrud.

Sammenligningen mellem Norges «oldtid» og nutid var Bjørnsons store arv fra den nationale romantik. Men denne «oldtids-belysning», som for mange var blevet en kilde til skuffelse, blev af Björnson atter vendt om til et lys-syn paa den nye tid. Af den romantiske hjemve til

en blaanende fjern fortid er der fremgaaet et udviklingshistorisk syn. Den gamle, vilde krigstid ligger bag ham i tragisk, omend storladen skygge, som

«den saga-nat, som sænker
drømme paa vor jord.»

Men foran ham lysner den nye dag, hvor menneskekræfterne skal komme til større udfoldelse, gennem forbund og fred.

Eyolf Finsson og Sigurd Slembe søger at «rydde sig rum» med sværdet, — det var dengang livsudvidelsens vei. Men deres liv ender «som et fald fra fjeldet». I nutidens Norge er der ligesom flere udveje for den opadstræbende trang. Der hvor skolegang og selvstudium af bøger hæver endog husmandsgutten i veiret, kan den snævreste bygd vokse og hjemmets vægge udvides, for en foregangsmand som Arne; — hvortil kommer, at kjærligheden gjør hjemmet nyt og selve himlen over ham høiere. Det er før nævnt, at netop i femtiaarenes Norge aabned der sig til alle kanter nye udsigter for fremadstræbende ærgjerrighed. Selv fra den trangeste dal byggedes der ligesom en freds-vei til velstand, ære og magt, — i modsætning til vikingetidens og de gamle borgerkriges krigs-vei. Den nye vei-bygning i Norge, især fra firti- og femtiaarene, er paa en maade symbolsk. Til de nye samfærdselsmidler svarer nye linjer, som førte fra fattigdom og smaa kaar frem til alle nutidslivets høvedingepladse.

Ærgjerrighedens freds-veie er flere end dens krigs-veie, og mindre kraftforødende. Thorbjørn Granlien og hans far er nær ved at paadrage sig blodskyld, ligesom Eyolf i «Halte-Hukda». Men selv den heftigste lidenskabelighed fører ikke saa let nuomstunder til ligefremt manddrab som i den gamle tid, selv om forskjellen blot er en gradsforskjel. Thorbjørns far slaar spottefuglen Aslak næsten fordærvet. Thorbjørn selv er nær ved at blive dræbt eller faa sin helse ødelagt for livstid, — men han kommer sig dog. Sæmund, hans far, er meget nær ved at gaa til bryllupshuset og tage blodhevn over den mand, som lumskelig satte kniven i hans søn, — men han styrer sig dog. De vilde kræfter er fremdeles de samme som før. Lidenskaberne er af samme slags. Men de styrende og tæmmende modkræfter har vokset. Sæderne er blevet mildere. Kirken og kvinden, de to store fredsstiftere, og alle kjærlighedens magter har faaet en større plads. Alle forbunds-kræfter faar uvilkaarlig en større udfoldelse i Bjørnsons nutids-fortællinger end i hans saga-skuespil. Synnøve har større magt over Thorbjørn end Svanhilde over Eyolf. En mors magt er sterkere i «Arne» end i «Sigurd Slembe».

Dette evolutionistiske eller udviklingshistoriske syn paa forholdet mellem sagatid og nutid, hvortil der havde været tydelige tilløb baade hos Wergeland og Welhaven, er af Bjørnson ført videre, gjennem sammenlignende fantasi-eksperi-

ment. Allerede i en kritik fra 1855 havde han protesteret mod at fremstille nutidens norske bønder som ligesaa voldsomme og vilde som den gamle tids nordmænd. «Vort folk,» siger han, «har havt sin opdragelse siden da. Al nationalitet maa opfattes som en evig fremgang¹.»

Ogsaa Henrik Wergeland havde jo paa sin maade været evolutionist, men dog ikke gennemført dette syn for den norske histories vedkommende, — hvad der især fremgaar af hans tilbøielighed til at afbryde og kaste væk «mellemalderen», som «en uægte lodning». Bjørnson naadde i dette stykke videre, ad sin eiendommelige vei. Noksaa enestaaende i verdenslitteraturen er den række af delvis parallelle verker, hvori Bjørnson i løbet af næsten en halv menneskealder, fra sit femogtyvende til sit firtiende aar (1857—1872), eksperimenterer med de samme karakter-problemer i to forskjellige tider, to forskjellige kunstformer og to forskjellige tonearter, — saa at sige i dur og mol. Fra det første par i rækken, «Synnøve» og «Halte-Hulda», kan vi, som fra et høit sted, se udover hele den første halvdel af Bjørnsons digterliv, — hans ungdomsdrømmes erobring af det gamle og nye Norge.

Det parallelle syn paa sagatid og nutid er vistnok mindre udpræget mod slutningen af

¹ Udhævet her. Se Bjørnstjerne Bjørnsons Udvalgte Artikler og Taler, I, side 71.

denne periode. Linjerne udviskes, jo længere fremover vi ser. Alligevel tror jeg vi skal finde en bestemt parallel ikke blot mellem «Synnøve» og «Halte-Hulda», eller «Arne» og «Sigurd Slembe»; men ogsaa mellem de to forbundne bygde-høvdinge i «Jernbanen og kirkegaarden» og de to konge-brødre i «Sigurd Jorsalfar»; i nogen grad ogsaa mellem Øivind i «En glad gut» og Arnljot Gelline. I alle disse tilfælde (bortset fra et femte par, «Mellem slagene» og «De nygifte», hvortil planen ligger forud for denne række) kjæmper Bjørnsons nutidshelte sig frem til en lykkelig skjæbne, omend gjennem store og delvis livsfarlige kriser, medens sagadigtningen ender tragisk. Der ligger noget af en ungdoms og et forynget folks livsinstinkt i denne dobbelt-række af livsbilleder. Den gamle krigstid havde ødslet med herlige kræfter, — men herefter skal menneskekraften benyttes bedre; delvis ved hjælp af fortidens dyrekjøbte erfaring. En ung høvdings haab lyser ud af disse fortællinger, hvori repræsentanter for Norges ungdom naa videre og videre næsten skridt for skridt. Deres evne til livsudvidelse vokser. Thrond kommer fra den ensomme fjeldhei ned til kirke-bygden i dalen, — der stanser foreløbig hans saga. Thorbjørn Granlien forener de to nabogaarde til et fællesbrug, hvori to vidt forskellige slegters evner skal udfylde hinanden. Arne naa op over den gammeldagse bondes vilkaar som rationel jordbruger og driftig haandverker. Øivind, i «En

glad gut», naar langt bort fra sin hjembygd, men for at vende hjem igjen som agronom og indføre noget af den nye videnskabs magt over naturen. Og med Fiskerjenten bryder bonde-ungdommen sig en vei frem til kunstens vidtstrakte verden. I ingen af disse billeder er der nogen overspændt opfatning af den norske bonde-ungdoms evner. I ingen af dem er livsudvidelsen ligetil eller let. Men de mennesker, som faar plads i forgrunden, staar alle i vekstens og nydannelsens fremadvendte alder. Det er især dette, som giver fortællingerne det foraaarslyse præg. De er fulde af ungdom og spirende, fremskydende kraft.

«Ungdoms-mod,
 ungdoms-mod,
 gaar som rovfugl i det blaa,
 det maa jage, det maa slaa,
 det maa alle varder naa
 Ungdoms-blod,
 ungdoms-mod
 farver og forgylder verden
 syngende paa hele færdens.»

BJØRNSONS PORTRÆT FRA SYNNOVE-TIDEN.

Fra „Synnøve Solbakken“ til „De nygifte“.

Da Bjørnson tidlig paa sommeren 1857 reiste hjem til Norge efter lidt over et halvt aars ophold i Kjøbenhavn, havde han med sig «Synnøve» næsten færdig og «Halte-Hulda» mere end paabegyndt. Det maa have været med en eien-

dommelig blanding af stolthed og taknemlighed over at bringe saa meget nyt med sig hjem, at han steg ombord i dampskibet og søgte plads for sig og sit usynlige følge i anden klasses kahyt, — dyrere havde han ikke raad til at reise. To nye grupper af menneskeskikkelser bragte han med sig tilbage, og dermed en ny evne til at udvinde billed-kraft af gammel og ny tid. Hans fantasi beherskede fra nu af paa én gang to vidt adskilte riger, — en krigstid og en fredstid. Som en hersker kunde han eksperimentere med menneskekræfter under de forskjellige vilkaar. Han kunde udsende dem i to retninger og prøve to hovedveie for den høit-spændte livstrang: en vildere og voldsommere vei, som ved første øiekast syntes mere poetisk, og en langsommere og jevnere, som svarede mere til den maade, hvorpaa alt levende vokser. At Bjørnson fandt den sidste fuldt saa poetisk, — deri bestod vel det mest befriende ved hans nye syn. Sagatidens liv stod endnu i lang tid for ham som mere dramatisk, mere rigt ialfald paa ydre spænding. Men Norges nutidsliv havde friere vilkaar for den stilfærdige veksts vidunder. Kræfterne var i den nye tid mere selvbeherskede; derfor mindre naturbundne og skjænbundne. De var i det hele bleven friere ved at tæmmes. Friere overfor slegtsarv, som overfor en syg lidenskabs tyranni. Dette syn paa forholdet mellem det vilde og det tæmmede, som var temmelig modsat det fra Rousseau og især fra

Byron udgaaede romantiske syn, afspeiles ogsaa i Bjørnsons opfatning af den ikke-menneskelige natur, saaledes som tidligere er berørt (I. bind, ss. 61—63).

Gjennem tre natur-indtryk fra sommeren 1857, hvorom Bjørnson mundtlig har fortalt, kan vi faa et indblik i nogle af hans følelser paa hjemreisen og et glimt af den maade, hvorpaa han uvilkaarlig knyttede naturen sammen med menneskelivet. Det ene var et indtryk af havet, det andet af Norges kyst og det tredje af Norges indland. Alle tre har sat sig uforglemmelige spor i hans digtning.

Den første spire til det storslagne digt om Havet, som blev skrevet færdigt i 1860 som en del af Arnljot Gellines epos, var et indtryk, han fik paa hjemreisen fra Kjøbenhavn, mens han om natten laa i sin køie og lytted til

«hav-hjertets suk, naar det drager aande —
og bølgens smaa-gang mod bjælkelaget,
det stille tidsfordriv i dets tungsind.»

Havet, som især af Byron var bleven besunget som det frie, det aldrig betvungne, og som for flere af de store romantiske digtere havde været natur-frihedens symbol, blev for Bjørnson til en syg og tungsindig kæmpe, i evig uro, altid paa vandring, altid længtende uden at naa frem.

«Med vegt af fjeldtunge taagebanker
det vandrer evig sig selv imode.

Skjønt himlen daler og landet kalder,
 det har ei hvile og ei det viger.
 I sommernatten, i vinterstormen
 Det vælter klagende samme længsel.»

Samtidig med at han ikke uden velbehag følte sig i havets vold og sig selv som den svage, grebes han dog ogsaa af medlidenhed med disse jutulagtige, hjælpeløse kræfter, som ikke kan raade sig selv. Havet blev til en tragisk skikkelse, i slegt med den gamle hevn-tids vilde, driftsbundne naturer som Halte-Hulda og Eyolf Finsson. Det var utvilsomt gjennem en lignende tanke-forbindelse, at dette indtryk af havet senere blev indsat i Arnljot Gellines saga. Arnljot drages til havet som til et beslegtet væsen, større og endnu tungsindigere end han selv.

«Jeg føres, hav, af dit store tungsind
 og slipper ned mine matte planer.» —

dette var vel især nattetimernes indtryk. Men

«Saa kommer dagen! Og modet springer
 i lange buer mod lys og hvælving.
 Og skibet snofter og lægger siden
 med vellyst ned i den kolde bølge,
 og gutten klavrer med sang mod toppen
 at rede seilet, saa det kan svulme . . .»

Om dagen, da blir skibet og mennesket overlegent. Og snart kunde den hjemvendende digter se Norges høie kyst hæve sig i horisonten, — Kristianiafjordens sydvestkyst, som gav det første

af de indtryk, som to aar senere formed sig til uforglemmelige ord:

«Ja, vi elsker dette landet,
som det stiger frem,
furet, veirbidt over vandet,
med de tusen hjem.»

Norges letkjendelige, af elementernes evige strid merkede kyst, som steg høiere og høiere frem med glimt af menneskelige reder, — dette syn lige efter indtrykket af havets ensomhed og tungsind, det maa have været en velkomsthilsen efter Bjørnsons sind. Vi kan forstaa, at han ved dette gjensyn elskede «dette landet» høiere end nogensinde før, — nu da han havde noget med sig til alle de tusen hjem.

Det tredje dybe, uudslettelige naturindtryk fra denne sommer fik Bjørnson et par maa-neder senere, da han efter at have skrevet «Synnøve Solbakken» færdig i Kristiania i en stegende sommervarme reiste hjem til sine forældre i Søgne. Etsteds paa den gamle landevei mellem Kristiansand og Søgne prestegaard ligger den bratte li eller bakke, hvor Bjørnson syntes at se den norske bondes saga gjennem de uberømte aarhundreder indskrevet med billedskrift: lynget og eneren og furuen og hjerken, som arbeider sig opefter fjeldet i hundreder af aar, men rives ned igjen af flommen og ligger overende en lang tid, — for atter at tage fat, «som om de aldrig havde faldt». «Friskt mod, sa'

lynet.» Taalmodets og den seige, trofaste udholdenheds epos, — det var dette, som allerede nu dæmrede for Bjørnson i et naturbillede. At dette indtryk kom til at forbinde sig med Arne Kampens livshistorie, er ikke vanskeligt at forstaa. Det var Arne Kampens slegts-saga at falde overende og at reise sig paany. Saadan var det gaaet saa mangen enkelt slegt. Saadan var det gaaet det norske folk nedigjennem tiderne. Og ligedan med selve skogen, den levende og voksende natur. Det maa pludselig have staaet for Bjørnson, som om der var et stiltiende forbund mellem alt levende paa Norges grund, — som om folket og træerne i mange hundreder af aar havde kjæmpet en fælles kamp. Samme langsomme, næsten umerkelige fremgang og vekst. Samme evne til gjenreisning efter tilbagegang eller fald. Evnen til selvfornyelse og vekst gennem hindringer, dette var det episke ved den norske bondes liv, selv i den uberømmelige «mellemalder», som Wergeland havde villet kaste væk¹.

Af særlig interesse er modsætningen mellem de to naturindtryk: af havet og de voksende træer. Det ene indtryk knyttede sig uvilkaarlig sammen med et menneskebillede fra den gamle

¹ Bjørnson har ikke selv reflekteret over, at disse tre indtryk tilhørte den samme sommer 1857. Han har meddelt mig dem hvert for sig ved tre forskjellige leiligheder, delvis for mere end ti aar tilbage.

krigstid; det andet blev i eventyrets fantastiske form reist op som en letbygget og luftig, altid grønt-smykket forhal til fortællingerne om det nye Norges freds-kultur. At begge disse natur-indtryk, hvoraf det første havde en tragisk farve og det andet blev isprængt med humor, oprindeligt stammer fra det aar, hvori baade «Synnøve» og «Halte-Hulda» blev til, — intet viser bedre, hvorledes natur-indtrykkene foied sig frivillig ind som baggrund for de nye menneskebilleder.

Selve opbygningen af Thorbjørns og Synnøves saga hænger inderlig sammen med natur-indtryk fra Bjørnsons barndom, som tidligere omtalt. Modsætningen mellem det barske og det blide i Norges natur — Granlien med det høie fjeld over sig og Solbakken over paa den lyse og milde side af dalen — svarer til den dramatiske modsætning mellem de to slegter, hvis skjæbner skulde mødes. Bjørnson fandt begge disse kraft-former i sin egen natur og søgte ud fra sin egen trang til selvudvikling at opleve deres forening.

Allerede Wergeland og Welhaven havde seet denne modsætning mellem det saa at sige mandige og kvindelige i Norges natur.

«Igjeennem folkets aarer lad
 sig Glommens styrke vælte!
 Som Rjukans kjække styrtebad
 saa fyrige dets helte!
 Lad i dets kvinder Ringerig
 med bliden ynde speile sig!» —

saa heder det i Wergelands «Dalvise» (fra 1841),
— det samme digt, som indeholder de be-
rømte vers:

«Hist slanken silje, hæg og pil
og rogn sig sammenranke.
Det nogne fjeld de dække vil —
det er en kjærlig tanke.»

Disse skønne ord er vel en forløber for Bjørn-
sons indledning til «Arne», som Vinje i sin tid
gjorde gjældende. Men hvad Vinje ikke saa,
var, at Bjørnson ikke alene faar Wergelands
billed-tanke til at vokse op til en hel liden
natur-mythe, men samtidig indføier naturbilledet
som et organisk led i en ny, syntetisk kunst.

Wergeland havde, som Shelley og Byron og
flere af de store romantiske naturlyrikere, ofte
en trang til at flygte bort fra menneskene for
at være alene med naturen. Og naturen blev
for ham saa levende og besjælet, at den under-
tiden tog noget af interessen bort fra de enkelte
mennesker. Naturbilledet blev somoftest mere le-
vende end menneskeskikkelserne. Hos Bjørnson
er naturbilledet gjerne vokset ind i menneske-
billedet og ligesom optaget i dette. Han er arv-
tager efter begge den foregaaende periodes store
naturdigtere. Men i en enkelt henseende fører
han naturdigtningen et skridt videre, nemlig ved
at knytte den uløselig sammen med en ny
menneskeskildring. Bjørnson blev den første,
som løste den store opgave: at befolke den

norske natur, som Wergeland og Welhaven havde besunget, med individuelle og lyslevende menneskeskikkelser.

Bjørnson flytter sine egne natur-indtryk ind i andre menneskers sjæleliv. Han giver dem bort til andre og faar dem derved større og sterkere tilbage. Det merkelige er, at natur-indtrykkene vokser for ham paa denne eien-dommelige maade. Indtrykket af havet blev vældigere og langt rigere udarbejdet ved at gives til Arnljot Gelline. Et selvoplevet indtryk af træer, som synes at stige opefter en stupbrat li, vokser ved at knyttes sammen med Arne Kampens og Eli Bøens saga. Nærmere beseet er disse træer, som klær fjeldet, ikke de samme som hos Wergeland. Hos Bjørnson er der mere strid ogsaa i naturens verden. Planternes liv er ikke saa idyllisk som hos Wergeland, men til gengjæld mere episk og dramatisk. Lynget og eneren og furuen og bjerken maa hos Bjørnson føre en kamp for tilværelsen, ligesom menneskene; en lang og haardnakket kamp, hvori de lider nederlag og falder, men reiser sig paany. Og dette billede af fald og gjenreisning blir for Bjørnson et sidestykke til det norske folks nedgang og nye opsving. I den grad er Henrik Wergelands tanke vokset, gennem Bjørnsøns evne til samsyn paa natur og mennesker. Bjørnson er gaaet ud fra den romantiske naturbesjæling, som han fandt den især hos Wergeland og H. C. Andersen, — vel de to største og mest

modsatte nordiske naturmythe-digtere. Men ud fra et eventyr-syn paa norsk natur kaster Bjørnson et kjærligt refleks-lys over hele det norske folks liv gjennem danske-tiden — eller bonde-tiden —; og samtidig ogsaa paa de enkelte mennesker, Arne Kampen og Eli Bøen og deres forældre. I begge familjer er der noget nedbøiet eller brudt, som reiser sig paany.

Paul Botten-Hansen dadler i sin kritik af «Synnøve» «den drømmeriske indførelse af talende træer paa H. C. Andersens vis» midt i en skildring af norske bønder, — «som mauriske façader paa en simpel gothisk bygning». Botten-Hansen saa ikke, at Thorbjørns drømmeri om storfuruen og ørnen ikke er et løst indlagt eventyr, men at natur-mythen her er et organisk led i menneskeskildringens kunst, — det korteste og mest umiddelbare udtryk for en sjælelig tilstand. Idet vi ser, hvorledes naturen speiler sig i Thorbjørns sind, faar vi et umiddelbart indblik i hans sjæleliv, — i det stor-sind og den ættestolthed, som han neppe engang selv var sig fuldt bevidst. Han følte sig i slegt med storfuruen og ørnen. Natur-animismen er her af Bjørnson benyttet paa lignende maade som de lyriske sange, til at lade personerne skildre sig selv gjennem sine drømme og fantasier. At denne maade at drømme paa rækker ud over norske bondegutters evne, er utvilsomt. Men den frie digtnings mennesker er ikke voks-aftryk af virkeligheden, til at opstille i et

folkemuseum. Norske bønder faar af Bjørnson uvilkaarlig laane noget af en stor digters følelse og fantasi, med samme ret, som Shakespeares adopterede børn tænker i billeder og taler paa uforlignelige vers. «Der er en kunst, som hjælper paa naturen eller ændrer den. Men denne kunst er selv natur», — saa heder det hos Shakespeare i «Vintereventyret».

Botten-Hansen og især Vinje fremhævede med en ikke ganske velvillig betoning, at Bjørnson i sin naturskildring stod i gjæld til Wergeland og H. C. Andersen. Det stod ikke klart nok for den tids kritikere, at selv det mest nyskabende geni altid gaar ud fra tidligere slegters arbeide. Geniet er ikke den, som bryder af, men den som fortsætter. Det vi kalder genialitet, kan neppe bestaa i noget andet end dette, at enkelte menneskers bevidsthed er som et tropisk klima, hvori indtryk fra omverdenen vokser og varieres i en vidunderlig grad ved at indgaa nye forbindelser.

Henrik Wergelands naturfølelse er mere subjektivt lyrisk, Bjørnsons mere episk og dramatisk. Wergeland udarbejder sine naturindtryk mere for egen regning. Bjørnson bruger sin sterke naturfølelse til at se dybere ind i andre menneskers sjæleliv. Han omplanter sit oprindelige indtryk i en menneskesjæl, som har særlig brug for det i et bestemt øieblik i sit liv. Et, eller snarere mangfoldige, indtryk af de blyge og bortgjemte skogblomster i Østlandets gran-

skoge — saa at sige det «allerinderste» Norge — knytter han uvilkaarlig sammen med billedet af den fine og forskræmte Ragni i «Paa Guds veie». Og disse blomster vokser op til bærere af en større form af kraft end alt «det vilde og voldsomme» i fjeldnaturen ude ved havet. En dyb og eiendommelig sjæleudvikling trænger her naturindtrykket til sin udfoldelse og vekst.

Ikke mindre betegnende er de to hinanden udfyldende billeder af vintersneen i «Støv» og «Én dag», begge uforlignelige i sin art. Og enestaaende, selv i Bjørnsons digtning, er den impressionistisk friske og samtidig yndefulde maade, hvorpaa han i digtet «Gjensyn» gennem et snebillede maner frem et fint og levende billede af en afdød ven, Hans Brecke. I sammenligning med Wergelands digte af delvis lignende art er hos Bjørnson baade naturbilledet og især menneskebilledet mere individuelt. I «Landkjending» (fra 1871) er synet af Norge, som det stiger frem af havet for den hjemvendende, indsat — ikke i en korsang, som «Ja vi elsker», men i en gammelnorsk høvdings liv. Naturindtrykket fra 1857, forøget med nye, vestlandske indtryk, vokser nu op til en episk fremstilling af et af de store øieblikke, hvori et stort menneske vokser.

Og det var Olav Trygvason,
stævned over Nordsjø fram
op mod sit unge kongerige,
som ikke vented ham.
Fik han saa første synet:
hvad er dette for mur i hav-brynet?

Og det var Olav Trygvason,
 landet syntes ham ganske stængt;
 alle hans unge konge-længsler
 foltes mod klippen sprængt, —
 indtil en skald opdaged
 hvide kupler og spir i sky-laget.

Og det var Olav Trygvason,
 syntes han med engang saa
 graasprængte, gamle tempel-mure,
 snehvide hvælv derpaa.
 Længtes han da saa saare
 med sin unge tro staa indenfore.

Fra 1857 til 1871 og videre til det store
 digt om «Romsdalen» fra 1880 kan vi forfølge
 dette natur-indtryk i Bjørnsens digtning. I det
 sidstnævnte digt er nye indtryk kommen til fra
 en reise langs vestkysten.

Hvor jeg ogsaa lar oiet vandre:
 den ene bergkjæmpe over den andre,
 den enes lænd ved den andres skulder
 og dette til ytterste himmelbrynet.
 Vi staar og venter et verdensbulder:
 den evige stilhed forstørrer synet.

Denne gang vokser natur-indtrykket sammen —
 — ikke med et enkelt stort menneske, men med
 billedet af hele Romsdalens folk. Man merker, at
 han aldrig før havde seet sin hjembygds men-
 nesker saa klart i et helsyn som gjennem det
 nye indtryk udenifra af Romsdalsfjeldene og
 Romsdalsfjorden. Kanske fik han samtidig et

nyt og klarere syn paa en enkelt romsdøl — sig selv¹.

Af denne række af eksempler, som viser Bjørnsons natur-digtning i sammenhæng, vil man se, at natur-indtrykket hos Bjørnson uddyber og forsterker menneskebilledet; og at dette til gjengjæld virker forsterkende tilbage paa naturbilledet. Som eksempel kunde ogsaa nævnes billedet af nordlandsnaturen, saaledes som den er vokset sammen med billedet af Adolf Sang og Bratt i det første stykke «Over Ævne». Eller, i det andet stykke af samme navn, den dramatiske modsætning mellem den dybe, solløse kløft, hvori underklassen bor, og hvor minegangene bores, og «Solsletten», hvor herremoralens bærere bygger sin borg. Disse to sidste eksempler viser, hvorledes Bjørnson ogsaa i scene-dramaet har formaaet at tage naturbilledet til hjælp for menneskeskildringens kunst.

Der er neppe noget punkt i Bjørnsons udvikling, som fra et literaturhistorisk synspunkt er interessantere end den suveræne maade, hvorpaa han indlemmer og indforliver den romantiske tids naturdigtning i sin nye menneskeskildrende kunst. Ogsaa Henrik Ibsen har fra 1860-aarene, i verker som «Paa vidderne», «Brand» og «Peer Gynt», knyttet naturdigtning og menneskeskildring paa en inderlig maade sammen. Ligeledes Vinje og Jonas Lie og Alexander

¹ Se I. bind, s. 6—7.

Kielland og mange af deres yngre fortsættere. Men Bjørnson er gennem «Synnøve» og «Arne» en banebryder for denne sammensatte kunst og dens mægtigste repræsentant. Gennem to eller tre smaa, tilsyneladende enkle fortællinger er han grundlæggeren af en ny norsk menneskeskildrende og paa samme tid naturskildrende kunst ¹.

For at kunne fremstille menneskelivet i al sin fylde har Bjørnson allerede fra først af brug for naturfølelsen som en del af det menneskelige sjæleliv. Han har brug for næsten alle digtarter paa én gang, fra naturmythen og eventyret til den sagalignende fortælling, og fra den dramatiske dialog til romancen og det lyriske stemningsdigt. Alle disse digtarter er sammenflettet i hans fortællende kunst. Det er ikke mindst dette, som gjør ham til en fuldblods repræsentant for den nyere tids trang til at naa ud over den gamle sondring mellem digtarterne og forbinde dem til en forbunds-kunst. Vi skal nu se, hvorledes ogsaa den lyriske sangkunst, ligesom naturskildringen, blir et organisk led i hans menneskefremstilling.

Henrik Wergelands lyrik begyndte som en vaarflom, brusende og skummende ud over alle

¹ En interessant opgave vilde det være at studere tidligere tillob til denne kunst, hos digtere som Wergeland og Welhaven, Jørgen Moe og Asbjørnsen og Andreas Munch, samt dens forgjængere i nyere europæisk litteratur, navnlig fra Rousseaus tid af.

bredder, rivende med sig dæmninger og gjærder og efterladende frugtbart grums, — for lidt efter lidt at stilne af til en vidunderlig seilbar og speilklar flod, som fragter døgnets nytte- og retfærdighedskrav sammen med evighedstanker, og hvori vaarens første græsstraa og «den foragtede løvetand» speiler sig sammen med alle himmelens stjerner.

Bjørnsøns lyrik begynder i «Synnøve» og «Arne» snarere som en liden sølvklar bæk, som

. først sin sang
kun mundharpespæd begynder,
murlende blandt mos og stene;
men saa under orregrene
fra sin afdal ud sig skynder
dreven af ungdomlig trang
til med hoveddalens ynder
i sin glans sig at forene;
og lig David harpeslager,
fra en hyrde bleven til
dalens konning ved sit spil,
stolt og mægtig gjennemdrager,
under tordnende befalen
alt sit skjøne rige, dalen.

I disse ord af Wergeland (i «Den engelske lods») kan vi se et billede af, hvorledes Bjørnsøns lyrik vokser, fra de første fine, uskyldige digte i «Synnøve» og «Arne» til fuldtonige fællesange som «Ja vi elsker» og «Jeg vil værgе mit land», hvori han er korfører for et helt folk; eller til politiske kampsange og de stor-

stilede salmer fra 1880, hvori han søger at forberede og forme en ny tid.

Bjørnson begynder som lyriker, der hvor Wergeland endte, — med idyllen, for i enkelte senere digte, som salmerne og «Lyset», at hæve sig som Wergeland til et ørnevidt udsyn over rum og tid. Men i det store og hele er Bjørnsons lyrik mindre skyhøi og fantastisk end Wergelands. Mindre «kosmisk», mythisk og metafysisk, men til gjengjæld mere psykologisk. Mindre lærkehøit opstigende mod det blaa, men dybere indtrængende i sjælelivets indre uendelighed.

Bjørnson bruger i den første tid al sin lyriske evne i menneskeskildringens tjeneste. Hvor han stoder paa ureflekterede og fint sammenslyngede sjælsrørelser, undgaar han helst at analysere eller tage det sammensatte i stykker gjennem refleksion. En sang eller visestub er her den korteste og mest direkte maade at skildre paa. Derfor er det han laaner sine bondegutter og jenter sangens gave, eller ialfald evnen til at vælge sig en sang, som passer til øieblikkets stemning. Allerede i Ingrid's vise og Synnøves sang viser Bjørnson en mærkelig evne til at give lyrisk udtryk for halvbevidste eller endog ubevidste sjælsrørelser, — de samme som ellers vanskelig kan udtrykkes uden i musik. Mærkelig er den legende lethed, hvormed en næsten uløselig floke af hinanden krydsende følelser — overgiven livsfryd, pigeagtig frygt og ærtende

skjelmeri — er udtrykt i den tilsyneladende enkle og naive vise:

«Og ræven laa under birkerod
bortved lynget.
Og haren hopped ham midt imod
over lynget . . .»

Visen afspeiler især Ingrid's, men kanske ogsaa lidt af Synnøves følelser, da det viser sig, at Synnøve, Haugianernes datter, i al hemmelighed har lært at danse, og de to veninder oppe paa sæteren træder en springdans, «Ingrid foran med store skridt og mandhaftige sving, Synnøve efter med smaa skridt og nedslagne øine». I Synnøves sang, «Nu tak for alt ifra vi var smaa», er det paa en maade to modsatte følelser af vemod og haab, som kjæmper med hinanden. Man faar det indtryk, at Bjørnson ikke havde kunnet leve sig saa inderlig og intenst ind i disse unge pigers sjæleliv, hvis han ikke havde formaaet at efterdanne deres følelser synthetisk, ad billed- og klangforbindelsens uvilkaarlige vei. Især i balladen eller romancen, som først kommer til fuldt frembrud i «Arne», har han utvilsomt, ligesom Goethe og allerede Shakespeare, lært noget af folkevisens enkle udtryk for irrationelle, i klar tænkning næsten uopløselige stemninger. Til eksempel i en vise som «Venevil» i «Arne», eller i et fritstaaende digt som «Prinsessen», som paa en vidunderlig vag og alligevel billedklar maade afspeiler den unge

piges følelser i overgangen fra barn til voksen. Eller i «Pigen ved stranden» og digtene i «En glad gut» og «Fiskerjenten». Baade unge pigers og gutters følelsesliv har Bjørnson i sine sange truffet paa kornet netop i knopskydningens og knopbrydningens alder.

«Jeg giver mig digt til vaaren.
som længsler til længsler lagt», —

disse ord af «Fiskerjenten» kunde staa som motto for en stor del af Bjørnsøns lyrik.

Bjørnson henlægger de vageste, mest ubestemmelige eller mest sammensatte følelser til en bestemt situation i et bestemt menneskes liv. Han bruger sin episke og dramatiske evne til at frigjøre sig for det selvbefølende og indadvendte ved den subjektive lyrik. Paa to maader bøier han tankerne bort fra sig selv: ved at digte sin følelse ind i et andet menneske, eller ved at synge den ud som korsang. I begge tilfælde deler han med andre, og i begge blir hans egen følelses-skat større ved at deles. Wergeland og Welhaven er vore største subjektive lyrikere, den ny-norske renaissances vaarbedudende sangere. Bjørnson erobrer sig en forbausende bred plads ved deres side, som korlyriker og episk lyriker.

En lignende rolle som sang-formen spiller den sterke anvendelse af samtale-formen. Den dramatiske dialog er en endnu nødvendigere

bestanddel af Bjørnsons fortællekunst end de lyriske udbrud. Begge er midler til at lade personerne skildre sig selv, paa den mest umiddelbare maade. Hvis Bjørnson ikke havde været født dramatiker, vilde han ikke været en saa stor fortæller. Samtalerne mellem Thorbjørn og Synnøve, mellem Thorbjørn og Aslak, mellem Sæmund og doktoren, eller mellem Sæmund og Synnøves mor udenfor kirken er mesterverker i dramatisk replik-skifte, i slegt med de gamle sagaers samtalekunst.

Ikke mindre betegnende for Bjørnsons evne til at lade personerne selv fortælle er det sterkt fremtrædende pantomimiske element. Han ser sine mennesker lige godt, som han hører dem. Hans fantasi er, til forskjel fra mange andre digteres, i lige høi grad «visuel» og «auditiv», for at tale med moderne psykologer. I grunden var det et stort held for Bjørnson, at hans første hovedopgave blev den at fremstille norske bønder. Netop deres faamæltthed indbød ikke alene til den sammentrængte, tætsluttende dialog, men ogsaa til at lade følelserne udtrykkes i handlingens stumme sprog. Klassisk er scenen mellem Thorbjørn Granlien og hans far, som kappes om at bære melsække. Der havde længe været et spændt forhold mellem far og søn, især fra den tid af, da Sæmund efter at have hørt om de mange slagsmaal ved dans og bryllupper havde sagt til sønnen: «Nu er du kommen paa egen haand; — husk dog endnu paa, at min

kanske er sterkere end din!» Men denne dag var Thorbjørn blød i sind, fordi han for første gang havde talt aabent ud til Synnøve og faaet vished for, at hun var hans.

«Her var mange sække at bære, somme ret store og somme overmaade store. Kvindfolkene stod tæt derved og vridde klær, som var i vask. Thorbjørn gik bort til faderen og tog fat i en sæk. «Jeg skal kanske hjælpe dig?» — «Aa, jeg gjør det nok selv,» sagde Sæmund, lettede rask en sæk paa ryg og drog afsted imod kværnen. «Her er mange af dem,» sa' Thorbjørn, tog fat i to store, satte ryg imod og greb over skuldrene med én haand i hver, idet han støede mod til siderne med sine albuer. Midtveis mødte han Sæmund, som gik tilbage efter flere; faderen saa hastig paa ham, men sagde intet. Da Thorbjørn i sin tur gik tilbage mod buret, mødte han Sæmund med to endnu større sække. Denne gang tog Thorbjørn en liden en og gik med den; da Sæmund mødte ham, saa han paa ham, og længere end forrige gang. Saa skete det, at de kom til at staa ved buret paa én gang. — «Her er kommen bud fra Nordhaug,» sagde Sæmund: «de vil have dig med til bryllups paa søndag.» — Ingrid saa bønlig hen til ham fra sit arbeide, moderen ligesaa. — «Ja saa,» svarede Thorbjørn tørt, men tog denne gang de to største sække, han kunde finde. «Gaar du?» spurgte Sæmund mørk. — «Nei.»»

Ingen regnbue-overgang fra det yderste rødt

til violet er finere afstemt end de sjælelige modulationer i Bjørnsons fortællinger, — ofte fra én yderliggaaende følelse over til den modsatte, som fra stridbar stolthed til den mygeste ømhed. Allerede i det herlige første kapitel, hvor der fortælles om Thorbjørns barndom, har vi i løbet af en to-tre sider den hele regnbueskala af en liden guts følelser, fra det øieblik da Aslak narrer ham til at kaste sne paa stabbursvinduet og senere paa sin lille søster, og til den pinlige stund, da hans far er ventende hjem og stueuret siger: Bank, bank — bank, bank! — og han pludselig blir saa kjærlig mod lille Ingrid, at han giver hende en blank knap og tager hende paa fanget og siger saa blidt, at hun forundret maatte stirre paa ham: «Vi to skal lege gulddronning i enge, vi!» «Men som nu denne leg var bedst i gang, kom faderen ind og satte øiet vist paa ham. Han trykkede Ingrid tættere i fang og faldt slet ikke af stolen. Faderen vendte sig bort, sagde ingenting; en halv time gik, han havde endnu intet sagt, — og Thorbjørn vilde næsten begynde at være glad, men turde ikke. Han vidste ikke, hvad han skulde tro, da faderen selv hjalp til at klæde ham af; han begyndte saa smaat at skjælte igjen. Da klappede faderen ham paa hovedet og strøg hans kind; det havde han ikke gjort, saa langt tilbage gutten kunde huske, og derfor blev han saa varm om hjertet og over den hele krop, at frygten randt af ham som is for solstik. Han vidste

ikke, hvorledes han kom i seng, og da han hverken kunde give sig til at synge eller raabe, lagde han hænderne stille over kors, bad fader-vor seks gange fremlængs og baglængs, ganske sagte, — og følte, idet han sovned ind, at der var dog ingen paa Guds grønne jord, han holdt slig af som far sin.»

Dette sted, blandt mange andre steder i «Synnøve», er fuldendt i sin art, som de natur-sandeste steder hos Homer eller Shakespeare.

Vi føler denne sjæleskildring som naturtro. Men det vilde være en misforstaaelse af digt-ningens væsen at mene, at den giver et viden-skabeligt sandt aftryk af det virkelige liv. Bjørn-son har sikkerlig ikke gjenoplevet denne gutte-scene i «Synnøve» paa samme maade som han havde oplevet lignende optrin som barn. Det nittende aarhundredes barneskildring, som kan-ske alt i alt er den nyeste tids originaleste bidrag til menneskeskildringens kunst, er ikke en leven-omigjen af barnelivet. Udbyttet er heller ikke det videnskabelige: frembringelsen af et psykologisk dokument, men en fri og livs-forhøiende leg med sindsbevægelser fra den blødeste og bøieligste alder. Den tid, da stem-ningerne skifter som veiret paa en aprildag, og da menneskenaturen er som en myg og sevjerig stængel, føielig og formbar og fuld af nydannende kraft. Barnealderen er fremfor nogen anden alder en skabelsens tid, — kanske den tid, da mennesket som helhed lever hurtigst, — da livs-

uret endnu ikke er begyndt at sagtne. Gjennem sine barneskildringer oplever Bjørnson erindringer fra sin egen og andres barndom paa en ny maade. Gamle sjælevaander opløses i befriende humor; livets første kampe lettes for en del af virkeligheds-atmosfærens tryk. Barnealderens stemnings-overgange vokser til mere fint afstemte og melodisk sammenklingende fornemmelser. Kunsten gjentager ikke virkeligheden, men skaber en delvis ny form af virkelighed, — en videredannelse af erindringens uvilkaarlige kunst. Erindringen er jo noget af en født digter.

Vi kan efter dette forstaa, at Bjørnson først udarbejdede nutids-fortællingen om Synnøve, medens dramaet om Halte-Hulda maatte vente. Bjørnsons fortællende kunst er paa en maade den frieste og ledigste form af drama, hvor optrin følger paa optrin med den hurtigste ombytning af sted og de letteste sprang i tiden som i rummet. Den frie veksels af digtarter svarer til behovet for en smidigere fremstilling af menneskenaturen i dens vorden og vekst. Skuespillet kunde have et overtag over fortællingen, saalænge det især gjaldt at fremstille nogenlunde faste og typiske karakterer, som for en stor del i det græske drama, der jo endog spilledes med ansigtsmasker; for en del ogsaa i det franske klassiske skuespil. Men især i det sidste halvandet hundrede aar, i udviklingstankens tid, fik fortællingen i det hele et formon som den kunstform, der havde lettest for at frem-

stille karaktererne genetisk. Menneskebilledet forandrede sig sammen med verdensbilledet. Hele verden blev fra en væren til en vorden¹. Og de enkelte mennesker blev i høiere grad end før opfattet som vordende og voksende væsener. Allerede dette, at fortællingen havde langt lettere for at fremstille børn paa scenen — paa fantasiens «frie theater» —, gav denne kunstform en stor fordel fremfor scenedramaet. Vi skal senere se, at Bjørnson paa en maade gennem hele sit liv uvilkaarlig har kjæmpet for at udvide dramaets ramme og af og til sprængt den for at faa plads nok for sine mennesker. Han har næsten aldrig befundet sig rigtig vel i det klassiske skuespils franske korset. Atter og atter har han gjort oprør mod at skulle ende enhver tragisk handling med en katastrofe, — et hop ned i afgrunden, eller et fossestup, som ikke blir til seilbar flod. Han synes ofte at overlade det til personer selv at raade for dramaets bygning, hvorved det kan hænde, at den høieste stigning kommer paa midten — som ofte i selve livet — istedenfor tilslut. Gjennem sin fortællende kunst, der i sin rod er den samme som den dramatiske, har han ubevidst opøvet sig til sin brydekamp med det overlevede skuespil.

Allerede de to første kapitler af «Synnøve Solbakken» er i udpræget grad dramatiske, som

¹ Jfr. min essay i «Samtiden», febr. 1904: «Ny-norsk litteratur i europæisk belysning», side 95.

to akter forbundne ved kontrast-association. Efter slagsmaals-scenerne paa Granlien, hvor baade Thorbjørn og Sæmund og ikke mindst Aslak — en bygdelivets Loke-natur — er tegnet med vidunderlig kraft, følger i det andet kapitel, som et beroligende mellemstil, den storladne skildring af kirken, som «i bondens tanker staar paa et høit sted og for sig selv, fredlyst, med graves høitid omkring, messens livlighed inde». Derpaa det første møde mellem Thorbjørn og Synnøve. Han faar først se hende i kirken, ifølge den uvilkaarlige logik, som hersker i digtningens verden, hvor begivenhederne ordner sig mere organisk end i den almindelige virkelighed. Baade optrinet i kirken, hvor Thorbjørn kommer i slagsmaal med en liden gut «med stridt haar og but næse» — utvilksomt den samme, som senere tilføier ham det livsfarlige knivstik — og den første samtale paa kirkebakken mellem Synnøve og Thorbjørn hører til det ypperste af barneskildring i alle tiders litteratur. Vi faar allerede her et glimt af Synnøve som et lyslevende individ. Bjørnson erindrer selv, at Synnøve med hensyn til ydre i nogen grad er tegnet efter en romsdalsk model, den før nævnte Baard Hammervolds datter. Men hun vokser uvilkaarlig i løbet af fortællingen op til at legemliggjøre norsk kvindenatur i dens skjæreste og mest fjeldfriske ynde. Alt hvad Bjørnson havde seet og følt af sjælsadel og hjerterenhed hos de unge norske bondepiger, har været med om at

forme denne skikkelse, tilsyneladende utilnærmelig i sin blyghed, men alligevel levende og individuel som en af Shakespeares unge piger. Tilbageholdende og dog skjelmisk, stilfærdig og fuld af livslyst. Hvor forundret blir ikke Ingrid, Thorbjørns søster, da hun faar se, at Synnøve, Haugianernes datter, i al stilhed har lært sig til at danse vals! Hvor urokkelig er ikke Synnøve, med al sin sagtnodighed, hvor det gjælder at være trofast mod sin kjærlighed til Thorbjørn, endskjønt det strider mod hendes mors vilje. Hendes sjælsstyrke er af en anden art end Thorbjørns, men i det ringeste fuldt jevnbyrdig. Bedst lærer vi hende at kjende i den uforglemmelige scene, som bestemmer over hendes liv. Vi ser hende efter et halvt opgjør med moderen liste sig ned fra sæteren i den stille sommernat og med al sin blyghed vaage sig ind paa Granlien og op i det andet stokverk, hvor Thorbjørns søster Ingrid ligger og sover. Hun trænger ind paa Ingrid for at faa vide den fulde sandhed om følgerne af knivstikket i brylluppet paa Nordhaug. Der blev en slig høitidelig stund, hvori man vover at se den værste sandhed i øinene. Synnøve spør: «Er det i den malede stue, han ligger?» — «Ja.» — «Og vender hovedet mod vinduet?» — «Ja.» — De taug begge en stund. Saa sagde Ingrid: «Den lille sankthanslegen, du engang gav ham, ligger der i vinduet og vender sig.» — «Ja, det er det samme,» sagde Synnøve pludselig og sterkt;

«aldrig i verden skal nogen faa mig til at slippe ham, enten det nu gaar saa eller saa!» Ingrid blev meget beklemt. «Doktoren ved ikke, om han faar helsen sin igjen,» hviskede hun Nu hævede Synnøve hovedet med tilbageholdt graad De sidste taarer randt ned over hendes kinder, men ingen ny kom efter; hun foldede hænderne, men rørte sig ellers ikke; det var, som hun sad og tog en stor beslutning. Reiste hun sig da pludselig med et smil, ludede sig ned over Ingrid og gav hende et langt, varmt kys. «Er han helseløs, skal jeg pleie ham. Nu taler jeg til mine forældre!» — hvorefter hun paa hosesokkerne og med skoene i haanden smutter nedaf trapperne, forbi husene, over markerne, lige hen til grinden, hvor hun husker skoene og tager dem paa, iler videre opover bakkerne, smaasyngende som ud af en ny viljemagt, — indtil hun husker paa Thorbjørns lille brevstump, som hun har faaet af Ingrid, den paa sygeleiet efter hans fars vilje skrevne seddel: «Naar du haver læst disse linjer, faar det være forbi mellem os to. Thi jeg er ikke den, som du skal have. Vorherre være med os begge to»; med disse tunge ord som byrde opover bakkerne naar hun frem til sæteren efter at have gaaet hele natten, lager uden at sige et ord mad til gutterne, lægger ned niste og hjælper til at malke, indtil hun endelig, da buskapen er sluppet, og hun har faaet en stund for sig selv, begynder at smaanyne, derpaa synge lidt høiere

og saa med høi, klar stemme den sang, hun havde laget om efter en anden:

Nu tak for alt, ifra vi var smaa
og legte sammen i skog og lade.
Jeg tænkte, legen den skulde gaa
op i de graanende dage.

Jeg tænkte, legen den skulde gaa
ud fra de lovede, lyse birke
did frem, hvor Solbakke-huse staa
og til den rødmalte kirke.

Den freidige stemning, der allerede fra først af klinger som en halvbevidst understemme i ordenes lette, seirrig fremtrængende strøm, som vugger vemodige minder, bryder tilsidst frem til fuld bevidsthed i barnlig tillid til Gud. Hun har jo vundet dette, at hun nu, da Thorbjørns liv er i fare, kan bryde med sin blygsel og vedkjende sig sin kjærlighed for alverden. Fra nu af kan hun tage aktiv del i hans skjæbne. Efterat vi har oplevet denne scene, er Synnøve ikke længer en idealfigur, men et levende menneske af kjød og blod, — et menneske, i hvem der er skeet et gjenembrud af ny kraft. Vi har seet hende vokse i modgang, vi har medoplevet hendes overgang fra barn til voksen kvinde, — en af disse stilfærdige vekstens undere, som for Bjørnson gjorde nutidens fredsliv poetisk.

I Synnoves sang er de enkleste, jevneste, mest hverdagslige ord flydt sammen til en forunderlig dragende melodi. Ogsaa prosa-stilen er

somoftest enkel og retfrem som det liv, den skal udtrykke. Men man merker allerede fra først af, at der banker en ungdommelig, hurtig puls i ordene, selv i det roligste foredrag. Men pulsslaget er merkelig jevnt og sikkert. Man har lige fra først af en velgjørende fornemmelse af, at fortælleren ikke bruger al sin kraft, men som den ægte epiker forstaar at ile med hvile. Det er ikke mindst denne tilbageholdende kraft, som gjør stilen saa sagalignende norsk, trods den dristige og stundom overgivne leg med billeder. Allerenklest er vel den nye stil i samtalerne, hvad der hænger sammen med, at den er bleven til som en naturlig udtryksform for de nye menneskeskikkelser. Netop fordi dialogen er saa tilbageholdende knap og sjelden lader følelserne tone helt ud, virker de lyriske udbrud saa meget mere befriende. Disse mennesker behøver sang, forat deres følelsesliv kan faa luft. Man faar et indtryk af, at Bjørnson har tænkt sig dette som forklaring af folkevisens gjerning i de lange, forholdsvis indelukede tider i vor historie. Netop indesluttede naturer har søgt og fundet lindring gjennem sange, som udformet af en enkelt er bleven til hjælp for mange.

Ved siden af sangen virker i «Synnøve» ogsaa naturskildringen lyrisk forløsende. Og det er især her, at Bjørnson af og til efter en samtale, hvor der neppe siges halvdelen af hvad der føles, slipper sin fantasi løs i de sprækeste

og kaadeste hallingkast. Efter den samtale, hvori Synnøves mor paa en indirekte og forfulgt, men desto mere suggestiv maade fortæller Synnøve noget af sin egen ungdoms historie — en fin genetisk forklaring af det noget pietistisk strenge i Karen Solbakkens karakter¹ — følger et livfuldt billede af et høstlandskab efter regn Smaakrattet, som ellers . . . stod og nyste i veisandet, var nu renvasket og friskt. Men fjeldsiderne begyndte at lude tyngre nedover egnen, efter hvert som den herjende høst klædte dem af Granlidfossen . . . tog spændtag i stenen og satte hujende afsted, saa det skalv i fjeldet Noget nysgjerrigt orekrat, som nærmed sig stupet, havde nær ravet ned i flommen, — saaledes stod det og hikkede i vandbadet» Om Solbakken, saaledes som gaarden tog sig ud fra det mørke Granlien en straalende vintersøndag heder det: Den alene laa tilsneet, stille og perlede i solen som bestandig; huset stod og lo ud af alle ruder . . . , røgen fór forfærdelig glad op af piben, saa Thorbjørn kunde forstaa, at de ogsaa der kogte for kirkefolket» Aldrig før havde der i norsk literatur været en saa «impressionistisk» dristig leg i stilen. Et udtryk som «perlede i solen» om det sitrende sollys paa et vindu er uovertræffeligt i sin art. Det før nævnte udtryk, «skar i at græde», som forekommer én gang ogsaa

¹ Synnøves mor er, ifølge digterens meddelelse, dels tegnet efter Baard Hammervolds kone, dels efter Bjørnsons mor.

i «Synnøve», maler i et enkelt ord den skjærende eller sagende lyd i saar graad. Der er i det hele noget atletisk spændstigt over den nye stil, — selv i de roligste og høitideligste afsnit. Som i det vegtige orgel-præludium om kirkens plads i den norske bondes liv: «Her i de stille fjelddale har endnu kirken sin særskilte tale til enhver alder, sit eget syn for ethvert øie; meget kan have bygget imellem, men intet over. Den staar voksen og færdig for konfirmanden; — med oprakt finger, halvt truende, halvt vinkende for ynglingen, som har gjort sit valg, — bredskuldret og sterk over mandens sorg, — rummelig og mild over oldingen, som er træt.» —

Billedsynerne hjælper ikke blot til at gjøre naturen og selve de døde ting levende, men ogsaa til at skyde benveie i stilen. Et billede er ofte det korteste udtryk for en tanke. Det heder om Sæmund Granlien, da han blev tirret af Aslaks bemærkninger, at han «luded sig frem og brændte ham med øinene ind i ansigtet». — Animismen eller det besjælende syn paa naturen er, som før nævnt, en arv fra romantiken og paavirket af Wergeland og H. C. Andersen, men norskere i tonen, — kvassere og knappere. Jeg har tidligere anført et vidnesbyrd af Jonas Lie om, at Bjørnsons fortællekunst af Welhaven og den ældre slegt føltes som en ny og paa en maade oprørske stil. Skjønt den oftest var rolig behersket, føltes det, som om den var ladet med

sprængstof. Den ligefremme korthed, som skyr alle omveie, føltes som en udfordring, især af dem, der som Welhaven kjendte forfatteren fra hans fritalende kritiker. I det hele forekommer det mig, at det eiendommeligste ved den nye dramatiske og fortællende stil, i «Mellem slagene» og «Synnøve», beror paa dette, at Bjørnson ikke alene beundrede den tilbageholdende, beherskede kraft i sagastilen og i bondens levende tale, men samtidig havde trang til at tilføie noget af det aabne og fritalende, som laa i hans egen natur. Ogsaa dette havde forresten sidestykker baade i gammel og ny tid. Bjørnsons stilkunst gynger mellem to modsatte, hinanden udfyldende behov: trangen til at holde den ungdommelig overstrømmende kraft i tømme og trangen til at tale aabent og djærvt og frit.

Størst forargelse vakte, som man kan se af samtidige kritiker, den dristige inversion eller omvendte ordstilling, hvorved verbet i visse tilfælde blev skudt foran subjektet og aabnede sætningen med det veltigste ord: «Reiste hun sig da pludselig med et smil» Denne usædvanlige ordstilling, som Bjørnson forresten anvender meget sparsomt — henved en halv snes gange i hele «Synnøve» — blev først af Botten-Hansen og senere af professor Monrad og andre erklæret for at være «affektation» eller «affekteret sagastil». Man gik feilagtig ud fra, at Bjørnson ikke havde hørt denne ordstilling i nutidens levende tale, men kopieret den efter

de gamle sagaer, hvis formrigdom gjorde den frie ordstilling naturlig. Bjørnson oplyste selv i en artikel i «Aftenbladet» (10de okt. 1857): «Jeg anser ingen forfatter berettiget til at springe over folketalen op til sagaen; det bøks er for svært; men det, folk bruger, kan man tage, helst naar sagaen har det. Og vore bønder har jeg hørt bruge denne vending; enhver som opmærksomt har lyttet, naar de fortalte, vil have hørt det samme. Hvor nemlig fortællingen blev livlig, kastede de pludselig subjektet bag verbet Fór han da ivei, saa jorden skalv.» — «Satte han saa kniven i ham.» Gjerne er det, hvor den episke tanke stanser tvert, gjør en kort, skarp vending som ved et hovedargument, at ogsaa stilen vender sig, handlingen (verbet) blir det overordnede og springer frem, den handlende det underordnede og kyles tilbage. Det forøger overraskelsen, hvor en handling berettes, tramper ligesom i gulvet for at styrke et udsagn.» Den unge digter, som her ogsaa viser sig som en fin sproglig iagttager, tilføier, at han «tror det er ganske i det norske sprogs kraftige aand at redde en saadan vending; naar den bruges sparsomt, kan den kaste stor lysning ind i det episke mørke. At det danske sprog ikke længer kjender den, kommer mig ikke ved, ligesaalidt at vore forfattere enten har overhørt eller overseet den».

Botten-Hansen havde paastaaet, at denne stilistiske vending «forlængst er gaaet af brug i

vor skrift og tale. Han, som selv var født bondegut, trodde vel at kjende bondemaalet bedre end prestesønnen fra Molde skole. Merkelig nok synes heller ikke Ivar Aasen at have lagt merke til denne stilform, som dog er en af de eiendommeligste levninger af sagastilen i flere norske bygders fortællende stil. Den nævnes ikke i Aasens grammatik, hvor der dog tales om andre tilfælde af omvendt ordstilling. Men nulevende sprogforskeres vidnesbyrd viser, at Bjørnson havde ret¹. Han havde ikke, som hans

¹ Professor Moltke Moe meddeler velvillig i et brev: «Bjørnson har ret. Den gamle ombytning af subjekt og verbum kan høres den dag idag, ialfald i flere maalfører. Jeg kjender den saaledes fra telemarks- og sætersdals-maalene. Men kun, eller næsten kun, i fortælling, især i eventyr- og sagnfortælling, og mest i livfuld stil . . . I et eventyr fra Mo, hvor en mand i falkeham flyver til risefjeldet, heder det: «Kom han nære bergje»: da begynder spændingen, og den males ved inversionen. I et forsdalsk eventyr maler helten i fandens kvernhus, og fanden kommer: «Treiv fa'n han aa villi ti aa kaste han at fossen.» [Fanden greb ham og vilde til at kaste ham i fossen] . . . I andre eventyr fra Forsdal forekommer denne brug ogsaa hvor talen ikke er særdeles livlig (dette dog sjeldnere): ««Der stende tri flaskur i skaapi, so kan du taka kosta du vi.» Tok han den eine aa reiste heimatt'e.» — Forekommer ogsaa i eventyrenes episke slutningsformler, men her igjen oftest for at betegne det uventede: «Siglde eg heimatt'e paa ei skorflis». — — Professor M. Hægstad meddeler, at han ikke sjelden har hørt den samme sprogbrug, især i gaader, men ogsaa i livlig fortælling, i Nordfjord, Nordre Bergenhus, Telemarken og paa Helgeland. — Sprogforskeren Hans Ross har ogsaa hørt denne vending i livlig fortælling mangesteds i landet. Han har gjengivet den paa tryk i et stykke i «Dolen», 5te septbr. 1869.

kritikere trodde, brugt et afdød, arkaisk udtryk, men en vending, som hans øre var vant til fra barndommen af, og som var sammenknyttet med nogle af hans tidligste indtryk af ny-norsk fortæller-stil. Hvad der lød fremmed og kunstigt for andre, var for ham hjemligt og naturligt, — levendegjort og farvet af det romsdalske tonefald.

I oversættelser af Snorre, baade hos Jacob Aall og Gustav Storm, har den omvendte ordstilling (med verbet foran subjektet) været anvendt paa en arkaiserende maade, for at give stilen indtryk af ælde, — altsaa med ligefrem efterligning af det gamle sprog. Ganske anderledes hos Bjørnson, som bruger denne ordstilling med den samme begrænsning og eiendommelige stilvirkning, som den havde faaet i bygdernes levende sprogfølelse. Bjørnson var faktisk den første, som pegte paa denne sprogbrug og beskrev den i det væsentlige rigtig.

Jeg har dvælet ved denne stilistiske vending i «Synnøve», især fordi den sikrere end noget andet viser, at Bjørnsens nye fortællekunst havde sin rod i den endnu levende bygdefortælling, saaledes som han havde hørt den i Romsdalen under sin opvekst. Asbjørnsen og Moe havde banet veien gjennem sin mesterlige omsætning af bygdernes eventyrstil. Og Bjørnson lærte utvilsomt meget af dem. Men hvad der hos dem i væsentlig grad var en kunstfuld oversættelse, bunden til et bestemt arvet og opbevaret indhold, blev hos Bjørnson til frit-

skabende fortællekunst. Den traditionsbundne stil blev ligesom udfriet ved at vokse frem sammen med nye menneskeskikkelser, som deres naturlige, selvskabte sprogform¹. Bjørnson begyndte for en stor del fra nyt af, øsende af den samme levende grundkilde som de to store eventyrfortællere. Den hjemlige sang og klang i den romsdalske bygdefortælling lagde han vel som gut uvilkaarlig ind i sagastilen hos Snorre. Man kan neppe undgaa at tænke sig, at Bjørnson i nogen grad lod sagaens helte tale romsdalsmaal, naar han gjenfortalte for sine sambygdinge hjemme i ferien. Indtrykkene af gammel- og ny-norsk fortællekunst smeltede delvis sammen og blev det faste grundlag for den urokkelige stil-tryghed i Bjørnsons fortællinger. Allerede i «Synnøve» har stilen en sikkerhed og fasthed, som om den var fremgaaet af en lang tradition. Dette var ogsaa til en viss grad tilfældet. En slig stil blir aldrig til uden gjennem mangfoldige slegters arbeide.

Det var ved pintsetider Bjørnson kom hjem fra Kjøbenhavn med «Synnøve» næsten færdig, foruden med to akter af «Halte-Hulda» og planen til endnu et par dramaer samt til «En glad gut» og «Ørneredet», efter hvad hans første biograf, Clemens Petersen, fortæller. Straks han kom hjem, heiste han saa at sige sit flag paa «Illustreret folkeblad», hvorefter han fra nu af stod som navngiven redaktør, og begyndte at trykke «Syn-

¹ Se ovenfor, I, s. 194—196.

nøve». Det første kapitel stod at læse den 13de juni, og samme dag gjenoptog Bjørnson sin kritiske virksomhed i «Morgenbladet», med en anmeldelse af Wiehes aftenunderholdning, hvor han for første gang fik se Johannes Brun og hustru paa scenen. Bjørnson antyder, at Brun endnu blot var en stor naturbegavelse. Scene-routine havde han vistnok, foruden inspiration. Men «studium kjender han endnu ikke stort til . . .». «Synnøve» blev skreven helt færdig i løbet af juli. Da slutningskapitlet var trykt i «Illustreret folkeblad» for 8de august, tilbød Bjørnson, som havde ladet hele fortællingen staa i sats, boghandler Johan Dahl bogen som afbetaling paa gjæld. Bjørnson har selv meddelt, at han skyldte penge til flere, — smaa poster hist og her, i alt kanske en 20—30 speciedaler. «Pappen Dahl», som endnu, ligesom paa Wergelands tid, var den nye norske literaturs forsyn, havde fem speciedaler tilgode. «Han var den eneste, som aldrig kræved mig; derfor sa' jeg til mig selv: den første bogen min, den skal han ha'. Men da jeg kom til ham med aftryk af satsen, var han ganske tvilraadig. «En bondefortælling, — ja, det er vel saadanne ting om fjøset.» Ifølge Grevstads optegnelser skal han ogsaa have sagt, at det blev vel «som at sælge lort fra en møgdyng». Resultatet blev dog, at Dahl tog bogen som en snil gammel litteraturens onkel, saameget mere som satsen ikke kostede ham noget og papiret — mindst muligt.

Noget mere paaskjønnelse fik Bjørnson hos sine gamle venner, især Chr. Kahrs, den senere overlæge i Bergen. Herom fortæller stadsfysikus J. Lindholm (i «Bergens Tidende», 8de december 1902): «Da Bjørnson havde sit manuskript færdigt til «Synnøve Solbakken», følte han trang til at læse denne sin første større fortælling for en af sine venner for at se, hvad virkning den gjorde. Men venner er underlige. Det var varme sommerdage, og ingen havde lyst til at underkaste sig en saadan venneprobe. Endelig gik senere overlæge Kahrs ind paa forslaget, men paa betingelse af, at Bjørnson skulde skaffe en flaske koldpunsch og stoppe den største pibe, som kunde skaffes. — Saa drog da de to venner hjem paa hybelen, hvor vennen rolig klædte sig af, la sig paa sengen, fik punschen stillet paa et bord ved siden af og den vældige pibe tændt [den samme pibe, som Bjørnson senere forærede til Jonas Lie]. Han var nu beredt til at underkaste sig operationen. — Bjørnson begyndte at læse, han læste og læste og haabede paa at høre fra sengen en liden tilkjendegivelse af, at tilhøreren var optaget. Men nei — ikke en lyd fra den kant, ikke et grynt engang. Bjørnson læste og læste, blev nervøs og urolig, svedede, saa nu og da hen paa vennen, som han var bange for var faldt i søvn. Men den ene røgsky efter den anden overbeviste ham om, at der intet var i veien i den retning. — Bjørnson nærmede sig slutningen af sit manu-

skript og havde en levende følelse af, at han havde lidt et nederlag. Da han var færdig, reiste Kahrs sig fra sengen, begyndte sindig at klæde sig paa, tømte det sidste glas punsch og udbød, idet han saa ud i luften: «Det er fanden gale mig det bedste, jeg i mit liv har hørt!»

Ifølge en meddelelse af doktor Lindseth læste ogsaa Bjørnson op «Synnøve» paa Johan Blackstads, den senere rigsadvokats, værelse i Maltheby. «Bjørnson laa paa sofaen og læste, mens Blackstad tragtede kaffen. Kameraterne modtog den nye literære begivenhed med stor sindsro og lod sig ikke deraf afholde fra det vanlige parti whist.»

Da fortællingen — med en af Ole Vig besørget korrektur — udkom i bogform i den første halvdel af september, var Bjørnson reist hjem til Søgne for at slippe bort fra avisarbejde og for at faa «Halte-Hulda» fra haanden, — men til fortræd for frøken Schreiber, som netop var ifærd med at male videre paa et af Bjørnsons onkel, Nordraak, paabegyndt portræt. Dette billede fra Synnøve Solbakkens tid, som aldrig blev fuldført, findes nu paa Aulestad. (Se ovenfor s. 163.) Paa Søgne fik Bjørnson se den første offentlige kritik af «Synnøve» i en redaktionel artikel i «Morgenbladet» for 19de september. Den unavngivne forfatter var, ifølge Halvorsens forfatterlexikon, ingen mindre end professor i filosofi, M. J. Monrad, en af byens æsthetiske autoriteter, med hvem Bjørnson

uheldigvis stod paa krigsfod, og hvem han kort efter sin hjemkomst havde snertet paa en meget udfordrende maade i det samme blad (for 21de juni). Denne omstændighed kan — ubevidst — have medvirket til, at Monrad ikke var saa villig overfor Bjørnsons første bog, som han havde været overfor Ibsens «Catilina». Af interesse som prøve paa datidens kritik er den næsten knusende overbærenhed, hvormed professoren hilser det nye «spæde skud» i vor literaturs have velkommen. Han begynder med at formane sit lands kritikere til under vore fattige literære forhold at «fare varlig frem» for ikke at kvæle «vor literaturs spæde skud» og skræmme væk «alle vore sangfugle». Følgen af «den blaserede vanskeligheds-aand, der ikke vil tage tiltakke med andet end mesterverker af første rang», er nemlig den, at digterne næsten ganske er forstummet. «Et poetisk produkt, selv en ganske liden, ubetydelig novelle, begynder at blive et særsyn i vor literatur . . . Ved modtagelsen af B. Bjørnsons «Synnøve Solbakken» er vi for vor part slet ikke stemt til kritisk strengthed. Vi kunde vel tale en hel del om svag komposition, mangel paa organisk sammenhæng og flydende forbindelse, hist og her en temmelig umotiveret indllikken af en malende fantasi-lyrik, lidt affekteret stil og ordstilling m. m. Men vi foretrække at henvende opmersomheden paa, at vi her dog have en liden kreds af livlige, raskt skisserede folkelivsbilleder, der i det

hele røbe baade sund opfatning og fremstillings-talent, og som maa gjenoplive vort haab om, at vort folks poetiske safter dog ikke ganske er udtørrede» . . . Anmelderen tror, at Bjørnson med tiden vil kunne skjænke os gode sager», naar han blir modnere og lærer at begrænse sig og aflægge den ungdommelige lyst til at gjøre sig mere interessant end hans emne egentlig tillader». Bogen erholder derpaa karakteren «ikke ilde til en begyndelse», og professoren ender med en klassisk sammenligning: «Vi er fristet til — som romerne gjorde med sine konsuler efter slaget ved Cannæ — at votere ham paa litteraturens vegne vor tak, «fordi han ikke har mistvilet om republikken».» — «En ganske liden, ubetydelig novelle nyder altsaa den ære at blive sammenlignet med et stort romersk — nederlag! Dagen efter denne første norske kritik kom Paul Botten-Hansens aabne og greie anmeldelse i «Illustreret Nyhedsblad», hvori det heder, at Bjørnsons «Synnøve» vidner om et umiskjendeligt talent . . . Den korte fortælling giver et med hensyn til indtrykket ligesaa fuldstændigt livsbillede som mangen lang roman» . . . Den korte, «elliptiske udtryksmaade» finder Botten-Hansen noget vel sterk, men indrømmer, at «paa sine steder har denne følelsens dugthed en gribende virkning» . . . «Overhovedet merker man en sterk bestræbelse efter at fornye sagaen og tage dens eiendommeligheder i novellens tjeneste. Dette er ogsaa lykkedes, forsaavidt grundtonen og sprogets sim-

pelhed angaar. Men Botten-Hansen protesterer, som før nævnt, mod den omvendte ordstilling, som — efter hvad han trodde — «forklængst er gaaet af brug», og mod «den drømmende indførelse af talende træer paa H. C. Andersens vis». «Men trods hine og andre mindre bifaldsværdige enkeltheder er dog fortællingen norsk i sin grundtone og gjennemluftet af en varm poetisk strømning.» . . . — J. E. Sars meddeler, at Botten-Hansen fik skjænd af flere medlemmer af hans literære kreds, fordi han havde anmeldt Bjørnsons fortælling saa gunstig. Men kort efter indtraf der noget, som mændene af den ældre literære skole ikke havde beregnet. Bjørnson havde i Kristiania faaet mange imod sig ved sin undertiden meget haardhændte polemik mod A. Munch og navnlig Welhaven, hvem han dengang altfor meget betragtede fra en Wergelandianers ensidige standpunkt; og ikke mindre ved sin djærve kamp mod de danskes fortsatte herredømme over den norske hovedstads ledende theater. Intet kunde derfor komme mere uventet og mere paatvers for de dansk-venlige kredse i Norge, end at netop den danske kritik stemplede Bjørnsons nye fortælling som et mesterverk. Redaktør Friele, som dengang endnu var Bjørnsons ven og havde hjulpet ham paa flere maader, viste ham den store tjeneste efter det toneangivende danske blad *Fædrelandet* at afstrykke Clemens Petersens anmeldelse af «Synnove» i sin helhed

(«Morgenbladet for 11te oktober 1857). Og hermed, kan man sige, var slaget ugjenkaldelig tabt for dem, som vilde have fortællingen reduceret til et ganske smukt lidet begynder-arbejde, der burde modtages med tak i saa fattige tider. Clemens Petersen fremhæver, at «karaktererne er udmerket fremstillede» . . ., med en psykologisk finhed, der er uovertræffelig, . . . «gjennem en fuldendt episk form; uden spor af refleksion eller andre armodens hjælpetropper stiller digteren os her sine figurer simpelt og ligefrem for øie, og dog er de gjennemsigtige, saa man ser dem lige ind i hjertet. Uden mindste anstrengelse, men helt som ved et trylleri staar de lyslevende for os; med et penselstrøg er der skabt dem en evighed . . . Det er, naar man har læst denne bog, som om man havde levet længe oppe mellem norske bønder». Clemens Petersen finder vistnok, at fortællingen har enkelte mangler; mellem sjette og syvende kapitel savner han et helt kapitel. Og hvad stilen angaar, tror han, at et ord som «skvat» er et af Bjørnson lavet «onomatopoietikon af temmelig slibrig slags». Men til gjengjæld finder han i «Synnøve Solbakken» . . . «mere hjertekraft og mindre mundstyrke end hos Grundtvig, mere tyngde, men ogsaa mere prosa end hos Runeberg; og han forudsiger, at Bjørnson «mulig vil komme til at bære større byrder» end Tidemand. I det hele kan det ikke negtes, at den danske literaturbedømmelse her, som ofte senere, viste sig at være

vor hjemlige kritik overlegen. Vistnok kan det neppe siges, at det var de danske, som først opdagede, at «Synnøve» var et mesterverk. Thi mange havde straks fra først af en umiddelbar følelse af dette ogsaa i Norge. Men uden den kritiske hjælp fra Danmark vilde man neppe have stolet saa trygt paa sin umiddelbare følelse. Og da Bjørnson gjennem sine stridbare kritiker havde lagt sig ud med næsten alle literære autoriteter i Norge — han havde snertet ogsaa P. Chr. Ashjørnsen og Botten-Hansen —, vilde neppe nogen norsk literat dengang have været i det rette humor overfor Bjørnson til at yde ham en varm og uforbeholden anerkjendelse.

At «Synnøve» ogsaa i Norge vakte anklang, fremgaar ikke alene af Botten-Hansens og senere N. Mejdells anmeldelser, eller af den anførte ytring af Kahrs, men ogsaa af en liden anekdote, som er mig fortalt af en af Bjørnsons artiumskamerater. Kort efterat «Synnøve» var udkommen, kom denne Bjørnsons ven ind til skomager H., en af byens mest ansete haandverkere, som lod falde nogle ord om, at han agtede at sætte Bjørnson i gjældsfængsel paa grund af et større antal ubetalte støvler. Bjørnsons kamerat spurgte: «Har De læst «Synnøve Solbakken?» — «Nei.» — «De skulde ialfald læse den, før De bestemmer Dem.» — Næste gang de mødtes, sagde skomager H.: «Ja, nu har jeg læst «Synnøve Solbakken». Gjælden kan staa indtil videre,» — en for Bjørnson dobbelt værdi-

fuld kritik, da den foruden at afværge en ubehagelighed gav haab om, at fortællingen kunde blive en folkebog¹.

Baade for Bjørnson og Ihsen var det i 1850- og 60-aarene ligesaa vanskeligt eller umuligt at leve af literært arbejde, som det havde været for nogle af de største af den ny-tyske literaturs grundlæggere. Efter hvad Dr. Lindseth erindrer, fik Bjørnson neppe noget nærværdigt honorar for alle sine stykker i «Illustreret folkeblad» eller, som det nu hed, «Norsk folkeblad». For «Synnøve» fik han, ifølge Lindseths erindring, en udgave af Schillers verker foruden kvittering for gjæld. Og for «Mellem slagene», som direktør Borgaard først nu, efterat «Synnøve» havde gjort lykke, gjorde alvor af at opføre paa Christiania theater, fik Bjørnson 50 speciedaler én gang for alle. At «Synnøve» muligens kunde komme i flere oplag, synes hverken forfatter eller forlægger fra først af at have tænkt sig muligheden af.

Bjørnson fortæller herom følgende: «Da «Synnøve» gjorde lykke, skrev Dahl til mig til Søgne: «Ich kannte nicht meinen Pappenheimer» [saa kaldtes de forfattere, som havde «Pappen Dahl» til forlægger], og tilføiede, at andet oplag skulde komme i bedre udstyr. Jeg tænkte ved mig selv: Jeg faar vel noget for

¹ Gjældsfrængsel (paa kreditors bekostning og efter hans forlangende) blev i Norge først afskaffet ved lov af 1874.

andet oplag. Men da han saa meldte mig, at det 3dje oplag skulde komme, blev jeg sint. Dahl sagde: «Men De gav mig jo bogen.» — Jeg svarte: «De tjuer [«tyver»] den fra mig.» — Saa var der nogen narrer, som paa skøi fik ham til at stævne mig for dette udtryk. Jeg tog det som spas og stævned ham igjen, fordi han havde sagt: «Bjørnson er saa vred paa de danske, at han gjerne kunde dræbe dem.» Da sagen kom for forligelseskommisjonen, fortalte jeg hele historien, og hvor glad jeg var i den hjertensgode Dahl. Det blev vi venner paa for livet. Baade han og hans hustru var uhyre elskværdige mod mig. Jeg mindes ham med dyb taknemlighed.» — Ifølge Halvorsens forfatterlexikon udkom andet oplag af «Synnøve» i midten af december. Og efter hvad Dr. Lindseth erindrer, var dette andet oplag paa 2000 eksemplarer. Bjørnson var da i Bergen. Men Lindseth og Børge Hielm fik det ordnet saa med Dahl, at han udleverede restbeholdningen af andet oplag, som blev sendt til Bergen, hvor titelbladet blev omtrykt til 3dje udgave, Beyers forlag, 1859. I slutten af samme aar kom den 4de udgave, paa det samme forlag. Først i 1866 kom den 5te udgave, hos Gyldendal (Fr. Hegel) i Kjøbenhavn.

Efter halvanden maanedes besøg paa Søgne prestegaard, hvor han havde arbeidet videre paa «Halte-Hulda», sandsynligvis noget distraheret ved striden om «Synnøve», var Bjørnson hen-

imod slutningen af oktober 1857 vendt tilbage til Kristiania for at være tilstede ved den første opførelse af «Mellem slagene». Med dette stykke rykkede han, mindre end halvandet aar efter theaterslaget, ind paa Christiania theaters scene og fik sine første dramatiske skikkelser legemliggjort af theatrets betydeligste danske skuespillere samt af den vordende, endnu ufærdige norske primadonna.

«Mellem slagene» gjorde allerede ved den første opførelse (27de oktober 1857) ubetinget lykke. Bjørnson meddeler selv herom: «Jeg sad nede mellem tilskuerne og saa Jørgensen stor og værdig som kong Sverre, Vilhelm Wiehe som Halvard Gjæla og Laura Svendsen (senere fru Gundersen) som Inga, inde i en skindpels. Efter tæppets fald blev der høitidelig stilhed. Jeg syntes der gik lang tid. Men saa begyndte en at klappe, ikke forsøgsvis, men af alle kræfter. Og saa brød bifaldet løs. Bagefter sa' Meltzer til mig: «Jeg tror det gaar, jeg.» — «Hvad gaar?» — «Dette med Dem, — skjønt De har begyndt med at angribe Monrad og hele Parnasset.»» Dr. Lindseth meddeler, at Vinje var tilstede og bagefter udtalte: «Der er det! Det er norskt, det!» Af «Morgenbladets» ret gunstige anmeldelse faar man den historisk værdifulde oplysning, at stykket var «antaget til opførelse for et aar siden». Altsaa var «Mellem slagene» indleveret og modtaget høsten 1856. I Danmark kom stykket ikke til opførelse før i 1877. Det

blev trykt som feuilleton til «Christianiaposten» i december 1857 og udkom derefter i særtryk som bog, i et næsten ligesaa beskedent udstyr som «Synnøve».

Imidlertid var Bjørnsons andet saga-drama, «Halte-Hulda», skrevet færdigt i Kristiania, i det gamle studentsamfund, hvor han dengang bodde, og var af Borgaard antaget til opførelse paa Christiania theater. Bjørnson læste stykket i manuskript høit for en kreds af venner, hvoriblandt Henrik Ibsen, som da temmelig sikkert havde sit eget stykke, «Hærmændene paa Helgeland» færdigt. Paul Botten-Hansen hævdede noget over et aar senere, i en notis i «Illustreret Nyhedsblad» (26de december 1858), at «Halte-Hulda» og «Hærmændene» blev færdige paa samme tid og begge indleveret til Christiania theater omtrent samtidig med opførelsen af «Mellem slagene». Han tilbageviser en udtalelse i «Aftenbladet», gaaende ud paa, at «litteraturhistorien maaske engang aabent vil udtale, at det ikke var alene ved egen kraft, men først befrugtet ved en yngre og talentfuldere landsmands aand, at Ibsen fik magten til at bære frem nationale karakterer i sagastil». — I modsætning hertil hævdede Botten-Hansen, at «Bjørnsons digter-produktioner, hvorved en paavirkning var mulig, ikke ligger forud for, men samtidig med Ibsens». Af denne udtalelse fremgaar det, at Botten-Hansen dengang ikke vidste, at «Mellem slagene» tidlig paa vinteren 1856—1857 var bleven

indsendt til Bergens theater i manuskript, saaledes som før er omtalt. Det er neppe tænkeligt, at Ibsen, som havde en ledende stilling ved dette theater, ikke ialfald i løbet af vinteren skulde have gennemlæst manuskriptet. Den historiske sandhed er — saavidt jeg kan se — den, at baade «Aftenbladet» og Botten-Hansen i nogen grad havde uret. Henrik Ibsens sagastil i «Hærmændene» er ikke en efterligning af Bjørnsons sagastil i «Mellem slagene» eller i «Synnøve». Men efter al sandsynlighed er Ibsens sagastil bleven til i bevidst kappestrid med Bjørnsons¹. At Bjørnson var den første, som fornyede den gamle sagastil, først i skuespillets form — i «Mellem slagene» — og dernæst i fortællingens form — i «Thron» og «Synnøve Solbakken» —, er i hvert fald utvilsomt.

Det er ogsaa ganske naturligt, at Bjørnson paa dette omraade blev den, som gik foran. Det hænger sammen ikke alene med hans barndoms indlevelse i de norske kongesagaer, men ogsaa med hans sterke følelse af, at den nye digtning skulde være et udtryk for Norges selvhævdelse som kulturstat — i slegt med sagatidens Norge. Hos Bjørnson, endnu mere end hos Ibsen, stod allerede fra først af den digtende trang i et inderligt forbund med en handlende trang. Hos Bjørnson arbejdede her, som saa ofte senere, to

¹ En nærmere udredning af det temmelig indviklede sporsmaal om tilblivelsen af «Hærmændene» paa Helgeland vil blive offentliggjort som en særskilt afhandling.

sterke livsbehov endrægtig og harmonisk sammen. To drivkræfter, den poetiske og den patriotiske trang, mødtes og drog i samme retning, og af dette samarbejde fremgik den nye sagastil.

I sammenligning med «Synnove» og «Mellem slagene» virker «Halte-Hulda» adskillig mere reflekteret og literært. Men kjernen i verket er dog ogsaa her noget selvoplevet. Og den poetiske form er ialfald i nogen grad født af selve de handlende personers naturel. Det maa have været en overraskelse for mange, da Bjørnsons «Halte-Hulda» og Ibsens «Hærmændene» omtrent samtidig udkom i trykken — i april 1858 —, at Ibsens drama var skrevet i sagastilens prosa, medens Bjørnson var vendt tilbage til det traditionelle iambiske versemaal. Rollerne syntes pludselig at være ombyttet. Sagen er vel den, at for Ibsen, som ifølge Botten-Hansens biografiske skitse (fra 1863) havde begyndt at udarbejde «Hærmændene» paa vers¹, kunde det føles som fristende at vise, hvordan han opfattede den gamle sagastils prosa. Især efterat Ibsen tidlig paa sommeren 1857 var kommen ind til hovedstaden og der havde modt en ganske ny

¹ Som Henrik Jæger har fremholdt, antagelig en nordisk skjæbnetragedie i den antike tragedies stil. Af Ibsens breve ser vi, at Henrik Ibsen, som allerede i 1855 havde gjort et «taaget udkast» til «Hærmændene», paabegyndte udarbejdelsen af dette stykke henimod slutningen af april 1857.

literær situation: «Synnøve Solbakken» ifærd med at udkomme, i «Illustreret folkeblad», og «Mellem slagene» antaget til opførelse paa selve Christiania theater. For Bjørnson derimod, som allerede havde underlagt sig sagastilens prosa, kunde det staa som fristende at forsøge at overfløie Oehlenschläger i hans egen verseform og vise, at norske kjæmper kunde magte det samme stolte sprog, som Shakespeares helte og heltinder havde talt.

«Mit bryst er trangt, og overalt der hænger
et tag ned paa mig; — jeg er ved at kvæles!
Nu ud paa havet! Der er hoit og vidt!
I stormen tales kun om store ting,
i bølgen sortner der en evighed,
og himlen tier, mens den tegner skyer.
.
Valkyrje, kom! — stig du ombord i skibet;
straks vingen løfter det og skjærer did,
hvor ravne kredser om de tørste hærskrig.»

Det er Eyolf Finsson, den i trange forhold indestængte, mod stordaad længtende, som udbryder i disse ord. Og det er den unge Bjørnsons egen længsel, som gjør det gamle heroiske versemaal levende. Den samme længsel, som ikke længe efter fik udtryk i Arnes vise:

«Ud vil jeg. ud! Aa, saa langt, langt, langt
over de hoie fjelde!»

Eller i Arnljots sang til havet, i Sigurd Slembes mægtige veltalenhed, i Fiskerjentens

sange, i Norrona-kvadet i «Sigurd Jorsalfar». Overalt er det digterens egen længsel efter frihed til at udfolde sine kræfter, som finder et forløsende udtryk i versenes fuldtonige fynd og i tankernes sammenknugen i dristige billeder. Ogsaa Halte-Huldas tale er som ladet med den indestængte livstrangs spændkraft. Naar vi ved, at Bjørnson i Kjøbenhavn i løbet af vinteren og vaaren 1856—1857 arbejdede vekselvis paa «Synnøve» og «Halte-Hulda», kan vi forstaa, at han ikke skrev begge verker paa prosa. Han vilde ligesom lege med to sværd paa én gang. Sagastilens prosa alene var ham ikke nok. Den gav ikke udtryk for alt det liv, han vilde opleve gennem sine fantasi-skabninger. Især for de stavnsbundnes længsel og den fængslede lidenskabs sprængkraft trængte han til det berusende ved versets ustanselige, uimodstaaelig fremtrængende bølgegang, hvor tanker og følelser ligesom rives med af vinden, og hvor fantasien tør lade det staa til for fulde seil, som et skib paa det aabne hav.

Baade Bjørnson og Ibsen har utvilsomt ud af sin egen ungdoms oplevelser af de indestængte kræfters sprængmagt givet nyt liv til Volsunge-sagnets mærkeligste kvindeskikkelse. Om en literaturhistoriker havde kunnet ordne historiens gang, vilde han neppe have kunnet finde paa et mere dramatisk sammentræf end dette: Ibsens Hjordis og Bjørnsons Halte-Hulda fremtrædende paa én gang og ligesom krævende sagaens land

tilbage fra de danske, i kraft af sin vildere og voldsommere, mere dramatiske natur. Men endog i dette sammentræf aabenbarer sig de to unge norske digteres delvis forskellige grundsyn paa de menneskelige kræfter. Bjørnson, som selv havde saa god raad paa eksplosiv lidenskab, er allerede fra først af adskillig mindre imponeret af Brynhild-skikkelsens vildhed. Lidenskab havde han selv nok af. Og gjennem sin slegts historie havde han lært at se paa den ubeherskede lidenskab som paa en med svaghed forbunden kraft. Derfor fremhæver Bjørnson langt sterkere end Ibsen det syge og paa en maade hjælpeløse ved repræsentanten for den vilde lidenskab. Han lader os se paa Halte-Hulda ikke blot med hendes egne og elskerens øine, men ogsaa med den unge Thordis's medynksfulde blik. For Thordis er hun en stor og heroisk anlagt natur, men ogsaa en ulykkelig, som trænger hjælp. I dette lille træk, at Thordis, som er et ganske almindeligt menneskebarn, har medlidenhed med den sterke Hulda og søger at hjælpe hende til rette, ligger et forholdsvis uromantisk syn paa den vilde lidenskab. Hos Ibsen er Hjördis ikke saa meget syg, som dæmonisk, — en forestilling, som digteren selv spøger med i «Vildanden». Ibsens Hjördis er noget af et overmenneske. Stykkets øvrige personer er ligesom troldbundne af hendes kraft. Ingen kan rigtig komme sig til at bekjæmpe hende. Der er noget gaadefuldt, noget halvdunkelt ved hendes natur, — hun er

af jotunæt, og man tror, at hun som barn har ædt af en ulvs hjerte! Hvis hun havde levet i det gamle Rom, vilde hun have hedt Furia og været halvt menneske, halvt gjenfærd. I folkevisens Norge vilde hun staaet huldrefolket nær, som Alfhild i «Olaf Liljekrans». I nutidens Norge vilde hun været fra Nordland som Rebekka West, eller fra det vildeste Vestland, som «Fruen fra havet». I digterens alderdom vilde hun været halvt kvinde og halvt gjengjældelsens symbol, som Hilde og Irene.

I modsætning hertil er Bjørnsons Halte-Hulda fremstillet uden spor af mystik, som alle Bjørnsons personer. Hun er ikke dæmonisk, men menneskelig sjælesyg. Vi faar et glimt af hendes liv, fra hun som barn saa sin far bæres hjem «paa røde skjolde», og fra den tid, da hun som halt maatte sidde over, mens de andre dansede. Dette sidste træk er uromantisk, men det bidrager sit til at gjøre hende menneskelig og medynkswærdig til trods for hendes grumhed. Som krigsbytte i den æt, hun skyldte hevn over sin far, var hun bortgiftet til den ene efter den anden af den forhadte slegts mænd, mod sit hjertes vilje. Som en kamppris gik hun fra haand til haand mellem brødre, som stredes paa liv og død, om hvem der skulde eie hende.

«Mig spurgte ingen: jeg gav haanden til
den stærkeste»

Kanhænde hun ogsaa selv eggede dem op, som Maria i «Paa Storhøve». Thi hun er syg paa sjælen. Hendes livslyst — den «lik jo aldrig lov». Hendes blodfulde livstrang er bleven hjemmets og ægteskabets fange. Gjennem dette træk er hun beslegtet med Halvard Gjæla i «Mellem slagene», og i grunden ogsaa med Arne og Sigurd Slembe, som er hjemmets fanger gennem det baand, der knytter dem til den ensomme mor. Atter og atter dukker dette motiv frem i Bjørnsons digtning, at den hungrige livslyst river og slider i pietetens baand. Undertiden holder de, og undertiden blir de sprængt, — men i begge fald knyttes de fastere i digterens sind.

Om én ting er Bjørnson og Ibsen allerede fra først af enige: den indestængte lykketrang kan blive til sprængkraft. Selve livstrangen kan blive til en livsfiendtlig, ødelæggende magt. Og «der er noget godt inde i feilene», — inderst inde er der noget godt i selve den ødelæggende kraft, ogsaa derom er de to digtere enige. Kun at Bjørnson fremhæver det som en svaghed eller en sygdom, at et enkelt livsbehov isoleres fra de andre. Halte-Huldas indestængte livslyst slaar ind og blir til feberhede drømme. Hendes utilfredsstillede kjærlighedstrang blir, gennem fire og tyve aars drømmeliv, til en altopslugende, monoman lidenskab. Al hendes lykketrang fortætter sig byldagtig i et eneste livsbehov, som suger kraften fra de andre. Da hun endelig

møder den unge mand, som synes at svare til hendes drømme, staar elskovslykken sammen med ham for hende som selve livet.

«Jeg sad en skygge her og lik se livet
og greb saa efter det med sugekraft
som maanen efter jorden.»

Disse kvelde blev
en pagt imellem os foruden ringe . . .
Thi vore møder var en skyndsom flugt
fra fortids jammer og fra ensom tænkning;
tilhage ingen saa: men øieblikket
laa ti aar frem i lystens solskinssitter,
og angsten for idag, den skalv deri
med ny og mægtig vellyst: thi den lo!»

Eyolf Finsson, stykkets anden hovedperson, ogsaa han er en stavnsbunden, i den nye tids fredelige vilkaar, — en vikingenatur, som finder det for tamt ved dronning Eufemias kjælnes hof. Men hans natur er sammensat, han drages paa én gang til to sider. Han staar vaklende mellem to tiders kultur, hver af dem legemliggjort i en kvindeskikkelse, Hulda og Svanhilde. For første gang hos Bjørnson møder vi her en mand mellem to kvinder og tiltrukket til dem begge, — et af yndlingsmotiverne i Henrik Ibsens diktning. Vi har tidligere seet, at af de to kvindeskikkelser, som kappedes om Bjørnsons interesse under opholdet i Kjøbenhavn, tog Synnøve foreløbig magten fra Halte-Hulda. Denne strid formede sig — kanske under indtryk fra et skuespil af Scribe — til et dramatisk motiv, idet Svan-

hilde og Halte-Hulda kjæmper om magten over Eyolf Finssons sind. Den ene, som var hans fordums legekamerat, eiede barndomsmindernes og uskyldets lyse trylleri. Hun var hans «lys i natten». Den anden havde noget af «den gamle sagabog»s koglende magt. Hun er som natten, hvori sværde blinker. Hun har et fast greb i to af hans stærkeste drifter, hans sanselighed og hans kamplyst. Hvem af dem vil seire? Det har for Bjørnson sandsynligvis været noget mere end et dramatisk motiv i andre menneskers liv. Det har vel forekommet ham, som om disse to kvinder kjæmpede om hans eget liv. Og problemet kunde ikke løses alene i billedernes verden. Medens Ibsens «Hærmændene» er mere kunstnerisk udarbejdet og mere formfuldendt i sin art, er der kanske noget mere af virkelighedens alvor over sjælekampen i «Halte-Hulda». Eyolf er, da stykket begynder, bleven lidenskabens fange. Handlingen dreier sig i grunden om dette, hvorvidt det vil være ham muligt at slippe løs. For sin elskov til Hulda har han maattet «rydde sig rum» med sværdet. Gudleik, Huldas sidste mand, er netop begravet, da stykkets handling begynder. Vi hører «klokkeklang bæres ind, sterkere og svagere, alt eftersom vinden gaar». Det er en stormfuld nat, hvori den dræbtes far ventes hjem, for silde til ligfærden, men tidsnok til at kræve hevn. Men Hulda er ubekymret, optaget alene af én følelse, én attraa. Hun slukker lyset i vinduet som tegn paa, at Eyolf trygt tør komme.

Thi nu er der endelig rum nok i huset for dem begge. Verden, som før var saa liden og trang, er pludselig blevet uendelig høi og vid. Naturen, som før var indesluttet og taus, synes at tale mildt til hende, som om den forstod hende.

«O underfuldt: hin tause skog, hint fjeld,
som drømmer i sin sky, har faaet ord,
hin frugtbetyngte vold, hvis røst er bunden
i overnyden af sin egen lykke,
den kan mildt tale til mig, . . . og jeg horer.»

Selve mørket kommer mildt hviskende og lægger sig skaansomt om hendes bryst og hjælper hende til at glemme det forbigangne. Hun graater for første gang paa fire og tyve aar. Men det forbauser hende, at Eyolf endnu ikke er kommen.

«Længst kurrer aarren alt i furukrattet,
og taagen reiser sig i solvmorskappen
af fjeldvandsleiet, skrider sagte hen
i aftenluften — til et andet leie.»

Men Eyolf kommer ikke — før langt om længe. Og da hun hører hans fodtrin, er de ikke længere de samme som før. Allerede paa lyden af hans skridt merker hun, at han er bleven en anden. Hans gang til hende er ikke saa let som før. Et uvilkaarligt omslag forberedes i hans sind, — væsentlig det samme, som Shakespeare har skildret i enkelte af sine sonetter, eller endnu tydeligere Robert Browning i «Pippa passes», og senere Ibsen i «Peer Gynt»,

der hvor helten vender sig bort fra bruden, fra den kvinde, som saa villig har ladet sig bortføre, og gjennem hvem han har minket som menneske. Som Peer Gynts sind vender sig fra Hægstadbruden mod den rene og uskyldige Solveig, der ligesom kalder paa det bedste i hans natur, saa vender Eyolf Finssons sind sig næsten umerkelig bort fra Halte-Hulda, som har gjort ham til drabsmand, mod Svanhilde, hans barndoms lyse legekamerat. Skildringen af denne sjælelige proces, hvortil Bjørnson senere er vendt tilbage i «Laboremus» og «Paa Storhove», er i «Halte-Hulda» forbausende fint og natursandt udført, — vel det første billede i sin art i nordisk literatur og uafhængigt af de to store engelske sjælekjenderes tidligere fremstilling.

Eyolf Finsson er sig i begyndelsen ikke forandringen fuldt bevidst. Han har stivet sig op ved drik. Han forsøger at le og være munter. Men han studser uvilkaarlig og viger tilbage, da Hulda vil have ham med sig langt bort over havet — til Island. Hulda søger at rive ham med sig:

«Iovermorgen alt seil sættes til!

Længsel det heiser. frygt vil skyve paa.»

Men han staar der ubevægelig. Han grunder over dette gaadefuldt ufrie ved lidenskaben. Han vilde ikke have dræbt Gudleik, hendes mand, skjønt udfordret af ham og opegget med smædeord. Han vilde alligevel have ladet ham

gaa i fred. Men før han vidste om det, — stod vi der tause i den blege strid». Og Gudleik faldt.

«Før jeg det aner, har det taget liv, —
staar mørk fremfor mig og er bleven handling.»

Han lover alligevel at følge med til Island. Men først nødes han til at værgе sig mod gamle Aslak, som er kommen hjem for at tage hevn for sin dræbte søn. Eyolf fælder den gamle mod sin vilje, til selvforsvar. Og han udbryder tungsindig og træt:

«Din elskov falder mig lidt kostbar, Hulda.»

Han vil gaa til kongens gaard, og en angst stiger op hos Halte-Hulda; thi i kongens gaard er Svanhilde, som var kommen dagen forud i dronningens følge.

I styrkeprøven mellem de to kvinder seirer Svanhilde, ved godhedens magt. Men hun seirer ikke fuldstændig i Eyolf Finssons sind. Der er endnu noget tilbage i hans natur af den gamle vikingelængsel. Han vakler mellem to tiders kultur. Og dette volder hans undergang. Han maa endnu engang se Hulda, selv om det blot er for at sige hende farvel. Men da han er kommen ind i stuen, stænges døren efter ham, og Aslakssønnerne stikker ild paa huset, opegget af Hulda, hvis skuffede elskov er bleven til hevntørst. Hun lader sig brænde inde sammen med ham for i det mindste i døden at kunne holde ham fast. Efter hvad Bjørnson selv har

meddelt, saa han det sidste optrin for sig i en drøm, paa hotel Phønix i Kjøbenhavn. Da han en morgen skulde stige ud af sengen, lød den sidste — senere forandrede — replik endnu i hans øren: «Har jeg dig nu, Eyolf?»

Altsaa en kvinde, som søger at fange og fastholde en ung mand, der ønsker at slippe løs, — dette er udgangspunktet, ud fra hvilket hele dramaet er bygget op. Bjørnson har ved en anden leilighed, paa mit spørgsmaal om, hvordan hans verker blir til, og hvad der bestemmer valget mellem fortælling og drama, meddelt følgende: «En bestemt scene har jeg seet først, — inde fra hjertebladet bygger jeg saa videre udover. Er scenen af særlig dramatisk art, blir verket til et drama.»

Det kunde, hvis pladsen tillod det, vises, at baade Ibsen i «Hærmændene» og antagelig ogsaa Bjørnson i «Halte-Hulda» har lært noget af Oehlenschläger, som havde behandlet væsentlig det samme emne i et verk fra sin alderdom, «Kjartan og Gudrun», fra 1847. Oehlenschläger var den første digter, som — ved hjælp af N. M. Petersens oversættelser — saa, at der laa et ægte dramatisk motiv i Laxdøla-sagaens fortælling om Kjartan og Gudrun, der blev skilt ad ved giftermaal til hver sin side, ligesom Sigurd Favnesbane og Brynhild, og hvis kjærlighed udmundede i blodhevn. Der er noget dramatisk virkningsfuldt i den kjendsgjerning, at det nyere danske skuespils grundlægger gjen-

nem et verk fra sin alderdom (han var i 1847 68 aar gammel) kom til at bane veien for det ny-norske dramas to unge dioskurer, — ikke mindst ved den alderdommelige mildhed i emnets udformning, som vel eggede de to unge nordmænd til en desto kvassere og kraftigere behandling. At begge de to norske skuespil blev afvist af Johan Ludvig Heiberg med de omvendt profetiske ord, som tidligere er anført, hører til disse historiske kjendsgjæringer, som ligner sagndigtning, fordi de viser os en mangfoldighed af sammenhørende begivenheder sammenfattet i et enkelt malende træk.

Mellem Oehlenschlägers og de to norske digteres behandling af delvis det samme motiv ligger ikke blot februar-revolutionen og begge de to unge digteres selvoplevelse af den indestængte livstrang som en udvidelsesevne, der kan blive til sprængkraft; men ogsaa Scribes og det ny-franske skuespils dramatiske teknik. Ibsen har i «Hærmændene», som i «Fru Inger til Østraat» og delvis i «Kongsemnerne», laant noget af Scribes sindrig slyngede intrige med den sterke brug af misforstaaelsen som et middel til at stramine knuden. Bjørnson har snarere bygget videre, paa et og andet af Scribes motiver end paa den Scribeske teknik. Intet eksempel viser bedre, tror jeg, end «Hærmændene» og «Halte-Hulda» det begyndende ny-norske dramas dobbelte forhold, til Oehlenschläger og til Scribe.

Der tales hos Oehlenschläger gjentagne gange om den erotiske lidenskab som en magt, der kan fange et menneske som i et garn. Fra dette træk i den danske digters saga-drama har Bjørnson, hvis jeg ikke tager meget fejl, slaaet en tanke-bro over til en komedie af Scribe, «En lænke» (*Une Chaîne*), som han med rette havde rost som et af Scribes bedste arbeider. Allerede i «Mellem slagene» forekommer forresten en lignende tanke, knyttet til et billede, som synes at stamme fra Bjørnsons barndom. En af de mærkeligste repliker i «Mellem slagene» er denne: «Den lidenskab, den lidenskab, den kan rende sig fast som Absalons lange haar.» Dette billede af den unge Absalons skjæbne har formodentlig fulgt Bjørnson fra hans første undervisning og lidt efter lidt gennem hans opvekst og ungdom vokset sammen med hans egen oplevelse af lidenskabernes eftervirkninger. Den heftige, ubeherskede lidenskab fanges af sine egne følger, som den slæber efter sig uden at kunne se dem, — ligesom Absalons lange haar. Dette mægtige billede dukker frem paany, efter mere end en menneskealders forløb, som titel paa Bjørnsons sidste fortælling. Hvad der hos Scribe var et ikke synderlig dybt følt lystspil-motiv, og hvad der i Oehlenschlägers tragedie streifes temmelig flygtig, stod for Bjørnson i det sterke lys fra hans egen lidenskabelige naturs selvopholdelsesdrift.

Der er forresten et andet af Bjørnsons skuespil, hvor en del af motivet minder endnu mere

om «En lænke», nemlig «Laboremus». Og det er hoist sandsynligt, at «Halte-Hulda» og «Laboremus», trods den store afstand i tid, paa en maade hænger sammen, skjønt de to hovedpersoner er vidt forskellige mennesker. Det Scribe'ske motiv (lidenskaben for en gift kvinde som en lænke» for en ung og begavet mand, hvis sind mere og mere drages til en ung og uskyldig pige) er i «Halte-Hulda» digtet overmaade langt borte fra det franske lystspil. Lidt nærmere, ialfald paa et enkelt punkt, ligger handlingen i «Laboremus», hvor den unge mand, som fanges i en lænke, er komponist, ligesom hos Scribe, men hvor han rigtignok befries paa en ganske anden maade. I begge stykker, ligesom senere i «Leonarda» (hvor et af motiverne er hentet fra «Et glas vand» af Scribe og Legouv  ), har Bjørnson behandlet Scribe, omtrent som Shakespeare behandlede ældre skuespildigtere og fortællere: han laante noget af deres ydre handling eller «intrige» og h  vede den op til en høiere kunst ved at indsætte nye og mere levende personer.

Eugène Scribe (1791—1861) er i sin art en af de merkeligste af den nyere tids dramatiske forfattere. Hans egentlige fortjeneste af verdenslitteraturen er vel den, at han engang for alle har vist, hvordan dramaet kommer til at tage sig ud, naar man overudvikler den spændende handling eller ligesom rendyrker intrigen, mens til gjengjæld den psykologiske menneske-

skildring og derigjennem ogsaa stilen — som udtryk for levende menneskers følelsesrigdom — reduceres til en forsvindende størrelse. «Hyper-trofi» af den dramatiske handling og «atrofi» af menneskefigurerne, — i den retning har Scribe paa grund af sin begavelses ufuldstændige natur udviklet den dramatiske digtning og derved ufri-villig udført et eksperiment, som har interesse for alle tider. Han har gjennem en art ren-kultur vist, at dramaet indeholder et element, som ikke egentlig er poesi, men har noget til-fælles med schakspil og andre former af be-regnings-spil. Han antyder selv, i *Les Contes de la Reine de Navarre*, gjennem en træffende sym-bolik, at han anser sin dramatiske kunst som nær beslegtet med schakspil. Og som schak-spiller med menneskefigurer paa scenen har Scribe aldrig havt sin lige, hverken før eller senere. I løbet af 50 aar (1811—1861) har han befolket Europas scener med sine menneske-brikker, som undertiden, især ved fremragende skuespilleres hjælp, kunde faa et næsten illu-derende skin af liv. Dels alene og dels med hjælp af talrige medarbeidere, hvoraf en og anden, som Legouvé, virkelig var digter, har han sendt ud i verden over 400 theaterstykker, foruden *proverbes*, noveller og romaner, og til vederlag indhøstet en formue af 4 millioner francs. Den Scribe'ske udvikling af skuespillet i retning af et teknisk eller næsten mekanisk kunststykke svarer, saavidt jeg kan se, temmelig nøiagtig til

den nyere masse-produktion af poesifattige eller poesiforladte, men spændende romaner. Medens theaterstykket fik sin høieste udvikling i den mekaniske retning i Frankrig, var det især England, som besørgede den haandverksmæssige udnyttelse af romanen. Begge disse parallelle literære fænomener hænger noie sammen med den nye, livshungrige, men ikke netop poetisk udviklede borgerstands sterke forbrug af spændende romanstof, i fortællingens eller theaterstykkets form. Delvis vel som modvegt mod nutidens regelrette og uromantiske liv. Man krævede altid nye roman-oplevelser, og da tilbudet pleier at svare til efterspørselen, fulgte deraf en ny masseproduktion. Forøvrigt havde der været tilløb til en lignende udvikling mange gange tidligere i historien. Men i løbet af det nittende aarhundrede naadde denne udvikling et hoidepunkt, som vanskelig vil kunne overtræffes.

Da Ibsen og Bjørnson begyndte sin løbane, var det endnu Scribe, som beherskede næsten alle Europas scener, ved «sin fast trolldomsagtige mekanik». Det er Bjørnson, som benytter dette udtryk, i en theateranmeldelse i «Aftenbladet» (1ste febr. 1855). I en tidligere artikel («Krydseren», 11te nov. 1854) havde Bjørnson betegnet Scribe som «vor tids første dramatiker». Antagelig havde Bjørnson dengang læst Søren Kierkegaards begeistrede omdigtning af Scribes ganske aandfulde lille enaktsstykke «Den første kjærlighed», og vel ogsaa den udmerkede

tyske literaturhistoriker Hermann Hettners sterke ros over en del af Sribes store helaftenstykker (i «Das moderne Drama»). Særlig tiltalt følte Bjørnson sig af Sribes femakts-komedie «En lænke» (*Une Chaîne*), «det af alle Sribes større arbejder, som gaar med det simpleste maskineri», som Bjørnson siger i «Aftenbladet» (21de april 1855). I sine theaterkritiker fra 1855 staar Bjørnson paa en maade midt imellem beundring for Scribe og længsel efter et mere psykologisk skuespil. Han hilser, som før nævnt (II, s. 89), med levende interesse den nye skole af franske skuespil-forfattere, navnlig Augier og den noget ældre Sandeau (den yngre Dumas kjendte han ikke dengang), som udviklede Sribes komedie videre i retning af psykologisk problemdrama. Bjørnson opstiller (i «Aftenbladet», 1ste febr. 1855) det sporsmaal: «Hvor er der — i stykker som «Poiriers svigersøn» — bleven af Sribes trættende intriger, alt dette udenfra indbragte stof, bestaaende af forviklinger, tilfældigheder, indsatser af nye figurer med uventede handlinger, af luner med evig modarbeidende indskydelser; hvor er der blevet af den opfindsomhedens seiersarmé, som væltede ind i «Dronning Margretas noveller», «Et glas vand» m. fl.? I disse stykker fik man uvilkaarlig indtrykket af, at han, Scribe, var manden med den ny maskine, der satte sig alskens opgaver for at prøve dens styrke. Han tog paa sig at gjøre det ene uforklarligere end det andet; ved enden af første

akt saa det fortvilet ud, ved enden af anden endnu mere og ved enden af tredje saa rent barbarisk fortvilet, at den anstrengte tilskuerganske tabte aanden, og alligevel kunde fjerde og femte akt beskinnes af det selvtilfredshedens solskin, hvori han nød sin seier.»

I en senere artikel fra samme aar («Morgenbladet», 9de dec. 1855) giver Bjørnson en livfuld beskrivelse af Sribes teknik: «Det maskineri, Scribe saa at sige er opfinderen af, hvad enten det lægges paa et af kabaler gjennemkrydset hof, eller paa et indviklet, psykologisk interessant tilfælde i en borgerlig familie, viser det sig lige skikket til at arbeide frem stoffet i dets mindste detail, gribe om en hær af personer med modsatte interesser, bevæge dem fremad under en djævleblændt krydsild af planer, luner og dumheder, — og dette altsammen saaledes at det maa tjene hans høiere oiemed, og tilsidst blive tone i den harmoni, de store slutningsakter efter saa skjærende dissonanser altid har arbeidet sig frem til. Der er en hel verden i Sribes stykker, hvis forsyn han er, og om denne hans verden kan det siges, at ikke et ord falder til jorden i den, uden at han ved det — Det feiler ikke, at den, der paatager sig saa meget, er nødt til at indskrænke sin tegning af hver enkelt person til den side, han netop har brug for, og overlade det til et par meget sladreende smaatræk at aabenbare de øvrige, og til sit opvakte Pariserpublikum at

gjætte dem — I en tid som vor vil man imidlertid ikke nøie sig med blotte antydninger af et menneske; det er ikke spørgsmaal længer om at benytte den side, man nu har brug for, nei, man løfter den hele person ind med alt sit fæste i samfundet, og han tager derfor saa megen plads, at han stanser handlingen og ødelægger den dramatiske interesse (Jfr. ovenfor, II, s. 91.)

Allerede i 1855 stiller Bjørnson sig forsaa-vidt kritisk til Scribe, som han fremhæver det mekaniske ved hans kunst og fordrer, at hans «maskineri» skal udvikles videre i retning af en mere alsidig og natursand psykologi, i medfør af «tidens naturalismus». Men Bjørnson beundrer dog endnu denne «nye maskine», som giver handlingen en saa forbausende fart. Og denne beundring er let forklarlig. For et theaterpublikum, som var vant til den romantiske tids lyriske tragedie og vaudevillen med de mange dvælende monologer og sange, virkede Scribe som noget af en scenisk Napoleon, ved den forbløffende raskhed, hvormed han manøvrerer med menneskelige figurer og optrin. Ingen har hverken før eller senere flyttet menneskebrikker paa slagmarken eller paa scenen med en saadan haandfrihed og lethed som disse to franskmænd. Hvor overordentlig stor afstand der end kan være mellem deres begavelse, — hos dem begge staar den fænomenale færdighed i at tumle med mennesker, som om det var schakbrikker, i

forbindelse med en viss mangel paa evne til at behandle menneskene som mennesker og sætte sig inderlig paa deres plads.

Björnson blev i nogen tid en beundrer af Scribe, ligesom han havde været en endnu større beundrer af Napoleon, fordi han droges mod dem, som kunde sætte menneskene i bevægelse og fart. Der kan neppe være nogen tvil om, at Scribe alt i alt ydede det fremspirende norske drama en betydelig hjælp ved at lære vore unge dramatikere en raskere, spænstigere gang-art end det tyske og danske skuespil havde at opvise. Efter den store romantiske tid, hvori dramaet var bleven oversvømmet af lyrisk deklamation, følte det, som om skuespillet trængte til en afmagringskur. Og ingen var mere skikket til at skille det af med alt overflødigt, svulmende lyrisk embonpoint end Scribe, den poesifattige og tørre beregningskunstner, som nærmede skuespillet til brætspil gennem en rask veksling af uventede træk og modtræk. Man kan forstaa, at der især mod slutningen af den romantiske tid kan have været noget velgjørende ved den Scribe'ske tekniks tørhed og magerhed, som syntes at betinge en mageløs hurtighed og lethed i alle bevægelser, i modsætning til Oehlenschlägers flegma. Med al sin fattigdom paa poesi var Scribe virkelig noget af en taktisk begavelse. At Henrik Ibsen lærte adskilligt af sin dramatiske taktik af Scribe, kan vi se baade af «Fru Inger» og «Hærmændene», ligesom senere

af «De unges forbund». Hvad Bjørnson beundrede hos Scribe var jo ogsaa netop dette hærfører-talent i ordningen af det dramatiske kampspil.

Det maa desuden ikke glemmes, at Sribes banale psykologi ved den sceniske opførelse for en ikke liden del blev dækket af fremragende skuespillere, som gav hans marionet-figurer kjød og blod. Af og til er der virkelig ogsaa gode tilløb hos Scribe og hans medarbeidere til en noget dybere indtrængen i karaktererne, ligesom der er tilløb til problem-drama. Dertil kom, at saa poetisk begavede kritikere som Bjørnson ubevidst digtede Sribes figurer og motiver videre i retning af psykologisk uddybning; eller uvilkaarlig indsatte nye personer paa de Scribe'ske figurers plads. Ganske paa lignende maade, som Shakespeare ikke kunde se eller læse om en spændende handling i tidligere skuespil, fortællinger eller krøniker, uden at skyggeagtige personer uvilkaarlig blev levende i hans bevidsthed, saaledes var det, at motiver og situationer hos Scribe og andre franske forfattere voksede og fik nyt liv i Bjørnsons og Ibsens fantasi. Hos Ibsen er baade fru Inger og Nils Lykke ganske anderledes individuelle og særprægede skikkelser end hertuginde af Marlborough og Bolingbroke i «Et glas vand» af Scribe. Det samme gjælder Bjørnsons Eyolf og Halte-Hulda i forhold til personerne i «En lænke». Allerede som skolegut havde jo Bjørnson ikke kunnet læse Walter

Scotts eller Ingemanns romaner, uden at nye skikkelser eller optrin uvilkaarlig voksede frem i hans gjenfortælling.

Endnu som theaterleder i Bergen opførte Bjørnson «En lænke» af Scribe (som reprise), omtrent ved den tid, da hans egen «Halte-Hulda» udkom i trykken. Men ved denne tid følte Bjørnson det, som om han var færdig med Scribe. I en artikel i «Bergensposten» (28de mars 1858), som indeholder noget af en kommentar til «Halte-Hulda» sammen med en vurdering af Ibsens «Hærmændene», skriver Bjørnson følgende: Den Scribe'ske komedie er færdig i Frankrig — ideelt — og tildels faktisk; ligesaavel som hele den snusfornuftige gamle tid, som har skabt den . . . Der er nogle ganske faa enaktsstykker, som vil holde sig; men blot som smaa netheder; hele resten stryger med den tid, som seiler forbi.»

I denne strenge dom kan der vel spores nogen paavirkning fra den danske kritiker P. L. Møller, hvis klart og myndig skrevne bog «Det nyere lystspil i Frankrig og Danmark» (Kjøbenhavn 1858) han netop da havde læst. Dette for sin tid dygtige, men ufuldstændige og forsaavidt vildledende verk har, hvis jeg ikke tager meget feil, ved sit noget vrantne syn ikke alene paa Scribe, men i det hele paa det nyere franske lystspil, bidraget til at afbryde forbindelsen mellem den nye norske og den franske skuespildigtning. P. L. Møller var fast bosat i Paris, og hans bog blev hædret med det danske

universitets guldmedalje, — to omstændigheder, som var vel skikket til at give hans domme autoritet. I væsentlige stykker havde han vistnok ogsaa ret, ialfald overfor Scribe (undtagen naar han vil tage æren for alle fortrin fra denne og give den til hans medarbeidere). Men ved ensidig at rette læserens blik mod det ny-franske lystspils mangler var det, som om han stængte eller formørkede udsigten til denne kant. Man fik nærmest det indtryk, at af Frankrig var der ikke meget at lære. Alfred de Musset, Emile Augier og den yngre Dumas nævnes rent flygtig og alene i forbigaaende. Anklagen mod Scribe optager næsten hele interessen. Men til gengæld falder der et varmt lys over den danske guldalders dramatiske forfattere, fra Oehlenschläger til Johan Ludvig Heiberg, Hertz og Hostrup. Denne bog bidrog sandsynligvis til at drage Bjørnsons interesse bort fra fransk skuespildigtning og derved til at forsinke hans udvikling i realistisk retning, — hvad der forøvrig, som før berørt, havde den store fordel, at han fik gennemgaa det forholdsvis romantiske udviklingsstadium mere fyldig og rigt. Ogsaa paa Henrik Ibsen har P. L. Møllers bog sandsynligvis øvet en stor indflydelse. Antagelig bidrog den sit til, at Ibsen foreløbig lagde planen til «Kongs-emnerne» (et historisk karakter- og intrige-drama, som «Fru Inger» og «Hærmændene») tilside og søgte at udvikle den danske komedie-form (Heiberg—Hertz—Hostrup) videre paa en meget origi-

nal maade, gennem Kjærlighedens komedie . I det hele har P. L. Møllers indvirkning paa det ny-norske skuespils udvikling været altfor lidet paaagtet. Især fire danske kritikere har havt indflydelse paa den ny-norske menneskeskildrings udvikling: Johan Ludvig Heiberg (gennem hvem den hegelske æsthetik paavirkede Ibsen, som vi kan se af dennes afhandling »Om kjæmpevisen»), Clemens Petersen (hvem ogsaa Ibsen satte pris paa, før kritiken over »Peer Gynt»), P. L. Møller og Georg Brandes. De danske var jo, efterat den store guldalder var begyndt at blegne, kommen ind i en mere kritisk-reflekterende literaturperiode, samtidig med at Norge indtraadte i en ny figur-skabende tid.

At Norge ligesom kom ud af takt med Danmark og fik sine literære blomstringstider til forskjellig tid, dette er vel en af de mærkeligste følger af Norges adskillelse fra Danmark ved krigen med England og ved Kielerfreden. Norge blev gennem krigens ulykker og det foreløbig kraftslugende ved at skulle bygge op nye organer for en selvstændig stat, foreløbig forsinket i sin literære udvikling, medens Danmarks store guldalder begyndte allerede under Napoleonskrigen og delvis under stimulans fra denne (slaget paa Københavns rhed). Men i det store og hele var det vistnok en lykke for begge lande og for hele Norden, at Norge paa denne maade blev forsinket og derved fik en saa meget eendommeligere og mere selvstændig udvikling.

Wergeland og endog Welhaven blev vidt forskjellige fra Oehlenschläger og hans følge. Og da den danske romantiks guldgruber næsten var udtømt, rykkede to norske menneskeskildrere ud med nye og uventede literære fund og fandt netop i Danmark — først Bjørnson og senere Ibsen — en uvurderlig støtte baade i den almindelig opøvede literære smag og i det savn, som den samtidige danske literaturs fattigdom havde vakt. Saaledes gik det til, at netop bruddet mellem de to lande (under og efter Napoleonskrigene) gennem sine literære eftervirkninger kom til at fremkalde en ny og høiere art af forbund. De to lande kom i løbet af flere aartier til at udfylde hinanden i literær henseende. Et spontanere og mere naturligt kulturforbund har historien ikke let for at opvise.

Dette nye og uvilkaarlige forbund indledes gennem Bjørnsons «Synnøve Solbakken» og Clemens Petersens og Carl Rosenbergs anmeldelser af denne fortælling. Ogsaa «Halte-Hulda» blev af Clemens Petersen i en længere velskreven kritik betegnet som endog ligefrem epokegjørende: «i ingen henseende af mindre betydning for den dramatiske literaturs udvikling end i sin tid [Goethes] «Götz von Berlichingen» og [Schillers] «Die Räuber».» Det var, mente Clemens Petersen, en tragedie i slegt med Euripides' og Shakespeares kunst, mere ægte tragisk end Oehlenschläger, som med sin milde og lyriske natur ikke naadde ud over «det ophøiede». Frem-

skridtet fra Oehlenschläger bestaar desuden, ifølge den danske kritiker, i «en bedre motivering [altsaa en mere uddybet psykologi] og en mere dramatisk diktion». Dertil kom, at Bjørnson efter hans mening var kommen den nordiske oldtid nærmere. I opfattelse af dette særegne, der adskiller vore forfædre fra ethvert andet standpunkt i kulturen, og i følelse af det store og sammenhængende i dette liv staar *Halte-Hulda* langt over de Oehlenschläger'ske tragedier. Stoffet er mindre lyrisk, mere objektivt tilegnet. Dialogen mere viljefyldt. «I dette ordknappe, sammenpressede udtryk er det logiske grebet med jernhaand, og stemningen . . . er lagt udenom repliken som en dæmrende lysning», — modsat hine lange vers med den korte mening (hos Oehlenschläger!).

Tiltrods for at Clemens Petersen her, som ved *Synnøve*, fandt enkelte solpletter, var dog denne overdrevne partitagen for den unge norske dramatiker til fortrængsel for Oehlenschläger mere, end de danske (og de norske) kunde døie. «*Halte-Hulda*» blev, saavidt vides, aldrig opført i Kjøbenhavn, hvorimod *Mellem slagene* ialfald blev opført i 1870-aarene (efter «*En fallit*») og da modtaget med stort bifald. Ogsaa i Norge har *Mellem slagene* gjort langt større lykke end *Halte-Hulda*. Det første stykke har været opført ikke mindre end 81 gange paa det gamle Christiania theater, det sidste blot 9 gange, hvortil kom 3 gange paa Kristiania norske theater,

under Henrik Ibsens ledelse (ifølge T. Blanc). Indrømmes maa det vel ogsaa, at «Mellem slagene», med sin storstilede enkelhed og ligefremme naturlighed, viser et genialere greb ned i et af menneskelivets grundforhold. «Halte-Hulda» virker, med al sin psykologiske dybde og sin djærve billedpragt, adskillig mere anstrengt eller forceret, næsten som et literært karsstykke, i lighed med Schillers «Røverne». Bjørnson har her endnu ikke paa langt nær det suveræne herredømme over Shakespeares og Schillers og Oehlenschlägers heroiske versemaal, som han senere naadde frem til, i det første stykke om «Sigurd Slembe». Formen er endnu for en stor del ufærdig. Men især i én henseende fortjener «Halte-Hulda» den dag idag opmærksomhed: Det er, saavidt vides, det første norske skuespil, som indeholder en organisk forening af tragiske scener og udprægede lystspil-scener. Forsaavidt foregriber dette sagastykke den klassiske skuespil-type, hvorigjennem det ny-norske drama senere udførte sin verdenserobring, og som først fremtraadte som nutids-drama i «En fallit». Vi skal senere se, at «Sigurd Slembe» danner et mellemled mellem begge. Den første scene i anden akt af «Halte-Hulda», mellem Gunnar og Thordis, er den første heltud vellykkede lystspilscene i ny-norsk litteratur. Gjennem denne scene, som i grunden er et rent moderne lystspil-optrin, ser vi bedst, hvad slags kunst Bjørnson tilsigtede, da han i 1855 forsøgte at skrive en nutids-

komedie (om «De nygifte»). Men hvad der især er at lægge merke til, er at disse lystspil-scener i «Halte-Hulda» hører organisk ind i stykkets handling. Vi staar kanske her overfor det mest geniale træk i dette verk. Bjørnson har øiensynlig gennem to kontrasterende par, Eyolf-Hulda og Gunnar-Thordis, villet se den mørke og syge elskov ved siden af den lyse og sunde. Men det er langt fra, at alle fortrin er paa Gunnar og Thordis's side. De er dog ikke mere end bipersoner, fordi de med hensyn til selve livskraftens styrke staar langt tilbage for det andet par. Digteren har ved et genialt greb benyttet selve Thordis og Gunnars genreagtige hverdaglighed til at fremhæve det heroisk store ved Eyolf Finsson og Halte-Hulda. Gunnar og Thordis er almindelige gennemsnitsmennesker, som bringer os til uvilkaarlig at føle det kæmpe-mæssige ved de to hovedpersoner. De to mere dagligdagse mennesker afgiver en maalestok for de to andre. Paa denne maade bidrager lystspil-scenerne mellem Gunnar og Thordis ikke blot, som saa ofte hos Shakespeare, til at nedstemme tonen og give følelsen et pusterum, men ogsaa — som hos Shakespeare — til at gjøre hovedpersonerne mere tragiske. Thi det tragiske ved Huldas og Eyolfs skjæbne ligger deri, at netop deres stort anlagte natur, deres vældige livstrang ved deres egne og vilkaarenes fejl volder deres undergang.

Forøvrig hænger hele kompositionen og

personvalget sammen med den originale idé: at vise os en overgangstid mellem gammel og ny kultur og fremstille kampen mellem de to kvinder om Eyolf Finssons kærlighed som en kamp mellem to tider og to kulturer. Der var noget sygt ved den gamle krigstids kultur; dens moral var, hvad Bjørnson senere har kaldt for «krigsmoralen». Men denne tid var alligevel stor ved sin vældige trang til livs-udvidelse. Der var «noget godt inde i feilene»: selve den høitspændte livslyst. I dette syn, som Bjørnson har tilfælles med Ibsen — at selve livsdriften eller den menneskelige drivkraft er god, og at derfor en høj grad af vitalitet i sig selv er et fortrin, endog hos dem, som øver ondt —, i dette syn ligger en stor kunstnerisk kultur-ary, ikke blot fra Shakespeare og den tyske ny-renaissance (Goethe og Schiller), men ogsaa fra den gamle Edda-digtning og saga-fortælling. Denne sympathi for selve livskraften laa til grund for det tragiske syn paa de vildfarende og feilende, i den gamle norrøne, som i den gamle græske litteratur. Paa renaissancens tid var det utvilsomt denne sympathi med selve den høitspændte livskraft, som — i forening med andre betingelser — fremkaldte baade den tragiske og den komiske menneskeskildrings blomstring. I nyere tid bidrog Miltons storslagne billede af Satan, i forbindelse med Rousseaus nye «natur-evangelium» (for at laane Goethes udtryk), til romantikens nye «forbrydervenlige» syn paa de men-

neskelige feil. Om Henrik Ibsen kan det med sikkerhed siges, at han i sin «Catilina» optog dette kunstneriske syn fra Schillers ungdomstragedier, navnlig «Røverne» og fortalen til dette verk, hvori den 22-aarige Schiller paaberaaber sig Miltons Satan og Klopstocks Adramelech, foruden Euridides's Medea og Shakespeares Richard den tredje.

Intet eksempel viser bedre, i hvilken grad den ny-norske menneske-skildring er bygget ovenpaa tidligere kunstblomstringer. I Schillers ungdoms-dramaer, hvori der — ligesom i Goethes første verker — kan spores en sterk indflydelse fra Rousseau¹, fandt den unge Henrik Ibsen en enkel og storstilet løsning af det urgamle sporsmaal om det ondes oprindelse. I enevældens og bureaukратиets og den klassiske regeltvangs tid laa det nær at tro, at det ondes oprindelse simpelthen berodde paa ufrihed og tvang. Menneskenaturen var god i sig selv. Men livskraften blev ond eller ødelæggende, naar den blev hindret i sin naturlige udfoldelse. Den indestængte livslyst blev til en sprængkraft, — i lighed med dampkraften, den nye gigant, eller med de vulkanske kræfter i jordens indre. Om Karl Moor, helten i «Røverne», siger Schiller, at han kunde være bleven enten til en Brutus eller en Catilina. «Ulykkelige konjunkturer er afgjørende i retning af den sidstnævnte.» Hvad der volder hans

¹ Rousseau selv ser dog ikke fuldt saa enkelt paa sporsmaalet om det ondes oprindelse.

tragedie er «en kraftfylde, som skummer ud over alle love» og ganske naturlig knuses mod de borgerlige samfundsforholds snæverhed. Altsaa indestængt kraftfylde, dette er det ondes oprindelse hos Karl Moor. Og den samme opfatning møder vi i Ibsens ungdoms-tragedie «Catalina»: til en viss grad ogsaa, omend ikke fuldt saa enkelt, i Ibsens fremstilling af Hjørdis eller Bjørnsons syn paa Halte-Hulda, Sigurd Slembe og Arnljot Gelline.

Man kan sige, at den ny-norske tragedie-digtning begynder med studiet af dette store problem om det ondes oprindelse. Det gjælder i nogen grad endog om det drama, hvormed Christiania theater aabnedes i 1837, «Kong Sverres ungdom» af A. Munch. Og endnu mere gjælder det om den ny-norske digtnings allerførste store tragiske skikkelse eller silhouet, Henrik Wergelands «Phun-Abiriel».

Det nye humane syn paa de menneskelige feil, som er saa sterkt fremtrædende i den store romantiske digtning, har vistnok i lyset af nyere forskning vist sig at indeholde en altfor enkel forklaring paa det ondes oprindelse. Det onde beror ikke alene paa ydre ufrihed eller stængsler for den naturlige livsudvidelse, men ogsaa — eller endnu mere — paa indre mangler. Det eiendommelige ved forbryder-naturen synes, ifølge nyere psykologi, at bestaa i en sjælelig vannagt, en medfødt eller erhvervet svækkelse af evnen til at sætte sig paa andre menneskers plads og

tage del i deres ve og vel. Egoismen i alle dens former er en mangel paa elasticitet, en svækkelse af selvudvidelsens evne. Medens den store forbrydelse for det romantiske syn især stod som en vældig kraft paa vildsomme veie, staar den for nutidens forskning først og fremst som et udslag af sjælelig vanførhed eller vanmagt, omend ofte forbundet med stor kraft i enkelte retninger. Vi skal senere se, at dette uromantiske syn paa forbrydelsen er temmelig klart gennemført i to af Bjørnsons sidste skuespil, «Laboremus» og «Paa Storhove», hvor digteren utvilsomt er paavirket af den nyere videnskab. Men allerede i «Halte-Hulda», ligesom i Bjørnsons øvrige ungdoms-digtning, er der ialfald spor af den opfatning, at naar den sterke lidenskab optræder som livsødelægger, da er det, fordi den indeholder en vanmagt — en svækkelse af forbunds-evnen.

I forhold til den absolute sontring mellem godt og ondt og de barbariske straffe (i dette liv eller det hinsidige) indeholdt imidlertid det romantiske syn et moralsk fremskridt. Det kunstneriske syn har atter og atter bidraget til at menneskeliggjøre moralen. Det humane syn paa de menneskelige feil, som Rousseaus elever arvede og førte videre fra den gamle renaissance, og som denne i nogen grad havde arvet fra den græsk-romerske oldtid, fandtes — vel at merke — ogsaa i den gamle norrøne menneske-skildring. En Brynhild eller en Gudrun skildres som stor-

sindede eller hugstore. For den gamle krigstids mennesker laa det nær at opfatte al sterk livskraft som noget godt i sig selv. Selv om forbunds-troskab for den gamle nordiske opfatning hører nødvendig med til den fuldstændige dygd eller livsdygtighed, var der dog noget sympathivækkende allerede i den «hugstore» ærgjerrighed og daadskraft.

Det forekommer mig, at heri ligger en hovedforklaring til det merkelige sammentræf, at baade Ibsen og Bjørnson, uafhængig af hinanden, valgte Brynhild-skikkelsen til model for en tragisk heltinde, i «Hærmændene» og «Halte-Hulda». Hvad der slog dem begge, var, at det samme kunstneriske syn paa det ondes oprindelse, som de fandt hos Goethe og Schiller, delvis ogsaa hos Shakespeare, det fandtes allerede i vor egen gamle litteratur. Ikke blot Eddadigtene, men ogsaa vor gamle norske kongesaga forekom dem at være gennemtrængt af den samme opfatning, i fremstillingen af borgerkrigenes ophavsmænd, — en Sverre, en Sigurd Slembe, eller en hertug Skule.

I vor egen gamle historie havde vi altsaa ypperlige emner netop for den slags tragik, som den engelske renaissances og den tyske nyrenaisances store dramatikere havde fremstillet i udødelige verker. Med emner fra vor egen historie og sagndigtning kunde baade Bjørnson og Ibsen haabe at kappes med Shakespeares og Schillers store kunst. Heri ligger en hoved-

forklaring til, at ny-franske lystspil-motiver i Bjørnsons to første skuespil er digtet saa uendelig langt bort fra det moderne franske salon-dramas verden. Det var den originale tragiske opfatning af kong Sverre, som hjalp Bjørnson til det første digteriske gjennebrud i «Mellem slagene». Og det var det tragiske syn paa Brynhild-skikkelsen, som især gjorde, at den i et kjærlighedsløst ægteskab fangne kvinde i Bjørnsons «Halte-Hulda» blev saa overordentlig forskjellig fra Scribes troløse hustru i «En lænke».

Den ulykkelige gifte kvindes tragedie, — dette mægtige motiv, som er fælles for «Hærmændene» og «Halte-Hulda», blev jo senere et af hoved-motiverne i de to digteres nutids-skildring. Bjørnson vender tilbage til dette emne især i «Magnhild» og «Det flager», «En dag» og «Absalons haar»; Henrik Ibsen især i «Et dukkehjem», «Gengangere» og «Fruen fra havet». Ogsaa dette motiv kan føres direkte og indirekte tilbage til et langt kulturelt og kunstnerisk forarbejde. Digternes syslen med dette motiv er vokset frem af selve kampen for kvindens og den kvindelige følelses ret, lige siden middelalderen. Det dukker op allerede i den franske middelalders *chansons de mal mariées*, ligesom i troubadour- og minnesänger-digtningen om Isolde, eller i Dantes gribende billede af Paolo og Francesca. I nyere tid begynder digternes forsvar for den kvindelige følelses ret især med Richardson's banebrydende fortælling «Clarissa Harlowe»

(1748), hvor den unge pige er stillet mellem en paatvungen ægtemand og en egoistisk forfører, som mellem Skylla og Charybdis. For at undgaa det af hendes far paabudte kjærlighedsløse ægteskab flygter den unge pige fra hjemmet og falder som et uskyldigt offer for egoisten Lovelace's brutalitet. Med visse forandringer er det i grunden det samme motiv, som ligger til grund for Rousseau's *La Nouvelle Héloïse* (1761) og George Sand's *Indiana* (1832), — ligesom Richardson's digtning paa andre maader føres videre af Lessing, Goethe og Schiller, skaberne af den nye tyske menneskeskildring. Samuel Richardson er ikke alene opdageren af det borgerlige samfunds tragiske kvinde-skjæbne. Han har ogsaa i det mindste antydnet det berømte motiv, som blev fuldt udarbejdet i Goethes «Faust»: den renhjertede kvinde som den skyldbetyngede mands redder eller forløser; et motiv, som optoges i nordisk digtning af Paludan-Müller og Ibsen («Peer Gynt»).

I det ny-norske drama er kvindens tragedie i det konventionelle eller endog paatvungne ægteskab først behandlet af A. Munch i «Donna Clara» (1840). Dernæst i roman-form af Camilla Collett i «Amtmandens døtre» (1855), — en fortælling, hvortil sandsynligvis Welhaven havde givet ikke blot det indre, men ogsaa det ydre stød, gennem digtene «Paa ballet» og «Soiree-billeder».

«Hendes indre gemmer en novelle» —

saa heder det i det førstnævnte digt. Og Welhaven fortsætter:

«Ingen rystes ved det tunge offer,
som en husbagt skjæbne kalder frem;
ingen gransker disse bitre stoffer
til romaner i det snævre hjem.
Saar, der bløde under sløve knive,
sjæle-smerter i den gjængse stil, —
hvo vil adle eder, hvo vil give
jer et skjold mod ironiens pil?»

Det lykkedes Camilla Collett at adle dette hverdags-stof. Og naar Henrik Ibsen netop i løbet af sommeren 1855 — kort efterat «Amtmandens døtre» var udkommen — blev saa sterkt grebet af det gamle Brynhild-motiv eller af den ulykkelig gifte kvindes tragedie i den islandske Laxdøla-saga, da ligger det meget nær at tro, at det var Camilla Colletts nutids-fortælling, som pludselig gjorde det gamle Brynhild-motiv lyslevende og aktuelt. Ibsen fandt det samme motiv igjen ogsaa i Landstads folkeviser, særlig visen om Margit Hjuke, og fremstillede den i ægteskabet ligesom bergtagne kvinde først i «Gildet paa Solhaug» (1856), snart efter i «Hærmændene».

Dette motiv tilhørte altsaa den nyere europæiske menneske-skildring, fra Richardson og Rousseau og deres fælles elever. Hvad der slog baade Ibsen og Bjørnson — begge uafhængig af hinanden — var dette, at netop det samme store thema fandtes i gammel norrøn litteratur. Ogsaa

den gamle islandske og norske sagatid havde havt sine i et ufrivilligt eller ufrit ægteskab fængslede kvinder. Men de stærkeste af dem havde ikke, som Helga hin fagre (i Gunlaug Ormstunges saga) eller som Camilla Colletts Luise, nøiet sig med at sørge og hensygne. Heller ikke som A. Munchs Clara og Camilla Colletts Sofie, eller delvis allerede Rousseaus Julie, søgt sin lykke i heroisk forsagelse. De havde, som Brynhild og Gudrun eller som George Sands kvinder, gjort oprør mod skjæbnen. De var eksplosive naturer, netop skikkede for et drama.

Ogsaa dette thema var altsaa en arv paa én gang fra nyere europæisk og fra gammel norrøn literatur. Ogsaa her, ligesom ved det poetiske syn paa forbrydelsen, fandt de to norske digtere, at der var noget merkværdig aktuelt og moderne ved vor gamle nationale digtning. Heri ligger en væsentlig del af forklaringen til, at baade Bjørnson og Ibsen kunde flytte den nyere europæiske digtnings problemer tilbage til den gamle sagatids milieu og derved omplante dem paa norsk grund. Og væsentlig de samme problemer blev senere fra Norges fortid, som fra en plante-skole, atter omplantet til Norges nutid af de samme to digtere.

Som resultat af ovenstaaende undersøgelser kan det fastslaaes som en kjendsgjerning: I Bjørnsons, ligesom i Ibsens, første saga-skuespil er der kulturarv baade fra gammel og ny tid.

— fra det ny-franske lystspil og den tyske og danske guldalders tragiske digtning; direkte og indirekte ogsaa fra Shakespeare og det antike drama. Men der er arv ogsaa fra den gamle norrøne menneskeskildrings kunst.

Intet viser bedre, tror jeg, end dette eksempel fra vor egen historie, hvorledes en stor literatur-blomstring opstaar. Ingen kunstblomstring begynder fra nyt af, saalangt vi kan se tilbage. En stor kunstblomstring opstaar først da, naar et folk, baaret oppe af et nyt livsmod, har baade kraft og anledning til at bygge dristig videre ovenpaa det grundlag, som andre folk og andre tider har skabt. Genierne er fortsættere og viderebyggere. Ethvert stort kunstverk er ligesom bygget paa et høit sted, — ovenpaa et vældigt kulturelt og kunstnerisk forarbeide. Det er hvad man kunde kalde for slegtsarbeidets lov.

Bjørnson og Ibsen byggede videre paa det nationalhistoriske drama, som den tyske og danske guldalders digtere havde grundlagt, nærmest paa en videredannelse af Shakespeares engelske konge-dramaer. Ibsen og Bjørnson var som «Ervingen» eller odelsarvingen i Ivar Aasens skuespil. Sagaens land, som Oehlenschläger havde taget i besiddelse med den dygtige brugers ret, tog de to norske digtere ligesom tilbage paa odel. Og for det store arbeide, som især af dansk digtning og af nordisk og tysk videnskab var nedlagt i grunden, gav de vederlag, da den nye

digtning, frugten af deres eget arbeide, blev et nyt fælles-eie for de germanske folk.

Som alle begyndelser til en stor kunstblomstring har den ny-norske menneskeskildrings første store gjenembrud en særegen interesse, hvorfor der her er viet den et forholdsvis indgaaende studium. I denne begyndelse ligger nøglen gjemt til forstaaelsen af Bjørnsons hele følgende livsverk.

*

✱

*

I løbet af sommeren 1857 havde Bjørnson ikke alene fuldendt «Synnøve» og arbeidet videre paa «Halte-Hulda», men ogsaa skrevet et betydeligt antal avisartikler, som aabner os et interessant indblik i den unge digters opfatning af kunsten og dens forhold til det øvrige kulturarbeide. Efter studentertoget i 1856, hvor Bjørnson ved en enkelt leilighed — i Kjøbenhavn — sagdes at have optraadt altfor udfordrende som tolk for norsk selvstændighedstrang, var han midlertidig bleven fortrængt fra sin stilling som kritiker i «Morgenbladet», hvis ansete medarbeidere, professorerne Aschehoug og Monrad, neppe var ham gunstig stemt. Og de to korrespondancer, som Bjørnson i løbet af 1856 sendte hjem fra Kjøbenhavn, var derfor adresseret til «Aftenbladet». Men efter hjemkomsten vendte han atter tilbage til «Morgenbladet» og holdt for det meste til i dette blad, omend med enkelte,

kortere besøg i «Aftenbladet». Den hovedtanke, som beskæftigede Bjørnson i denne tid, var den, som udtales allerede i en korrespondance fra Kjøbenhavn, i referatet af Bjørnsøns svar paa en skaaltale for Norge af Carl Ploug. «En tilstedeværende nordmand takkede for skaalen, som var udbragt, men frasagde al repræsentation . . . Man kan befatte sig med at repræsentere hvilket som helst land i den hele vide verden, — kun ikke Norge. Thi de meninger, han da skulde gribe efter, delte sig for hans øie i halvhundrede tangenter paa et pianoforte . . . Grunden til skandinavismens ringe fremgang i Norge var bygdeinteressen, det aandelige distriktsvæsen . . . Før en dannelsens Harald Haarfagre var draget samlende gennem landet, før blev der ikke rigtig dag i Norge» . . . Det synes af disse ord at fremgaa, at Bjørnson ved denne tid — altsaa kort før han skrev «Synnøve» — var kritisk stemt mod det norske folks repræsentanter paa stortinget, fordi de tænkte for meget paa hver enkelt bygds interesser. Det var jo en tid, da det gjaldt for hvert distrikt at faa statsunderstøttelse til nye kommunikationer — veie og dampskibslinjer. Den samme sorg over landets delthed kommer endnu sterkere frem i Bjørnsøns første større artikel efter hjemkomsten, — det før omtalte indlæg («Morgenbl.», 21de juni 1857) til gunst for en storthingsbevilgning til det norske theater i hovedstaden. Det heder i denne artikel: «Nedskriveren er

visselig ikke den eneste, som med smerte har følt sig nødt til at udtale, at vi seiler frem som i forskjellige baadlag, distrikt for distrikt og stand for stand, og endda er sommetider de kabeltauge, som er kastet over fra den ene til den anden, svage nok. Vort land lider under det forfærdeligste dialektvirvar . . ., de forskjellige distrikter har . . . sine dybt forskjellige maader at anskue tingene paa (hvorfor naturligvis den opkomne dialektforskjel blot er et udtryk). Men dette maatte sammenarbeides, og det sker sandelig ikke blot ved veies anlæg . . . Her er det da, at theatret træder op, stillet lige i landets brændpunkt, samlende dets straalere.» Bjørnson hævder i denne artikel, at netop Norge med sin delthed i vidt forskjellige bygder trænger en national kunst for at kunne samles til ét folk. Først og fremst en national scene, som giver «ideligt speilbillede og idelig hjælp til dem, som i de andre kunstarter vil gribe det store fælles i de smaa, allestedsfra kommende enkeltheder». Bevilgning til en national scene vil fremkalde gode nationale verker om et par aar . . . «Et slikt verk forener alle til en stor familje»

Bjørnson kom tydeligvis hjem fra Kjøbenhavn med en sterk trang til at være med paa at samle Norge. Det er en lignende følelse, som nogle aar efter kom til udtryk i Ibsens «Kongs-emnerne» (delvis planlagt i 1858), og som gjorde, at de gamle borgerkrige, med deres gjentagne

forsøg paa at samle nordmændene til én nation, endnu føltes som noget paa en maade aktuelt. Hos begge digtere var det sandsynligvis indtryk af samtidens begivenheder — bygdeinteresserens kamp paa storthinget, foruden maalstriden og theaterstriden — som tændte ild i den gamle histories stof og gjorde det levende i deres bevidsthed. Verker som «Mellem slagene», «Sigmund Slembe» og «Kongsemnerne» er i nogen grad vokset frem af dagens strid. De er som luftspeilinger, henkastet paa historiens baggrund, af hvad der foregik nede i den dagligdagse virkelighed.

Vi ser, at kunsten for Bjørnson allerede fra først af ikke var et isoleret fænomen, uden forbindelse med tidens øvrige kultur, men snarere som en fører i kampen for atter at samle nordmændene til en nation. I den nævnte avisartikel hævder han endvidere, at kunsten, og ikke mindst den sceniske kunst, hjælper et folk til at faa en tryk og harmonisk udtryksform for sin nationale eiendommelighed. «Man kan,» siger han, «paa en udenlandsk dampskibsbrygge meget godt se, det er en nordmand, som stiger iland; man kan ogsaa se, at han ikke længer er ganske viss paa sig selv, famler efter sin form og søger at dække det gennem en brusk, kort, næsten voldelig fremtræden . . . Hvad de fremmede besidder, besidder de bevidst; thi kunsten har saa mangen herrens gang taget det frem og set paa det for dem; de har derfor en let, harmo-

nisk ytringsmaade for sit nationale indhold, — vor mand besidder ogsaa noget, men ubevidst, stotrer og stammer — eller tier.» Bjørnson tilføier, at denne mangel paa national form let medfører, at vi efterligner nabofolkene. Man skal ikke, mener han, foragte den «glatte form». Den er udtryk for «en indre fred og sikkerhed», som hører med til at være «et dygtigt, klart menneske». — Vi faar her et glimt af, hvorledes Bjørnson fra nu af med sin kunstneriske formsans søger at gennemtrænge hele sit væsen og erobre det utvungne herredømme over legemsbevægelser og tale, som var saa almindelig udbredt i de store kunst-tider, hos grækerne og den italienske renaissances mennesker. Den kunstneriske udtryksevne i samtale og manerer stod fra nu af for Bjørnson som en ikke uvæsentlig side ved menneskelig livsdygtighed. Faa mennesker i nutiden har naaet saa langt som Bjørnson i plastisk herredømme over sit legeme og i kunstnerisk brug af stemmen, — noget som i høi grad kom ham til gode som folketaler og scene-instruktør. Man kan læse mellem linjerne i hans artikel, at han havde beundret københavnerens lette og smidige udtryksform og sat denne i forbindelse med den danske guldalders opøvelse i formsans og særlig med den danske scenekunsts daglige suggestion.

Det er betegnende for Bjørnson, at endnu medens han arbejdede paa fuldendelsen af «Syn-

nøve», og mens «Halte-Hulda» stod neppe halvfærdig paa stabelen, var han dog ikke mere absorberet af den rent literære kunst, end at hans tanker samtidig syslede med kunstens evne til at gennemtrænge det daglige livs virkelighed. Den nye kunst, han bar med sig hjem, skulde ikke blot læses, men leves. Opsteget som drømme-skyer fra det virkelige liv skulde den vende tilbage og forynge det virkelige liv. Den nye og sikre form, han i sin fortælling havde fundet for norsk nationalkarakter, følte han vel som noget af en ny kulturmagt. Det stod for ham, som om nordmændene hidtil havde savnet kunsten som den Aaron, der kunde udtrykke deres inderste følelsesliv. Bønderne var ligesom indestængt bag sin taushed, hvad der kunde føre til tragiske kriser som i «Mellem slagene» og i den senere vise om «Dulgt kjærlighed». Trods den lyriske vaarløsning fra Wergelands tid af savnede nationen et fælles organ for den fuldstændigste eller ialfald anskueligste menneskelige udtryksevne: en blomstrende national scenekunst. I følelsen af dette savn er Bjørnson endog uretfærdig streng mod den foregaaende periode, naar han siger, at «Wergeland er et stort sindbillede paa vort aandelige liv, sterkt og formløst, blot glimrende i gennembrud». Han undervurderede paa ungdommens vis, hvad det foregaaende slegtled havde udformet. Men han havde dog ikke uret, naar han følte det, som om nationen endnu ikke kjæmpede i fuld rustning; den var endnu ikke

væbnet med alle kultur-vaaben i kappestriden med de andre nationer. Artikelen ender med disse ord: «Saa burde vi da ruste os paa samme vis som andre folk; vi har ikke raad længer at levere slaget ved Stanfordbridge, «hvor de kjæmpede brynjeløse og stupte, den ene over den anden», og hvor de, som kom efter og havde brynje paa, maatte kaste den, fordi de var saa trætte af løbet «for at naa frem», at de ikke længer kunde bære dem under kampen.»

Disse sidste ord sigter til mænd som P. A. Munch, der maatte «trælle viddet og helsen» af sig i «alskens undervisende smaabedrift» og indlæg i aviserne, og som var saa trætte, naar de naadde frem til det store slag (verket over det norske folks historie), at de «kastede fra sig brynjen», det vil sige: den kunstneriske form og komposition. — Noget af det interessanteste i denne artikel er netop Bjørnsons kritiske syn paa Wergelands-tiden, trods al hengivende beundring. Der er noget berettiget i den tanke, at det delvis tragiske ved Wergelands-tiden hang sammen med det anstrengende slid for foden; man var «træt af løbet for at naa frem». Norge havde i den første menneske-alder efter 1814 maattet afgive en væsentlig del af sin kultur-energi til at bygge op det materielle grundlag for en ny kultur. Endnu i 1857 følte det af Bjørnson, som om nationen stod bøiet over de materielle interesser. (Se ovenfor, 1ste bind, s. 283.) Men jo mere disse virkede

splittende, som en ny form af borgerkrig, desto større behov var der for den nationale kunsts samlende magt.

Bjørnsons avisartikler fra sommeren 1857 har biografisk interesse især derved, at de viser, hvorledes kunsten for ham allerede fra først af stod som det virkelige livs forbundsfælle og som en skaber af ny virkelighed. Kunsten var en kulturmagt, som særlig nordmændene trængte til. Optaget af denne tanke kastede han i løbet af den samme sommer ogsaa et streifblik ind paa kunstneriske enemerker, hvor han selv ikke var fagmand. Han skrev i «Morgenbladet» flere artikler om udkastene til den nye storthingsbygning, til fordel for den svenske arkitekt Langlets tegning, som jo ogsaa blev den seirende. I den af von Hanno og Heinrich Schirmer repræsenterede gothiske stil trodde Bjørnson at spore en tysk «mysticisme» i modsætning til den norske trang til klarhed og munterhed. Her, ligesom i en tidligere artikel (om en ny lektorpost i nordisk literatur), retter han et sidehug til den tyske romantik, med dens «skyhed for dagslyset». Han minder om de norske eventyrs og folkevisers djærve og lyse humor og om Henrik Wergelands kjærlighed til lys og luft, i modsætning til tyske romantikere som Arnim og Hoffmann, der nyder det nifse og holder «dødningsmaaltider» paa det forfærdelige. Vi nordmænd staar, mener han, i sindets freidighed og klarhed — og derfor ogsaa i retning mod det

praktiske — englænderne nærmere, end vi staar tyskerne og selv de danske.

I en længere artikelrække om «Den nordiske kunstudstilling» ser han vistnok paa malerkunsten væsentlig som digter og ikke-sagkyndig. Men han er vel inde paa en rigtig tanke, naar han hævder, at kunstneren ikke kan give stor form til et emne, som han ikke staar i noget personligt forhold til. Kunstneren «kan ikke stanse foran et menneske, en blomst, et æble, en hare, og sige: Nu vil jeg male dette — blot fordi det staar, ligger eller hænger der». Den store form eller teknik skabes af de store tanker. «En klar, sterk tanke naar en klar, sterk form, — lad os have mod til at tro herpaa.» Bjørnson benægter, at der gives geniale naturer, som ikke kan erobre sig en form. Ganske vist kan tanken ikke naa sin form uden flid. «Men jeg paastaar, at i kaldet, driften selv ligger fliden indesluttet, som det rammende bly i krudtladningen.»

Blandt norske billedkunstnere fremhæver Bjørnson med forkjærlighed Tidemand og Borch. Med al sin beundring for Tidemand som «en stor og sand digter» i farver, finder Bjørnson dog hans fremstilling af norske bønder altfor tam og idyllisk. «Der breder sig et stille troens lys udover alt det, han gjør; han udelukker bestemt, hvad der kunde gjøre oprør.» Kvinderne er næsten alle «enfoldig fromme». Mændene «er kraftige og klare skikkelser, aabenbart

mere begavede, men saa indvortes tøilede af religion og opdragelse, at ingen af dem kan falde paa noget galt». . . . «Tidemand har aabenbart taget mere og mere retning mod det bløde.» — Disse udtalelser bekræfter, hvad der tidligere er sagt, at Bjørnson følte sig som repræsentant for et yngre og mere realistisk slegtled. — I disse artikler, som i en senere opsats i «Bergensposten», er Bjørnson temmelig streng mod düsseldorferne. Han finder, at de maler den norske natur altfor effektivt, — de maler i udlandet og for udlandet. En fremmed, som med bind for øinene blev ført ind i landet, og som fik bindet taget af oppe i den norske maleriudstilling, maatte tro, «at han var kommen til et mageløst land, — stedet for det evige eventyr», hvor naturens modsætninger optræder uden blanding. «Den ene gruppe (af norske landskabsmalere) fremstiller landet som et eneste forbitret fjeld, der jager sin fos ned i verden som en rasende, skræmmer viddet af træerne, saa de forkrøblede og med sære fagter staar der og beder om himlens forbarmelse op til nogle mægtige skyer, der flyger lynende sinte over det hele. En anden gruppe vilde lade ham kjende en stik modsat natur, nemlig en dalnatur, der daaner i stille solsmægten, eller en fjordnatur, der er et mystisk digt om Valhalla. Og alt vilde begeistre manden, saa meget mere som det er malet med sjelden talent» . . . Bjørnson mener, at den norske natur, ligesom folkekarakteren, i regelen

ikke er saa ublandet. Naturens aand er som folkets: «ikke at give sig hen i nogen enkelt stemning, saalænge det blot er muligt at undgaa det; den har stor jævnhed i omgang Og den, som ikke vover at søge storheden netop i denne jævnhed, han er ingen norsk digter, om han ogsaa er digter. Derfor ved jeg med sikkerhed, at den tid kommer, hvori hine nu saa berømte malerier nok vil kaldes saare talentfulde, men sættes hen . . . til «overgangsperioden», tiden, hvori vi endnu laa udenlands og kjæmpede for at naa hjem». — Gjennem disse udtalelser fra 1857, «Synnøve Solbakken»s aar, er Bjørnson en bebuder af den yngre norske malerskole (Werenskiold, Thaulow, Gerhard Munthe og deres samtidige), som «lod de pragtfulde fjeldpartier, de høitsvungne fjeldlinjer . . . ligge for at gjennemtrænge det mindre og nærmere i større intimitet» (Dr. Andr. Aubert) og som især malte den jævne og stilfærdige østlands-natur.

Af interesse er et sted i den samme artikelrække, hvor Bjørnson — netop ved den tid, da «Synnøve» skulde sendes ud i bogform — udtaler sin følelse af digtekunstens begrænsning i sammenligning med malerkunst og musik. «Der kan komme digtere og udtale vor frihedsfølelse og fædrelandskjærlighed, tegne vor historiske eller dagligdagse gang, de kan give ord til mangan stille længsel; men hører man blot en halling blive spillet eller en folkevisе drage monotont

forbi, saa blegner deres egne arbeider. Thi der dæmrer bag disse melodier en forbindelse med den folket omgivende natur, og tillige en udsigt mod fortids-erindringer og fremtids-drømme, som gjør de udsagte ord saa grænseløs fattige. Lige-overfor disse toner er ordets digtning at ligne med kirkeklokkerne, som lyder fra hver dal landet rundt, klart og klarere; men sagnet gaar, at de klokker, der har den allerklareste klang, ligger sjunkne paa havets bund, skjont ganske nær ved stranden. Og dette sidste er netop digternes sorg: thi i klart veir kan de se dem, men gribe dem kan de aldrig. Fra disse klokker er det, musiken og maleriet bærer bud, og ethvert maleri kan derfor ogsaa kaldes et røvet ord af en nations hemmelighed» I dette hjertesuk over ordenes bleghed og fattigdom paa medklingende erindringer og paa umiddelbar magt over sindet ligger der tillige en længsel efter hjælp fra digtningens søskend-kunster: en længsel, som Bjørnson i løbet af de følgende aar skulde faa tilfredsstillet paa to maader: gennem ordkunstens forbund med maleri og mimisk kunst paa theatret og gennem digtningens forbund med tonekunsten i sang og musik-drama. Vi ser her, tror jeg, en hovedgrund til, at Bjørnson ikke kunde nøie sig med fortællingens kunst, selv om den indesluttede et sterkt dramatisk og lyrisk element. Paa selve digtningens omraade var fortællingen vistnok den mest om-

fattende form af forbundskunst. Men dramaet kunde gennem scenisk opførelse indgaa forbund med alle andre kunster, musik, maleri og plastik, ja endog med arkitektur og dans.

Der var en anden af Bjørnsons avisartikler fra sommeren 1857, som kanske bidrog sit til, at han fik et theater at styre langt hurtigere, end han selv havde drømt om. I august 1857 var Ole Bull vendt hjem til Bergen efter sit storartet mislykkede forsøg paa at grunde en norsk koloni i Amerika. I «Morgenbladet» for 24de august sendte Bjørnson ham en velkomsthilsen, som for Ole Bull maa have været som en røst fra den norske ungdom. Ole Bulls popularitet var blegnet betydelig, efterat han i 1850 harmfuld havde rystet fædrelandets støv af sine fødder, da storthinget ikke vilde yde tilskud til den af ham oprettede første nationale scene i Bergen, og efterat rygtet havde meldt om, hvorledes han ombyttede sin norske borgerret med amerikansk. Dertil kom det tragikomiske uheld, at da Ole Bull havde begyndt at grundlægge en norsk koloni, «Ny-Norge» eller «Oleana» i Pennsylvanien, paa 500 000 maal jord, og allerede havde «brudt op land, ryddet skog og bygget skoler og kirker» og faaet koncession paa jernbanelinjer, kom en vakker dag den retmæssige eier af grunden og bad om at faa tale med Ole Bull. Det viste sig, at svindlere havde solgt ham jord af tredjemands eiendom. Og han havde nu ikke raad til at kjøbe den en

gang til¹. Trods den uheldige udgang maa det vel siges, at dette kjæmpeforetagende kunde have havt vidtrækkende følger for norsk kulturliv, hvis det ikke var bleven afbrudt. Af Wergelandstidens tre giganter var Ole Bull den mest eventyrlig anlagte, og hans store plan faar vel sin rette belysning, naar vi ser den sammen med planerne til «Skabelsen, Mennesket og Messias» af Henrik Wergeland og «Det norske folks historie» af P. A. Munch, — verker, som var for stort anlagt selv for saa kjæmpemæssige kræfter. Men en tidsalder og en personlighed maales ikke alene efter hvad den har fuldført, men ogsaa efter hvad den har tilstræbt. Og for eftertidens erindring vil vel Ole Bulls forsøg paa at grundlægge en stor norsk koloni i selve hjertet af den nordamerikanske republik staa som et af de mest typiske udslag af Wergelandstidens aand. Uden eventyret om Oleana vilde der have manglet et træk i billedet af denne tid. — Efterat hans livs største drøm var brusten, havde Ole Bull ikke tabt modet, saalidt som Henrik Wergeland nogensinde tabte modet, men gjennem fem aars kjæmpemæssige koncert-flid reddet baade æren og noget af sit freidige livsmod. Men for de mere prosaisk anlagte af sine landsmænd stod han ikke længere i den samme eventyrlige

¹ Efter Jonas Lies indledning til «Ole Bulls Breve», en fantasirig digters gjengivelse af Ole Bulls egen stemningsfulde beretning («skoler og kirker» klinger ialfald noget fantastisk).

glans som før, efterat han havde lidt et praktisk nederlag og sat hele sin store formue overstyr. For Bjørnson var han imidlertid den samme som før, eller rettere endnu kjærere, efterat han havde kæmpet sig frem gennem modgang. Der er en egen dirrende ømhed i den maade, hvorpaa Bjørnson minder sine landsmænd om, hvordan Ole Bull altid før blev modtaget, naar han kom hjem fra sine seierstog, — han, som «var fløiet ud for at være sit lands foraarsbud i toner», og hvis person selv i den inderste bygd, hvor man aldrig havde seet eller hørt ham, var blevet som «et digt, en drøm, — punktet, hvor den tørre, dagligdagse beregning hører op, — udsigten til hvad vi engang kunde blive» . . . Hans grundlæggelse af den første norske scene var «maaske hans skønneste digt» og ligesom «et billede af, hvorledes en stor tanke blir til: den stiger langsomt op af en ubestemt musikalsk følelse». — Det fortælles, at denne artikel af Bjørnson indbragte ham et hjerteligt hurra, da han en af de følgende aftener vendte hjem fra Ladegaardsøen (Bygdø) paa en dampbaad, — vel et tegn paa, at ungdommen endnu erindrede ham som theaterslagets anfører. I midten af november blev Bjørnson, som han selv siger, «optaget til himmels», da han fik telegrafisk anmodning fra Ole Bull om at komme til Bergen og overtage ledelsen af theatret.

Afreisen foregik i en fart, fortæller Bjørnson. Venner hjalp til med forberedelser og indkjøb.

Johannes Brun, som havde været lithograf, tegnede hans navn paa en kuffert. Paa Mjøsen traf Bjørnson sammen med en bonde, som undrede sig over, hvad slags person han kunde være. Handelskar? — aa nei, han havde jo ikke saa mange kufferter. Bjørnson fortalte, ikke uden selvfølelse, at han skulde styre Ole Bulls theater i Bergen. «Naa solest,» sa' bonden. «Her kom for nokon tid sia slik ein framandkar, som synte fram tvo apekatter og ein kamel.» — Det var den 29de november (ifølge «Bergensposten»), at Bjørnson kom til Bergen. Der var netop selskab hos Ole Bull. Bjørnson sendte op sit kort, og Ole Bull «kom nedad trapperne i et par byks. bad mig sætte mig paa en stol — nei paa alle stoler». Hele selskabet kom ned, og der blev stor glæde.

Den hjertelige modtagelse gjaldt ikke alene «Synnøve Solbakken»s og «Mellem slagene»s digter, men ogsaa theaterslagets leder, der nu kom til Bergen som en fredsstifter i den nye theaterstrid: den berømte feide mellem Ole Bull og theaterdirektionen ved hans eget theater. Bjørnson havde, før han tog imod posten, udtrykkelig betinget sig, at alle skuespillerne, som havde delt sig i to leire, og for det meste stillet sig paa direktionens side, atter skulde være forenet og spille paa Ole Bulls theater. Men ved at hjælpe Ole Bull ud af en vanskelighed, fik Bjørnson allerede ved tiltrædelsen af sin nye stilling en indflydelsesrig del af det bergenske

samfund imod sig, hvad der ikke blev uden betydning for hans senere virksomhed i Bergen.

Ole Bull havde efter initiativ af kunstmaler Fritz Jensen med flere grundlagt det første offentlige norske theater i Bergen i 1850, som tidligere nævnt. Foruden at yde pengeofre havde han den første vinter maattet afholde prøver, givet timer til violinisterne, indøvet orkesteret i sin privatbolig, komponeret ouverture, kantate, kor, m. m. og selv forestaaet den nye indredning af det gamle komediehus paa Engen (fra 1799), som af det dramatiske selskab blev overdraget ham til odel og eiendom¹. Han havde spændt sig selv for vognen og trukket den frem med kæmpekræfter. Til næsten alles forbauselse gik det virkelig an for nordmænd at spille komedie, og af de mange underlige mennesker, som havde meldt sig som norske skuespillere, hvoriblandt matroser, som vilde «tage hyre», og gamle haandverkere, som havde «tabt paa synet», havde man fremtryllet skuespillere, hvoriblandt selv modstanderne fandt «fire, som havde talent». Bull var selv orkesterleder og satte skuespillere og publikum i stemning ved at gnide paa sin vidunderlige violin. Selv gennem de mest kritiske briller havde man «skimtet glimt af kunstens straalere paa scenen», — som det heder i «Bergenske blade». Ved sin afreise havde han givet den af ham indsatte theaterbestyrelse en meget liberal fuldmagt: fuld raadighed over the-

¹ Jfr. T. Blanc: «Norges første nationale scene».

atret, mens han selv paatog sig alle pekuniære forpligtelser. Ved sin hjemkomst fra Amerika sommeren 1857 forefandt han herrerne Blytt, Beyer, Bonnevie og Busch som direktører og udbad sig kun at blive optaget som ordinært medlem af bestyrelsen. Men det viste sig snart, at Ole Bull ikke kunde gaa i takt sammen med et kollegium af adstadige og fast bosiddende borgere, for hvem det ikke havde nogen braahast med reformer, mens Ole Bull brændte af iver for at nytte den korte tid, han kunde være hjemme. Tidens pengekrise gjorde bestyrelsen betænkelig overfor alle nye omkostninger, især da theatret havde paadraget sig den anseelige gjæld af 1000 speciedaler, hvorfor de fire herrer bestyrere velvillig havde stillet sig som garantister. Ole Bull erklærede at ville udrede alle omkostninger. Og uden først at meddele de øvrige bestyrere afsked og sørge for at faa en ny bestyrelse, som var enig i hans planer, foretog han uden videre paa egen haand en del forandringer med theatrets indredning og gav endog et par mindre anvisninger paa theaterkassen. Og i fortvilelse over den slappe ledelse afskedigede han paa eget ansvar instruktøren, cand. philos. Herman Laading, som siden 1851 havde havt sceneledelsen sammen med Henrik Ibsen og efter dennes afreise — sommeren 1857 — alene.

Men havde Ole Bull optraadt haandfrit og enevoldsmægtig overfor sine medbestyrere, op-

traadte disse ikke mindre hensynsløst overfor Ole Bull, som dog havde ofret mere end nogen anden for theatret og var villig til at gjøre nye ofre for dets trivsel. De fire bestyrere søgte ikke alene ved et kup at tage alle skuespillerne fra Ole Bull og oprette et nyt theater, men samtidig at drive Ole Bull til økonomisk ruin, for at hindre konkurrense. Paa begge sider viste det sig ogsaa ved denne leilighed, at bergenserne eiede dramatisk raskhed i vendingen og evne til at sætte et livligt skuespil i scene. Tonen i det mundtlige og trykte replik-skifte kan sees af følgende citat fra et anonymt forsvar for de fire bestyrere i «Bergensposten». Bestyrelsen havde besluttet «ikke i farens stund feigt at rømme marken og prisgive theatrets unge lovende kræfter for republikken Oleanas stifters, den norsk-amerikanske spekulants totale administrative udygtighed og chaotiske dramatiske ideer». — Alle vidste, at Ole Bull naarsomhelst kunde tage sin fuldmagt til bestyrelsen tilbage og selv overtage enebestyrelsen af sin eiendom. Men forinden dette skede, havde de fire bestyrere underhaanden formaaet «de fleste og dygtigste» skuespillere til at forlange sin afsked «to maaneder efterat bestyrelsen maatte blive afskediget». Og da Ole Bull indfandt sig i bestyrelsesmødet den 12te november for i høflige ord at meddele bestyrelsen afsked, havde de fire medbestyrere allerede sat mødet og i løbet af et kvarter indvilget skuespillerne afsked, dog med den for-

andring i vilkaarene, at enhver funktionær ved theatret, om han vilde, straks skulde være løst fra sine forpligtelser, naar bestyrelsen blev fjernet». Ved dette theater-kup og ved ovenikjøbet at gjøre en større pantobligation paa theatret forfalden uden de almindelige tre maaneders varsel haabede man at tvinge «den norsk-amerikanske spekulant» til «at rømme byen»¹.

De fleste af skuespillerne sluttede sig foreløbig til planen om et nyt theater, og der udsendtes indbydelse til tegning af bidrag. Men de brede lag af befolkningen holdt med Ole Bull, og ved en koncert, som han gav i theatret søndag den 22de november for at klare theatrets forpligtelser, reiste hele publikum sig for at hilse paa ham, og efter koncertens slutning blev han fem gange fremkaldt, bestroet med blomster og fulgt hjem under orkestermusik «af en utallig skare, som udenfor hans hjem bragte ham et leve»¹. Dagen forud var der telegraferet til «Bergensposten»: «Bjørnson har antaget Bulls tilbud om at være theaterinstruktør.» Og i samme nummer af bladet, hvori dette telegram gjengives, meddeler redaktionen tillige, at tanken om oprettelsen af et midlertidigt theater er opgivet, og at Ole Bull fortsætter det norske theaters virksomhed under en nyvalgt bestyrelse. De fleste af skuespillerne var nu gaaet over til Ole Bull. Ifølge «Bergensposten» var det dog

¹ Knut Geelmuyden i «Bergens Adressecontours Efterretninger», 23de januar 1858.

først dagen efter Bjørnsons ankomst, at d'hr. Nielsen og Prom samt deres koner lod sig overtale til at træde tilbage til theatret, «og det skede alene paa hr. Bjørnsons opfordring, da han efter sigende gjorde det afhængigt af deres beslutning, hvorvidt han vilde tiltræde instruktørposten eller ei». Saaledes endte denne theaterstrid, hvori — som en samtidig kronikør bemærkede — forbogstavet B. havde spillet en fremtrædende rolle. Først Bull alene overfor bestyrelsens fire B'er, Beyer, Blytt, Bonnevie og Busch, indtil det dobbelte B — BB — kom Ole Bull til hjælp og endte striden¹. Men endnu i lang tid var det, som om striden ulmede i asken og af og til sendte op gnister og røg².

At Bjørnson uden spor af forsigtighed tog aabent parti for Ole Bull og paa theatrets stiftelsesdag, den 3dje januar 1858, da «Mellem slagene» opførtes som feststykke, besvarede en

¹ Jfr. L. Dietrichson: Svundne Tider, 1, s. 160.

² Ved en efter Ole Bulls scier følgende konsert i theatret havde hans modstandere forsynet sig med piber, hvoraf dog blot én kom til anvendelse. Bull spillede rolig «Sæterbesøget» tilende, hvorefter han takkede for bifaldsklap og pibning og holdt følgende tale: «Der var engang en mand i London, som vandt en elefant; men manden kom derved rent i knibe; han kunde ikke slippe den paa gaden, det forbød politiet, fordi folk var bange for den; slaa den ihjel havde han ikke hjerte til, han maatte altsaa fode den, saa kostbart det end faldt ham. Mine damer og herrer! Jeg har vundet en saadan elefant, og da jeg ligesom manden i London hverken kan slippe den eller har hjerte til at slaa den ihjel, maa jeg altsaa fo' den!» . . .

fremkaldelse med at udbringe et tre gange tre hurra for Ole Bull i en liden tale, som tog bergenserne med storm, — dette var Bjørnsons første forsyndelse i Bergen. Den anden var den, at han lod theatret indbyde til en maskerade, i form af et bondebryllup i Hardanger, med tableauer af Tidemand og Gude og bagefter dans af de indbudne gjæster (alle var velkomne, hed det i indbydelsen, helst iført norsk bondedragt). Altsaa et maskebal i selve Thalias tempel, og det midt under den store pengekrise, da saa mange af «de bedste familier» havde sorg og bekymring, og da «alle livsfornødenheder er stegne til det dobbelte», som det heder i en artikel i «Bergensposten». Om «den nuværende pengekrise» heder det i en anden artikel (for 10de decbr. 1857) i det samme blad: «Lig vældige bølger rullede budskaberne om de amerikanske handelshuses fald henover Atlanterhavet og slog an mod Europas kyster. . . . Nu ruller bølgeslaget op mod de skandinaviske riger, og allerede høre vi dets brusen og se det taarne sig op for at vælte sig over os med hele sin forstyrrende og tilintetgjørende magt». — Imidlertid beretter en indsender i «Bergensposten» i begyndelsen af januar 1858: «Trods pengekrisen leverer theatret i vinterens løb sin paatænkte store maskerade, idet gulv lægges over tilskuerpladsen; man danser der og i restaurationslokalet.» En senere indsender (21de januar) aabner kampen mod maskeraden og mod Bjørnson ved at fremholde,

at «nordmanden aldeles mangler den vivacitet, uden hvilken maskeraderne blive det rene abespil. . . . Det burde forfatteren af «Synnøve Solbakken» vide». Og man burde «tage i betænkning at deltage i en støiende forlystelse paa en tid, hvor den største del af byens indvaanere tydelig nok bære præg af sorg og ængstelse paa sine ansigter». Indsenderen liker heller ikke tanken med et bondebryllup, hvor han i aanden ser Ole Bull som spillemand og Bjørnson som kjøgemester. «Der er,» skriver den anonyme indsender, «hos de norske bønder i det hele taget saa lidet ideelt, at man neppe burde drage dem og deres liv altfor meget frem for verden. . . . Den bedste revanche, man kunde skaffe den afgangne theaterbestyrelse, er at man nu nedværdiger theatret til en dansebod.» Indsenderen opfordrer tilslut bergenserinder og bergensere til at holde sig borte fra maskeraden.

Bjørnson svarede paa dette anonyme angreb i «Bergensposten» med en artikel i «Bergens Adressecontoirs Efterretninger»: «Som en gammel trompethest, der har staaet en hel vinter og kjedet sig, styrter jeg ud i avisen paa den første klang af hornet, tager geled og ordre og gjør hele kampen med, — o, saa længe De vil. . . . Ak, hvilket liv, det liv i avisen! Myrdet den ene dag, opstanden den anden.» . . . — Overfor dem, som «graver sig ned i pengesækken og græder ned i den», hævder Bjørnson, at «er der nogen mening med kunst og beslegtet

glædes indflydelse i et samfund, saa er det da vel den, at de skal saavidt muligt redde sindet opover de bekymringer for daglig nødtørft, som det ellers gaar under i. Det er paa dette punkt, at kunsten byder religionen hjælp». — Overfor de personlige udfald mod ham selv siger han i en senere artikel spøgende, at «Bergensposten» gav sig for anledningen til at «traktere med bjørneskinke, saa det duftede over hele byen. Med stor fornøjelse! Jeg ved, Bergen har ondt for kjødspiser». — I en anden artikel (muligens af Henrik Krohn eller en anden af de bergenske maalmænd fra den tid) indbyder «Guttorm Kjøgemester» paa Hardangermaal til «Aupudalsbrudlaupet» (saa skulde maskeraden hede) og skjemter med frygten for «den store pingagrisen» (penge-krisen), som var «sloppen laus i Amerika» og nu havde turet omkring i Tyskland og England og sagdes at være kommen til Bergen¹.

Bjørnsons kamp for at faa lov til at holde en munter fest midt under den store handelskrise danner en karakteristisk indledning til hans virksomhed i Bergen. Bjørnson kom til Bergen fuld af livsmod som aldrig før, som — Synnøves og Mellem Slagenes seierrige forfatter. Livet var ham dengang «som skummende champagne», har han selv fortalt. Kort efter ankomsten fejrede han sin temogtyveaarige fødselsdag. Hans

¹ Denne artikel er af J. B. Halvorsen i «Norsk Forf.-Lexikon» tillagt Bjørnson, men er, ifølge B. B., ikke af ham.

hode var fuldt af digterdrømme og dæmrende skikkelser, — allerede i Kjøbenhavn havde han planlagt et par nye historiske dramaer, hvoriblandt «Sigurd Slembe» og fortællinger som «Ørneredet» og «En glad gut». Den livfulde lille skitse om «Bjørnejægeren», hvori han muntert ironiserer over sin egen slyngelalder i guttedagene, havde han kort før afreisen fra hovedstaden skrevet paa anmodning fra Chr. Tønsberg som tekst til et par billeder i «Norske Folkelivsbilleder», ny Række (1858). Her kom Bjørnsons navn for første gang i et sluttet selskab sammen med det samtidige Norges fornemste forfatternavne: Welhaven og A. Munch, Asbjørnsen og Jørgen Moe, Ivar Aasen og Østgaard. Og Bjørnsons bidrag var ustridig et af de allerbedste i bogen.

Ganske vist kom Bjørnson til Bergen, ligesom syv aar tidligere til Kristiania, paa en temmelig ugunstig tid. Den glade «Hansestad» var midlertidig trykket af næringssorger. Forretningsverdenen var for øieblikket stemt i et ganske andet humør end det, Bjørnson og det unge theater havde brug for. Her, som i hovedstaden, blev det hans lod at komme midt op i en modstrøm mod hans egen sindsretning og at kjæmpe sig frem imod strømmen. Som han før havde opponeret mod Kristiania-humøret, med dets kritiske sortsyn, i den første halvdel af 1850-aarene, kom han nu til at opponere mod den trykkede stemning i fallitternes tid i Bergen.

Det er neppe tilfældigt, at det nye verk, som lidt efter lidt modnedes i hans bevidsthed under opholdet i Bergen, var «En glad gut», hvoraf begyndelsen blev skrevet eller ialfald skitseret i 1859 paa Hop ved Bergen. «En glad gut», — det er Bjørnson selv i denne del af hans liv. Eller rettere: det er en skikkelse, som han netop nu havde brug for, og som han uvilkaarlig mandede frem af de lyseste indtryk af bondefolkets natur, til hjælp i kampen mod bedsteborgerne i Bergen. Ogsaa gjennem maskeballet kaldte han paa en maade bondefolket med deres muntreste skikke til hjælp. Og paa denne store maskerade, som for fuldt hus holdtes mod slutningen af februar 1858 i theatret, lykkedes det virkelig at forvandle bekymrede borgere til glade gjæster ved et bondebryllup i Hardanger. Det gik saa godt, at maskeraden blev gjentaget det næste aar.

Øivind-skikkelsen i «En glad gut», hvortil den første spire var lagt under Bjørnsons første lykkelige gennembrud i Kjøbenhavn, voksede dog først frem til fuld klarhed mod slutningen af hans ophold i Bergen, da hans virksomhed ved theatret mere og mere hindredes af en stor del af borgernes ligegyldighed for theatret, — delvis en følge af tidernes tryk. En anden og ældre skikkelse trængte sig foreløbig frem i forgrunden, Arne i «En munter mand», der blev omarbejdet til en ny fortælling væsentlig i løbet af sommeren 1858. Det kan ved første øiekast

forundre, at Bjørnson gjenoptog digtningen om Arne og længselen ud over de høie fjelde i det livlige Bergen, hvorom han senere under sangerfesten i 1863 skrev et storstilet digt, hvori følgende strofe:

«Hoi og liflig som
solskinsdagen kom
stundom af din regn og vindforrevne taage,
steg med store mænd
eller daad igjen
du, naar der var mørkest i vort land.»

Men ved at hensætte sig til tidsforholdene i Bergen mod slutningen af 1850-aarene, under det store økonomiske tilbageslag efter de dristige og sangvinske spekulationer under Krimkrigen, vil man forstaa, at netop i denne tid kan Bergens skyhimmel ofte have sænket sig trykkende lavt og de berømte «syv fjelde» have fortonet sig som en stængende mur. Her og i den endda mere fjeldomsluttede Eikisdal i Romsdalen kunde den nye fortælling om Arne og sangen «Over de høie fjelde» vokse frem, foreløbig til fortrængsel for «En glad gut». Netop fra disse aar stammer vel ogsaa det indtryk af Bergens natur, som han senere oplevede paany, da han skrev «Fiskerjenten»: «Det første indtryk af byen,» heder det i denne fortælling, «var et sterkt natur-indtryk. Hun (Fiskerjenten) kunde ikke komme fra den følelse, at fjeldet stod saa nær ind paa hende, at hun maatte tage sig iagt. Hun folte tyngsel, hver gang hun løftede øiet, og saa atter

en drift til at strække haanden ud og banke paa. Undertiden igjen var det, som ingen udgang mere gaves. Solforladt og mørk stod fjeldet der. Skyerne hang tæt nedpaa eller jagede derover; vind og regn i uophørligt skifte; fra fjeldet kom det, — fjeldet slap det ud over byen.» «Men» — tilføies der — «over mængden af mennesker rundt om hende var der ingen tyngsel.»

Mod slutningen af 1850-aarene var der dog kanske af og til nogen tyngsel ogsaa over menneskene. Men selvfølgelig var der ogsaa, især blandt ungdommen, en voksende trang til at ryste graaveirs-stemningen af sig. Og for denne længsel kom Bjørnson lidt efter lidt til at staa som en fører og befrier. Bergen var, trods den store handelskrise og dens efterveer, den første norske by, hvor hans lyse og modige humør fandt gjenklang. Her oplevede han for første gang i sit hjemland det samme, som han havde oplevet i Kjøbenhavn i begyndelsen af 1857: at nye evner ligesom knopper udfoldede sig ved at ombølges af en varmere luftstrøm. Bjørnson har altid havt en egen evne til at drage til sig forsterkning fra alt, hvad der kunde være ham til hjælp i det omgivende milieu. Der kan saaledes neppe være nogen tvil om, at han til Øivinds sange i «En glad gut» og i det hele til udformningen af denne lyseste repræsentant for norsk ungdom i sine fortællinger har laant stof ikke alene fra sig selv og norsk bondeungdom, men ogsaa fra den bergenske ungdom. Især som

han lærte denne at kjende mod slutten af sit ophold i Bergen, i løbet af vaaren 1859, da der under det berømte storthingsvalg viste sig et sterkt omslag i luften efter handelskrisens graaveir, og da Bjørnson selv oplevede sit første store lyriske vaarbrud og sin ilddaab som taler. Først fra den tid, da han følte sig baaret oppe af den bergenske ungdoms begeistring, som tidligere alene Ole Bull, blev han istand til at udløse Øivind-skikkelsen i «En glad gut». Vil man overskue Bjørnsens udvikling i Bergen som i et glimt, er det nok at erindre, at han den første sommer begyndte med at omforme Arne, som føler sig indestængt og længes ud over de høje fjelde, og at han i den følgende vaar og sommer, kort før han forlod Bergen, skrev den første udgave af de to digte: «Der ligger et land mod den evige sne» og «Ja vi elsker dette landet».

Mod dette højdepunkt var det Bjørnson arbejdede sig op under sit ophold i Bergen. Det var lyrikeren Bjørnson, som fik sin første udfoldelse i denne lyriske by. Han var kommen til Bergen som Ny-Norges første fortæller og sagastilens fornyer; han forlod Bergen som det nye Norges mest betagende taler og to nye fædrelands-sanges digter. Saa langt var han visselig ikke naaet i løbet af halvandet aar uden hjælp fra Bergens ungdom og de unge gamle, hvoriblandt rektor Holmboe, Wergelands ven, og uden kampen mod det mismod, hvorpaa han hvæssede sit eget freidige humør.

Den bergenske ungdoms sympathi vandt han vel ikke mindst ved det hjertelag, han viste i sit forsvar for Ole Bull paa en tid, da lykken havde forladt ham. Ole Bull havde vistnok foreløbig seiret ved theatret, men hos publikum var der to modsatte meninger om ham, som mødtes i et kompromis: «Ole Bull var stor som kunstner, men ikke som menneske.» Bjørnson rykkede ud med en artikel, hvori han paa én gang forklarede og paa en mild maade bebreidede bergenserne dette forræderi. «De vilde,» skriver Bjørnson, «saa gjerne faa lov til at holde af ham; thi de var vant til det fra barn af, — fra de fulgte ham den 17de mai og holdt ham i kappen; de havde lidt med ham og for ham, da han var saa længe borte, vilde gjerne være glade nu, da han stod der igjen og var akkurat den samme. Men nogen havde sagt, at det ikke var rigtigt at holde af ham . . . og saa solgte de lidt af ham til hans fiender, for at faa beholde resten: i hasten lagde de ikke merke til, hvad de solgte; de solgte mennesket for at faa beholde kunstneren, de solgte haanden, som førte buen, for at faa beholde buen¹.»

Under denne avis-strid havde Ole Bulls og Bjørnsens modstandere for en del havt sit tilhold i byens hovedblad «Bergensposten», mens Bjørnson havde sendt sine indlæg til «Bergens Adressecontoirs Efterretninger», som væsentlig var

¹ Hele opsatsen er trykt i Bjørnsens artikler og taler, I, s. 152 ff.

et avertissementsblad. Men netop den kampstilling, hvori han straks fra første færd af var kommen overfor ledende kredse i byen, gjorde det til en taktisk nødvendighed for ham at sikre sig en fast position i et udbredt presseorgan. Efter et aars ophold i Bergen overtog Bjørnson, sammen med den tidligere redaktør, adjunkt Henrichsen, redaktionen af selve «Bergensposten». Det beskedne honorar af 9 spd. (36 kroner) maa-neden kom vel med nu, da han netop havde giftet sig, som tillæg til de 600 spd. (2400 kr.), han havde ved theatret, foruden fri bolig. Det er let at se, hvorledes en stor del af de ydre og indre begivenheder i Bjørnsons liv kjæder sig sammen, ud fra den første kamp for Ole Bull og for maskeraden som udgangspunkt. Mødt med angreb havde han sat sig fast i en god forsvarsstilling i pressen. Og fra denne position, hvor han fik plads netop før indtrædelsen i et nyt valgaar (1859), laa det fristende nær at lede en valgkamp, hvor de af næringslivet optagne bedste-borgeres repræsentanter paa stortinget skulde vige pladsen for en ny repræsentation.

Dette, at Bjørnson ved siden af sin utrættelige virksomhed ved theatret ogsaa deltog med den største iver og kampglæde i nærsagt alle dagens stridigheder i Bergen — fra striden om Ole Bull og om botemidler mod pengekrisen til spørgsmaalet om begunstigelsen af tyske musikere og om hensigtsmæssigheden af en — ufuldendt — brønd ved pleiestiftelsen! —, denne allesteds-

nærværende virksomhed havde dog vistnok sin hoved-aarsag i den samme overflod paa kraft, som vi har seet beviser paa fra den sommer, da «Synnøve» og «Halte-Hulda» blev fuldført. «Gode evner maa have noget at bestille,» havde han selv skrevet om helten i sin første fortælling, «Aunun». «Ellers virker de ødelæggende.» Til næsten alle tider i Bjørnsons liv har hans brusede livskraft, som den indestængte damp, søgt afløb til alle sider, — drevet frem et helt mennesketog ad nye benveie, men ogsaa løftet mange smaa boblende ventiler som udvei for spilddamp. For en saa virkelysten natur var det ikke nok at skrive «Om fallitterne i Bergen» og «Theatret i Kristiania»; om «Mellemrigslov-forslaget» og «Om vore theatres elskere»; at være theaterdirektør og redaktør og digter og ung og lykkelig ægtemand tillige; eller at forsvare Ole Bull mod bedsteborgerne i Bergen og snart efter Henrik Ibsen mod Kristiania-kritiken. Det var altfor liden beskæftigelse for ham at instruere paa én gang theatrets skuespillere og tilskuere. Disse sidste — altsaa selve publikum — faar i en af Bjørnsons artikler for 1859 — umiddelbart før han tog fat paa den store valgkamp — en ganske ordentlig overhaling, fordi de ved en førsteopførelse af «Hakon Jarl» «sad og gjorde kulde», saa at de unge skuespillere tabte modet og spillede langt daarligere end paa prøven. «Noget feigere end et stort publikum er der, som bekjendt, ikke til paa jorden», tilføier Bjørnson;

«ellers havde der ikke levet saa mange despoter, ei heller havde jorden havt saa mange kongemordere behov. Jeg saa mig om efter en eneste mand af autoritet og mod, at han kunde redde os; thi hvad et eneste bifaldsraab havde virket, havde her været hverken mere eller mindre end sikkert og værdigt spil, stykket fra ende til anden. Det hele stod og skalv i dette tilblivelsens moment, over hvilket publikum kan sige: lev eller dø. Og bifaldet kom ikke»

Til trods for den ikke ganske lemfældige maade, hvorpaa han ved denne leilighed tog publikum i kraven og rystede det, og til trods for at han i sin avis-polemik undertiden ved sin heftighed rendte sig fast, — han maa dog alligevel i det store og hele have vundet bergenserne hjerter; thi det var dog denne samme seksogtyveaarige «student Bjørnson», som kort efter den nævnte artikel «vendte valgene» for Bergens by i det politisk banebrydende aar 1859. Og det var i den samme vaar og forsommer, at han udfoldede sig paa én gang som en stor politisk agitator og folketaler og som en stor lyrisk digter. «Digter-politiker» Bjørnson fødtes, kan man sige, i dette aar.

Efter denne udsigt over Bjørnsons udviklingsgang i Bergen skal vi se lidt nærmere paa enkelte sider af hans virksomhed i dette frugtbare afsnit af hans liv. Først hans virksomhed som theaterchef og scene-instruktør.

Den myndige unge kritiker fra landets

ledende oppositionsblad («Morgenbladet») og føreren for oppositionen mod den danske scene i hovedstaden stod nu selv som anfører for en ægte norsk theater-trup. Bjørnson har fortalt, at da han første gang stod oppe paa scenen og saa kulisserne bevæge sig paa hans vink, kjendte hans stolthed ingen grænser. Han kom utvilsomt til Bergen med den plan ud fra denne by som udgangspunkt at begynde den norske scenekunsts erobring af Norges land. Det var uden tvil denne tanke, som var sjælen i hans utrættelige arbejde med de unge skuespillere. Under alle hindringer og skuffelser var det dette store maal, som holdt hans mod og hans arbejds-humør oppe. Arbeidet for en norsk scene-kunst var et nødvendigt led i vor nationale selvstændigheds-kamp.

Bergens norske scene havde netop mistet sin største begavelse ved Johannes Bruns overflytning til Christiania theater. Men Bjørnsons lille trup talte dog endnu dygtige, tildels fremragende skuespillere, som Jacob Prom, Georg Krohn, Andreas Isachen, P. Nielsen og af damer bl. a. jomfruerne Parelus og Sullustad, som han allerede kjendte fra hovedstaden. Om Bjørnsons første virksomhed som theaterchef og instruktør kan man danne sig en forestilling ved at læse nogle af hans opsatser om theaterkunst i «Bergensposten», især de fire artikler «Om opførelsen af Oehlenschlägers tragødier» (25de jan. — 15de febr. 1859) og et senere stykke (uden

overskrift) om de norske theatres elskere (24de mai 1859). Hvad han især lagde an paa, var udviklingen af det dannede norske bymaal til et landsgyldigt dramatisk udtryksmiddel. I det hele taget udviklingen af en norsk deklamation, en norsk fremsigelsens kunst. Paa dette omraade har Bjørnson været en banebryder. Det kan være af interesse at erindre, at det var i kampen og kappestriden med den danske udtale og den høit udviklede danske scenekunst, at Bjørnson begyndte sin lange og glimrende løbebane som oplæser. Næsten uvilkaarlig havde han begyndt felttoget i selve Kjøbenhavn, hvor han i løbet af vinteren 1856—57 blandt venner og kamerater foredrog de norske stykker, han kunde finde: optrin af Snorre, Asbjørnsen- og Moe'ske folkeeventyr og endog folkeviser af Landstads samling, foruden sit eget drama «Mellem slagene» (jfr. ovenfor II, 146). I Bergen foredrog han kort efter sin ankomst i en selskabelig klub sit nye stykke, «Halte-Hulda», som da var antaget til opførelse paa Christiania theater. Først senere, i Kristiania, begyndte Bjørnson sine offentlige foredrag og oplæsninger. Og han var da, saavidt vides, den første, som gjengav norske folkeeventyr i offentlig oplæsning og derved bidrog til at aabne folks øine for denne folkedignings dramatiske værdi, i Asbjørnsens og Moes klassiske sprogform. Eksemplet blev fulgt af store skuespillere som Johannes Brun, Henrik Klausen og andre.

Allerede før turen til Kjøbenhavn havde Bjørnson paa en maade begyndt sin virksomhed som instruktør og sit studium af norsk foredrag, nemlig i sine theaterkritiker. Af enkelte udtalelser i disse avis-artikler fra midten af 1850-aarene vil man kunne danne sig et indtryk af det kraftige og farverige sprog, hvori Bjørnson instruerede de unge norske skuespillere. I en kritik i «Aftenbladet» for 26de februar 1855 harcellerer han en af de unge skuespillere ved det norske theater i hovedstaden, hr. Døvle, øiensynlig en elev af overlærer Knud Knudsen, som var en af dette theaters stiftere. Til den maade, hvorpaa Døvle udtalte et ord som «kyskhed» paa ægte norsk, efter Knudsens forskrift, bemærker Bjørnson, «at folk finder sig nu i, at man siger «kjyskhed», fordi man fortæller dem, at det er ret; men man finder sig aldrig i, at denne «y» og denne «e» faar en længde, og «s»'en et plask, et hvislebad, og «t»'en overalt, hvor den ender ordet, et slæb og en lang eftersmag, som altsammen uvilkaarlig giver begreb om, at det hele ord er gjennetrukket af fed olje. Sproget maa behandles lidt net, lidt skjønt, aldenstund scenen er det tempel, hvori dets ideal opstilles og dyrkes af den brogede mængde».

Ogsaa i en af artiklerne «Om opførelsen af Oehlenschlägers tragødier» fra begyndelsen af 1859 forekommer der et lidet sidehug til Bjørnsons senere ven og forbundsfælle overlærer

Knudsens noget stive og doktrinære gennemførelse af de haarde norske konsonanter (k, p, t). «Norsk deklamation,» siger Bjørnson, «er for de fleste en utænkt ting, for nogle en ting, som de haarde konsonanter skal afgjøre.» — I modsætning hertil lagde Bjørnson som theater-instruktør øiensynlig hovedvekten paa norsk tonefald, foredrag og klangpræg. Netop paa dette punkt havde det norske sprog, ogsaa det dannede bymaal, utvilsomt et fortrin i klangskjønhed og kraft fremfor det danske talesprog, — et fortrin, som for de unge norske skuespillere kom vel med i kappestriden med de ypperlige danske skuespillere og deres høit udviklede kunst. Ved at benytte og udvikle dette formon kunde de unge bergenske skuespillere under Bjørnsons ledelse nære det dristige haab, at selve Oehlenschlägers repliker, fremsagt med norsk foredrag, skulde vinde ny tragisk høihed og kraft.

Det morsomste ved den store artikel-række «Om opførelsen af Oehlenschlägers tragødier» er dette, at den unge norske digter og theaterchef søger at belære ogsaa Danmark om, hvorledes den danske scenes tragiske hovedverker skal opføres. Bjørnsons adkomst til paa dette omraade at optræde som veileder laa ikke alene i hans medfødte begavelse som dramatisk digter og scenisk instruktør, men ogsaa i hans barndoms kjærlighed til Oehlenschläger. Artikelrækken indeholder et varmt forsvar for Oehlen-

schläger og et forsøg paa at vise, hvorledes hans tragedier paany skal kunne gjøre lykke.

Intet er vel mere karakteristisk for Bjørnson som en fører i den nationale selvstændighedskamp end hans forhold til dansk litteratur og de danske skuespillere i Norge. Vi har tidligere nævnt hans beundrende dom om sceniske kunstnere som Christian Jørgensen og Vilhelm Wiehe. Allerede i det første aar efter Bjørnsons ankomst til Bergen modtog Bergens theater den sidstnævnte danske skuespiller, Vilhelm Wiehe, tilligemed Wolf og dennes norske hustru, Lucie Wolf, født Johannesen, som velkomne gjæster, i juli 1858. Og Bjørnson benyttede straks sin chef-stilling til at opføre en tragedie af Oehlenschläger, «Dronning Margareta», hvortil senere kom «Hakon Jarl», foruden en planlagt opførelse af «Correggio».

«Det bliver mere og mere almindeligt at rive ned paa Oehlenschläger.» skriver Bjørnson i den nævnte artikel-række. Især to ting bebreidede man denne digter: at han mangled komisk evne, og at hans fremstilling af den nordiske oldtid var uhistorisk og usand. Overfor den førstnævnte anke paaviser Bjørnson, at Oehlenschläger i det mindste havde tegnet én gruppe af komiske skikkelser med mesterskab, nemlig spidsborgerlighed i forhold til kunsten og fantasilivet. Saaledes i «Sankthans-Aftenspil» og i «Aladdin», hvor Oehlenschläger «i Morgiane har digtet en figur, som i komisk kraft

staar nær Holberg, om ikke ganske ved siden». Eller Battista i tragedien om Correggio. «Hvor spidsborgerligheden stillede sig saa, at den stod ansigt til ansigt med konsten, der greb Oehlen-schläger den saa sikkert, saa fuldt ud leende, at den maatte sætte komiske ansigter af harme.»

Af endnu større interesse er Bjørnsons for-svar for det historisk ukorrekte ved Oehlen-schlägers fremstilling af sagatiden. Vi har oven-for (II s. 239) seet, at Bjørnsons ivrigste danske beundrer, Clemens Petersen, «Fædrelandet»s talentfulde kritiker, havde rost Bjørnsons «Halte-Hulda» paa Oehlen-schlägers bekostning som en langt mere historisk sand skildring af sagatiden. Dette var i løbet af sommeren 1858. I artiklerne om Oehlen-schläger fra begyndelsen af det følgende aar tager Bjørnson paa dette punkt afstand fra sin gode danske ven. «Der er dog til syvende og sidst ikke dette, som afgjør hans digtnings værd, om han har malet netop vore forfædre eller ei; men dette: om han har malet ideale mennesker [vi vilde nutildags kanske heller sige: store mennesker]. Det er — tilføier Bjørnson — min overbevisning, at senere tiders sværmeri for at se de gamles skospænder paa scenen og saa at sige høre dem harke, er den stiveste prosas daguerreotyp-lyst; at den digter, som vil lyde disse fordringer, gaar prosaens ærin-der. . .» Bjørnson hævder, ligesom ogsaa Henrik Ibsen i en af sine avisartikler i «Illustreret Nyhedsblad», at om denne eller hin figur i et

historisk drama ikke i alle stykker er historisk, er og blir en underordnet sag. Begge de to store norske dramatikere har paa dette punkt den modsatte opfatning af Hermann Hettner, hvis berømte bog «Das moderne Drama» de begge havde læst. Og dobbelt interesse faar de to norske digteres hævden af det historiske dramas frihed i forhold til den historiske viden- skab, naar vi lægger mærke til, at Ibsen hævdede denne frihed til forsvar for et stykke af Andreas Munch og Bjørnson til forsvar for Oehlenschläger, — altsaa begge til forsvar for ældre dramatikere, som de selv var ifærd med at afløse.

Dette storsind kommer begge det norske saga-dramas digtere tilgode overfor en senere tids kritik, som har havt let ved at paavise, at ogsaa Bjørnsens og Ibsens billede af den gamle tid i mange stykker er uhistorisk. En fremragende dansk kritiker, Dr. Valdemar Vedel, har endog hævdet, at «trods den ydre fremgang i historisk kolorit var i virkeligheden Ibsens «Kongsemnerne» endnu tre gange saa uhistorisk som Oehlenschlägers «Hakon Jarl»; de Ibsenske tanker lagte i munden paa de gamle høvdinger og klærke var naturligvis langt umuligere end de Oehlenschlägerske paa ladejarlens tunge». — Selv om der herom kan strides, — sikkert er det, at baade Ibsen og Bjørnson i sin tid havde ret i sit ridderlige forsvar for sine forgjængere, og at historien nu vil regne dem

det tilgode paa dommens dag. Begge de store dramatikere havde ud fra sin egen erfaring — i modsætning til theoretikere som Hettner — en følelse af, at den historiske digter ikke kan undgaa til en viss grad at lege frit med historiens drivkræfter, — ganske som Bjørnson i sine bondefortællinger uvilkaarlig lod nutidens menneskekræfter vokse frit og udfolde sig videre i sin bevidsthed. Den historiske digtnings trylleri ligger jo i dette, at et stykke historie sættes igang paany. Fortidens muligheder og kræfter, historiens indre hjulverk, begynder atter at røre sig. De historiske personer blir atter levende, altsaa mulighedsrige, istand til at udvikle sig i nogen grad forskjellig, eftersom vilkaarene forandres. At denne forvandling fra noget dødt til noget levende ikke kan gaa for sig uden misvisning, ser vi stadig ikke blot hos digterne, men endog hos den historiske videnskabs mestere, naar det lykkes dem at udføre det kunstneriske arbeide: at gjøre fortidens mennesker levende. Det kan alene ske ved at omplante dem i et nutids-menneskes bevidsthed, altsaa i et nyt historisk milieu, hvor en del af fortidens kræfter vokser op paany, rendyrket i forenkling, og uvilkaarlig tager farve af det nye voksested.

Hver ny tid og hver ny historisk digter faar uvilkaarlig de sider af fortidens liv til at vokse frem, som de selv har brug for. Ogsaa dette

synspunkt kan man se at Bjørnson havde øie for i sit forsvar for Oehlenschläger. Denne digter, siger Bjørnson, «har i sine bedste tragødier ikke løftet paa nogen figur, som ikke har den rette betingelse i hans egen karakter og derifra skaber sig selv, saadan som det gaar til, naar man i sandhed digter». — Denne udtalelse stemmer med nogle af Ibsens senere ytringer om sin egen kunst, og med den nyeste tids literatur-psykologi (man kan sammenligne med Dr. Vilhelm Andersens store verk om Oehlenschläger). Og den viser, at det ikke var for intet, at Bjørnson havde begyndt sin literære løbebane som kritiker. Af alle hans literaturartikler tilsammen, lige fra den første i 1854, kan vi se, at det har været stof i ham til en psykologisk kritiker af rang; og at han med al sin umiddelbarhed har havt en sjelden evne til at tænke klart over sin kunst.

Hvad Bjørnson beundrer og elsker hos Oehlenschläger er dette, at han har gjort store tiders mennesker levende i vor bevidsthed. «Trods overdrivelsen, sentimentaliteten har ingen naaet saa høit som han i beskuelen af de gamle helte. Han har dem vel ikke altid dramatisk nærværende; men han har dem som Karl den tolvte over den sovende Tordenskjolds hoved: blege, høie, med bart hoved henne i den ildrøde aftenluft» . . . — «Hvem af os tor benegte, at Oehlenschläger er den, som nærmest af alle har lært os om vore forfædre, lært os

saaledes at vi siden er stormet ud over al historie efter mere belærelse? . . . Sagaen havde været min første morskabslæsning, og igjennem flere aar min eneste; og dog var Oehlenschläger straks, og gjennem alle aar, lige til de fire-fem sidste, mit fulde store udtryk for alt, som sagaen gjemte», — lige siden den dag, da Bjørnson havde læst et lidet stykke af «Hakon Jarl» høit paa skolen, «bleg af begeistring».

Den unge forkjæmper for et norsk drama vilde ikke afsætte Oehlenschläger og den danske guldalders digtning. Han vilde bygge videre paa dens grundlag, ligesom paa norsk og europæisk forarbeide. Af og til kunde vel ogsaa Bjørnson give Oehlenschläger et lidet hieb, som naar han i en kritik fra 1855 havde sagt, at «Oehlenschlägers stykker er et eneste stort deklamations-numer». Eller naar han i en artikel fra 1858 udtaler, «at den danske scenes repertoire, nemlig den Scribe'ske komedie, den danske vaudeville og den Oehlenschlägerske tragedie, — alt dette er nu gammelt og har gjort sin forretning» . . . «Den Oehlenschlägerske tragedie vil altid komme til at staa; men som de store veivisere, der rager op over sneen. Vi vil spille dem en gang imellem for at merke os, hvor vi dengang stod.» — Men da «Aftenbladet's» unge, talentfulde kritiker, Hans Bordevik, efter en opførelse af «Correggio» paa Christiania theater havde udtalt, at Oehlenschläger ikke længer lod sig spille, — da var det, at

Bjørnson blev harm og rykkede ud til forsvar for den nyere danske literaturs hoved-digter. Bjørnson nøier sig ikke med at spaa, at hans digtning «engang vil naa op til en retfærdigere bedømmelse». Han er allerede ifærd med praktisk at bevise, at netop den unge norske scene-kunst kan give Oehlenschläger nyt liv paa scenen. Men for at komme til sin fulde ret, maa hans tragedier beskjæres. De steder, hvor digteren «lader karakteren lobe lyrisk væk», mens «handlingen staar stille», maa udelades. Al deklamation, som ikke «taler ud af selve situationen», maa fjernes. Og i det sceniske foredrag maa skuespillerne bryde med den traditionelle bombast og forsøge at spille de tragiske heiteroller «med større karakteristik og mindre skrig». «De gamle tragikere har engang skreget saa høit, at skriget gjalder igjen den dag i dag og lokker hver ny fremstiller til at forskrige sig, uden at han kan overdøve ljomene af det gamle.» I modsætning til denne romantiske bombast «søger nutidens trang efter livet i beskednere, sandere, mere jordbundne afbildninger».

Hidtil har man i Norge, siger Bjørnson, kritikløst optaget de danske regler, som i norsk mund fører lige ind i affektationen.» — Vil man søge efter «en norsk pathos-hygning» eller et norsk udtryk for den tragiske lidenskab, gjælder det ikke at forsøge at skrige hoiere end de danske, men at «ombytte skriget med en mere

intens farvning af vilje og beslutning, saa at altsaa ikke stemmens styrke, men dens særegne anvendelse løfter tilskueren op til den ideale synshøide».

Björnson tilføier, at i de to tragedier af Oehlenschläger, som han nylig havde opført, «var tonen næsten overalt saa nordisk grei, at vi kunde oversætte frisk væk fra dansk til norsk, og for os fik det straks en smigrende klang, en uventet sandhed, saa vi mangen gang sagde mellem os, at ædruelig norsk opfattet faar Oehlenschläger en gjenfødning paa vore scener». Og «det mest forbausende var, at publikum fik med engang skuespillere, som det ikke vidste af, at det havde havt (jomfru Siewers, Hans Brun). Jeg er viss paa, at det overalt vil gaa til paa samme maade, at man ikke ved, hvad man har, før en befriende form kan bydes deres væsen, som det ligger i bugt og knude; men befriende er ene den form, som er hjemlig».

Hans Brun, som gamle Ørnulf i «Hærmændene», var ikke den eneste af skuespillerne, hos hvem Björnsons instruktion fremlokkede uanede evner. Endnu mere gjaldt dette den bergenske scenes største kraft, Jacob Prom, som af Björnson blev flyttet over fra de komiske til de tragiske roller. Man kan af Björnsons avis-artikler se, at hans meget omtalte nye «system» bestod i at søge efter opgaver, hvorpaa hver enkelt skuespiller kunde vokse. Ogsaa med hensyn

til den norske udtale og det norske foredrag eller den nye «pathos-bygning», bestod systemet «ikke i noget, som paa forhaand er færdigt, og som gives hver enkelt ind i større og mindre portioner: men systemet bestaar i, hvergang en tager gal node, det vil sige en udenadlært, da at gjøre anskrig. Saa maa man faa ham til at høre bedre efter i sig selv, og ofte kan man fange det for ham naturlige, før han selv kan gjøre det». («Bergensposten», 7de juni 1859). Bjørnson gik nemlig ud fra, at der i hver nordmand, ogsaa hver bymand, trods al dansk dannelsen, bodde en mand med norsk øre og sproginstinkt, som kunde øves op til at lytte efter inde i sig selv. Ellers», siger Bjørnson, var jo det hele fornorskelsesvæsen en uhyre volds-gjerning, ti gange værre end den, de danske i sin tid øvede. Deres voldelige indførelse af dansk var dog blot at beseire ligegyldigheden og ubevidstheden; men dette var at ville tvinge dannelsen og smagen.» «Nei, man maa gaa ud ifra, at der er en norsk mand i hver dannet nordmand, og at det blot kommer an paa at faa denne til at tale . . . «Heraf følger, at hele vort fornorskelsessystem er en fri individualitetsgjerning.»

Bjørnsons evne til som theater-instruktør at individualisere, eller til at sætte sig paa hver enkelt skuespillers plads, — den samme evne, han ogsaa havde som digter, — kom især til glimrende anvendelse, hvor det gjaldt elsker-

roller. For Bjørnson stod allerede i hans studenter-aar kjærligheden som «hele verdens løftekraft». I dramaets aandelige kampleg, som i selve virkelighedens kampe, var det kjærligheden, som «løste egenkjærlighedens mangehaande knuder». Derfor stod det for den unge Bjørnson, som om det ikke mindst beroede paa udførelsen af elsker-rollerne, hvorvidt de norske skuespillere skulde kunne kappes med de danske og bære frem det nye drama, — det skuespil, som skulde løfte paa tilværelsens dybeste gaader; til eksempel spørgsmaalet om det ondes oprindelse eller opstaaen i et menneske, som hos Halte-Hulda og Eyolf Finsson.

Det mest levende indtryk af Bjørnson som theaterchef i hans ungdoms vaar faar man kanske ved at læse den artikel («Bergensposten», 24de mai 1859), hvori han holder en munter mønstring over alle de tre theatres skuespillere i elsker-faget. Han paaviser, hvorledes alle de norskfødte skuespillere tilsammen vil kunne gjen-give alle optænkelige nuancer af kjærlighed, fra den tragiske elsker til de forskjellige former af den komiske: nemlig «den keitede elsker», «den hidsige og øieblikkelig fornærmede», «den elskende og elskværdige galning», «den franske lystspil-elsker, livstræt og blaseret med hvide hansker og talende i bons mots og med spidser», lige til «stenningselskeren», som «forvandler en replik til et lidet lyrisk digt» — alle disse elskere, hvoraf enkelte igjen har flere nuancer, «kan blot delvis

besattes af det danske theater i Kristiania», siger Bjørnson. «De norske theatre eier derimod, som paa vist, repræsentanter for enhver nuance.» I disse ord og i hele denne opsats har vi Bjørnson i Bergen, som i et øiebliksfotografi. Han selv var bleven en lykkelig elsker, som vi snart skal se. Den unge nygifte ægte mand var det, som aldrig blev træt af at instudere og levendegjøre kjærligheden i alle dens farver og afskygninger. Gjennem kjærligheden skulde selve livskampens knuder opløses. Gjennem kjærlighedens levende fremstilling paa theatret skulde norske skuespillere erobre alle Norges scener!

Under sin virksomhed ved den nationale scene i Bergen havde Bjørnson for det første den vanskelighed at kjæmpe med, at der endnu næsten ikke gaves nogen ny-norsk dramatisk litteratur. Snorre og folkeviserne og eventyrene kunde jo ikke opføres paa scenen. «Mellem slagene» og «Hærmændene paa Helgeland», begge disse nye stykker blev under Bjørnsøns ledelse opført med stort bifald, ligesom Andreas Munchs nyeste drama «Lord William Russel». Af ældre norsk dramatisk litteratur: Wessels «Kjærlighed uden strømper» og Holbergs «Den politiske kandestøber». Af franske stykker instunderedes tre stykker af Scribe samt den af P. L. Møller sterkt anbefalede Theodore Barrièrers satiriske komedie «Skikkelige folk» (Faux Bonshommes, fra 1856), — ifølge «Bergensposten»

«det vanskeligste stykke, som er gaaet over Bergens scene». Dertil kom to tragedier af Oehlenschläger og et drama af Hauch samt «Bagtalsens skole» af Sheridan. I løbet af en eneste sæson iscenesatte Bjørnson ikke mindre end 25 nye stykker. Men af hans avisartikler kan vi se, at hvad han egentlig længtes efter at opføre, var verdenslitteraturens mestere, særlig Shakespeare og Goethe. Han klager over, at de nuværende scener «maa lade verdens mester-
 verker til alle sider ligge efter. Hvor er nu de skuespillere, som kan spille os Shakespeare, saaledes at ikke et ord falder til jorden? Hvem er de, som kan spille os Goethe? Molière vil jeg ikke engang tale om. Men hvor er blot de, som kan spille os med personlighedens væld Schiller og Oehlenschläger?» («Bergensposten», 28—3—1858). «Naar man i vore dage taler om at spille Shakespeare, korsrer folk sig; at opføre en tragedie er i manges begreb at løfte paa de stene, Halvs kjæmper havde til styrkeprøve.» Bjørnson spør: «Skal vi frasige os det bedste, det høieste, det skjønneste i skuespillet? Skal vi give vore skuespillere det bedste at stræbe til? Eller skal vi glemme, hvad skuespillet en gang gik ud fra i hin græske stad og . . . lade det fortabe sig mere og mere i livets smuds?» («Bergensposten», 15—3—1859). Disse ord viser, at den norske scenes grundlæggere havde de samme vanskeligheder at kæmpe med, som vi endnu kæmper med den dag i dag.

Publikum foretrak lettere komedier og farcer og vilde nødigt se sørgespil. Allerede i en af sine første kritikere, fra 1854, havde Bjørnson beklæmpet smagen for vaudeviller og farcer og spottet det norske theaters «fjælebodsløier» og «det Erik-Bøgh'ske kommerce-hus» og den tyske farces «opløbne fantasi-bengler». Han havde klaget over den sjældne opførelse af sørgespil og hævdet, at «ensidig fortsat karrikatur og farceskue borttager udsigten til det høie, det ideelle, undergraver den moralske medfølelse og med denne den etiske bund, hvorpaa al kunstsans hviler» («Krydseren», 25—2—1854). — Betegnende for tilstanden endog i hovedstaden henimod slutningen af 1850-aarene er det, at Henrik Ibsen som leder af det norske theater i Kristiania saa sig nødt til væsentlig at opføre farcer, — stadig nye, i rask afveksling. Der er neppe noget, som giver en bedre forestilling om de vanskeligheder, som forsinkede udviklingen af det ny-norske drama. Efterat Bjørnson og Ibsen havde skrevet sine første saga-dramer, gik der flere aar hen, hvori de ikke blev færdig med noget nyt skuespil. Hele fire aar (1858—62) ligger mellem Ibsens «Hærmændene» og hans næste stykke. «Kjærlighedens komedie». Tre aar mellem Bjørnsons «Halte-Hulda» og «Kong Sverre». Og det uagtet Bjørnson kort efter sin ankomst til Bergen tillidsfuldt havde talt om «det nye drama, som stormer ind paa os fra alle kanter», og leveret

et stolt program for det nye psykologiske problem-drama, som skulde beskæftige sig med «tilværelsens store gaader». Disse ord var skrevet i marts 1858, da Bjørnson trodde at se «morgenbrydningen af den nye dag».

I det følgende aar, 1859, ser han adskillig mindre lyst paa udsigterne for det nye skuespil. Paa opførelsen af Ibsens «Hærmændene» havde han lagt et stort arbeide. Opførelsen var i høj grad vellykket, og stykket blev modtaget med sterkt bifald. Men allerede ved den anden opførelse gik stykket for tyndt hus. Det viste sig, at Bergen, som dengang var «en afsidesliggende provinsby med 25 000 mennesker» (for at laane theater-historikeren T. Blanes ord), var for liden en by til alene at brødføde en national scene. Trods Bjørnsons og hans skuespilleres utrættelige energi havde det norske theater i Bergen vanskelig for at slaa sig igjennem. Tidens interesser, ialfald inden de mere velhavende klasser, var bortvendt i retning af den økonomiske ærgjerrighed. Selv Ole Bull i sin glanstid, dengang da han satte den nye scene i gang i 1850, havde blot i begyndelsen trukket fuldt hus, men tilslut spillet for næsten tomme bænke, som Magdalena Thoresen fortæller i sine erindringer¹. Endnu langt vanskeligere var forholdene blevet efter den store handelskrise. Bjørnson skriver i «Bergensposten» (8de marts 1859):

¹ Nordahl Rolfsens «Norge» for 1895.

«Her har den hele vinter været ødslet med flid og talent for halvt, kvart, ottendedels og mindre hus, skuespillere og bestyrelse taber modet, og endda betænker man sig paa at søge forbund med Trondhjem? Bergen og Trondhjem skal slaa sig sammen om kunstforening som theater Bergens theater er den rette norske theater-skole, og da skal den ikke staa under Bergens ensidige indflydelse.»

Af denne artikel ser vi, at Bjørnson havde et klart øie for vanskelighederne ved at underholde et norsk theater udenfor hovedstaden, og en grei og praktisk plan for løsningen af denne vanskelighed. Det vesten- og nordenfjeldske Norges hovedbyer maatte forene sig om et fælles norsk theater paa omgang. Selve det bergenske theaters kunstneriske interesser krævede en saadan forening. Det gjælder, siger Bjørnson, at «skaffe skuespillerne den fornødne studietid, som man aldrig opnaar i Bergen, men først naar man kan gjøre til nyt paa det ene sted, hvad der er bleven gammelt paa det andet, kort ved at skifte publikum». Ellers maa skuespillerne slide sig ud med altfor hyppigt rolle-bytte, da en liden by er færdig med et stykke efter nogle faa ganges opførelse og derpaa kræver et nyt stykke. Bjørnson foreslaar tilslut, at man skal spille «to vintre i Bergen, den tredje i Trondhjem, og foraaret paa det sted, hvor man ikke har tilbragt vinteren».

Hadde de to nævnte byer dengang kunnet

enes om et theater-forbund, er det vel ikke usandsynligt, at man havde kunnet undgaa den katastrofe, som fire aar senere rammede Bergens theater. I december 1862 saa bestyrelsen sig nødsaget til at opsigte samtlige kunstnere og funktionærer, og den 17de mai 1863 gav Bergens første nationale scene sin sidste forestilling. Bergen havde ved hjælp af en række talentfulde og tildels endog geniale skuespillere og ved hjælp af geniale igangsættere brudt veien for en national norsk scenekunst. Men Bergens publikum oplevede atter og atter den skuffelse at se de mest begavede skuespillere udvandre og flytte til hovedstaden. At Bergens norske theater under disse omstændigheder ofte led nød og for en række af aar maatte stanse sin virksomhed, er ikke forbausende. Det forbausende er snarere, at Bergen især i løbet af de to første aartier efter 1850 kunde stille atter og atter nye glimrende sceniske rekrutter paa benene i de afgangnes sted. Bjørnson søgte her, som ellers, at gjøre det bedst mulige ud af de givne vilkaar. For Bergens theater maatte opgaven ialfald foreløbig blive den at være det nye Norges «theaterskole», som han kaldte det, altsaa det sted, hvor de unge sceniske begavelser fik sin grundlæggende uddannelse, og hvor publikum i det mindste fik høste førstegrøden af deres talent. Men skulde denne opgave kunne løses, maatte Bergen indgaa theater-forbund med Trondhjem, forat de

unge skuespillere kunde faa tid til at «hvile ud i sine roller».

Allerede nogle faa maaneder efter sin ankomst til Bergen havde Bjørnson grebet denne tanke og gjort et forsøg paa at virkeliggjøre den. I mai og juni 1858 finder vi ham i Trondhjem, hvor han i en artikel (af 9de mai) i «Throndhjems-Posten» fremsætter tanken om et theater-forbund og hævder, at «Bergen alene ikke kan underholde en scene, og da vistnok Trondhjem endnu mindre». Hvis de to byer vil slaa sig sammen, vil den kunstneriske fordel sandsynligvis blive endnu større end den materielle. «Saalænge det er visst, at Bergen og Trondhjem maa ansees for at danne de to poler i den norske folkekarakter, er det uberegneligt, hvad der kunde fremgaa af den indtryksblanding,» som skuespillerne vilde faa ved at stemme sit spil efter begge disse byers resonans.

Man kan af denne samme avis-artikel se, at trønderne ialfald til en begyndelse forholdt sig meget kjølige overfor denne tilnærmelse. «Trondhjem,» hed det, «var for god til at være sæterbrug for den bergenske scene.» Mundtlig har Bjørnson fortalt, at paa hans skriftlige henvendelse vilde man i Trondhjem ikke leie ud theatret til gjæste-forestillinger. Han reiste da derop alene. Allerede den første aften efter ankomsten var theatret leiet paa gunstige betingelser, og han havde telegraferet efter sine skue-

spillere. Paa denne sin første kyst-reise fra Bergen til Trondhjem var det, Bjørnson oplevede de natur-indtryk, som senere fik episk form i «Landkjending». Spiren til dette før nævnte storslagne digt om Olaf Trygvason er vel derfor at søge i de følelser, hvormed Bjørnson i begyndelsen af mai 1858 reiste til Trondhjem. Saa haard og streng havde han vel ikke tænkt sig den norske kyst, som han fik se den udenfor Stadland og Hustadviken. Selve naturen syntes, ligesom menneskene, at stille sig koldt iveien for hans begeistrede planer for Norges fremtid:

«Hvad er dette for mur i havbrynet?

— — — — —
 Landet syntes ham ganske stængt;
 alle hans unge konge-længsler
 føltes mod klippen sprængt, —
 indtil en skald opdaged
 hvide kupler og spir i sky-laget.»

Han fik vel udenfor Romsdalen et opmuntrende glimt af «Skjorta» og andre landkjendings-fjelde, som han havde hørt fortælle om i sin barndom og tildels seet inde fra dalsiden af. Og han reiste videre med nyt mod. Dette digts forhistorie er betegnende for, hvorledes Bjørnson faar natur-indtrykkene til at vokse ved næsten uvilkaarlig at omplante dem til et bestemt øieblik i et andet menneskes liv, — gjerne en stor historisk situation i det gamle Norges saga. — I Trondhjem oplevede han ikke virkeliggjørelsen

[Fotografi af M. Selmer.]

BJORNSON I 1859 (aaret for «Ja vi elsker»).

Original-fotografi til litografiet fra 1859.

FRU KAROLINE BJØRNSON,
født Reimers.

af sin drøm om et fælles-theater for det vesten- og nordenfjeldske Norge, men til gjengjæld stiftede han her et for ham selv endnu vigtigere forbund. Blandt rekrutterne i hans skuespiller-selskab var den 22-aarige Karoline Reimers, som under midtsommer-opholdet i Trondhjem blev hans forlovede og samme aars høst, den 11te september 1858, hans hustru. I sit næstsidste skuespil, «Paa Storhove», har Bjørnson, hvis jeg ikke tager meget feil, benyttet erindringer fra sin egen oplevelse paa et bal i Trondhjem, hvor pagten blev stiftet, til at forme slutningen af det andet møde i tredje akt. Naar man læser denne livfulde scene, hvor Cecilie i sin iver for at værgе og værne om Knut Ura uvilkaarlig røber sin kjærlighed til ham, og hvor Knut Ura sværger, at hun og ingen anden skal blive hans hustru, da faar man et indtryk af, at hvad der tiltrak Bjørnson til den unge bergenserinde, var — foruden ungdommelig friskhed og livsfylde — en sjelden forening af hjertevarme og impulsivt mod. Som hun begyndte forbundet med at ville værgе og beskytte ham, saaledes har hun fortsat det gjen-nem henved halvhundrede aar.

Den nye kjærlighedslykke havde utvilsomt en afgjørende indflydelse paa omdigtningen af fortællingen om «En munter mand» til «Arne». Fortællingen om Arne blev i alt væsentligt skrevet i løbet af den samme sommer i Eikisdalen i Romsdalen, hvor Bjørnson med sin forlovede

og en veninde af denne tog ophold paa gaarden Utigard. Her kan man endnu se det almetræ, i hvis skygge Bjørnson sad og skrev. Fortællingen blev fortsat paa hotel «Britannia» paa Molde, men først afsluttet den følgende sommer, 1859, paa gaarden Hop ved Bergen, kort efter valgseieren og 17de mai-festen. Paa Hop var

[Amator-fotografi af forfatteren.]

UTIGARD I EIKISDALEN,
med den alm, hvorunder Bjørnson skrev «Over de høie
fjelde».

det ogsaa, at Bjørnson skrev «Ja vi elsker dette landet», som oprindelig var tænkt som en af sangene i «Arne». Vi skal senere se, under hvilke omstændigheder dette digt blev til. I den trange og afstængte Eikisdal digtede Bjørnson sangen «Over de høie fjelde», som egentlig

er hans første fædrelandssang. Thi som saadan har Bjørnson utvilsomt betragtet dette sit første store lyriske digt. Ligesom indledningskapitlet om, hvorledes fjeldet blir klædt, paa en viss maade gjør Arne Kampens lille ætte-saga til et symbol paa hele det norske bondefolks historie fra sagatidens udgang og til nutiden, saaledes peger ogsaa denne sang, som er fortællingens højdepunkt, ud over det enkelte menneskes og den enkelte slegts historie.

«Undrer mig paa, hvad jeg faar at se,
over de høie fjelde,» —

denne sang, ligesom *Norrøna-sangen* i «*Sigurd Jorsalfar*»,

«*Norrøna-folket* det vil fare,
det vil føre kraft til andre.» —

begge disse sange skildrer en af grundkræfterne i hele det norske folks historie, — en drivkraft, som var fælles for det gamle og det nye Norge: ekspansions-driften og eventyr-længselen mod det store og fjerne. Disse to sange indrammer, kan man sige, et helt tidsrum i Bjørnsons liv og digtning, bondefortællingernes og saga-skue-spillenes tid. Det store livsproblem, hvormed Bjørnson først eksperimenterede i «*Mellem slagene*», «*En munter mand*» og «*Arne*», vender tilbage med ny klarhed i «*Sigurd Jorsalfar*»: spørgsmaalet om hvordan eventyr-længselen og den ærgjerrige trang til udfærd skal kunne forenes med troskab mod hjemmet. At Bjørnson brugte saa mange verker og saa mange perso-

ner til at udarbejde dette problem, viser, hvor dybt han tog spørgsmaalet, og hvor vanskeligt det var for hans eget vedkommende at finde en afsluttende løsning. Spørgsmaalet meldte sig paany, efterat han trodde at have løst det. Atter og atter udsendte han sine fantasibørn for at finde farbar vei ud af denne vanskelighed. Nogle kom lykkelig frem, som Arne og Halvard Gjæla, andre forliste paa veien, som Sigurd Slembe. Problemet viste sig at være forskjelligt for de forskjellige mennesker og tider. Endelig, i tiden omkring 1870, stansede Bjørnson ved den løsning, som allerede var skitseret i «En munter mand», i 1856, men som blev uddybet i senere verker, lige til «Sigurd Jorsalfar» og de nye sange i «Arne» (først offentliggjort i L. Kr. Daas «Tids-Tavler», i 1872). Eventyr-længselen og trangen til at øve stordaad finder sin høieste og frugtbareste form, naar den formaar at rydde sig rum herhjemme. I al virksomhed, selv den mest hverdagslige, er der plads for den romantiske eventyrtrang. Gjennem alt arbeides gang «gaar en digtende trang», en higen mod det store og fuldkomne. Selv det ringeste dagverk kan yde bidrag til et verdensarbeide, ligesom den mindste bæk stævner mod oceanet.

«En legende, blinkende bæk i mig selv
har boiet sig ind i den brede elv,
som ganger stor, saa stor mod havet.»

Bjørnson har i hoved-motivet i «Arne» grebet et af menneskelivets grund-spørgsmaal, —

det samme problem, som fulgte med den romantiske tids storartede fornyelse af digtekunsten: hvordan skal poesien forliges med hverdagslivets vilkaar? Bjørnsons løsning er nær beslægtet med Carlyles episke syn paa nutidens arbejdsliv i «Før og nu» (*«Past and present»*), et af det nittende aarhundredes dybeste verker.

Fortællingen om Arne er den eneste af Bjørnsons fortællinger, som foreligger trykt i to forskellige bearbejdelser, nemlig som flygtig skrevet udkast («En munter mand») og som fuldført fortælling. Vi har her en sjelden anledning til at studere et genialt digterverks gradvise vekst. Helten i fortællingen er ikke alene vokset i livsfylde, — han har i visse stykker forandret sin karakter. Fra først af en rekonstruktion af den romsdalske bygde-ironiker Einar Veitens barndom, saaledes som Bjørnson saa hans karakterudvikling i et nyt lys gennem sammenligning med hovedstadens unge «heinisende» ironikere, en Vinje eller Botten-Hansen, — dette var det første billede af Arne: «En munter mand», i hvis skjemt der var en understrøm af sorg, og hvis ord klang som toner fra dobbelte strenge.

Mellem de to bearbejdelser ligger ikke alene Bjørnsons nye kjærligheds-lykke, som gav fortællingen en ny lyrisk inderlighed og sødme, og hans egen oplevelse i Bergen af længselen ud over de høie fjelde. Ogsaa nye naturindtryk og nye indtryk fra bøger ligger

imellem. Emnet er vokset ved at nære sig af alt, hvad Bjørnson havde oplevet i mellemtiden. Arne-skikkelsen, kan man sige, havde vokset gennem Bjørnsons egen vekst og laant træk af hans egen natur. Under hjemreisen til Søgne sommeren 1857 havde han, som før nævnt, ved den gamle landevei fra Kristiansand seet lyng og busker og træer ligesom klatre opfor et brat bakkehæld eller et elvestup, som mindede om Kampestupet, og gennem dette nye naturbillede saa han fra nu af Arnes slegts-saga som en forkortning af hele det norske folks historie, fra opstigning til fald og fra fald til ny opstigning. Fortællingen om Arne blev fra nu af til en faldets og gjenreisningens saga, et stykke norgeshistorie i miniatur. Jeg tager neppe fejl, naar jeg tror, at det var denne emnets vekst i retning af historisk perspektiv, som især gav Bjørnson lyst til at omarbeide fortællingen. I denne henseende — i fjernsynets kunst — betegner «Arne» et fremskridt endog fra «Synnøve» og en videre-udvikling af Bjørnsons fortællende kunst. Ogsaa i «Synnøve» var der kamp mod en slegts-skjæbne og seier over en truende arv; men dette motiv var i fortællingen om Thorbjørn Granlien ikke stort mere end antydnet; og fra slegts-historien var der ikke en saa fri og vid udsigt over hele folkets historie. Naar vi med lynget og eneren og deres følge er naaet opfor kampestupet og ser tilbage paa den tilbagelagte vei, opdager vi til vor forundring,

at udsigten rækker meget længere end til den enkelte bakke og bygd, — den rækker ud over hele landet.

Trangen til vidt historisk udsyn, — dette er det nye ved den anden bearbejdelse af fortællingen om Arne. Bjørnsons billedsyn slaar bro over fra Norges nutid til sagatiden, og han søger uvilkaarlig at sammenknytte og hele det, som Henrik Wergeland havde kaldt for vor histories to afbrudte halvringe. Fra nu af har Bjørnson trang til at se hele Norges historie bag den enkelte slegts og det enkelte individs livskamp.

Dette nye synspunkt, hvortil Bjørnson, saa at sige, hentede lys fra et naturbillede, forklarer ogsaa et andet træk ved den nye udgave af fortællingen, nemlig den lyriske uddybning af motivet om Arnes længsel ud over de høie fjelde. Da Bjørnson i Eikisdalen skrev sangen «Over de høie fjelde», stod Arne ikke længer for ham blot som det indestængte bygde-geni, men som repræsentant for et hoved-træk i den norske folke-karakter og i det norske folks historie. Derfor var det, at Arnes længsel nu fik sit fuldtonende udtryk i en sang, som kunde istemmes af andre og blive hele folkets eie.

Ud fra dette synspunkt forstaar vi ogsaa, at Bjørnson i løbet af den følgende sommer — 1859 — kunde faa en ligefrem fædrelands-sang som «Ja vi elsker dette landet» til at vokse frem af fortællingen om Arne. Dette digt, hvorom

det har været sagt, at det «heler Norges sønderrevne historie», har han muligens tænkt sig som en korsang, der skulde afslutte fortællingen og danne et modstykke til den storstilede indledning. Bjørnson erindrer alene, at han ved nærmere betragtning fandt, at sangen vilde sprænge fortællingens ramme. Saaledes kom dette digt til at skilles ud og leve sit liv for sig selv.

Mellem de to udgaver af «Arne» ligger altsaa Bjørnsons vekst i evne til at omspænde Norges historie med sit billed-syn, — den samme vekst, som gjorde ham til de nye fædrelands-sanges digter. Men ogsaa sterke literære indtryk ligger imellem, navnlig fra Shakespeare, om hvis «Hamlet» et par steder i fortællingen minder, og fra den danske forfatter Hans Egede Schack. Schacks bog «Fantasterne» var nylig udkommet, nemlig i det samme aar som «Synnøve Solbakken», og omtalt i Botten-Hansens ugeskrift, «Illustreret Nyhedsblad». — I dette merkelige arbeide, hvis indflydelse paa norsk litteratur kan forfølges fra Bjørnsons «Arne» til Ibsens «Peer Gynt» og endog lige til «Vildanden», gives der en indtrængende analyse af fantasteriet eller den sygelige romantiks drømmeliv i alle dets fordækte former. Bjørnson havde selv kritiseret det romantiske drømmeliv, blandt andet i «Halte-Hulda», og følte sig vel derfor særlig tiltalt af denne bog, i hvis forfatter han saa en veludrustet kampfælle. Paa min

forespørgsel om han staar i nogen gjæld til Schack, svarer Bjørnson i et brev: «Ja, jeg har læst og været svært optat af Schacks «Fantasterne». Der kan efter denne udtalelse neppe være tvil om, at læsning af dette verk, som ogsaa «danner et af merkeskjellene i den danske literaturs udvikling»¹, bidrog sit til, at Arne blev gjenfødt i en ny skikkelse. Fra at være en ægte norsk repræsentant for den heine'ske ironi blev Arne i 1858 forvandlet til en langt naivere, sartere og mere lyrisk romantiker, som drømmer sig bort fra hjemmets og hverdagslivets pligter, indtil han gennem en haard kamp med sig selv og ved kjærlighedens hjælp lærer at bøie sin romantiske eventyrtrang ind imod hjemmets og hverdagens yrke.

For at forstaa denne Arnes forvandling maa vi erindre, at Bjørnson nu, i 1858 og 1859, selv havde brug for en ny Arne-skikkelse, til hjælp mod sin egen fantasi flyvetrang og utaalmodighed overfor hverdagslivets baand. Den omarbejdede udgave af Arne har spillet en lignende rolle for den forlovede og nygifte Bjørnson som senere skildringen af fantasi-mennesket professor Tygesen for den femtiaarige Bjørnson, et kvart aarhundrede senere. I Arnes skikkelse, som i professor Tygesens, har Bjørnson taget kritisk afstand fra det fantasi-menneske, som bodde i ham selv, og underkastet det en selv-opdragende

¹ Dr. Vald. Vedel i Salmonsens konversations-leksikon, artikelen om Schack.

kur. Paa lignende maade, som Henrik Ibsen senere «holdt dommedag» ikke alene over sine landsmænd, men ogsaa over det fantasi-menneske, som bodde i ham, i digtet om Peer Gynt.

Baade Bjørnson og Ibsen har bekjæmpet det ensidige fantasiliv i to vidt adskilte afsnit af sit liv, — Bjørnson især i «Arne» og «Geografi og Kjærlighed», Ibsen i «Peer Gynt» og «Vildanden». Begge har øiensynlig, ligesom Schack og Kierkegaard (i «Enten-Eller») kjæmpet mod en svaghed, som fulgte med deres egen profession. Det er dette element af selv-oplevelse, som betinger den psykologiske dybde ogsaa i de to norske digteres fremstilling af fantasi-menneskene. Det originaleste ved Bjørnsons behandling af dette etiske problem i «Arne» er kanske dette, at han retter sin kritik til to sider paa én gang. Ifølge Bjørnson er der to slags virkeligheds-flugt: fantasi-menneskenes flugt fra arbeids-livets prosa, som skyldes mangel paa mod til at forvandle selve denne prosa til poesi; og arbeids-menneskenes sky for at gribe det festlige, det poetiske øieblik og glæde sig ved nuet. Der skal virkeligheds-mod ogsaa til dette sidste, — til nu og da at rykke helt ud med sin livsglæde og tage frem al sin rigdom istedenfor at gjemme den paa kistebunden, som Ingerid Slettens hue. De ensidige æstetikere vil leve et evigt fest-liv, de ensidige arbeids-mennesker tør aldrig holde fest, men opsætter til en tid, som ikke kommer. Ved at rette kritiken paa én gang mod begge disse

ensidigheder har Bjørnson givet et vel saa træffende billede af det norske folk, som Ibsen i «Peer Gynt». Bjørnson vender tilbage til den samme modsætning i «Fiskerjenten», i kontrasten mellem heltinden og pietisterne, som undertiden gør arbeidet til et fængsel. I en noget anden form vender de to typer tilbage i modsætningen mellem Tygesen og Turman, den første efter Bjørnson selv og Jonas Lie som modeller, den sidste efter Bjørnsons gode ven, overlærer Knud Knudsen.

Visen om Ingerid Sletten, som er en af Bjørnsons ypperste ballader, synges af en gammel ensom arbejds-mand ved navn Oplands-Knut. Til denne skikkelse, som til Nils skrædder og Arne selv, har Bjørnson benyttet levende model, efter hvad han selv har meddelt. Modellen til Nils skrædder var en skomager M-re fra Trondhjem, oprindelig en usædvanlig sprækket kar; modellen til Oplands-Knut var en gammel tungsindig arbejder fra Oplandene, som hjemme paa Næssets prestegaard stod hele sommeren for sig selv og brød op ager. Bjørnson har ved at lægge ham Ingerids vise i munden øiensynlig villet antyde mandens forhistorie: en trofast venten paa en kærligheds-lykke, som aldrig kom. Spiren til selve digtet var forresten, ifølge Bjørnson, et mislykket udkast til en fortælling af Clemens Petersen om «Trofasthed». Bjørnson tænkte selv paa at skrive en fortælling om dette emne. Han var dengang sterkt optaget af den

tanke: vi kan da ikke konservere alt, — «skal vi bevare gammelost? — da blir det jo møk!» Der ligger i denne vise en eiendommelig forening af beundring og kritik, — beundring for de norske bønders taalmodige trofasthed og en kjærlig kritik af deres tilbøielighed til at opsætte med at tage det afgjørende skridt. Denne sky for at bestemme sig og gribe dristig til, ikke mindst, hvor det gjælder at tilstaa sin kjærlighed, har Bjørnson skildret med en uforlignelig forening af humor og lyrik i fortællingen om Thorbjørn Granliens og Arne Kampens frieri. Tilbøieligheden til at udsætte og skyde afgjørelsen fra sig var skyggesiden ved de norske bønders taalmodighed og trofasthed i at vente. Bjørnson har fortalt, at det stundom irriterede ham, naar han hørte gjentaget den berømte linje i Ivar Aasens sang:

«Me ska koma, om inkje saa braat.»

— Jo, mente Bjørnson, vi skal komme saa snart, som det bare er muligt.

Et af de interessanteste og nyeste træk i «Arne» er Bjørnsons behandling af et fint sammensat etisk problem i folkevisens form. Der er tre viser i «Arne», som forekommer mig at høre sammen og udfylde hinanden: «Ingerid Sletten af Sillejord», «Venevil» og «Træet stod færdigt med blad og med knop». Den første sang handler om altfor taalmodig venten, den anden om det modsatte: ubehersket livslyst og

hengivelse til øieblikket uden hensyn til følgerne, og den tredje om at vente til den rette tid. Hele den livs-filosofi, som i fortællingen om Arne Kampen og Eli Bøen fremgaar af den nye slegts grublen over den ældre slegts erfaring, er i disse digte udtrykt med en henrivende friskhed og ynde. Det sidstnævnte af de tre digte, som udtrykker kjærligheds-problemets løsning, gjengives her i sin helhed, — den første strofe i original-udgavens eiendommelige orthografi¹.

Træet stod ferdigt med blad og med knopp.

«Skal jeg ta' dem?» sa' frosten og pustede opp.

«Nej, kære, lat dem stå,
til blomster sitter på» —

bad træet og skalv ifra rot og til topp.

Træet fik blomster, saa fuglene sang.

«Skal jeg ta' dem?» sa' vinden og vifted' og sang.

«Nei kjære, lad dem staa,
til bæret sidder paa!» —

bad træet, i vinden det dirrende hang.

Og træet fik bær under soloiets glød.

«Skal jeg ta' dem?» sa' jenten saa ung og saa rød.

«Ja, kjære, du kan ta',
saamange du vil ha'!» —

sa' træet, og grenen det bugnende bod.

¹ Stavemaaden i første udgave af «Arne», som skyldtes to af Bjørnsons mest begavede venner i Bergen, maalmændene Henrik Krohn og Jan Henrik Prahll (forfatteren af «Ny hungervekja»), eller ialfald den første af disse to, er en blanding af lydskrift og tillempning efter oldnorsk skrive-maade. Naar ord som «træ», «færdig», «bær» skrives med e og «jente» skrives «gente», da er dette oldnorsk skrive-maade. Ligesaa «kære» for «kjære», «vænte» og «sæng».

Dette herlige digt, hvori Arnes ensomme grublen over sine forældres skjæbne er halvveis udtrykt og halvveis gjemt i et natur-billede, forekommer mig at være Bjørnsons epithalamium eller hans sang til sit eget bryllup ved høst-tide 1858, da han med sin unge hustru flyttede ind i det bergenske theaters sidebygning, den samme beskedne leilighed, som Henrik Ibsen tidligere havde beboet.

Endnu eiendommeligere er visen om Venevil, som øiensynlig er en fri og original omdigtning af folkevisen «Ifjol gjætt' e gjeitin i jupaste dalom» og forholder sig til denne omtrent som enkelte af Griegs og Svendsens kompositioner forholder sig til norske folkemelodier. Visen om Venevil handler om den unge pige, der lader sig forføre, ligesom Arnes mor, og mister sin ungdoms lyse livsglæde.

«Til sanktehans
er der latter og dans;
men siden ved jeg lidet, om hun fletter sin krans.»

Dette omkvæde i «Venevil» minder om den skønne scene i «Geografi og kjærlighed», hvor professor Tygesen fortæller om sin bryllupsfærd: «Nu levde vi vor sankthans-dag. Fra imorgen . . . — jeg havde ikke før tænkt det, saa mørkned det omkring mig — — en sorg tog mig, som maatte jeg ende mit liv.» Baade sangen om Venevil og dette sted i «Geografi og kjærlighed» gemmer minder fra Bjørnsons egne

forlovelsesdage. Bjørnson erindrer, at han allerede som gut følte sig vemodig stemt ved Sankt-hans-tid: «nu gaar solen nedover! Foraaret er forbi!» Under midtsommerdagens lykkelige i Trondhjem kom noget af den samme følelse igjen. Han havde naaet høidepunktet. En fornemmelse som den, grækerne har udtrykt i nemesis-tankens, bragte ham uvilkaarlig til at tænke paa folkevise «Ifjol gjætt' e gjeitin». Den samme vise laa muligens til grund for et af hovedmotivene i fortællingen om Arne,—Margit Kampens skjæbne.

Da Bjørnson i løbet af sommeren 1858 tog fat paa omarbejdelsen af «En munter mand» til «Arne», var det altsaa under en følelse af, at han nu var naaet til et vendepunkt i sit ungdomsliv. Hermed stemmer det religiøse alvor og det indtrængende, selvkritiske sjælestudium i denne fortælling. I «Arne» synes Bjørnson at have holdt et opgjør med sig selv, — bekjæmpet den side af sin natur, som var beslegtet med Eyolf Finsson i «Halte-Hulda», og indviet sig til trofasthed mod de nærmeste pligter. «Hvad du evner, kast af i de nærmeste krav» (som han senere sang i «Fiskerjenten»), — dette er livsfilosofien i «Arne». Troskab mod hjemmet og fædrelandet, de to ur-former af religiøs fromhed, det er den livskunst, Arne tilkjæmper sig, idet han fra drom og digtning gaar over til at gjøre en mands gjerning i livet paa den plads, hvor han er hensat.

Jeg tager neppe fejl i den formodning, at det har kostet Bjørnson en alvorlig kamp med sig selv at skabe den nye Arne-skikkelse, som vel er den dybest gennemlevede af alle personerne i hans ungdomsfortællinger. Vi maa erindre, at Bjørnson samtidig bar paa en anden og modsat skikkelse, Sigurd Slembe, som river sig løs fra hjemmet, og hvis ærgjerrighed sønderslider alle pietetens baand. Den fem-seksogtyveaarige Bjørnson var ingen tam eller let tæmmelig natur. Han har maattet kæmpe med sig selv, dengang og senere, og vel ikke altid seiret. Intet er mere oplysende for den første store digteriske gennembruds-tid i hans liv end den række dobbelt-skikkelser, hvori hans lidenskabelig heftige natur er afspeilet, — men ogsaa hans mandige kamp for at tæmme denne natur: Thorbjørn Granlien og Eyolf Finsson, Arne Kampen og Sigurd Slembe, Øivind (i «En glad gut») og Arnljot Gelline. Ogsaa Bjørnsons natur var dobbelt. Der var en vild kraft i ham, som ikke sjelden fandt det trangt i de norske forhold i nutiden og følte sig mere hjemme i sagatidens vilde kampliv. I ikke mindre end atten af sin ungdoms kraftigste aar (1856—1873) har Bjørnson trængt Norges gamle historie til hjælp for sig selv og til udfyldning af det tamme og mindre storskaarne nutidsliv. Nutidens Norge alene var ham ikke nok. Han maatte atter og atter drømme sig tilbage til fortiden, digte sig langt bort til større og voldsommere menneske-kampe

for at faa luft og aande friere. Først efter atten aars forløb, efter en lang og gradvis udvikling, lykkedes det ham at blive fuldt akklimatiseret i nutiden og at finde vor tids kampe endnu større end fortidens. Men da var ogsaa en delvis ny tid oprunden i Norge. Hele den europæiske idé-kamp aabnedes for fuldt alvor ogsaa hos os. Og det er betegnende, at først ved denne tid, i begyndelsen af 1870-aarene, kunde Bjørnson endelig afslutte fortællingen om Arne, gennem de nye viser, som før er omtalt, — enkle og inderlige sange, hvori netop hjemmefølelsen i nutiden faar sit udtryk.

Fortællingen om Arne, som af en literatur-kjender som Georg Brandes ansees for den interessanteste af Bjørnsons bondefortællinger, staar som et mindesmerke over en betydningsfuld sjælekamp i digterens liv og en selvovervindelse. Gjennem dette verk søgte han at tage fast bopæl i nutiden og i de smaa hjemlige forhold. Vi har tidligere set, hvor vanskeligt det var selv for en saa enestaaende theater-leder som Bjørnson at holde den unge norske scene i Bergen oppe under det tryk, som hvilede over byen efter den store handelskrise i 1858. Især da Bjørnsons plan om et theater-forbund mellem Bergen og Trondhjem mødte seig modstand, og theatret ofte spillede «for halvt, kvart, ottende-dels og mindre hus». Under disse forhold var det stundom vanskeligt at holde arbeidshumøret oppe. Alligevel besluttede han at holde ud i det

længste paa sin lille forpost i Bergen, som han spøgende kaldte for «det gode haabs forbjerg» for den norske scenekunst. I et Kristiania-blad fra denne tid («Aftenbladet», 8de mars 1859) har jeg fundet en liden notis, som har sin interesse i denne forbindelse: «Det berettes fra Bergen, at Bjørnstjerne Bjørnson skal have indgaaet paa at fornye sit engagement som instruktør for det norske theater paa ét aar.» Der kan neppe være tvil om, at denne beslutning hænger paa det inderligste sammen med livsfilosofien i «Arne». Hvad han netop havde gennemlevet i digtning, søgte han at omsætte i liv. Istedensfor at flygte fra de trange forhold vilde han forsøge at udvide dem indenifra. Og denne troskab mod de smaa forhold fik en uventet løn. Det var nemlig beslutningen om endnu at holde ud i det mindste et aars tid i Bergen og indforlive sig i denne bys ve og vel, — denne beslutning var det øiensynligt, som førte ham til at kaste sig ind i valgkampen med liv og sjæl. Skulde han kunne slaa sig til ro indenfor de høie fjelde, maatte han have større spillerum for sin virkelyst, end theatret kunde give ham. Drivkraften til det politiske felttog hentede han netop fra sin følelse af indestængthed og sin trang til at faa luft. Og den glimrende valgseier ud paa foraaret og det første store gennembrud som folketaler kom som den uventede frugt af troskaben mod Bergen og mod livsfilosofien i «Arne»: «ikke reise

ud efter sollys, som kjærringen i eventyret, men heller hugge vindu paa væggen sin».

Disse ord kan staa som motto for det korte, men begivenhedsrige afsnit i Bjørnsons liv: valgkampen i Bergen 1859. Bjørnsons første deltagelse i det politiske liv fremgik ligefrem af digtningen om Arne.

Men af den heldige deltagelse i politiken fremgik atter de mest overraskende følger for hans digtning: to nye fædrelandssange og «En glad gut»; og ovenikjøbet — ved skjæbnens velvillige ironi — en langt hurtigere overflytning til større forhold, end han selv havde drømt om. Udpaa sommeren i det samme aar, hvori han havde foresat sig at blive i Bergen, kom tilbud fra overretssagfører Richter til den nye valg-helt om at overtage den politiske ledelse af «Aften-bladet» i Kristiania.

Bergen kom paa denne maade til at miste ham som theaterchef. Men byen vandt ham til gjengjæld som sin for alle tider. Det var i Bergen, Bjørnson først tog politisk borgerskab, kan man sige. Der var det han fremstod som folke-tribun. Som politiker og folketaler er Bjørnson født i Bergen.

Saa hurtig og saa uventet frugtbringende var livsvisdommen i «Arne». Det var i begyndelsen af mars det stod at læse i et Kristiania-blad, at Bjørnson havde gaaet med paa at tage fornyet ansættelse ved Bergens theater for et aar. Og netop ved denne tid, den 1ste mars, havde

han aabnet sit politiske felttog i «Bergensposten» med en ledende artikel, som vakte gjenlyd i hovedstaden og rundt om i landet.

Felttoget var forberedt gennem den store handelskrise, som i forening med unions-politiske begivenheder havde fremkaldt en ny oppositionel stemning. Det er morsomt at lægge merke til, at Bjørnson straks forstod denne sammenhæng, og at han netop tog den økonomiske krise som sit udgangspunkt. Efterat han ud paa høsten 1858 havde taget imod et tilbud fra «Bergensposten»s trykker og forlægger om at træde ind i bladets redaktion¹, begyndte han sin virksomhed som leder og igangsætter af en oppositionel bevægelse med to opsigtsvækkende artikler om fallitterne i Bergen («Bergensposten» for 13de og 21de december 1858). Det interessanteste ved disse artikler, ligesom ved nytårsartikelen (4de januar 1859), der handler om det samme emne, er dette, at vi her møder den første spire til Bjørnsons senere skuespil «En fallit». Vistnok laa det dengang langt fra hans tanke at skrive et drama om dette emne, og det fremgaar af artiklerne, at han stod handelslivet for fjernt til at falde paa at gjøre en handels-chef til en tragisk skikkelse som i tredje akt af «En fallit». Bjørnson ser endnu i disse artikler, ligesom i en tidligere nævnt artikel

¹ Bjørnson havde ogsaa faaet tilbud om at redigere et paatænkt nyt blad, «Nye Bergenske Blade». Se «Bergenseren», 26de februar 1860.

fra Krimkrigens tid (I. bind, side 274), paa den merkantile ærgjerrighed som noget forholdsvis uideelt, i sammenligning med interessen for kunst, videnskab eller politik. Handelsbyens ensidige iver for materiel fremgang bortledede jo meget af interessen fra theatret og fra hele den nationale bevægelse. I sin nytaars-artikel i 1859 betoner han først og fremst lyssiderne ved den store handelskrise. Fallitterne «har draget som en tung livserfaring henover byen», men netop derfor været en gavnlig kur for «den sælsomme spekulationssyge, som flyttede væk de ideelle krav». Bjørnson tror aldeles ikke, at det i denne tid «gaar tilbage med Bergens by. Den økonomiske krise har været «en haard, men dygtig doktor». «En kur, om den ogsaa udmatter, er dog altid en kur.» Ogsaa i ren økonomisk henseende tror han, at krisen vil føre til fremgang, idet foretagsomheden vil rettes mod de nærmestliggende opgaver. «Vi tror, at kilder vil aabne sig der, hvor man før ikke saa, da øiet laa udefter de lange veie¹.» Med «de lange veie» sigtes det vistnok især til korn-spekulationen, navnlig paa Odessa, som havde taget et stort opsving under Krimkrigen, men faaet et knæk, da krigens ophør faldt sammen med en usædvanlig god kornhøst (i 1855) og stor tilførsel fra Amerika. Dertil kom ogsaa en temmelig vild silde-spekulation. Naar man i denne nytaarsbetragtning fra 1859 ser

¹ Udhævet her.

den unge Bjørnson kalde handelsforetagsomheden hjem fra de vildsomme veie, den havde vaaget sig ud paa under Krimkrigen, og pege paa nærmere liggende og mere beskedne opgaver, kan man ikke undlade at tænke paa, hvorledes grosserer Tjelde i «En fallit» efter bankerotten følger Sannæs's eksempel og kaster sig over «de forretninger, som den store handel endnu ikke har ordnet». Bjørnson tilføier i den nævnte nytaarsartikel: «Hvad t. eks. dampskibsforbindelsen med de Bergen nærmestliggende og rige bygder vil udrette, kan overgaa de flestes forventning. Og saa ustadig Bergens fornemste indtægtskilde, sildefiskeriet, kan synes, er der dog netop nu sandsynlighed for, at den vil forvandle sig til en mere sikker», — nemlig gennem regelmæssigt havfiske, i lighed med hollændernes, og en bedre behandlingsmaade. «Bringer vi det dertil, at menneskene søger silden, istedenfor silden menneskene, da kan ingen by tage de frugter deraf som det heldig beliggende Bergen.» Derfor mener Bjørnson, at der ikke er nogen grund til at nære frygt for Bergens fremtid. «Thi af ulykke udgaar der lærdom.»

Denne tanke om den bergenske handels gjenreisning ved udnyttelse af de nærmestliggende muligheder, som den i stor-spekulationens tid havde forsmået, indeholder vel den første spire til den lyse og forsonende udgang i «En fallit». Tanken hænger, som man vil se, sammen med et hovedpunkt i Bjørnsons livsfilosofi i disse

aar. Vi har mødt denne tanke — om trofasthed mod de smaa, men voksende opgaver — i fortællingen om Arne, ligesom i Bjørnsons kamp med sig selv i disse aar. Og vi finder den samme tanke ogsaa i hans kunstbetragtning. «Ikke de store emner (skal vi fordre af den norske kunst), men de smaa emner større behandlet¹», — saa heder det i en artikel i «Bergensposten» for 21de december 1858, det samme nummer, hvori han skriver sin anden opsats om fallitterne. Han slutter sig til dem, som mener, at Düsseldorf-skolen har haft en skadelig indflydelse, og hævder, at «har vi fremtidig noget kald i den store kultur-udstilling, som kunstverkerne danner, er det visselig ikke at forbause sammen med de franske eller forfærde sammen med tyskerne, men vel heller det: midt i larmen at bringe stilhed for det smaa, andagt for det rene og simple. Saa i vor literatur, saa i vor kunst».

Bjørnsons kunst-filosofi i denne tid stemmer med hans hele livs-filosofi. Og hermed stemmer hans digtning og hans liv. Han udsætter i disse aar med at skrive det store saga-drama om Sigurd Slembe, som han havde planlagt allerede i Kjøbenhavn, ligesom han saa længe som muligt skyder fra sig tanken paa at forlade Bergen og søge sig en større virkeplads. Han fuldfører fortællingen om Arne og begynder paa «En glad gut», som efter sin uddannelse paa landbrugs-

¹ Udhævet her.

skolen vender hjem til sin bygd og hjælper til at gjøre de smaa forhold større.

Den store økonomiske verdens-krise i 1857 og følgende aar har grebet dybt ind i den ny-norske literaturs historie, som i vor politiske udvikling. Denne voldsomme rystelse, som især udgik fra de Forenede Stater og hurtig forplantede sig til næsten alle Europas lande, hvor den var forberedt af lignende aarsager som i Amerika, naadde frem til Norge mod slutningen af aaret 1857, omtrent samtidig med Bjørnsons ankomst til Bergen. Forsaavidt kom han til denne by paa et overmaade bevæget tidspunkt. Ingen af Norges byer blev saa sterkt berørt af krisen som netop Bergen, hvor fallitterne — som ogsaa rammede nogle af Bjørnsons personlige venner — var begyndt allerede i 1856, lige efter Krimkrigens ophør, men naadde sit højdepunkt i 1858. De statistiske beretninger viser, at fra 1856 til 1859 gjorde ikke mindre end 88 bergenske handeshuse opbud, hvortil kom, at mange firmaer i 1859 gik over til privat skifte ved valgte bestyrere¹.

Uden den store handels-krise eller den række af voldsomme stød, som navnlig i Bergen føltes

¹ Se professor T. Aschehougs store afhandling om de økonomiske kriser i det 19de aarhundrede i «Statsøkonomisk tidsskrift» for 1898. Hermed kan sammenlignes en grei og klar oversigt over handelskrisen i Bergen i «Bergensposten» for 9de september 1859 og artikler i dette blad fra samme aars sommer. Om krisen i Kristiania har lagmand W. S. Dahl meddelt erindringer i sin biografi af Johan Sverdrup.

— kan man sige — i hvert eneste hus og bragte samfunds-støtter til at vakle og rokkede tilliden til gamle autoriteter, — uden dette økonomiske jordskjælv vilde Bjørnsons politiske felttog vaaren 1859 have været en umulighed. Hans valgseier skyldtes ikke noget mirakel, men en særegen evne til at se og benytte det rette psykologiske øieblik. Det synes at være en historisk lov, at de oppositionelle og endog de revolutionære strømninger naar sit højdepunkt, naar et usædvanlig sterkt økonomisk opsving pludselig eller hurtigt afløses af et voldsomt økonomisk tilbageslag. Naar menneskene fra toppen af en høi bølgeryg styrtes ned i en dyb bølgedal, da er det især, at misnøien og kritikken overfor det bestaaende vokser til et høitryk, som undertiden kaster hele samfunds-bygninger overende. De store politiske kriser følger gjerne efter de økonomiske kriser: som de franske revolutioner, i 1789 og 1848, eller som en hel række af frigjørelsens ryk og ri'er i Norges nyere historie, — i 1807—1814, 1859—1860, 1877—1880 og 1905.

Drivkraften til disse reformativ og revolutionære bevægelser er vel ialfald for en stor del de forudgaaende store opgangs-tiders stigende ærgjerrighed og livsmød. Den i slige tider hurtig voksende livshunger sysselsættes og bindes foreløbig især af den økonomiske virksomhed, saalænge opgangen varer. Men ved en stor krise eller et pludseligt økonomisk tilbageslag blir denne voksende ærgjerrighed og hunger efter

livets goder til en arbejdsledig kraft, som uvilkaarlig bryder ind paa andre kultur-omraader og der kræver sysselsættelse og erstatning. Idet krediten afknappes, og fabriker, banker og handels-huse stanser eller i høi grad indskrænker sin virksomhed, er det som om en bred vei til livs-udvidelse og lykke stænges af, — og det netop paa en tid, da et foregaaende opsving har bragt livskravene til at stige til en usædvanlig høide. Strømmen, som pludselig dæmmes op paa ét punkt, bryder sig vei paa andre punkter som en oversvømmelse og river med sig mangt og meget, som var fredet af ærefrygt, men udhulet af egen uvirksomhed eller ugavn.

I belysning af denne lov er det let at forstaa den unge Bjørnsons seierrige kamp mod bergenske samfunds-støtter i mars og april 1859. Valgkampen i Bergen naadde sit høidepunkt i april. Og man fristes til at spørge, om ikke en del af de livs-indtryk, som senere udformede sig til digtet «Jeg vælger mig april», gaar tilbage til det friske politiske april-veir i Bergen i 1859.

Det økonomiske livs bølgegang bidrog, sammen med andre faktorer (især den italienske krig), til at fremkalde en stor politisk bølgebevægelse. En ny oppositionel stemning kom mod slutningen af 1850-aarene atter og atter til udbrud i den norske presse, ligesom ved valgene. At oppositionen fik sit fyrigste udslag i Bergen, hænger sammen med den kjendsgjerning, at denne by havde taget den ivrigste del i den store

økonomiske opgang under Krimkrigen og derfor ogsaa rammedes sterkest af det paafølgende tilbageslag. Den store handelskrise i 1857 og 1858, hvis omfang blev indskrænket ved statshjælp, var vistnok for en del en eftervirkning af Krimkrigen; men især var den en følge af den store økonomiske revolution, som i Norge for alvor begyndte med den nye toldlov og handelslov i 1842 og fortsattes især i den første halvdel af 1850-aarene, efter Englands indførelse af frihandelen og navigations-aktens ophævelse. Det viser sig nu mere og mere, at Schweigaard og Fredrik Stang, som i vort land tog ledelsen ved det økonomiske system-skifte, har været — uden selv at kunne overse følgerne — de mest revolutionære norske politikere i det nittende aarhundrede. Ved den skyndsomhed, hvormed disse to store «konservative» fra Wergelands-tiden, i forening med noget yngre mænd som T. Aschehoug og O. J. Broch, søgte at indføre det nye engelske system i vort næringsliv, bidrog de ikke alene til at gjøre det økonomiske livs bølgebevægelse større og voldsommere, end den ellers vilde blevet, men banede ogsaa — uden at vide det — veien for det norske venstrepartis dannelse og den Jaabæk'ske bonde-opposition, som vi senere skal se.

Schweigaard og Fredrik Stang vil altid komme til at ruve stort i vor historie, selv om skjæbnens ironi vil synes at kaste et legende streiflys henover deres skønne og alvorlige, adelige skikkelser.

Den store handels-krise i 1858 var, kan man sige, de første dyre lærepenge, Norge betalte for indførelsen af det nye økonomiske system. Det britiske frihandels-system, sammen med den nye brug af damp og telegraf og den sterkt udvidede kredit, i forbindelse med Krim-krigen og gode aaringer, førte ganske naturlig til en altfor sangvinsk over-spekulation og en altfor stor fastbinden af den rørliche kapital i saakaldte faste kapitaler. Ingen vil vel nutil-dags undre sig over, at de driftige og fyrige bergensere i den første halvdel af 1850-aarene viste sig særlig sangvinske og lagde altfor hurtig ivei med grundlæggelse af dampskibs-selskaber og banker, anlæg af fabriker og brug af den nye veksel-kredit. Dertil kom, at den nye handels-frihed altfor hurtig havde øget antallet af yngre kjøbmænd i Bergen, paa samme tid som Bergens handel med det omliggende opland led adskilligt afbræk gjennem konkurransen med de nye landhandlere.

Bergenserne og trønderne havde sammen anskaffet fem «store og elegante» dampskibe, som gik i rute paa Hamburg (i økonomisk foretagsomhed gik altsaa samarbeidet mellem de to byer lettere end i theater-sagen). Dertil kom to nye mekaniske verksteder og ikke mindre end seks gamle og nye bank-instituter, iberegnet statens to bank-afdelinger. Udpaa høsten 1857 sad den uforholds-mæssig talrige bergenske handelsstand inde med store kvanta varer, anskaffet til høie priser.

Det ene efter det andet af de store handelshuse begyndte at vakle, men holdtes til en begyndelse oppe af bankerne. Men da den udenlandske kredit ophørte, og vaarsildfisket mod forventning slog godt til i det sydlige distrikt, efter store indkøb af sild i det nordlige distrikt, ramlede en række større og mindre forretninger overende¹, og ansete familjer stod paa bar bakke. Bjørnson fremhævede i «Bergensposten» det kameraderi, hvormed magthaverne forsørgede sine gode kjendinger blandt de fallerede kjøbmænd med mæglerposter og andre kommunale ombud. Men han angriber ogsaa mængdens ufrugtbare klander. Særlig ironiserede «En fallit»s senere forfatter over de store middage og den rundhaandede gjæstfrihed, som bidrog sit til fallitterne, men ogsaa havde til følge, at konkursmændene bagefter blev forsørget med indbringende ombud af de kommunale myndigheder, som havde nydt godt af denne gjæstfrihed. Dette satte ondt blod blandt byens øvrige borgere og gav anledning til skarp kritik og omfattende bysladder. Bjørnson dadler, at alt dette ansvarsløse snak aldrig samlede sig til et alvorligt forsøg paa at afløse disse magthavere.

Alene ved at optages i det offentlige, ansvarlige ordskifte i rensset og kontrolleret form kunde kritiken over magthaverne blive til en reformativ kraft. Her, som i de før omtalte artikler om Kristiania og studenterne, angriber

¹ Jfr. «Bergensposten» 9de september 1859.

Bjørnson den ufrugtbare kritik, som ikke udmunder i noget forsøg paa at sætte noget bedre istedenfor det, som klandres. «Man snakker, saa det regner ned over formandskabet; men sikre sig, ved at faa andre medlemmer eller andre principer ind? — Nei. Altsaa blot snakke og saa lade staa, hvad man har snakket overende, — dømme og spadserere arm i arm med den domfældte, det er karakteren»

Man faar af Bjørnsons artikler det indtryk, at hvad der ikke mindst bidrog til hans kamp mod magthaverne i Bergen, var følelsen af, at man havde indrettet sig altfor meget «*en famille*» i kommunebestyrelsen, ligesom i styret for kunstforeningen, og at misnøiet med magthaverne inden de bredere lag forsumpede i ufrugtbart klander. Bjørnson saa, at der var materialier til en social og politisk opposition, og at fallitterne havde øget oppositions-trangen. Her, som forud for theater-slaget i Kristiania, var der oppositionelle kræfter, som alene behøvede en fører og en anledning. Anledningen kom, saa beleilig som muligt, med valgene til det nye storthing i 1859, og føreren stod færdig.

Det mærkeligste ved Bjørnsons politiske valg-artikler i «Bergensposten» i mars og april 1859 er den meget tydelig udtalte anelse om, at man ved dette aars valg stod overfor et vendepunkt i vor politiske udvikling, — en vending fra en mere idyllisk-fredelig periode, hvor storthing og regjering især lagde vind paa at tjene nærings-

livets interesser, til en mere stormfuld politisk kamptid, med skarpere parti-delning, men ogsaa med et ideellere sving og videre udsyn.

Med den frie oversigt, hvormed vi nu paa næsten femti aars afstand kan se tilbage paa denne tid, er det ikke vanskeligt at opdage en merkelig parallel mellem det nye Norges politiske og literære udvikling, selv om den ene undertiden løber en smule forud for den anden. Paa begge omraader har vi først en stormende kamptid, politisk og snart efter literær, i 1820- og begyndelsen af 1830-aarene, — Wergelands-rî'en, som man kunde kalde denne tid. Derpaa fulgte, i Karl Johans alderdom og under hans søn, Oscar I, en forholdsvis rolig og næsten idyllisk tid i politiken, og næsten samtidig ogsaa i digtningens verden, eftersom baade Wergeland og Welhaven modnedes og mildnedes med aarene, og en ny fredsommelig digter-gruppe dukkede frem i litteraturen, med A. Munch og Jørgen Moe og Asbjørnsen og de andre folkelivs-skildrere og samlere, som Ivar Aasen og Landstad.

Efter denne stilfærdige og lune, men lydhøre mellemtid, hvori kunstnere og videnskabsmænd lyttede til fjeldfolkets bortgjemte tale og tonekunst, og hvor A. Munch søgte at gjøre selve den nye skueplads, Christiania theater paa Bankpladsen, til et fredlyst «asyl»,

«hvor man kan græde uden kval og smerte,
hvor man kan smile uden bittert nag,

hvor romantikens maaneblege kjerte
kan mildne livets lummerhede dag»¹, —

efter denne sagtmodige, men frugtbare mellemperiode, hvori Welhaven næsten umerkelig gled over fra polemisk til idyllisk og elegisk digtning, fulgte en ny og mere stormfuld tid, denne gang i litteraturen først, og snart efter i politiken: paa begge omraader en ny idé-kampenes tidsalder.

Bjørnson havde jo allerede som ung student i sin allerførste literaturartikel i «Morgenbladet» for 1854 ligesom veiret og indvarslet et omslag i luften og stillet barometret paa «storm»: «Det gamle litteraturens land trues med omveltning.» Den «tunge stilhed» (i begyndelsen af 1850-aarene), «er kun den forknythed, som følelsen af et uundgaaeligt uveir avler» «Med dette vil en ny digterslegt fremstaa» (se I. bind, side 201). I den samme artikel fra Bjørnsons første studenteraar i Kristiania havde han med en begavet students smilende overlegenhed set ned paa de norske romantikeres flugt til gran-skovens «vinkende ensomhed» og «denne drømmende, sygelige maaneskinsvandring, hvortil vore . . . digtere med Welhaven i spidsen har overgivet sig» —, «denne banghed for dagslyset — —, denne mystiske snak med huldrer, alfer og nisser og andre natfolk». I en senere artikel (fra 1856) havde han kaldt huldre-romantikens

¹ Af A. Munchs prolog til «Kong Sverres ungdom», det stykke, hvormed den nye scene aabnedes i 1837.

og den idylliske naturlyriks repræsentanter for «hine stille udflyttede mænd, som folket med anelse af noget ubegribeligt kalder digtere». Den norske romantik havde han altsaa karakteriseret som en flugt fra virkeligheden og en udflytter-poesi. Og temmelig hvast havde han fremhævet mangelen paa dramatisk liv og spænding hos A. Munch (i «En aften paa Giske»), Ivar Aasen (i «Ervingen») og Østgaard (i «En Husjomfru»).

Ud fra sin egen trang havde Bjørnson havt en forudfølelse af, at den mere idylliske periode var ifærd med at afløses af en ny tid, som skulde optage traaden fra den Wergelandske digtnings kamp for idéer og syslen med verdens-problemer. Det har jo senere vist sig, at norsk litteratur i det nittende aarhundrede falder i tre store hoved-perioder, bortset fra en indledende tid og en efterblomstring: først Wergelands-tiden, dernæst folkelivs- og natur-idyllens tid eller den stilfærdige mellemalder og endelig Bjørnsons og Ibsens eller den nye problem-digtnings og idé-kampenes tid.

Og som Bjørnson havde anet hoved-rytmen i vor literære udvikling, saaledes pegte han allerede i den første af sine valgartikler i 1859 paa en lignende tre-delt [rytme i vor nyere politiske historie. Og det viste sig, at han ogsaa her ikke blot havde spaaet ret, men at han selv ogsaa her kom til at medvirke til spaadommens opfyldelse.

I «Bergensposten» for 1ste mars 1859 frem-

holder han, at Norge siden 1814 havde gennemgaaet to politiske udviklings-perioder og nu var ifærd med at indgaa i en tredje. I den første periode, en politisk kamptid (Karl Johans angreb paa den norske grundlov), «gjaldt det at konstituere Norge som selvstændigt rige udad og indad mod kongemagten. Da fandt landet djærve talere, dybe tænkere og enkelte kraftkarakterer. Men ovenpaa denne periode [Karl Johans og Henrik Wergelands tid] kom der en, hvori man med arbejdsflid skulde indrette sin statshusholdning, bygge med lov, fylde huller, udbedre, vende, lægge vei, bygge dampskibe [Schweigaards og Oscar I's tid], og denne periode fandt logikens mænd, tankens, jurisprudentens, smaakløgtens. I den senere tid derimod synes man at indgaa til en mere politisk bevidst tid, med sterk adskillelse mellem statsmagterne, med idéer foran sig af ydre vigtighed [her sigtes vel især til skandinavismen] og af indre, som hin om juryens indførelse, der fra snak nu er gaaet over til handling og skal have sin delvise afgjørelse allerede paa næste thing. Og vi er forvissede om, at ogsaa denne tid vil finde sine mænd».

Bjørnson kjæmpede for at faa «den politiske uskyldighedsstand»s repræsentanter, de forretningsdygtige pengemænd og jurister, afløst af repræsentanter for en mere bevidst politisk kamptid, som vilde tage store principielle spørgsmål under behandling. «Dette valg,» siger han,

«er det vigtigste. vi paa meget lang tid har havt.» «Man maa ikke vælge denne eller hin «hæderlige», «retskafne» mand; man maa have politiske principer og vælge efter disse.» I en senere artikel (som blev gjengivet i «Morgenbladet» 23de mars 1859) foreslaar Bjørnson til thingmænd for Bergen to prøvede veteraner, som havde været med i den første politiske periode (Wergelands-tiden), rektor Holmboe og stiftamtmand Schydtz, og to yngre liberale; overlæge Danielsen og købmand Prante. Det lykkedes ogsaa efter en ihærdig valgkamp, som vi skal se, at faa kastet de fire tidligere repræsentanter, Faye, Konow, Smitt og Vogt, og at faa valgt de fire af Bjørnson foreslaaede, doktor Danielssen foreløbig blot som 1ste suppleant, fra hvilken plads han dog straks efter, ved Schydtz's død, rykkede op til repræsentant.

«Det er i farefulde tider, at veteranerne maa rykke ud,» havde Bjørnson skrevet, idet han opstillede Schydtz og rektor Holmboe. Denne sidste blev af storthinget i 1859, endskjønt han var blind, valgt til kirkekomitéens formand og var thingmand for Bergen lige til 1864. Intet træk i denne valgkamp er mere betegnende for Bjørnsons gløgge, praktiske sans og tillige for hans syn paa den historiske sammenhæng. Det var jo Wergelands-tidens arbeide, som nu skulde fortsættes. De to mænd, hvem Bjørnson sluttede sig til med den største hengivenhed under opholdet i Bergen, var Wergelands ven og lidt yngre sam-

tidige, Ole Bull, og Wergelands ældre ven og støtte, rektor Hans Holmboe. Den nye digter-politiker følte sig øiensynlig ikke som omstyrter, men som fortsætter af et slegts-arbeide.

I det samme aar, 1859, havde bergenseren Hartvig Lassen i «Norsk folkekalender» fremlagt førstegrøden af sine indgaaende studier over Wergeland i en kort, men indholdsrig og slaaende karakteristik. Dette paa sine steder mesterlige lille billede af Henrik Wergeland maa være kommet Bjørnson overmaade beleilig. Midt under valgkampen aftrykte han en større del af Lassens studie i «Bergensposten». Hartvig Lassen forsvarede jo netop Wergeland mod den kritik, som allerede nu blev rettet mod Bjørnson; og han tegnede et billede af Wergeland, som netop svarede til Bjørnsons eget livsbehov. «Har man nogensinde» — sagde Wergelands modstandere — «hørt tale om praktiske digtere, nyttige digtere? Det er netop den store grundmangel ved Wergelands digterliv (pleiede man at indvende), at han ikke forstod at begrænse sig, men bortødslede sine evner i en spredt virksomhed, hvoraf resultatet blev — et liv, som bestaar af brudstykker . . . Den ene dag farer han landet rundt for at stifte almuebibliotheker; saa hjerer for at ryste en messiade af ærmet; saa ligger han oppe i Eidsvold og graver efter sundhedsvand; saa rabler han sammen et femaktsdrama; saa tilhæst igjen for at reise paa jagt efter bondegenier; saa redigerer han en avis; saa slaar han

sig for en stund paa gartneriet og sender frø-pakker omkring i bygden — — Er dette et digterliv?» — Ja, svarer Hartvig Lassen. «Det er den samme skjaldenatur, som efter øieblikkets indskydelse digter eller handler, som det nu kan falde sig . . . Hans tale og handling — det var digte, som det store folk forstod. Man kan opvise mangfoldige digtere, som har set dybere i menneskelivet end Wergeland; men ét skal man have vanskeligt for at finde i noget andet folks litteratur: et digterliv, der saa livagtig og saa herlig svarer til det eiendommelige ved digteren, saaledes som vi tænker os ham fremstaa i menneskehedens barndom: som folkets begeistrede lærer og veiviser Dette digterliv, seet i sin helhed, rummes ikke i litteraturen, dets rette plads er i folkets historie.» — Den unge Bjørnson, som allerede aaret i forveien havde «blandet sig op i» saa mange medborgerlige anliggender, der ikke syntes at have noget med digtning eller theater at bestille, maa have følt Hartvig Lassens ord om Wergeland som en indvielse til sin gjerning. Ogsaa senere, da Lassen i 1866 efter mangfoldige aars forarbejde endelig udgav sin fuldstændige biografi af Wergeland, kom billedet af denne digter beleilig for Bjørnson, som da stod lige foran nye store kampe, om det bekjendte unions-forslag. I det hele har Hartvig Lassens skildring af Wergeland utvilsomt støttet og styrket Bjørnson under hans udvikling. Hvor maa de ikke have givet gjen-

klang i ham, de ord som Lassen i 1859 anfører af Henrik Wergeland selv om hans livs ideal: «Høimaalet for mit liv bliver at fremstille saa stor samklang som muligt mellem handling og poetiske idéer.»

Den vigtigste hjælp fra nogen enkeltmand under valgkampen i Bergen fik Bjørnson af en unævnt indsender i «Bergensposten», antagelig forhenværende provst og storthingsmand Ole Løberg, en ældre samtidig af Henrik Wergeland. Gjennem en række længere indlæg, som endnu kan læses med interesse, hidrog denne «mystiske indsender» til at belyse den politiske situation og navnlig til at støtte Bjørnsons paastand om, at stillingen virkelig var alvorlig, og at der laa vidtrækkende planer i «amalgamistisk» retning bag tilsyneladende saa uskyldige regjeringsforslag som et udkast til en ny mellemrigslov, der var bleven forberedt af en norsk-svensk kommission, hvoraf bankchef Faye fra Bergen var medlem. For de fleste ældre medlemmer af Bergens forretningsverden stod det som en ligefrem urimelighed at lægge nogensomhelst storpolitisk tanke ind i en lov, som alene tilsigtede et nærmere økonomisk samarbejde mellem de to forenede riger. Et af de bedste hoder blandt «kjøbmændene paa Tyskebryggen», konsul J. A. Michelsen, udgav under valgkampen et «Aabent brev til Bergenspostens redaktion fra hattemager Hermann», hvori han kaldte gamle fader Holberg til hjælp mod de

bergenske haandverkeres ivrige deltagelse i valgstriden. Hattemager Hermann fremstiller sig selv som «en ideelt anlagt» haandverker og en ivrig tilhænger af Bjørnson og af det «naturlige instinkt»s politik. Men han har, siger han, en noget skeptisk kone, som venter paa den lovede paavisning af farerne ved den rent finansielle nye mellemrigslov; hun forlanger i det hele, at man ved grunde skal «paavise de i de svenske greier liggende landsforræderske planer», og forstaar ikke, at «vor politik er en hjertesag og ikke en forstandssag». — Bjørnson svarede derpaa blandt andet, at forslaget til ny mellemrigslov allerede [i 1857] var «dræbt i Morgenbladet gennem en lang og udmerket artikel» og senere aflivet af storthinget selv under anførsel af præsident Harbitz. Desuden maatte dette lovforslag ikke sees for sig alene, men efter sin «plads i den historiske udvikling af en hel plan».

Bjørnson og hans venner i Bergen stod ingenlunde alene med den opfatning, at forslagene om en ny mellemrigslov og om svenske dommes retskraft i Norge var led i en stor plan om en udvidet og mere tætsluttende union med Sverige. Denne plan mentes at have fundet udtryk i den nye, af kronprins Karl, nedsatte militære unions-kommission og de norske kadetters indkaldelse til Stockholm til en leirsamling ved Axvalla og norske hærafdelingers fordeling mellem svenske tropper ved fælles militære øvelser. Af Kristiania-blade havde navnlig «Morgenbladet»,

som dengang endnu var oppositionsblad, tilladt sig at pege paa den unge tronfølgers tilbøielighed i retning af en stramning af unionsbaandet. For nutidens nordmænd kan der, ialfald efter professor J. E. Sars's klare, grundlæggende udrødning af denne tids historie¹, ikke være nogen tvil om, at «Morgenbladet» og Bjørnson dengang væsentlig havde ret. Selv om bankchef Faye og andre fremragende bergenske forretningsmænd saa det nye mellemrigslov-forslag alene fra et økonomisk synspunkt, kom dette forslag i 1857 frem i en saadan sammenhæng, at det fra norsk side var ganske naturligt, at det blev forkastet. Det er en utvilsom historisk kjendsgjerning, at den glimrende unge tronfølger, som under sin afholdte far Oscar I's sygdom havde taget bopæl i Kristiania i mai 1856 i egenskab af norsk vicekonge og fra september 1857 havde staaet i spidsen for begge riger som kronprinsregent, aabent omgikkes med planer til en nærmere sammenføining af de to riger, først og fremst paa det militære omraade. For at forstaa den nye politiske uveirs-tid, som foreløbig naadde sit høidepunkt gjennem statholder-striden i 1860, maa man efter mit skjøn gaa tilbage til Krimkrigen. Denne krig øvede en lignende indflydelse først paa svensk og derefter paa norsk politik som i vore dage krigen mellem Rusland og Japan. Krimkrigen vakte i Sverige slumrende krigsminder og storhedsdrømme.

¹ «Norges politiske historie», 1815—1885, side 494 ff.

Det var ganske naturligt, at vestmagternes seier opflammede svensk nationalfølelse og fornyede trangen til at bygge op et større og sterkere Sverige ved at drage de baand, som forbandt halvøens to folk, tættere sammen. I samme retning virkede ogsaa, netop under Krimkrigen, en levende følelse af, at de smaa nordiske folk i løbet af det nittende aarhundrede med hurtige skridt var vokset nedover i sammenligning med de omgivende stormagter, som fremdeles udvidede sig og desuden voksede endnu raskere i folketal. Det eneste middel til at bøde paa det stigende misforhold mellem de smaa og de store stater syntes at maatte bestaa i at slaa flere smaa stater sammen til en stor, — eller ialfald til en større. Det kan derfor ikke undre os, at en ung og ærgjerrig kronprins, militær af opdragelse og krigersk-ridderlig af natur, netop under Krimkrigen blev vakt til politisk ærgjerrighed og daadstrang og allerede straks som norsk vicekonge opfordrede den gamle og retsindige, overfor hans planer haardnakket uforstaaende Jørgen B. Vogt til at søge afsked og omgav sig mest muligt med nye mænd, — det saakaldte «unge Norge» (Chr. Birch-Reichenwald m. fl.), ligesom han i Sverige fylkede om sig et «junker-parti».

For Norge blev den unge tronfølgers eller, fra Juli 1859, kong Karls nye paagaaende unionspolitik af lignende værd og betydning som hans farfar Karl Johans tillob til en tvangsrevision.

Ogsaa i ligheden mellem Karl Johan og hans sønnesøn ser vi et udslag af slegts-historiens rytme eller bølgelinje. Begge fortjener ogsaa fra norsk side at mindes ikke uden sympathi, forsaavidt som de var ivrige, ildfulde naturer, som vilde noget og var istand til at sætte kræfter igang. Disse fyrige naturers varme og bevægende kraft gik ikke tabt for os, fordi om den fra norsk side især maatte føles som en eggende modkraft, der tvang den nationale selvopholdelsesdrift til udrykning og gav den et vækkende stød.

I lys af hele den række af sammenhængende begivenheder, som vi først i den allerseneste tid har kunnet overse, faar Bergensvalget i 1859 og Bjørnsons forhold til den unge tronfølger og konge en ny interesse. Det er allerede af Bjørnsons valgartikler klart, at han betragtede den unge kronprins-regent i det store og hele med sympathi. Bjørnson følte, at han var noget af en kraft — og en modkraft, som kunde føre ud over den tidligere mangel paa politisk spænding. Det var vel dramatikeren Bjørnson, som straks følte sig tiltrukket til den unge regent, hvis temperament var beslegtet med hans eget, og hvis ærgjerrige, halvt romantiske planer i det mindste kunde give anledning til en virkelig politisk idé-kamp. Under kong Oscar var kongemagten forholdsvis spag og tilbageholdende. Eller, som Bjørnson skriver i sin første valg-artikel, «hensynet til folkets ønske var saa overveiende, at al opposition døde væk; mellem regjering og

storthing var et beredvilligt samarbeide i én aand». «Men nu er vi kommen udover denne politiske uskyldighedstilstand; den unge, kraftfulde styrer har gennem mange af sine handlinger — ikke just gaaet mod folkets mening, men er kommen tidligere end den.» I og for sig har Bjørnson intet at indvende mod, at regenten vilde forsøge paa at «koncentrere den udøvende magt om den styrende person». «Hvad tiden vil bringe, er mørkt for enhver; men muligt, at der er ting, som fordrer et sterkt embedsverk, fast styrelse og lydighed ned til sidste mand.» Med disse noget dunkle ord maa vel Bjørnson have tænkt paa muligheden af en ny slesvigsk krig og den rolle, som en ærgjerrig og ridderlig konge, der som Karl var ivrig skandinav, kunde komme til at spille ved en saadan leilighed. Men naar kongemagten gjorde sig sterkere og mere personlig gjældende, maatte til gjengjæld ogsaa folkemagten organiseres kraftigere end hidtil, gennem en storthings-repræsentation, som stod paa vagt overfor en ensidig svensk eller amalgamistisk opfatning af skandinavismen.

I grunden var Bjørnsons forhold til den nye regent givet gennem begges forhold til skandinavismen. Ogsaa Bjørnson var skandinav, men han holdt, som vi har set af hans optræden i theaterstriden, urokkelig paa hvert enkelt folks nationale «selvudvikling» og udfoldelse af sit eiendommelige særpræg som betingelse for et frit og frugtbart samarbeide. Som skandinav

kunde den nye regent komme til at udføre en stor gjerning, hvis Danmark paany kom i fare. Men som skandinav af den saa at sige smalsporede type var han farlig for norsk selvstændighed. Heraf forklares det, at Bjørnson begyndte sin politiske løbebane med at bekjæmpe kronprinsregentens norske politik, men samtidig udtalte sig med sympathi om den «unge, kraftfulde styrer» og senere ud paa aaret tilegnede ham sin nye fædrelandssang, «Ja vi elsker dette landet», i anledning af hans første besøg i Kristiania som konge.

Det var, som vi ser, ikke noget blot og bart tilfælde, at netop med aaret 1859 begynder et nyt dramatisk afsnit i vor politiske historie, — en fortsættelse af Karl Johans-tidens og Wergelands-tidens kampe. I 1859 kom en med Karl Johan beslegtet natur paa tronen, og i det samme aar debuterede en ny med Henrik Wergeland beslegtet digter-politiker. En ulmende strid, som ikke var kommen til udbrud i 1840-aarene paa grund af skrinlægningen af det famøse unionsforslag af 1844, begyndte nu at flamme op. Og paa den historiske skueplads viste der sig to unge mænd, som begge ved sit temperament skulde bidrage til at gjøre samtidens norske og svenske historie dramatisk, ved at forvandle en kronisk og latent strid til en aaben og akut krise.

Bjørnsons og det unge Bergens seier i valgkampen i 1859 var forøvrig forberedt ikke alene af det økonomiske tilbageslag, men ogsaa af

hovedstadbladenes holdning. Ved at støve igjennem en del af den tids aviser vil man se, at baade «Morgenbladet», hvor muligens A. B. Stabell atter for en kort tid tog ledelsen, og «Aftenbladet» under O. Richter havde slaaet paa delvis de samme strenge som Bjørnson i «Bergensposten». I selve Bergen kjæmpede bladet «Bergenseren» paa den samme side som Bjørnson og krævede efter seieren og efter Bjørnsons afreise sin andel af æren. Men hvad der satte bergenserne i den rette valg-stemning, var dog utvilsomt den unge digter-politikers djærve og overstrømmende livfulde humør. Allerede som artianer og ung student havde han forbauset sine kamerater ved sin evne til at «skabe en stemning». Og nu kom den nye opøvelse som theaterchef ham tilgode. Intet er mere eiendommeligt for Bjørnson end den lethed og naturlighed, hvormed han fører livsdygtighed fra ét omraade over paa et andet og vidt forskjelligt. Det er som intet af kraften ⁷gik tilspilde ved at overføres fra kunst til politik og fra denne igjen til ny kunst. Som en trofast hærfører for sin lille trop havde han indblæst nyt mod i de unge skuespillere og samlet dem paany efter den oprivende strid mellem Ole Bull og theaterdirektionen. Han havde allerede den første sommer ført dem til en smuk seier i Trondhjem og givet dem udsigt til et varigt theater-forbund med denne by. Da dette haab blev skuffet, havde han planlagt noget større: en fællesoptræden i Kristiania af

alle de norskfødte skuespillere fra Norges daværende theatre. Gjennem alle vanskeligheder havde han holdt skuespillernes mod oppe ved at stille dem Norges erobring gjennem norsk scenekunst for øie. Og ved de to maskerader havde han vist, at det gik an at byde by-opinionen og den trykkede stemning trods.

Ogsaa som instruktør havde han opøvet sin evne til at meddele andre mennesker sin stemning. Under valgkampen virkede han vel endnu mere ved sin personlighed og sin stemmes magt — i det hele ved sin overstrømmende livskraft — end ved overbevisende grunde. Som løn for det utrættelige arbejde ved theatret kom nu opdagelsen af, hvilken magt han havde over menneskene ved sin røst, af naturen klangfuld og rig, men nu særlig finstemt og indspillet ved de endeløse læseprøver. Han «reiste sig en talerstol» i haandverkernes forening og arbeiderforeningen og søgte med held at fylke disse to kredse sammen med en ikke liden del af handelsstanden, navnlig dens yngre medlemmer, — «Bergens fire stormagter», som disse tre korporationer tilligemed pressen ironisk benævnes i det før nævnte flyveskrift. I sine svar paa «hattemager Hermann»s angreb understreger Bjørnson, at modstanderne var bra og hæderlige folk, ikke mindst de fire repræsentanter, som havde stemt for en noget nærmere tilknytning til Sverige. «Det gaar ikke i vore dage saaledes som før, at man bestræber sig for at faa sin politiske mod-

stander erklæret og dømt for en kjeltring Vi skjælder ikke hinanden ud for landsforrædere eller lignende; ei heller prøver vi at faa hinanden paa Munkholmen; vi kalder hinanden bra mænd, hilser paa hinanden og bare pryglers hinanden, saa ofte leilighed dertil gives.» Denne muntre og næsten hjertelige maade at føre kampen paa har vel særlig tiltalt bergenserne.

Hele byen kom i bevægelse og tog parti, for eller imod. Overfor en saa sjelden fremtoning som Bjørnson kunde ingen være ligegyldig. Ikke mindst skolegutterne blev revet med. «Jeg bevarer endnu et barndomsminde» — saa fortæller en, som dengang var gut — «om det indtryk, den unge Bjørnsons tilsynekomst i vore dengang saa patriarkalske og stuelumre forhold gjorde paa snart sagt alle klasser i samfundet. Han virkede med sin slanke, kraftige skikkelse, sit aabne, renskaarne, lysende ansigt, sin høie pande, fra hvilken hatten altid var skjøvet tilbage, og med sin vidunderlig malmfulde røst som en aabenbaring fra en verden, der var vidt forskjellig fra den, som vor dengang saa rolige spidsborgerby havde indrettet sig. Han vakte opsigt, naar han med sin aabne frakke og sit brede hvide skjortebryst viste sig paa gaden, somoftest i ivrig samtale med flere af den tids fremtrædende mænd. Jeg husker saaledes, at jeg en dag saa ham arm i arm med den blinde rektor Holmboe, og modsætningen mellem den hvidhaarede, famlende lærde og den

unge straalende digter maa have gjort et stort indtryk paa mig, da jeg gennem alle aar har bevaret et klart billede af dette møde¹.» — Bjørnson var husven i rektor Holmboes familie, og en af de livsglade unge piger, han mødte i dette hus, blev senere (ialfald efter sit ydre) model for Nora i «Det flager».

Ved prøvevalget i haandverkernes forening i slutningen af april 1859 gik den af Bjørnson foreslaaede repræsentant-liste igjennem i sin helhed. Derpaa fulgte valgmandsvalget den 2den mai, hvor Bjørnson og hans meningsfæller seirede med glans; hvorpaa valget paa de fire thingmænd fandt sted den 7de mai, med det før nævnte udfald. At overlæge Danielssen, som i en lang aarrække blev et af det norske storthings ypperste medlemmer, allerede nu kom paa thinget, skyldtes væsentlig Bjørnsons agitation. Bergens-valget vakte opsigt rundt om i landet og bidrog utvilsonst sit til den stemning, hvorefter dannelsen af reformforeningen fremgik.

Dette foraar 1859 og især denne mai maaned i Bergen maa have været et af glanspunkterne i Bjørnsons liv. Til det øvrige held kom ogsaa dette, at valgseieren indtraf lige forud for den 17de mai, Norges nationale vaarfest. Allerede to dage efter valgmands-valget udsendte Bjørnson sammen med nogle venner en opfordring

¹ Direktør Johan Bogh i «Bergens Tidende», 8de december 1902.

til at vælge en komité, som skulde forberede høitideligholdelsen af frihedsdagen. I de foregaaende aar havde blot nogle faa borgere mødt op til saadant valg, og «hvad der var begyndt i kulde, havde ogsaa fortsat sig i kulde. Men en almindelig nationalfest, forberedt med alvor og høitideligholdt med varme, er som at trække grundloven over med frisk skrift». Saa lød Bjørnsons opraab. Og flere begivenheder bidrog sit til, at man denne gang feirede mai-dagen som en ny tids vaarbrudd. Fra andre landsdele indløb der kort efter Bergensvalget budskab paa budskab om liberale seire. Johan Sverdrup, som nylig havde forladt Larvik, var den 5te mai valgt til første repræsentant for Akershus amt, hvormed der begynder en ny periode i hans liv. Og et andet høvdinge-emne, rektor Steen, der som overlærer i Bergen havde været en af stifterne af «Bergensposten», blev for første gang thingmand fra Tromsø, med alle valgmænds stemmer. Hvortil kom, at den store kamp for Italiens frihed og enhed netop nu var begyndt, under de mest lovende varsler.

Under disse politiske vaartegn var det, at Bjørnson sammen med Ole Bull, som var kommen til byen, arrangerede syttende-mai-festen i Bergen. Om Ole Bull har Bjørnson senere udtalt, i mindetalen paa hans grav i 1880: «Jeg husker ham helst i de store bergenske syttende-mai festtog; thi han var et festtog, han alene, majestætisk, fortryllende, som han gik der, saa-

ledes at bare en haandbevægelse, et blik overgød den med feststemning, som fik det.» Og Bjørnson selv, ved Ole Bulls side i det store folketog, som allerede klokken otte om morgenen samledes paa torvet, eller oppe paa talerstolen paa Engen, hvorfra han holdt festtalen for dagen, — eller senere ud paa formiddagen ved en koncert i theatret, hvor han lod strø ud over forsamlingens hoder sin nye fædrelands-sang «Vi nordmænd vil synge for Norge en sang», — det maa for mange have været, som om en ny Henrik Wergeland var opstaaet iblandt dem, — en Wergeland «endrborinn», som de gamle nordmænd vilde sagt. Af Bjørnsons tale paa Engen, hans første offentlige festtale, findes der intet referat. Men tre af den tids opvakte bergenske skolegutter har bevaret en erindring om denne mai-dag. Dr. Klaus Hanssen udtalte firti aar senere, ved flagfesten i Bergen i 1899: «Jeg mindes endnu talen og mindes, med hvilken magt den betog alle sind. Vi gutter i frem-slængsaarene dengang blev mest ræd at rope hurra, for det ansvar, han havde lagt paa os, naar vi feirede denne dag. Og det ansvar, Bjørnson dengang la ind i vore sind, det har fulgt os siden livet fremover . . . Den dag blev som en indvielse til en ny tid for mange, ja for hele livet her i vor by.» — «Jeg synes endnu, jeg ser ham,» fortæller maleren C. M. Ross. «Som en solgud stod han der og lyste med sit blonde hoved høit løftet, og hans tale rungede ud over den

tryllebundne mængde. Der var stilt som i en kirke, ja meget stillere Jeg havde med min mor i kjølvandet (fru Ross havde kort før til sin søn udtalt sin ærgrelse over de unge pigers overvættes begeistring for Bjørnson) krydset mig gennem folkestimmelen og faaet en plads lige under talerstolen. Saadant havde vi aldrig hørt. Jeg var saa optaget, at jeg glemte mor. Hvad skil- drer saa min forbauselse, da jeg vender mig mod hende for at meddele hende noget af min overstrømmende begeistring og ser mor — min gamle, adstadige mor — med tindrende oine svinge sit lommetørklæde og vifte omkap med os alle¹. En tredje bergensk skolegut fra den tid erin- drer «hans herlige skikkelse, som han stod der- oppe paa tribunen, rank og spænstig, med lege- mets kraftige og dog saa fine linjer fremhævet af snipkjolens snevre snit, stillet mod den blanke vaarløft, og med det lysende løvehoved høiet tilbage som i overstrømmende livsmod Aldrig havde man fornemmet en slig magt til at tvinge hver enkelt ind under en fællesfølelse af betaget stemning Selvfølgelig staar talen nu i min erindring kun som en oplevelse af sjelden art, dens enkeltheder er udviskede, og jeg var jo ogsaa altfor ung til at kunne forstaa den. Men betegnende for dens magt . . . er det, at jeg endnu den dag idag hører, hvorledes det klang, da Bjørnson pegte ud med haanden og sagde: «Her staar vi paa de gamle Jons-

¹ «Samtiden»s Bjørnson-hefte, december 1902.

voldene, hvor fædrene væltede sig i kampen, og oppe paa høien der — (man vendte sig uvilkaarlig) — stod kong Sverre i sin side kjortel, tog sig om sit lange skjæg, for at se, om alt gik godt og vel», — eller da han i fine linjer tegnede et billede af «mødrene, der byssede sine barn i søvn i takt af fædrelandssangen, som idag lød under deres vinduer». Jeg ved, at i mange aar blev Engen altid scenen, naar jeg læste noget om kong Sverre, og at jeg endnu den dag idag, naar processionen 17de mai drager syngende gennem gaderne, tænker mig byssende mødre bag de aabne vinduer¹.» — Slig fæstede denne mai-dag sig i den bergenske skole-ungdoms erindring.

Bjørnson havde i løbet af den samme vaar vundet to af sit livs stolteste seire, sin første seier som politiker og som folketaler. Aldrig har han vel mere end i denne foraarstid i Bergen svaret til sin egen senere definition af en digter: «Digteren kaster straalere ved sin personlighed, giver solglade ord, hjælper til at lægge livet tilrette; at kunne sige ord til rette tid, som flammer, — det er at være digter.» I syttende-mai stemningen havde han skrevet en sang, hvori en næsten barnslig troskyldighed er forenet med en ny djerv ligefremhed og fart i stilen. En usigelig ømhed og beundring for mor Norge lyser frem af denne nye fædrelandssang, hvori

¹ Direktør Johan Bogh i «Bergens Tidende», 8de december 1902.

hele landet blir levende i digterens mythedannende fantasi. Den magt, som dækker fjeldsiderne med sne og sætter havet i bølgegang, blir til et stort moderligt væsen, som maner sine børn til mild og ydmyg fromhed, men ogsaa kræver mandsmod af sine sønner.

«Hun bad os ind til sig, dengang vi var smaa,
og gav os sin saga med billeder paa;
vi læste saa oiet blev stort og vaadt:
da smilte den gamle og nikked blot.

— — — — —
Hun tog os ved haanden og følge hun gav
bort derfra til kirken, saa stille og lav
hvor fædrene ydmyg har bøiet knæ,
og mild'lig hun sagde: Gjør I som de! —

Hun strødde sin sne over fjelde og li.
bod saa sine gutter at staa dem paa ski!
Hun knuste med stormhaand det Nordhavs speil.
bod saa sine gutter at heise seil! »¹

Dette er den unge Bjørnsons Norge, — den vilde naturs og den milde kulturs land, — et hjem for barnlig fromme og mandig kjække gutter. Man kunde fristes til at tro, at sangen var digtet særlig for Bergens glade gutter. Netop en saadan gutteskikkelse, modig og from, modnedes ved denne tid i Bjørnsons fantasi, — Øivind i «En glad gut». Denne fortælling, tidligere

¹ Dette digt blev senere, i 1863, hist og her omarbejdet, især første strofe, som nu fik den malende og rytmask fuldtonige begyndelse: »Der ligger et land mod den evige sne.»

planlagt, blev nu for alvor paabegyndt paa Hóp ved Bergen, efterat «Arne» først var fuldført og «Ja vi elsker dette landet» var skrevet for Arne, ligesom til hjælp for hans udvikling.

Det er klart, at Bjørnson efter denne vaars oplevelser havde faaet nyt mod til at digte. Paa konsul Michael Krohns skønne landsted, nær Nordaasvandet (en bugt af havet), blev ikke

HOP VED BERGEN (hvor «Ja vi elsker» blev skrevet).

alene «Ja vi elsker dette landet», men ogsaa flere af sangene i «En glad gut» digtet, efter hvad Bjørnson selv har meddelt. Her, i nærheden af Hóp, saa han ogsaa for sig det overhængende berg, hvorfra bjerk og furu saa ned og hæggen kunde strø blomster paa taget af en gammel laavebygning — modellen til natursceneriet i første kapitel af «En glad gut». «Umiddelbar lyrisk trang er denne fortælling

skabt af: Arne blev mig for tung,» skriver Bjørnson i et brev (fra Aulestad 1903).

Man kan undre sig over, at Bjørnson efter at have skrevet det allermeste af «Arne» i Eikisdalen sommeren 1858 ikke gjorde denne fortælling færdig før efter næsten et helt aars forløb. Skjønt der paa titelbladet af den første udgave staar 1858, kom bogen først ud i august 1859. Aarsagen til forsinkelsen laa neppe alene deri, at Bjørnsons tid efter sommerferien var helt optaget af theatret, og fra december 1858 desuden af politiken. Da Bjørnson kom tilbage til Bergen efter forlovelses-dagene i Romsdalen, mødte der ham — tror jeg — en literær skuffelse og modgang, som sandsynligvis bidrog sit til, at «Arne» blev lagt tilside, og kanske ogsaa til at Bjørnson med glæde kastede sig ind i den politiske strid, ligesom for at svaale sig i uveir. Sagedramaet «Halte-Hulda» havde, mens Bjørnson var i Romsdalen, været gjenstand for en skarp strid mellem to af Danmarks ypperste kritikere. M. Goldschmidt havde taget Bjørnsons stykke, som det syntes, ligefrem af dage i sit ugeskrift «Nord og Syd»; Clemens Petersen havde forsvaret det lidenskabelig i «Fædrelandet», og Goldschmidt havde derpaa taget ogsaa Clemens Petersen af dage i en ny artikel i «Nord og Syd». Saa mente ialfald mange, ikke mindst i Kristiania, hvor Goldschmidts kritik blev refereret i «Morgenbladet». Goldschmidt var dengang, som Vinje senere skrev i «Dølen», de nordiske landes

betydeligste bogdommer. Og hans ugeskrift var meget læst og anset ogsaa i Norge. Det er utvilsomt, at Goldschmidts nedsættende kritik, som senere skal omtales, bidrog væsentlig til at gjøre «Halte-Hulda» for lange tider umuligt paa de danske scener, ligesom paa Christiania theater paa Bankpladsen. Det var Henrik Ibsen, som først opførte dette stykke paa det norske theater i hovedstaden, i 1862, som før nævnt. Selv i Bergen blev ikke stykket opført, skjønt forfatteren selv var theaterchef og havde raadighed over repertoiret. — Dertil kom, at Johan Ludvig Heiberg som theater-censor havde afvist baade «Halte-Hulda» og Ibsens «Hærmændene» fra det kongelige theater. Begge de unge norske dramatikere havde faaet sit nye saga-drama sendt tilbage baade fra Kjøbenhavn og fra Christiania theater paa Bankpladsen. Denne modgang bidrog, tror jeg, sit til, at «Arne» foreløbig blev lagt tilside høsten 1858 og først taget frem igjen i det følgende aars forsommer. Fortællingen var paabegyndt i sommer og solskin, i forlovelses-tiden. Den blev fuldført i solskin og sommer, kort efter syttende-mai-dagen i 1859. Ligesom «Synnøve» eier ogsaa denne fortælling noget af sommersonnen-modningens sødme. Det samme gjælder ikke mindre om det straalende aabningskapitel af «En glad gut». I den skjønne bergenske forsommer paa Hóp, hvor Bjørnson hvilede paa sine laurbær, var han i den rette stemning til at gjøre Arne og Eli Boen lykkelige, og hvor-

for ikke ogsaa Eli Bøens forældre og Arnes mor? Skulde vi gjætte paa, at noget bestemt sted i fortællingen er skrevet paa Hóp, maatte det vel være den fine og saa at sige sitrende livfulde skildring af en vestlandsk sommernat, — som forresten er udeladt i senere udgaver. «En sommerlys nat, hvori alt stod skræmt sammen i klynger og hviskede.» Arne og Eli gik tæt indtil hinanden og turde næsten ikke tro paa sin nye lykke, og drømmeren og digteren Arne udbryder: «Nu har jeg dog engang gjort noget!»

Ogsaa den unge Bjørnson havde en følelse af at have gjort noget, — en taknemlig og ydmyg-stolt følelse, som stemte ham til selvhængivende fromhed. Hvad han dengang, i en ene-staaende stund, følte af ømhed for sin hustru, som gik med sit første barn, og for far og mor og fædreland, det er for alle tider fæstet i sangen «Ja vi elsker dette landet», hvor hele Norges historie og de tusen hjem drager glimtvis forbi hans øie, og hvor den eiendommelig indtrængende begyndelse klinger som en gjentagelse og bekræftelse af, hvad der var sagt og sunget den syttende mai i Bergen.

Ja, vi elsker dette landet.
 som det stiger frem,
 furet, veirbidt over vandet
 med de tusen hjem, —
 elsker, elsker det og tænker
 paa vor far og mor
 og den saga-nat, som sænker
 dromme paa vor jord.

Hele digtet eller dets mest udprægede strofer har en adelig skjønhed, som et ansigt med enkle og store, dybtskaarne linjer. Overstraalet af nogle faa, dristige billeder, som kaster glans omkring sig, er talen forøvrig den mest ligefremme og naturlige, som i prosa. Men ordene falder af sig selv tilrette som ved en krystalliseringsproces og ordner sig i hølgende takt. Sammen-trængt i et dristigt billede, ligesom i en halv-aabnet knop, som vi selv maa aande paa, forat den skal udfolde sig til blomst, bryder en eiendommelig tanke frem i slutningen af første strofe: Norges fortid, sagatide'n, er vort fantasi-livs drømmerige nat, ligesom nutiden er den lyse dag, hvori vi skal vaage og virke. Den unge Bjørnson levede skiftevis i begge tider, og tanken hænger inderlig sammen med dette hans dobbelt-liv. Norges fortid er ikke forbi. Dens daad blir til drømme, og drømmene til ny daad. Af denne tanke fulgte opbygningen af fædrelands-sangen, med dens glimt-snare drømmesyn af Norges historie og den sidste (senere tilføiede) strofe, hvor de syngende, efter at have dukket ned i fortiden og hentet styrke fra den, hæver sig op til en ny viljekraft gennem fælles løfte og beslutning:

Og som fædres kamp har hævet
os af nød til seir,
ogsaa vi, naar det blir krævet,
for dets fred slaar leir.

Det var fra Hóp Bjørnson sendte den muntre artikel om de norske theatres elskere, som

tidligere er omtalt. Der var ikke længere tvil i hans sjæl om, at de norske skuespillere inden kort tid skulde erobre Norges scener. Selv de ypperste danske kunstnere som Jørgensen og Vilhelm Wiehe vilde kunne erstattes af de unge norske. «Prom har næsten alt, hvad Wiehe har, og desuden endog hele fag, som Wiehe fuldstændig savner.» «Den værste pynt at klare blir naturligvis Jørgensen. Men det gjælder da at løse ham op i flere forskjellige bestanddele og tage hver af vore unge skuespillere og sætte isteden paa den post, hvor han bedst kan passe.» . . . Bjørnson stoler især paa Johannes Brun. «Lad Johannes Brun faa spille den stoute baadsmand i «Pak», — [af Overskou], — den rolle, som rummeligst modtager Jørgensens individualitet. Giv denne rolle til Johannes Brun i Kristiania! Lad ham træde op med den paa sin norske maade, og jeg er ikke et øieblik i tvil om udfaldet.» Bjørnson opfordrer styrerne af theatret paa Bankpladsen til at «vise sin tro paa de danskes magt og de norskes afmagt ved at gjøre os denne lille indrømmelse: lad Johannes Brun faa Jørgensens kraftrolle», — den rolle, «hvori han har høstet slige retfærdige triumfer». — Det er, som man ser, en ligefrem udfordring, Bjørnson sender de vantro i hovedstaden. Han byder dem en scenisk duel, mellem den vældige Jørgensen og Johannes Brun. Men dertil kom en anden og større plan: hovedstaden skulde stormes af den norske scenekunsts

samlede hærstyrke. «Forsaavidt alt holder ihop ved dette theater [i Bergen] endnu et aar til, agter jeg at indlede underhandlinger med theaterdirektør Ibsen, om vi i fællesskab til for-aaret skal arrangere en række norske skuespil i hovedstaden, og hvortil vi skal samle alle norske skuespillere af nogen betydenhed. Glipper dette, faar vi ikke Kristiania theater overladt, — nuvel saa kommer vi bergensere alene og gjør vore sager saa godt vi kan» Denne artikel er dateret «gaarden Hoop ved Bergen», tre dage efter den 17de mai. Stillingen var dengang saadan, at de to unge digtere, som blev det ny-norske dramas skabere, var styрere af hver sin norske skuespiller-trup og tænkte paa, hvordan de skulde erobre Norges hoved-scene, Christiania theater paa Bankpladsen. Den politiske seier i Bergen gav Bjørnson nyt mod ogsaa i denne henseende og en ny felttogsplan, som Ibsen i det følgende aar gik ind paa, og som de begge i forening søgte at virkeliggjøre. Vi skal senere se, med hvad held. —

Der havde forøvrig — som man kan se af den tids aviser — været en liden knude paa traaden mellem de to digtere kort forud i løbet af det samme foraar. Henrik Ibsen, som under de pinagtige forhold efter handelskrisen væsentlig havde maattet opføre farcer paa det lille norske theater i hovedstaden, synes at være bleven en smule ærgerlig over den maade, hvorpaa Bjørnson i sine artikler om Oehlen-

schläger havde hævdet, at theatrene ikke var uden skyld i, at publikum saa nødig vilde se sørgespil. Bjørnson fremhævede -- overfor den unge kritiker Bordevik og sandsynligvis uden tanke paa Ibsen --, at man burde ikke være bange for at give sig ikast med verdenslitteraturens mestre, som Shakespeare og Goethe. Men skulde tragedien lykkes i Norge, maatte man ikke længere holde fast ved den gamle høirøstede deklamation, som den danske skueplads havde arvet fra den tyske. Bjørnson antydede, at selv de bedste norske skuespillere i Kristiania ikke kunde fri sig ud fra den danske tradition, saalænge de danske skuespillere angav tonen fra hoved-scenen paa Bankpladsen. «Derfor maa det norske skuespil udgaa herfra» — fra Bergen —, hvor norske skuespillere uforstyrret kan lytte til sit eget norske tonefald og bygge op «en norsk pathos-bygning». Især denne sidste nye ord-dannelse synes at have opegget og moret Kristiania-kritiken. «Bjørnson har i Bergen opfundet en ny norsk pathos-bygning!» Af en theater-anneldelse i «Morgenbladet» for 3dje april 1859 kan vi se, at Henrik Ibsen traf Kristiania-opinionen paa kornet ved i en fart at lokalisere en vaudeville-farce af Erik Bøgh, tillempet efter et fransk stykke. I «Alle mulige roller» gjorde den bergensk-fødte skuespillerinde madame Hundevadt stor lykke, ikke mindst ved spøgefulde hentydninger til den nye norske deklamation ved Bergens theater. I det af

Ibsen iscenesatte skuespil har heltinden, som er skuespillerinde, netop forladt Bergen, fordi hendes engagement er udløbet og hun desuden ikke kan finde sig i, at man derhenne i Bergen «herefter ikke skal spille andet end Goethe, Shakespeare og Sophokles». For at faa ansættelse ved en reisende trup i hovedstaden optræder hun for direktøren i alle mulige forklædninger, blandt andet som en middelaldrende svensk dame, «fru von Lejonsugga», som fortæller at hun havde gjort revolution «inom svenska theaterens historia» ved at opfinde en ganske ny pathosbygning — hvorpaa hun giver en løierlig prøve. «Deklamationen led i høi grad — skriver «Morgenbladets» anmelder — af ekstravaganse og unaturlig svulst, og vi vil derfor ikke tro — fortsætter anmelderen spidst —, at den nye pathosbygning i Bergen har noget tilfælles med den.» — Af en liden notis i «Bergensposten» (8de april 1859) kan vi se, at Bjørnson blev en smule forstemt. Men han stod nu midt i valgkampen, og efter seieren og 17de mai-festen var al misstemning bortblæst og hele himlen skyfri og blaa. Hans revanche var nu planen om et theater-felttog i hovedstaden, hvorom han, som nævnt, vilde «indlede underhandlinger med direktør Ibsen i Kristiania». Hævnen var ganske morsom og gjør begge digtere ære: da de traf personlig sammen, gik Henrik Ibsen ikke alene med paa den nævnte plan, men blev i den grad optøet, at han for første og sidste gang i sit liv

var med paa at stifte en forening («Det norske selskab»), og kjæmpede ved Bjørnsons side for norskhed i vor kunst. Af Ibsens nu offentliggjorte breve til Bjørnson fra midten af 1860-aarene — alt-saa fra en noget senere tid — faar man et indtryk af den sidstes evne til at fremlokke det varmeste i Ibsens natur. Neppe nogen af Ibsens breve til venner er skreven med en saadan inderlighed og varme som et par af brevene til Bjørnson. Gang paa gang har Bjørnson, trods al forskjel i temperament og livssyn, erobret Ibsens hjerte ved sin hjælpsomhed og godhed. Om han igjen gang paa gang har tabt det ved modstanderes mellemkomst eller ved en uvorren ytring, har han atter vundet det tilbage. Og om der kan være et eller andet træk af Bjørnson i Ibsens satiriske billede af Steensgaard i «De unges forbund», saa har Bjørnson til gjengjæld i nogen grad været model for Haakon Haakons-søn i «Kongsemnerne» og (sammen med Jonas Lie) for doktor Stockmann i «En folkefiende». Og til disse billeder af en født høvding svarer Ibsens direkte karakteristik af Bjørnson i brevet til dennes digter-jubilæum i 1882: «Dine værker staar i første række i literaturhistorien og vil altid staa der. Men skulde jeg bestemme, hvad der engang burde indskrives paa din mindestøtte, saa vilde jeg vælge de ord: Hans liv var hans bedste digtning. Og det, i sin livsførelse at realisere sig selv, mener jeg er det høieste, et menneske kan naa til. .» «Du var

dog min bedste ven» skal Ibsen have sagt til Bjørnson, da denne engang besøgte ham i et af hans sidste leveaar.

Naar man ser de to digteres ofte afbrudte venskab i et overblik, er det lettere at forstaa, hvad de følte for hinanden ved de enkelte leiligheder, hvor de mødtes. Da de efter et noget spændt forhold traf personlig sammen i Kristiania høsten 1859, har Bjørnson sandsynligvis ved sin aabne og overstrømmende elskværdighed taget Ibsen med storm og i nogen grad smittet ham med sit lyse og glade kamp-humør. Ibsen var ikke alene med paa at stifte det norske selskab, men skal endog have været den, som tog initiativet til dannelsen af dette de unges forbund fra 1860, hvor Bjørnson blev valgt til formand.

Til den lyse og forhaabningsfulde stemning, som Bjørnson bragte med fra Bergen i 1859, og hvoraf den nye fædrelandssang fremgik, havde en stor begivenhed i udlandet utvilsomt bidraget sit, nemlig den italienske frihedskamp. Denne krig, som erklæredes den 27de april 1859, følte af mange som en fortsættelse af de store frihedskampe i 1848 og 49; — en ny bølge af begeistring for nationaliteternes ret skyllede fra Piemont ud over verden. I sit blad «Bergensposten» optog Bjørnson fra «Illustreret Nyhedsblad» en stemningsfuld og i rig billeddragt klædt artikel af Jonas Lie foruden opsatser fra engelske og andre aviser om den

nye frihedskamp. Man kan se, at slagene ved Magenta og Solferino vakte jubel. Men da krigen endte allerede før midten af juli, uden at Napoleon den tredje havde opfyldt sit løfte om Italiens befrielse «fra Alperne til Adriaterhavet», foltes det ogsaa af det unge Norge som en skuffelse. Ligesom Krimkrigen, saaledes stod ogsaa den italienske Krig — blot i endnu meget høiere grad — for de unge digtere som en kamp for store, almene idéer, — en befrielse fra de altopslugende økonomiske interesser og beregninger, som baade for Bjørnson og Ibsen gjorde luften tyk og tæt omkring dem og ligesom mættet med prosa i den største del af 1850-aarene og senere. Bjørnson skriver (i «Bergensposten» for 15de juli 1859), efter den foreløbige fredsslutning i Villafranca, i en straalende liden artikel: «Naar Napoleon sætter over Alperne, er det ikke blot 100 000 soldater han har med sig, men under hans faner gaar 100 millioners haab. Og det er ikke blot Italien, han befri, men folkeslagene nær og fjern, baade dem, der ikke har sin borgerlige frihed, og dem, der har den, — . . . de sidste fra egennyttige, kummerlige beregninger, indsnevringer i smaa tankecirkler, ukjærlige, spidsborgerlige, trevne forholde. Saalænge Napoleon med ære kæmper for Italiens frihed, gaar der lysere og lettere idéer imellem os, forsagte naturer vover sig ud i solvarmen af dem, og de sterke naturer samler kjærlighed, freidighed, — den lille nation strækker sig paa tærne

og føler sig i samfund med det store; Englands «solide» politik er kastet ned, menneskelighedens politik, den uegennyttige, den som engang gjorde korstog, revolution . . ., løber os en stund gennem hovedet. — Saa sitrer telegrafene en dag fra Lombardiet og ud over hele Europa lige hid; det er skuffelsen, prosaen, den bringer! Skjønt dens egne traade hænger [fast], er alle haabets slidt af med et eneste tag; Italien væltet delt ifra hinanden, Ungarn stanser midt i sit hurra, og det øvrige Europa drikker atter istedetfor den ædle franske vin den tykke, sorte, engelske, solide porter; man skal blive saa fed af den, siger lægerne.»

Det er visselig ikke for meget sagt, at den italienske frihedskamp i mai og juni 1859 har sin del i tilblivelsen af vor norske fædrelands-sang. Den samme kamp og dens fortsættelse gav forøvrig hele det politiske liv i Norge, ligesom i Frankrig og andensteds, en vækkelse og et fremstød. At denne store kamp for en ideel sag indtraf lige efter en stor handels-krise, bidrog ikke mindst i Norge sit til, at mange følte det, som om luften blev lettere at aande, fordi tankerne aflededes fra de økonomiske bekymringer.

Slutningen af artikelen, med det morsomme udfald mod England, har sin interesse, fordi den viser den samme poetiske uvilje mod dette land, den nye «materialismes» arnested, som vi et par aar senere møder i Vinjes

interessante breve «om Bretland og Britarne» og derpaa i Henrik Ibsens «Brand» og «Peer Gynt»¹. Den i sin art storslagne britiske handels- og industri-kultur, som delvis allerede i 1840-aarene, men især fra 1850 væltede ind over Norge, føltes af unge nordmænd som Bjørnson og Ibsen, J. E. Sars og mange andre, som om den førte med sig en klam og tung luft, — «denne djævelske prosaiske kvæleluft», som Bjørnson klagede over i mars 1858. Det var den samme luft, hvori banebryderne paa et andet omraade, Schweigaard og Fr. Stang, Aschehoug, Ole Jacob Broch m. fl., følte sig i sit element. Det kan være af interesse at erindre, at i selve England var der store kunstner-naturer, som havde endnu sterkere kvæle-fornemmelser i denne nye luft end de norske digtere og historikere, — i første række Carlyle og Ruskin. Sammenlignet med disse to store aanders vældige kamp mod tidens økonomiske strømretning faar de norske digteres — Bjørnsons, Vinjes og Ibsens — skarpe angreb paa den britiske handels-kulturs ensidighed en ny interesse. Og Bjørnsons strid med de bergenske storkjøbmænd paa Tyskebryggen blir et lidet led i en stor europæisk kulturkamp, — en kamp, som endnu ikke er afsluttet.

Ud paa sommeren 1859 blev Bjørnson løst fra sin kontrakt med Bergens theater, og efter et besøg paa Søgne prestegaard reiste han ud paa

¹ Jfr. ovenfor, I, s. 272.

høsten til Kristiania for at deltage i redaktionen af «Aftenbladet» under de nye, spændende politiske kampforhold. Til denne beslutning om at forlade Bergen allerede nu bidrog vel — foruden det fristende tilbud fra overretssagfører Ole Richter, som var medeier af «Aftenbladet» — ogsaa den seige modstand, hans virksomhed for norsk kunst paa mange hold mødte, — især efter valgkampen. Af Bjørnsons redaktions-artikel i «Bergensposten» for 22de juli ser vi, at Trondhjems theaterbestyrelse negtede at udleie theatret til de bergenske skuespillere, endskjønt byens theatergjængere havde hilset deres tidligere forestillinger med jubel; bestyrelsen, som vel havde imod Bjørnson af politiske grunde, foretrak at engagere den danske theaterdirektør Cortes, «fordi Cortes havde truet med aldrig mere at ville vende tilbage» (!). Dertil kom, at Bergens theater forgjæves havde søgt byens velhavende sparebank om et tilskud. «Folkets opmærksomhed er andensteds», skriver Bjørnson. Ogsaa som medlem af Bergens kunstforening, hvor han havde kæmpet for at aabne plads for yngre kræfter, stødte han paa den samme mangel paa fuldvaagen national-følelse hos en og anden af byens rigmænd, som negtede at laane ud malerier til en større kunstudstilling i Bergen. Politisk uvilje mod Bjørnson spillede utvilksomt her ind, og da han følte, at hans navn var blit en rød klud for mange af stadens mægtige, kunde han med frelst samvittighed

forlade sin post paa «det gode haabs forbjerg» og fortsætte krigen i hovedstaden, — baade kampen for norsk scenekunst og den politiske strid¹.

*

*

*

Det behøver neppe at siges, at Bjørnson kom tilbage til Kristiania — efter henvend to aars fravær — med store planer og forhaabninger. Det gjaldt at nytte tidens sterke strømdrag: nationalitets-tankens vekst efter den italienske krig og de lysnende udsigter for liberalismen. Østerrig — som gjaldt for «konservatismens bolverk» i Europa — var bleven ydmyget, og ved de nye valg i England var et Tory-ministerium, som nærmest havde støttet Østerrig, bleven afløst af ministeriet Palmerston, med Gladstone som finansminister og Lord John Russell som udenrigsminister. Den italienske krig i 1859 tegnede allerede ved sit udbrud til at skulle indlede en ny tid i Europa. Reaktionen efter februar-revolutionen syntes at være brudt. I Norge traadte det nye liberale storthing dette aar sammen allerede om høsten,

¹ Angaaende en del af den mest velhavende klasses ligegyldighed for theatret kan sammenlignes en korrespondance fra Bergen til «Aftenbladet», 23de dec. 1859. Bjørnson havde vistnok rammet sommen paa hodet: «opmerksomheden var andensteds». Mange af de ledende forretningsmænd var helt optaget af den økonomiske ærgjerrighed. Det var især middelklassens interesse, som holdt theatret oppe.

den 1ste oktober, — aabnet af Karl den IV eller XV, der nu for første gang besøgte Norges hovedstad som konge. Hans far Oscar I var død 8de juli, og Bjørnson havde i «Bergensposten» skrevet et varmt mindeord om den i Norge mest afholdte af de Bernadotte'ske konger. — Samme dag som stortinget traadte sammen, offentliggjorde Bjørnson — uden navns underskrift — i «Aftenbladet» sin nye fædrelands-sang, tilegnet Norges konge. Digtet havde i 1859 blot seks strofer, hvoraf den næstsidste var indskudt for leiligheden, som en hilsen til den nye konge, om hvem man allerede dengang vidste, at han havde lovet regjeringen at medvirke til ophævelsen af statholderposten. Men dette kong Karls ønske om at give det norske folk en lignende «morgengave», som hans far i 1844 havde skjænket det gennem flagget, førte ved skjæbnens ironi til en af de heftigste kampe i vor unions-historie. Ligesom Bjørnson var kommet til Bergen i en sterkt bevæget tid, under den store handels-krise, kom han under sit korte ophold i Kristiania til at opleve et af de mest stormfulde tidsrum i vor historie. Han selv gik i løbet af lidt over et halvt aar fra strid til strid, — det var som om han hele denne vinter levede i et uansteligt uveir.

Den 28de oktober aabner Bjørnson, efter henvend to aars fravær fra Norges hovedstad, sin nye virksomhed i «Aftenbladet» med den

første af to opsigtsvækkende artikler om «Politiske partier». Gjennem disse og følgende opsæt blev Bjørnson hoved-forsvareren i pressen af det første store forsøg paa at danne et norsk venstreparti. Her, som ellers, stillede han sig straks frem i den forreste ildlinje. Og forsvaret for den nye parti-dannelse overfor «Morgenbladets» heftige angreb førte i løbet af høsten over i en overordentlig skarp personlig polemik med dette blads redaktør, Chr. Friele.

Endnu før denne strid var endt, havde Bjørnson kastet sig ind i en anden kamp, nemlig en gjenoptagelse af theaterstriden, og var bleven formand for det nystiftede «Norske selskab», hvor vennerne af en selvstændig norsk kunst havde sit mødested.

Og mens begge de sidstnævnte kampe endnu holdtes gaaende, udbrød den store strid om statholdersagen, hvori Bjørnson tog ivrig del fra sin fremskudte plads i pressen, og som førte til hans udtrædelse af «Aftenbladets» redaktion, efter knapt to maaneders virksomhed.

Og endnu førend statholder-striden var tilende, havde Bjørnson af medfølelse med en ulykkelig indviklet sig i en ny og stormfuld meningskamp, om benaadning eller ikke-benaadning af den dødsdømte Arne Kulterstad, — hvis sag holdt sindene i spænding i henved halvanden maaned og fik sin afgjørelse akkurat samtidig med statholderstriden.

Alle disse fire temmelig vidtloftige avis-

kampe, hvoraf den ene var paabegyndt, før den foregaaende var tilende, fandt sted i løbet af mindre end et halvt aar. Og ovenover al denne strid svævede Bjørnsons digtning, som en fugl høit oppe i den klare blaa luft, følgende kampen paa afstand. Det er morsomt at se, hvorledes kapitel efter kapitel af den straalende fortælling om «En glad gut», som blev trykt i «Aftenbladets» feuilleton, eftersom de blev nedskrevne, afspeiler Bjørnsons deltagelse i dagens strid, som fantasiens drøm ovenover virkeligheden. Bjørnson har selv meddelt, at da han «røg overende» som politisk leder af «Aftenbladet», lod han ogsaa helten i fortællingen ramle overende.

Det kan derfor være et forsøg værdt at se, hvorvidt de forskjellige afsnit af fortællingen om «En glad gut» kaster lys over Bjørnsons egne samtidige oplevelser og omvendt. Midt i den heftigste politiske strid vil vi af og til mellem uveirsskyerne kunne faa et glimt af digtningens blaa himmel. Saa omtrent maa vel de straalende kapitler af «En glad gut», som til en begyndelse hver sabbats-kveld kom tilsyne i «Aftenbladets» feuilleton, have virket paa samtidens læsere.

Aldrig, tror jeg, har Bjørnson havt større hjælp af sin digterevne end i denne vinter, da han foruden at skrive «En glad gut» fik tid til at udarbejde indledningen til «Arnljot Gelline» og den pragtfulde kampsang i statholder-striden, «Har du hørt, hvad svensken siger, unge norske

mand?» Det djærve og muntre humør i dette digt, ligesom i Øivinds sange, viser, hvorledes Bjørnson sang sig selv og andre i stemning i løbet af denne stridfyldte vinter.

Denne vinter var dog ikke alene en stridens tid for Bjørnson, men fuldt saa meget en tid, hvori han stiftede nye venskabs-forbund, — med O. Richter, Johan Sverdrup og Steen og andre ældre og yngre medlemmer af det norske selskab og af reform-klubben; hvortil kom fornyelse af gammelt venskab med J. E. Sars, Jonas Lie, Ole Bull og den unge Rikard Nordraak, som nu begyndte at sætte musik til sin fætters sange.

Dette er i kort oversigt Bjørnsons oplevelser i vinter-halvaaret i Kristiania, fra oktober 1859 til mai 1860, da han reiste hjem til Søgne og derfra videre til Kjøbenhavn og Italien.

To af de ovennævnte avis-feider, hvori Bjørnson blev indviklet, vil i det følgende blive skildret forholdsvis udførlig, nemlig striden om politiske partier og den nye theaterstrid. Et indblik i disse to store og typiske idé-kampe vil, tror jeg, give os et konkret og anskueligt billede af Norges hovedstad ved den tid, da Ibsen og Bjørnson mødtes og gjorde fælles sag som forkjæmpere for det ny-norske drama. Begge digtere havde nu en fleraarig erfaring som theater-ledere. Begge stod, med hver sin lille norske theater-hær bag sig, rede til at lægge sin ungdoms bedste kraft i arbeidet for et nyt norsk drama, fremført paa scenen af norske

skuespillere. Det var for Norges hovedstad en leilighed, som aldrig senere kom igjen. Men hvad der kom igjen, var det uudslettelige indtryk, som begge digtere nu og i de følgende aar modtog af det norske borgerskabs ledere. Dette indtryk kom igjen i en lang række verker, fra «Sigurd Slembe» og Ibsens «Kjærlighedens komedie» og «Brand» til den store række af nutids-dramaer og fortællinger, som begyndte med «En fallit» og «Redaktøren» og «Samfundets støtter». Ikke mindst Henrik Ibsen, som var flyttet fra Bergen til Kristiania sommeren 1857, mod slutningen af en økonomisk opgangstid, men i hovedstaden kom til at opleve en række af syv magre aar (sommeren 1857 til vaaren 1864), led i denne tid under et tryk, som satte græmmelsens dybe furer i hans digtning, men ogsaa gav den en vældig indignationens drivkraft, som af og til fornyedes ved friske indtryk hjemmefra, i syv og tyve udlændighedens aar (1864—1891). Vil man forstaa den eiendommelige ny-norske form af det «borgerlige drama» og i det hele den norske skildring af nutidens borgerlige samfund, er det nødvendigt at lære det *milieu* at kjende, hvorfra de nye menneskeskikkelser var hentet frem. Et billede af dette milieu, saaledes som Bjørnson og Ibsen oplevede det i fællesskab, vil vi kunne faa ved at følge de meningskampe, som knytter sig til dannelsen af Reformforeningen og af det nye norske selskab. Til en viss grad vil vi faa et lignende glimt af personerne, som det, vi hos

Bjørnson og Ibsen faar gjennem den dramatiske dialog, — forsaavidt som de stridende parter skildrer sig selv gjennem ord-skiftet. Men selvfølgelig vil denne fremstilling, som er et uddrag af selve livets handling, maatte savne digtningens idealiserende forkortning. Den eneste erstatning er den, at i en del af dette replik-skifte er vore to største menneskeskildrere selv tilstede paa scenen, — i den historisk merkelige tid, da de begge i fællesskab tilbød den norske hovedstad at grundlægge et norsk theater, og da begge — det maa man vel sige — blev forsmaaet. Man vil vanskelig i de to digteres livsløb kunne finde noget punkt, hvorfra der kan tages et saa levende øiebliks-billede af dem selv mod hovedstadens toneangivende publikum som baggrund. Især gjælder dette Bjørnson, som personlig tog del i begge disse meningskampe, medens Henrik Ibsens person ikke træder frem før i theaterstriden. Men en tredje af det nye Norges store forfattere, Aasmund Vinje, var deltager i begge disse brydninger og hidrog ikke mindst til at give dem et livligt og fantasifuldt præg.

*

*

*

Som redaktør af «Bergensposten» havde Bjørnson bidraget væsentlig til, at stortlingsvalget for Bergens by i 1859 blev et udpræget parti-valg, det vil sige: et valg efter bestemte politiske synsmaader. Som politisk leder af «Aften-

bladet» faldt det i Bjørnsons lod at indlede den første store principielle debat i norsk litteratur om parti-dannelsens og parti-stridens berettigelse. De to livfulde artikler om «Politiske partier» («Aftenbladet», 28de og 29de oktober 1859), hvori Bjørnson overtog forsvaret for den nylig stiftede «Reform-forening», kan siges at staa som mile-stene i vor politiske historie, forsaavidt som de med fuld bevidsthed afmerker tidspunktet for grundlæggelsen af det store liberale reform-parti. Vistnok blev denne parti-organisation i nogen grad afbrudt og lykkedes ikke tilgavns før næsten ti aar senere, i 1868 og 69. Men grundstenen og næsten hele fundamentet til bygningen var lagt i oktober 1859, gennem reform-klubbens stiftelse. Og det træffer sig saa heldigt, at denne begivenhed straks gav anledning til en stor principiel diskussion, hvori to digtere — Bjørnson og Vinje — var hoved-debattanter, medens redaktør Friele, med to universitetslærere som ryg-stød, først gav kampen dens lidenskabelige karakter. Det var som om enkelte af «Morgen-bladets» artikler formelig kastede et ildrødt brandskjær over kamppladsen. «Eg kann aldri minnast ein so hard avisstrid», siger Vinje i «Dølen» (6te november 1859).

Aarsagen til striden var dannelsen af «Reform-foreningen», den 22de oktober 1859, kort efter det nye storthings sammentræden. Om denne politiske klub, hvoraf nogle og treti stor-thingsmænd tegnede sig som medlemmer, siger

professor J. E. Sars («Norges politiske historie, 1815—1885»): «Det var et forsøg paa at organisere de liberale elementer inden storthinget til et særskilt parti og forene dem til et planmæssigt samarbeide. Meningen var, at man i Reformforeningen skulde diskutere de vigtigste sager, som blev stillet paa storthingets dagsorden, og søge at enes om, hvorledes man havde at forholde sig ved dem.» —

Foreningen opstillede syv programsager, hvoriblandt aarlige storthing og jury og lidt senere ogsaa statsraadernes adgang til storthingets forhandlinger. Det gjaldt at udvide den gamle bonde-opposition, som havde virket siden 1833 med Ole Gabriel Ueland som fører, til et liberalt parti i europæisk og navnlig engelsk forstand. Bøndernes høvdinger, som Ueland, Jaabæk, Sivert Nielsen og Ole Vælde, mødtes med gamle Wergelandianere som J. R. Krogness og ny-modens liderale som Johan Sverdrup og Johannes Steen. Disse to sidste var sammen med Ueland foreningens stiftere og blev af dem, der frygtede den nye partidannelse — med «Morgenbladet» i spidsen — betegnet som «triumvirerne». Hele foreningen blev allerede tre-fire dage efter det første møde og endnu før den var fuldstændig konstitueret, af en anonym indsender i «Morgenbladet» betegnet som «den nye Jakobinerklub». Man sparede i det hele ikke paa historiske sammenligninger. I et senere nummer af «Morgenbladet» udviklede en lærd anonym medarbejder,

at ogsaa den franske revolutions Jakobinerklub havde begyndt «meget uskyldigt» for senere at udfolde sig til den bekjendte grusomme tyran: men selv den franske Jakobinerklub havde dog ikke havt nogen bestemmelse om majoritetstvang som den, Johan Sverdrup skulde have foreslaaet i Reformforeningens første møde. Saa langt gik man ikke selv under den franske revolution! Denne og en række andre artikler i «Morgenbladet» virkede som en brand-alarm, som satte hele landet i sindsbevægelse.

Det store angrebspunkt mod Reformforeningen var allerede fra først af dette: at man i det indledende møde for lukkede døre skulde have drøftet et forslag af Johan Sverdrup, hvorefter majoritetens votum ved afstemningen i klubben skulde være bindende ogsaa for minoriteten ved afstemninger i stortinget. «Morgenbladet», som nu redigeredes af Chr. Friele med støtte af to ansete universitetslærere, professor Monrad og lektor Aschehoug, betegnede paa grundlag af et (som det senere viste sig) sterkt farvet referat klubben som en «revolutionær voteringsmaskine» og erklærede, at selv om denne Johan Sverdrups tanke senere havde maattet opgives, hjalp det dog lidet; thi man havde nu engang vist hestefoden frem. «Det systematiske tyranni mod overbevisningen staar i ingen henseende tilbage for sabelherredømmet og inkquisitionen: det er kun en anden form for det samme begreb, for at ville negte folk at handle frit og

selvstændigt («Morgenbladet», 26de oktober 1859).

«Sabelherredømmet og inkquisitionen»! Ved mænd som Johan Sverdrup, Ueland og Steen, — disse frygtelige «triumvirer» (de kaldes ogsaa i et brev til «Morgenbladet» «diktatorer»), som «med jernhænder» styrede «storthingets Jakobinerklub», og af hvem bønderne paa thinget lod sig «lede som sauer»! Dette sidste billede var hjemlig norsk til en afveksling og passede ikke rigtig i stilen med de fra udlandet og historien hentede sammenligninger. Da Reformforeningen holdt et møde for lukkede døre, forkyndte «Morgenbladet», at foreningen var «en formelig konspiration». Den svarede ikke til de engelske klubber, — langt fra: neppe engang til Jakobinerklubben, men til de hemmelige revolutionære selskaber.

«Morgenbladets» artikler satte hele landet i uro og bevægelse. I den grad at da den første panik inde i Kristiania begyndte at vige pladsen for en kjøligere opfatning, slog ekkoet fra provinspressen — dengang ikke synderlig vel underrettet — tilbage ind over hovedstaden og virkede som en folkemening. Imod denne stod Bjørnson i «Aftenbladet» forrest inden pressen og tog stød. I mere end to maaneder stillede han sig frem som en strombryder, tryk og urokkelig. For første gang i sit liv fik han føle, hvad det vil sige at have en hel folkemening mod sig, — en oplevelse, som afspejlede sig i et noget senere

nedskrevet afsnit af «En glad gut», det ellefte kapitel i den oprindelige udgave, hvor Øivind og Marit faar bygde-opinionen imod sig. «Meningen» — staar der — «svang om og kom paa deres side, som havde magten.» Men Øivind og Marit trodser snakket og bagtalelsen og overvinder den tilslut ved sin udholdende kjærlighed. Bygde-opinionen vender sig, omend langsomt, til deres fordel. Alt det, som Bjørnson ikke rigtig kunde faa sagt i avisstriden — delvis fordi han i stridens hede glemte det, naar han blev vred — dette fik han paa en maade udtrykt i fortællingen om en glad gut: Hvad der gjorde ham glad under kampen og urokkelig tryk paa, at det unge Norges sag skulde seire tilslut, i den politiske strid som i theaterstriden, det var følelsen af at seiren tilhørte dem, som havde størst kjærlighed, derfor størst tro paa fremtiden¹.

Det er interessant at lægge merke til den maade, hvorpaa Bjørnson i kampen for Reformforeningen, ligesom kort efter i kampen for Norges politiske ret overfor Sverige og den norske scenekunsts ret overfor Danmark, ligner Øivind i «En glad gut» i temperament, og hvorledes

¹ Flere af de ovennævnte træk i fortællingen om en glad gut er udeladt i den forkortede form, hvori Bjørnson ud paa sommeren 1860 udgav fortællingen som bog i «Smaaestykker». I den oprindelige form, hvori den samtidige eller forudgaaende avisstrid afspeiler sig klarest, kan kapitlerne 11—13 læses i «Aftenbladet» for 9de, 10de og 19de mars 1860.

han uvilkaarlig og næsten ubevidst bruger Øivindskikkelsen til sin egen selvopdragelse og selvudvikling, — især i retning af kjærlighedens modige og kampglade humør. Læg merke til, at Øivind er ikke — undtagen delvis i begyndelsen — en undselig og næsten passiv elsker, som Thorbjørn og Arne. Øivind er en stridbar og uforfærdet beiler, som Tore Næsset i «Et farligt frieri», fra theaterslagets dage. De samme historiske vilkaar, som i 1856, var nu vendt tilbage. En ny stridens tid var oprunden. Og Bjørnson havde brug for en menneskeskikkelse af lignende art som beileren i «Et farligt frieri» og som Halvard Gjæla i «Mellem slagene», — disse to stridbare elskere, som i grunden begge skyldte theaterstriden i 1856 sin tilblivelse.

At det ikke altid var let at bevare et kjærligt og lyst sind under de nye kampe i 1859 og 1860, vil man forstaa, naar man læser den følgende fremstilling af stridens gang. Eftersom vinteren skred frem, fik Bjørnson mere og mere den offentlige mening imod sig. «Aftenbladets» eiere, som havde lovet sig saa meget af hans medvirkning, maatte bede ham om at træde ud af bladets politiske redaktion, især vel fordi en stor del af bladets abonnenter faldt fra, og hovedstadens kjøbmænd truede med ikke at avertere i et saadant blad! «Aftenbladet» led af nærings-sorger, Bjørnson selv og hans familie led af næringssorger. Ud fra denne mere og mere trykkede stilling var det, at Bjørnson udsendte

den mest livsglade og kampglade af sine tre første større fortællinger.

Det monnede ikke — som vi skal se —, alt hvad Bjørnson skrev i «Aftenbladet» for at overbevise folk om, at Reformforeningen var et ganske ærligt og fuldt berettiget partiforbund. Stemningen ud over landet blev mere og mere forbitret. Ikke mindre end to Trondhjemsblade fortalte som en «overraskende nyhed» fra hovedstaden, at en hel gruppe af thingmænd var gaaet med paa at «lænkebinde sin overbevisning». «Kristians amtstidende», redigeret af den senere saa fremragende skolemand, dengang adjunkt, Jakob Løkke, skrev i den samme toneart. Fra Vestlandet kom der i «Morgenbladet» et digt, hvori Reformforeningen betegnedes som «utinget med de 36 hoveder». Ogsaa «Morgenbladet» for sit eget vedkommende forsikrede, at foreningen var «et monstrum». En anden brevskriver fra Vestlandet til det samme blad trodde at kunne meddele, at stemningen baade i Stavanger amt og Søndre Bergenshus «syntes enstemmig at være . . . mod den nu stiftede forening», fordi den ikke var «en frit diskutterende forsamling». «Den vestlandske bonde elsker nemlig i høi grad friheden, . . . og Reformforeningens optræden kan derfor langt mindre end behage, da dens medlemmer sælge sin overbevisning og derved i høi grad skuffe sine vælgeres tillid.» (Denne korrespondance staar virkelig uden modsigelse trykt paa forreste side i «Morgenbladet» for 20de

december 1859.) Brevskriveren fortsætter: «Naar selvstændigheden dræbes, samvittighedsfriheden indskrænkes og al offentlig kontrol udestænges, da synes man her, at det ser mørkt ud for frihedens saakaldte forkjæmpere. Brevskriveren beklager, at «den laurbærkransede gubbe Ueland af svaghed og herskesyge har ladet sig lede» til at være med paa noget saadant . . . «Den mistillid til hans ærlighed, som enkelte for har havt, er nu bleven bestyrket»(!) . . . «Det kan vel neppe modsiges, at hensigten med denne slags Jakobinerklub var . . . dræbende for al frihed.»

Dagen efter hoverede redaktør Friele i «Morgenbladet» over, at der kommer flere og flere opsigelser paa «Aftenbladet». «Imidlertid ønske vi ham (Bjørnson) tillykke med fortsættelsen af «En glad gut». — Meningen med denne ironiske lykønskning var vel den, at «Morgenbladet» gjerne vilde se, om Bjørnson fremdeles kunde holde Øivinds glade humør oppe. — «Reformforeningen er dømt over det hele land,» heder det i en lidt senere artikel i «Morgenbladet», optaget fra «Kristians amtstidende». «Man hører intet mere til dens forhandlinger. Derimod er det en ganske almindelig tro, at «Aftenbladet» taber abonnenter i hobetal, og det kan vel hænde, at den feuilleton, som «Aftenbladet» har skaffet sig, er et bevis for, at rygten ikke er ugrundet.» — Den anonyme forfatter mener vel, at Bjørnson for at stemme stormen har maattet

rykke ud som digter og forsøge at bringe «Aftenbladets» læsere til at glemme eller tilgive, hvad han havde skrevet som politiker. Et par dage forud (første juledag 1859) havde en anonym forfatter i «Morgenbladet» forsikret at ««Aftenbladet» og Bjørnson som norskhedens og Reformforeningens bannerførere godkjender sætningen, at majoriteten binder minoriteten».

Det var vel fremfor alt dette, som forbitrede folkemeningen mod Bjørnson, at han i maanedsvis forsvarede Reformforeningen mod anklagen for majoritetstvang. Han kom i den almindelige opinion til at staa som forsvarer, ikke blot af Reformforeningen, men af alt det, som denne forening blev beskyldt for af sine modstandere. Og «Morgenbladet» aftrykte uden at blunke denne sigtelse: «Aftenbladet» og Bjørnson var forfægttere af sætningen, at majoriteten skal binde minoriteten. Vi kommer altsaa tilbage til dette «Morgenbladets» hovedargument, hvorpaa der i kort tid blev bygget op en stor folke-opinion. Det er ganske morsomt at se en af de maader, hvorpaa et saadant væsen kan blive til. Vi skal i det følgende undersøge, om Bjørnson virkelig havde ret, naar han i «Aftenbladet» udtalte, at ««Morgenbladet» har forledet et helt land til at løbe med limstangen». Hvis saa er, har vi vel her en af de pudsige — og mest lærerige — episoder i Norges nyere politiske historie.

Nutidens læsere vil vel først og fremst

spørge: Laa der da ikke i det mindste noget faktisk til grund for «Morgenbladets» beskyldning om, at hensigten med Reformforeningen var at øve vootingstvang overfor bønderne i storthinget, «lede dem som sauer» og «lænkebinde» deres personlige overbevisning? Havde Johan Sverdrup virkelig fremsat noget forslag om vootingstvang, hvorefter flertallets stemmegivning i denne private klub skulde binde alle foreningens medlemmer ved den senere afstemning i storthinget? Det vil være af interesse først og fremst at bringe dette spørgsmål paa det rene. Johan Sverdrup tilbageviste ved første givne leilighed, nemlig i det næste møde i Reformforeningen den 3dje november, «Morgenbladets» anklage: «Den saa meget omtalte meningstvang var rent ud sagt noget vrøvl, som aldrig havde været foreslaaet eller debatteret i foreningen.» «Morgenbladet» (for 8de november) kalder denne udtalelse af Johan Sverdrup for «en frækhed» og paaberaaber sig et referat fra foreningens første møde i Chr. Johnsens Adresseblad, et tillæg til «Almuevennen».

For den, som gennemlæser dette referat og desuden forfølger hele stridens gang gennem en mangfoldighed af avisartikler, vil hele hemmeligheden ved sagen vise sig at bestaa deri, at baade den anonyme referent fra det første møde, lensmand Mossige, og «Morgenbladets» redaktion dengang kjendte saa lidet til parlamentarisk parti-organisation, at de misforstod Johan Sver-

drups og Steens gode og ærlige mening med den nye forening. Det var en paa uvidenhed grundet misforstaaelse at tro, at klubben var tænkt at skulle virke som noget «revolutionært maskineri» eller endog som «en formelig konspiration», som redaktør Friele udtrykte sig. Reformforeningen, hvis dannelse skyldtes Johan Sverdrups initiativ, tog vel sit navn nærmest efter den engelske «Reform Club» fra 1834, som havde søgt at forene alle afskygninger af engelske reform-venner, fra gamle whigger til moderne «radikale». Men den norske Reformforening skulde desuden tjene til at afholde parlamentariske parti-møder, hvor alle de, som paa forhaand var enige i en stor programsag, skulde enes om ikke at splitte sine stemmer, naar det kom til votering i storthinget, men samle sig om et bestemt enkelt forslag. Var der enighed inden reformpartiet om flere forskjellige maader, hvorpaa en stor programsag kunde gennemføres i lovform, skulde man holde prøveafstemning inden parti-foreningen. Og flertallets votum vilde da bestemme, hvilken form hele partiet skulde samle sig om. Dette var og er selvfølgelig den eneste maade, hvorpaa et politisk eller andet parti kan optræde med samlet magt. Selvfølgelig kan et hvilket som helst medlem af et parti naarsomhelst undlade at følge parti-parolen. Og et karakterfast menneske vil gjøre dette, saa ofte som et parti-forslag forekommer ham at være skadeligt for land og folk. Men hvis

partiets forslag synes ham at være ét af flere gode forslag, men ikke netop det allerbedste, vil han som regel stemme for det for at opnaa et mindre gode heller end ingenting. Han vil altsaa bøie sig for parti-disciplinen, saa langt som det efter hans mening tjener til samfundets tarv. — En og anden lidet karakterfast mand vil derimod gaa endnu videre og bøie sig for partiets flertal ved at stemme ogsaa for et forslag, hvis gavnlighed han ikke tror paa. En parti-organisation, som ethvert andet redskab, kan misbruges, og dets gavnlige brug afhænger, som brugen af alle andre redskaber, af de enkelte menneskers karakter.

Der laa altsaa forsaavidt dog noget faktisk til grund for «Morgenbladets» beskyldning for voringstvang, som Johan Sverdrup i det første mode paa en forespørgsel havde antydet, paa hvilken maade man skulde opnaa enighed inden reformpartiet om en samlet stemmeafgivning i storthinget, nemlig ved prøveafstemning inden klubben. Ifølge «Adressebladets» referat, som var nedskrevet efter hukommelsen af lensmand Mossige (i visse stykker en modstander af Ueland og derfor med sin bedste vilje neppe nogen upartisk referent), havde Johan Sverdrup foreslaaet, at «fællesspørgsmaalene» skulde ikke alene diskuteres, men ogsaa votes over i klubben, og den mening, som flertallet sluttede sig til, skulde ubetinget ansees som foreningens votum i storthinget. De aabne spørgsmål

derimod skulde blot diskutteres og ethvert medlem i thinget have frihed til at stemme om disse efter sin overbevisning».

Saa paastodes det at Johan Sverdrup havde sagt. Men det er klart, at saa enfoldig kan ingen af dem, som forstod hvad det her gjaldt om, og allermindst en stor parlamentariker som Johan Sverdrup, have udtrykt sig. Det maa siges at have været mildest talt naivt af lensmand Mossige og «Morgenbladets» redaktion at tro, at Johan Sverdrup kan have pegt paa én gruppe af spørgsmaal, som storthingets medlemmer skulde «have frihed til at stemme over efter sin overbevisning», og en anden gruppe af spørgsmaal, hvor de altsaa ikke skulde have denne frihed! Allerede dengang burde det have været klart for enhver, at dette referat uvilkaarlig og sandsynligvis i god tro var formet ud fra uvidenhedens fordom overfor al fast parti-organisation, — som farlig for den frie overbevisning.

Af «Morgenbladets» eget referat fra foreningens andet møde (3dje november) fremgaar det med fuld sikkerhed, at Johan Sverdrups mening var den, at alle, hvem en stor reform laa alvorlig paa hjerte, maatte finde sig vel tjent med at samle sig om den redaktion af et lovforslag, som efter diskussion og prøveafstemning vandt de fleste stemmer inden parti-forbundet. I løbet af hele to maaneder anstrengte Bjørnson sig i artikel efter artikel for at bringe «Morgen-

bladet» og dets meningsfæller til at begribe, at Johan Sverdrups tanke med den saakaldte «voteringsvang» var en ganske rimelig og naturlig ting for alle dem, som trodde paa nytten af politiske partier. Hvor det gjaldt de vigtigste programsporsmaal, «burde stortingets medlemmer jo egentlig være bundet til at stemme af sine egne vælgere, hvis vort politiske liv var mere udviklet». Saa skrev Bjørnson i «Aftenbladet». I en anden artikel hævdede han, at en partiorganisation bl. a. har den fordel, at «staten forskaanes for enkeltmands vimsede ængstelighed for at faa med hvert mindste gran af sin «overbevisning», hvilket ofte er at ligne med den, der vil stanse et helt tog for at faa en knappenaal op». — I en senere artikel henviser Bjørnson til selve erfaringens vidnesbyrd, nemlig udfaldet af stortingets afstemning om den vigtigste af alle Reformforeningens programsager: ordningen af forholdet mellem by- og landrepræsentanter. Før denne sags behandling i stortinget holdt Reformforeningen et møde for lukkede døre, hvor man enedes om at stemme for Schweigaards forslag for at være viss paa at opnaa det, som var hovedsagen. I denne store sag var der mange særmeneringer og mange veie at gaa. Bjørnson hævder, at det væsentlig skyldtes Reformforeningen, at man inden folkepartiet blev enig om at «ordne sig om et eneste forslag for at faa noget gennemført». Og han tilføier: «Sæt nu, at hver mand, som «Morgenbladets»

fanatikere havde villet, skulde staa paa sin stump overbevisning og intet høiere hensyn tage, saa havde kanske den lille minoritet af bymænd vundet, og minoriteten havde saaledes bundet majoriteten.»

Overfor «Morgenbladets» forvrængninger af Johan Sverdrups tanke blir Bjørnson ikke træt af at forklare det sande forhold. Naar der i en politisk partiklub paa forhaand stemmes over de forskjellige nuancer af et stort reform-forslag, «saa binder ikke majoriteten minoriteten anderledes, end at denne sidste efter afstemningen gaar over til det forslag, der har flest stemmer for sig, for nemlig at faa hovedsagen drevet igjennem. Naar tre mænd vil have en sten ryddet bort af veien, fordi den hindrer dem fra at komme frem med deres læs, saa vedtager de som program, at stenen skal væk. Nu vil den ene af de tre mænd, at der arbeides saaledes, og en anden saaledes». Der stemmes, og hvis de to er enige om fremgangsmaaden, giver den tredje efter, «fordi hovedsagen er, at stenen kommer bort».

Paa denne billedklare maade søgte Bjørnson at anskueliggjøre, hvad der vel nu maa siges at høre til den politiske børnelærdom. Men opinionen var nu bleven saa sterk imod Reformforeningen, at man var døv og blind selv overfor de klareste argumenter. For at forstaa dette, maa især to ting tages i betragtning. For det første at store stands- og parti-interesser stod bagenom og skjov

paa inden begge leire. For det andet dette, at «Morgenbladet» og dets parti havde ialfald en liden del af retten paa sin side overfor Johan Sverdrup og Steen. Disse to mænd, som var Reformforeningens drivende kræfter, havde den gode og sunde tanke med det nye parti-forbund, at de vilde tage Englands politiske liv til mønster og derigjennem udvide den liberale bondopolitik's horisont og samtidig forøge dens rækkevidde og magt. Deres fejl ved denne anledning var alene den, at de vilde indføre en engelsk skik og et engelsk politisk redskab fuldt færdige, uden gradvis tillempning til hvad der var skik og brug hos os. Hvad der i England var vokset frem gjennem en lang udvikling og tilkjempet gjennem store anstrengelser, vilde de indføre paa lignende maade som man ved den tid indførte engelske maskiner og agerbrugsredskaber eller britiske kvægracer og britiske metoder i handel, industri og landbrug. Det forekommer mig klart, at to af tidens bedste politiske hoder, Johan Sverdrup og Johannes Steen, her gjorde sig skyldige i væsentlig den samme fejl som tidens bedste økonomiske hoder her hos os, Schweigaard, Fr. Stang, Aschehoug og O. J. Broch, gjorde sig skyldige i paa det handelspolitiske og i det hele paa det økonomiske omraade: nemlig at ville indføre nye engelske redskaber og arbeidsmaader uden altid at levne tilstrækkelig tid til at skifte system gjennem nogenlunde jevne overgange. Vi skal

senere se, hvorledes denne feil straffede sig selv for de økonomiske reformers vedkommende, og hvor dyre lærepenge der her maatte betales.

Begge partier, Ueland-Sverdrups som Schweigaards, var i virkeligheden reform-partier. Begge var besjælet af en dyb og sterk trang til at fremme det norske folks vel især ved at følge briternes eksempel. Anglosakserne var netop ved denne tid hele den civiliserede verdens læremestre, især i økonomisk og politisk kultur. Samtidig eller især noget senere ogsaa i erfarings-filosofi og naturkundskab. Saa omfattende var den britiske kultur-rigdom, at hver af de to interesse-grupper i en lang række af aar havde yderst vanskeligt for paa én gang at omspænde mere end en enkelt side af den britiske kultur og at dømme retfærdig om dem, som interesserede sig mest for en anden side.

Naar det lykkedes «Morgenbladet» med hjælp af en mængde andre aviser at mistænkeliggjøre den nye parti-organisation og i nogen grad at svække eller løse parti-baandet mellem Sverdrup og Steen paa den ene side og Ueland tilligemed storthingsbønderne paa den anden, da var dette de lærepenge, Johan Sverdrup og Steen maatte betale, fordi de havde villet gennemføre den nye parti-disciplin paa en noget vel maskin-mæssig maade og uden hensyntagen til de norske bønders sæd og skik. «Morgenbladet» havde let for at appellere til bøndernes stolthed og personlige selvstændighedstrang, især overfor to

politiske førere, som var akademikere og begge nærmest bymænd. De to vigtigste aktstykker, som i denne sag fremkom fra bondepartiets side, viser meget klart, at Ueland og de fleste af bønderne inden Reformforeningen i nogen grad tog afstand fra Johan Sverdrup og næsten udleverede ham til hans modstandere. Ueland begynder vistnok i sit velskrevne selvforsvar i «Aftenbladet» (7de januar 1860) med at sige, at «Morgenbladet» neppe er saa dumt, at det tror paa sine egne ord, naar det paastaar, at Reformforeningens hensigt var at øve vøteringsvang. Men Ueland tilføier: «Jeg ved vel, at et enkelt medlem [her-ved menes Johan Sverdrup] i foreningens første møde ytrede noget saadant som svar paa et spørgsmaal, der forekom mig noget apokryfisk . . . At et medlem brugte sterke udtryk¹ i den henseende, er sandt, men jeg ved ogsaa, at det samme medlem ved en senere replik viste, at man havde opfattet ham for strengt. Men selv om et enkelt medlem havde udtalt en saadan anskuelse¹, saa ved det vel underrettede «Morgenblad» lige saa godt som jeg, at foreningen ingensinde har approberet den.

Det andet aktstykke, som viser storthingsbøndernes stemning i denne sag, er en noget senere i «Morgenbladet» (for 1860, no. 36) offentliggjort erklæring fra 21 medlemmer af Reformforeningen. De bevidner høitidelig, at det aldrig har været foreningens tanke, at ma-

¹ Udhævet her.

joritetens stemmegivning skulde være bindende for minoriteten. «Kun et enkelt medlem havde udtalt sig paa en maade, som havde givet anledning til denne beskyldning.»

To ting fremgaar af disse aktstykker med fuld sikkerhed: at Johan Sverdrup ved en muligens irriterende forespørgsel havde ladet sig henrive til et for bonderepræsentanternes stolthed stødende udtryk for sin noget vel maskinmæssige opfatning af den nye parti-disciplin. For det andet: at Ueland og storthingets bønder endnu ikke var politisk opøvede nok til at turde gaa med paa nogen-
somhelst fast parti-disciplin. Saadanne udtryk som «indpiskning» og «indpiskere» (Whips), som i England ved denne tid og allerede før antagelig var gaaet over fra politiske ukvemsord — oprindelig laant fra jagtsproget — til spøgefulde betegnelser uden saarende brod, slige udtryk vilde i Norge i slutningen af 1850-aarene have skurret frygtelig i storthingsmænds øren. Hverken Johan Sverdrup eller storthingsbønderne var endnu fuldt modne for en paa én gang modig og taktfuld brug af dette vældige politiske redskab, en fast parti-organisation.

Det var, som vi skal se, ikke mindst den nye unions-strid efter midten af 1860-aarene, som fremskyndede en saadan modning. Men at en virkelig parti-organisation efter engelsk mønster var planlagt og i nogen grad prøvet allerede i 1859 og 1860, og at lederne allerede

da maatte betale de nødvendige lærepenge, blev senere af uvurderlig nytte, netop i en for Norges skjæbne afgjørende strid. Derfor har denne meningskamp om den første grundlæggelse af et norsk politisk reformparti, med bestemt formuleret program, en betydelig historisk interesse. Denne strid var desuden den første store offentlige meningskamp i Norge siden Wergelands-tidens vældige brydninger. Og selve stridens heftighed bidrog væsentlig til en ny og skarpere parti-delning.

Det lykkedes altsaa ikke Bjørnson, hvor-meget han end anskueliggjorde sagen gennem enkle og slaaende billeder, at overbevise almenheden om, at «Morgenbladet» ved hjælp af et yderst misvisende referat fra det første møde i Reformforeningen havde ført den største del af landets avislæsere bag lyset. Ialfald lykkedes det ham ikke at vende strømmen eller stanse opinionsbølgen fra provinsbladene. Men hvad der virkelig lykkedes, var at tvinge «Morgenbladet» til at deltage i et principielt ordskifte om berettigelsen af politiske partier. Fra striden om hvad Johan Sverdrup havde sagt eller ikke sagt, virker det befriende at komme over til denne store idé-kamp, — omtrent som naar et trangt sund, der syntes stængt, uventet aabner sig og fører os ud paa oceanet.

Den principielle debat aabnedes i 1859 af Bjørnson med de to artikler om «Politiske partier» («Aftenbladet», 28de og 29de oktober),

allerede en knap uge efter Reformforeningens stiftelse. Bjørnson søgte straks at lede striden over i en aaben kamp om et stort principsspørsmaal. De to nævnte artikler, som vil findes optrykt i Bjørnsons «Udvalgte artikler og taler», vinder i interesse ved at sees sammen med to senere opsatser om «Parti og personlighed» (1869) og «Lidt om politiske partier» (1875). Allerede i 1859 hævder Bjørnson, at det politiske partiforbund «ikke binder individualiteten», men «giver den maal og øiemed» «Det at organisere parti er ikke at ophæve individualiteten, men at sanke den ind fra forfængelig og uendelig guerillakrig til orden i slag og linje, give den maal og ærgjerrighed; det er at gjøre hver enkelt til en besluttet, sterk kjæmper for et uendeligt maal, saasom i den ene sag altid ligger spiren til den næste.»

Disse udtalelser viser, at Bjørnson allerede saa tidlig som i 1859 betragtede personlighedens frie udfoldelse som et vilkaar for partiforbundets berettigelse. Han saa, kan man sige, sagen fra et psykologisk synspunkt og ud fra sin egen erfaring. I et privat selskab i begyndelsen af 1890-aarene har jeg havt det held at høre et kort og venskabeligt ordskifte mellem Bjørnson og Ibsen om berettigelsen af politiske partier. Ibsen mente, at det at være medlem af et parti var en hindring for individets frihed; den frieste er den, som staar alene. Bjørnson derimod mente, at det enkelte menneske vokser gennem

forbund med andre. — Begge digteres opfatning gaar sandsynligvis tilbage til personlige erfaringer. Ibsen synes som oftest at have følt sig ufri og næsten magtstjaalen i en partikreds, ligesom i en stor forsamling, mens Bjørnson i en saadan har befundet sig i sit rette element og følt kræfterne vokse. I et af sine eiendomme- ligste digte, «Mindets magt», har Ibsen nedlagt, som i et vel tillukket gjemme, sin følelse af ufrihed som medlem af Skandinavernes parti- kreds og som CarlJohan-forbundets festedigter. Bjørnson derimod følte sin egen livsvilje mangedoblet i et partiforbund, — som i en hær, der rykker frem under klangen af trommer og trompeter. — Paa den interessanteste maade er kanske de to digteres forskellige syn paa en stor menneske-kreds aabenbaret i de optrin i deres skuespil, som man kunde kalde for kor-scenerne; — en forskjel, som skal belyses i en senere del af dette verk.

Sin fulde belysning faar Bjørnsons første indlæg til gunst for politiske partier ved at sees i sammenhæng med hans allerede før udtalte opfatning af individets forhold til to andre former af menneskelige forbund: familien og folkenes forbund (skandinavismen). Han holder fra først til sidst paa disse forbund og tror paa deres værd. Men betingelsen er, at de ikke maa hemme, men fremme det enkelte menneskes eller det enkelte folks «selvudvikling». Ud fra dette synspunkt havde han betragtet forholdet mellem

individ og familje i «Mellem slagene». Og i løbet af det samme aar (1856) forholdet mellem det enkelte folk og et skandinavisk forbund, i kampen for en selvstændig norsk scenekunst. (Sammenlign ovenfor I. bind, s. 319—320.)

Bjørnsons artikler i 1859 er rettet mod «Morgenbladets» voldsomme angreb paa Reformforeningen, og den første artikel begynder saaledes: «Da Pythagoras, den hæderlige mand, opfandt sin berømte sætning, ofrede han guderne 50 okser; siden den tid, siger Børne, brøler okserne hver gang noget nyt findes; thi de ved, at de skal slagtes. Og fra brølet at dømme skulde man næsten tro, at et politisk parti hos os skulde være noget splinter nyt» . . . Bjørnson søger at vise, at der ogsaa tidligere havde været baade regjeringsparti og oppositionelt parti, men at partidannelsen ikke før havde været fuldt aaben og offentlig. Ofte havde man samlet sig om en person istedenfor om en sag; «man følger i gaasegang efter hver sin personlighed», — eller «hver sin familje». «Hvor der ikke er partier, der er der personer.» Hvor der ikke er aabent parti-program, udgaar parti-parolen fra et hemmeligt koteri. Hvad Reformforeningen gjorde, var at «sætte aabent program mod stille planer».

«Morgenbladet» — fremholder Bjørnson — havde staaet sig godt paa at give gjæsteroller inden begge leire, men fandt nu til sin overraskelse sluttet bord, til hvilken kant bladet end

vendte sig. — Det forholdt sig vel ogsaa virkelig saa, at «Morgenbladets» redaktion i denne tid var særlig irritabel. Bladet, som endnu tilhørte den tidligere oppositionsmand, bankchef Stabell, havde vanskeligt for helt at opgive sin ansete og vel oparbejdede plads som Norges fornemste oppositionsblad og gaa ligefrem over til at blive et konservativt organ. «Morgenbladet» befandt sig i en vanskelig overgangs-tilstand, der for en del skyldtes nye politiske forhold, men delvis ogsaa den omstændighed, at Stabell næsten ganske trak sig tilbage og overlod pladsen som bladets egentlige tænkende hjerne til den mand, som skulde blive Schweigaards arvtager baade ved universitetet og i adskillige aar ogsaa i stortinget: daværende lektor T. Aschehoug. Men denne, ligesom professor Monrad, stod dog vel blot som Mentor for den yngre og mere fremfusende Christian Friele, en lidet kundskabsrig og ikke meget vidtskuende mand, men en utvilksom journalistisk begavelse, — vort eneste norske sidestykke til Frankrigs Louis Veuillot, og som denne en virtuos i brugen af alle sprogets invektiver. Man kan sige, at Chr. Friele vandt sine første journalistiske sporer som den, der ialfald for en tid forpurrede Johan Sverdrups plan med Reformforeningen. Af statsraad Mantheys nylig offentliggjorte dagbog kan vi se, at man inden regjeringen merkeligt nok beundrede «Morgenbladets» taktik i denne feide og følte

sig lettet ved at det nye reformparti blev lammet i fødselen.

Til gjengjæld opnaaede Bjørnson og reformpartiet som udbytte af denne maanedslange polemik at fremskynde «Morgenbladets» overgang til at blive et konservativt organ. Striden blev for bladet noget af et vendepunkt. Og en ytring af Bjørnson i hans anden artikel viser, at han tænkte sig, at dette vilde blive følgen. «Reformforeningen,» siger han, «er skikket til at gjøre en ende paa «Morgenbladets» gjæsteri hos de forskjellige partier. Men hellere dette: hellere «Morgenbladet» og hele dets tilhæng som aabenbar fiende af al liberal reform i landet end denne forbandede tvetydighed. Og saadan overalt i vor politik: hellere klarhed, korthed, parti, end en uklar tilfældighedens politik, hellere ordnet angreb og modstand, end at udfaldet skal skjælve i lige saa mange muligheder, som der er hoveder i thinget.»

Reformforeningens stiftelse og Bjørnsens polemik drev «Morgenbladet» ind i et enten-eller. Under striden om politiske partier blev bladet nødt til selv at vælge sit parti. Bjørnsens artikler lokkede den ene efter den anden af «Morgenbladets» anonyme medarbeidere ned fra den ophøiede stilling, hvorfra de som forkjæmpere for den «frie overbevisning» dundrede løs paa Reformforeningens «majoritetstvang», og ud paa en aaben og vid slagmark, hvor striden gjaldt det store principspørsmaal om berettigelsen af

politiske partier. «Morgenbladet» vilde i begyndelsen nødig indlade sig paa denne side af sagen og paastod, at hovedsagen ved Reformforeningen var, at den skulde bruges som «et revolutionært maskineri». Bjørnsons forsvar for politiske partier betegnes som «tale, der flyder over i udgydelser om ganske andre emner». Det bebudes, at «Aftenbladet» herefter skal faa skarpt svar paa tiltale, — «og det hvadenten det er dets unge chef, truppens første kunstrytter, som er i sadlen, eller det er nødt til at benytte sin udslidte bajads». — Ved «den unge chef» sigtes naturligvis til Bjørnson, og ved «Aftenbladets» «bajads» til Ditmar Mejdell, den elskværdige og vittige grundlægger og redaktør af det satiriske oppositionsblad «Krydseren» (1849—1854) og dets mere og mere adstadige arvtager «Aftenbladet».

Men i længden kunde «Morgenbladet» ikke undgaa at vise, at det var selve den nye partiorganisation, som af al magt skulde bekjæmpes. Da det blev uimodsigelig fastslaaet, at vorterings-
tvang ikke var bleven indført, selv om noget, som ved en forvrængning kunde kaldes saa, af Johan Sverdrup var bleven foreslaaet, gik «Morgenbladet» (6te og 7de nov.) over til at fremstille det som utilbørligt, at «man kommer i thinget med færdige opgjorte meninger». — «Alle-rede et forud opstillet program er, hvis det indeholder mere end en tautologi, en saadan forlods-afgjørelse», det er «at komme storthinget i for-

kjøbet». Et program «gaar nødvendigen ud paa at afslutte og tillukke, hvad der endnu bør holdes aabent, altsaa paa at gjøre drøftelsen umulig eller afmægtig» «Med et ord: Ville de herrer af Reformforeningen virke med grunde, saa høre disse netop hjemme i storthinget og ikke i nogen klub; ville de anvende andre midler, saa høre de hjemme — i China eller Rusland.»

Disse og lignende udtalelser viser, hvor lidet man inden «Morgenbladets» kreds kjendte til europæisk og navnlig engelsk statsskik. Og de viser tillige, at kampen egentlig stod om berettigelsen af at danne et politisk parti i lighed med det engelske reformparti og med de senere norske partier (saavel af høire som venstre), med et bestemt formuleret politisk program. To uger efter stridens begyndelse gav «Morgenbladet» den forreste plads til en anonym indsender —a—, som hævder, at partidannelsen er noget, som strider imod «vor ensartede befolkning, vor historie og vor grundlov»¹. Denne artikel var antagelig forfattet af professor Monrad, som ogsaa senere udtalte sig mod politisk partiorganisation. Men den første, som under navn og aabenlyst optog en diskussion om det af Bjørnson reiste spørgsmål, var Bjørnsons tidligere ven og medkjæmper i theaterslaget, Aasmund Vinje, som nu var redaktør af «Dølen». Allerede to dage efter Bjørnsons første artikel om politiske partier rykker Vinje i marken med

¹ Udhævet her.

en opsats om Reformklubben, hvori han «ler af den hele tilstelning», baade af Reformforeningen og «Aftenbladets» forsvar for den og «Morgenbladets» heftige angreb. «Dei ero øre baade tvo» (baade «Morgenbladet» og «Aftenbladet»). «Dei slaast om pавens skjegg.» Men snart efter sluttete Vinje sig ligefrem til «Morgenbladet», forsaavidt som han gjentog Frieles beskyldning mod Reformforeningen for tilsigtet vóteringstvang og «trælbinding af den frie meining» («Dølen», 6te november). Medlemmerne af denne klub «maa opgive sin egen tanke og tro . . ; det er klubben, som maa tænke for sine folk». Den nye forening betegnes som et stort fælles tanke-redskab, en større hjerneskaale («heileskaal»), «eit tankjereidskab saa uhorvelegt stort, at deira eget hovud ligger berre som ein liten knapp inn i det».

Vinje var ved denne tid en ivrig beundrer af Schweigaard og Fredrik Stang og stillede sig i mange stykker paa hovedstads-dannelsens og Kristiania-juristernes side overfor de ulærde eller selvlærte bønder i thinget. Han havde et par aar forud, efter en heltemodig kamp mod fattigdom og skuffede forhaabninger, taget juridisk eksamen med bedste karakter og var stolt af sin nye, haardt tilkjæmpede lærdom. Han var desuden forbitret over, at bønderne og navnlig Vestlands-bøndernes ledere, Ueland og Jaabæk, stillede sig kjølige til hans kjære maalsag.

Ogsaa med hensyn til hovedspørsmaalet, om berettigelsen af partier, fik «Morgenbladet» en

uventet hjelp af sin tidligere modstander «Dølen». Det fremgaar af Vinjes artikler, at han paa denne tid var en afgjort modstander af politisk partidannelse. Han havde, kan man sige, omtrent det samme standpunkt, som Henrik Ibsen bevarede gjennem hele sit liv. Et parti var en fare for individets frihed. Ligesom en medarbeider i «Morgenbladet» (16de november) hævdede, at partivæsenet passede ikke for vore forhold («det har aldrig lykkedes at omplante det engelske frihedstræ i udenlandsk jordbund»), saaledes fremholdt ogsaa Vinje, at politiske partier høvede ikke for vore smaa norske forhold. Det var latterligt, naar «Aftenbladet» talte om at danne et «liberalt parti» her i landet. Her i landet har vi ingen partier; og vi trænger ingen. «Det skal være vanskeligt at opdrive et eneste spørsmål i vor vesle huslige politik, som det er nødvendigt at løse gjennem partistrid.» — Vinje likte ikke disse programmer med store, «taagede» almensætninger. I denne henseende var han paa denne tid elev af Schweigaard og omskrev paa en morsom maade dennes anskuelser: «Slike rumstore og uklaare setningar, som dei fleste af desse uppskrivne hovudtanker [programmet] ero, dei segja ingen ting; men naar dei koma fram i einskilde og kvasse smaaspørsmål, som liggja inn i dei store som . . . øskje i øskje [æske inden æske], fyrst daa faa dei klaare meining.»

Da Ueland i et af Reformforeningens møder

havde antydnet, at thingmændene fra landet kunde have brug for en delvis privat klub for at værne sig mod misvisende referater og i det hele mod Kristiania-pressens tyranni, optog Vinje dette som et angreb paa pressens frihed og sammenlignede i en længere artikel den norske bondehøvding med — Napoleon den tredje! De var begge fødte diplomater; begge vilde, om muligt, kneble pressen; begge frygtede de hovedstaden — Paris og Kristiania — og dens opinion. Men selv de unge «skjægløse» bladmænd, som Ueland havde talt om, «havde kanske læst mange gange mere end Ueland og hans tilhængere». De er ikke slige «heimfødingar» som mange af dem, der sidder i thinget. . . .

Denne opsigtsvækkende opsats om «Napoleon og Ueland» blev i sin helhed oversat og aftrykt i «Morgenbladet». Og den fremkaldte en lang og dygtig redegjørelse i «Aftenbladet» af Ueland, som hævdede, at Reformforeningen blot var en fortsættelse og udvidelse af det bondeparti, som havde virket lige siden 1833, og som havde bidraget til at gennemføre adskillige reformer, i retning af at afløse de kongelige embedsmænds formynderskab med folkeligt selvstyre. Men Vinje vilde ikke høre paa dette øre. Han svarede i «Dølen», at reformerne ikke skyldtes bønderne, men væsentlig de by- eller universitetsdannede ledere. Han driver gjøn med bøndernes udtale af de politiske fremmedord og kalder Reformforeningen for «Ræv-form»-for-

eningen, og bonde-oppositionen for «opsetsion» (den opsætsige!). I to artikler om «Politiske parti» (20de og 27de november 1859) og i «Husrødur om vaare kivsmaal» paastod han, at den formentlige partistrid mellem et bondeparti og et embedsparti alene var en strid mellem kundskab og vankundighed, «ein strid millom kunna og faakunna», — en kamp «mellem dem, som ved ligesaa meget som Ueland eller mindre» og «dem, som ved omtrent hvad Schweigaard ved». I vort land er der ingen grund at staa paa for virkelige politiske partier. «Partier er umulige her i ordets vanlige mening.» Vor embedsstand er bleven mere og mere oplyst og derfor ogsaa mere og mere frisindet. «Vore statsraader . . . kan ikke gjøre andet end elske alle og gavne landet.» «Man maa tro paa, hvad mænd som Stang og Schweigaard siger.» . . . «Al tale om at gjøre politiske partier her er den umodne mands tale.» Vistnok har vi strid, men «det er striden millom kunna og ukunna. Det er greidt, at den storthingsmann, som gjøymmer og sender heimatter korkarne af alle ølflaskur, han dreger upp og ellers liver for femten daler maanaden, . . . maa vera usams med den, som drikker vin imillom og ikke tener ein skilling paa storthinget, men heller seter til».

Det er interessant at se to af det norske bondefolks allermerkeligste og mest begavede mænd figurere mod hinanden i denne strid.

Ole Gabriel Ueland som den tillidvækkende og af sine standsfæller høit betroede fører for hjorden, Vinje som den paa en viss maade fordrevne, som bondepolitiker vragede og derfor noget irritable *franc-tireur*, — lig den af hjorden udstødte tyr, for at laane et billede af professor J. E. Sars. Den igrunden saa godlyndte Vinje kunde efter den maade, hvorpaa han i disse aar optraadte mod bønderne i stortinget, sammenlignes med en Loke i Kristiania-intelligensens Aasgaard, en tidlang værst mod sine frænder, bønderne, men senere Æsernes bitreste og mest skarptungede modstander. I politisk henseende var Ueland ved denne tid utvilksomt Vinje langt overlegen, uddannet som han var i livets praktiske skole. Vinje manglede paa dette omraade praktisk erfaring, men var fuldproppet med forskelligartet boglærdom, som bidrog sit til at gjøre ham aandelig omflakkende, afhængig af den sidst læste store boglige autoritet.

Vinje havde, som han selv udtrykte det i sit pragtfulde billedsprog, pantsat sit ene øie, ligesom Odin, for lærdom. I en række af aar — kunde man fristes til at sige — saa han merkelig enøiet eller næsten blindt baade paa den nye politiske og den nye literære bevægelse.

Vinje forstod dengang ikke, at bondepartiets fremrykning var et led i en ganske naturlig historisk proces: den jorddyrkende selveierstands politiske myndiggjørelse og voksende trang til selvvirksomhed. Vinje indsaa heller ikke, at

hvad der forsøgtes og ialfald for en liden del lykkedes allerede i 1859 og 60, var en udvidelse af bondepolitiken langt udover den snævre stands-politiks grænser. Bønderne skulde gaa med paa fordyrende reformer som jury og aarlige stor-thing mod at faa det grundlovmæssige antal repræsentanter for landdistrikterne og større kommunalt selvstyre. Reformforeningen tilsigtede desuden ogsaa at styrke landrepræsentanterne mod Kristiania-folkets suggestion og menings-tryk. Reformklubben skulde danne et særeget og selvstændigt aandeligt milieu, uafhængigt af hovedstadens lufttryk, ligesom det af Bjørnson og Ibsen i det samme aar stiftede «norske selskab» eller som tidligere Bjørnsons lille private vennekreds eller Botten-Hansens og Ibsens kreds. Ogsaa dette sidste formaal for Reformforeningen var fuldt berettiget, trods Vinjes flængende kritik. Vinje selv er i disse aar det bedste bevis for Kristiania-opinionens og de store juristers hypnotiserende magt. Det er ganske morsomt at se, hvorledes Vinje gennem sin egen aandelige vekst og gennem paavirkning især fra J. E. Sars, arbeidede sig frem til et retfærdigere syn paa Ueland og den norske bondepolitik, — men ganske vist saa, at han nu til gjengjæld kom til at dømme ubillig strengt om embedspartiet. I 1858 havde Vinje bestemt benegtet, at bonden var liberal. Og i 1859 og 60 stod Ueland for ham som «ein trældoms mann», mens Schweigaard var den rette «fridoms mann». «Den kunskabsrige elsker sit

folk og friheden. Det kan ikke være anderledes.» — Vinje vedblev, ogsaa efter Uelands rolige og saglige redegjørelse, med sine skarpe angreb paa bondepartiet og dets udvidelse til et stort reformparti. Men allerede i 1867 udtaler han (i «Vort land»), at «det er ein god ting at hava slike parti» (nemlig som Birchs i modsætning til Stangs) «Hver af os maa velja sit parti.» I «Dølen» for 3dje september 1869 hævder han, at «to partier er nyttige». Og han erkjender berettigelsen af det «bondeparti», som Ueland havde ledet siden 1833, og betragter det ikke længere som en repræsentant for vankundigheden, men for en frigjørelse fra embedsstandens formynderskab. Vinjes merkelige journalistiske virksomhed ender med den overmaade velskrevne, men overdrevent strenge kritik af Schweigaard, i 1870. Her, ligesom i kampen mod «Morgenbladet» og det nye unions-forslag, stillede han sig væsentlig paa samme side som Bjørnson i «Norsk folkeblad». Kun at Vinje i sin dom over Schweigaard svingede over til en modsat yderlighed fra det standpunkt, han havde indtaget ti aar tidligere. Schweigaard var nu ikke længere den ægte norske «fridomsmann», men repræsentant for «staasystemet» og «stridsmannen for det gamle embættssamfund fra Danmark». Schweigaard var «ein upraktisk bybokmann», ... «ein naiv mann» som «ikki saag langt ikring seg». «Han sat her inne i byen og las og . . . gjorde seg up eit theoretisk

Norig.» — Nu var det ikke længere bønderne, som var trangsente. Ueland var repræsentant for den fremadskridende bevægelse, den «fremtrængende bondemagt», Schweigaard for «den tilbagesigande embættsmagt». Hovedstadens «so-kallad uplyste eller intelligente» folk var nu de stillestaaende. Vinje spør sig selv: «Vilde livet hava kommet af flekken, om her ikki hadde voret andre folk.» «Det er forunderlegt, at . . . den største uplysning driv paa og stend.» — Vinje havde nu tabt al tro paa Schweigaard. Han var nu «juristen med dei greide formler». «Uniformens mand.» «Ein ræd mann», som «stansad for tidlig sin udvikling». En mand, som blev for tidlig moden, «som æbler med mark i». Vinje, som i 1859 havde delt Schweigaards uvilje mod de «taagede almensætninger», angriber i 1870 Schweigaards «tru paa det einstake» (det enkelte tilfælde). «Hans grundretning var kasuistisk.» Hans videnskab «ei samling einstake tilfelle,» — i sin grund uvidenskabelig. — For at forstaa dette omslag maa man erindre, at Vinje i 1859 og 1860 selv stod færdig til at gaa ind i embedsstanden, — «regelverket», som han senere kaldte den. Han var fuld af nyvundne juridiske kundskaber og havde af Schweigaards egen mund faaet ros for sin opgave i romerret, som han selv fortæller i «Dølen». I 1870 derimod var Vinje udstødt af embedsstanden, uretfærdig og forsmædelig sat udenfor. Og Vestlands-bønderne, som tidligere

havde skuffet ham, havde nu i 1870 vist sig mere frisiindede end han havde anet.

Vinjes artikler i «Dølen» var det vigtigste modlæg mod Bjørnsons to ovennævnte artikler om politiske partier. Og Vinjes tilslutning til «Morgenbladet» bidrog sandsynligvis ikke lidet til at gjøre en del af Reformforeningens medlemmer modløse. Ikke lang tid i forveien havde redaktør Friele kaldt «Dølen» for et «skandalblad», og Vinje havde talt om «skrivande skulegutter» som Friele og betegnet denne som «Morgenbladets» «gatelaupare». Nu fandt Friele Vinjes artikel om Napoleon og Ueland værdig til at oversættes og optrykkes i «Morgenbladet». Og den nye partiorganisation blev nu i henved to maaneder bombarderet fra to kanter, af «Morgenbladet» og «Dølen», foruden af en stor del af provinspressen. Intet under at redaktør Friele ved juletid 1859 kunde gnide sig i hænderne og ironisk ønske Bjørnson tillykke med fortsættelsen af «En glad gut».

Af denne fortælling havde Bjørnson midt under striden fuldført fire kapitler og offentliggjort det første kapitel den 3dje december og derpaa kapitel efter kapitel hver lørdag kveld, antagelig for at berede «Aftenbladets» læsere en søndagshvile efter ugens strid. Gjennem arbeidet med denne fortælling levede og aandede han ligesom i en luftkreds for sig selv, fjernt fra hovedstaden og dens meningstryk. Ialfald en del af disse fire første kapitler maa Bjørnson

have ført i pennen midt under den oprivende strid om Reformforeningen. Han henflyttede sig hver dag en stund til Romsdalen og Molde og blev barn igjen sammen med Øivind og Marit. I skildringen af Øivinds bedrifter i kjælkebakken gjenoplevede han noget af sin egen skoletids aketure paa Molde, hvor han havde byfoged Leths datter foran paa kjælken, efter hvad han selv har fortalt. Et gjenskin af Bjørnsons sindsstemning under striden om Reformforeningen finder vi først i fortællingens 3dje kapitel, skolemesterens fortælling, det uforglemmeligste afsnit i bogen. Dette kapitel, som blev trykt i «Aftenbladet» den 17de december, maa vel for Bjørnson have staaet som et alvorsord, paa én gang til ham selv og hans modstandere. I hvert fald maa den gribende fortælling om striden mellem de to brødre og det herlige lille salmevers om næstekjærlighed og tilgivelse, som for den gjenlevende bror var den dyrekjøbte lærdom af striden — hele dette kapitel maa have virket paa hovedstadens læsere af alle partier, som om de fra striden kom ind i en kirke, hvor modstandere mødtes, og hvor alle reves med af mildhedens magt i de enkle og skønne ord:

Elsk din næste du kristen-sjæl,
træd ham ikke med jernskod hæl,
ligger han end i støvet.
Alt, som lever, er underlagt
kjærlighedens gjenskabermagt,
bliver den bare prøvet.

Disse verslinjer, som ogsaa er anført i det første bind af denne bog, dukker stadig op for en, naar man følger Bjørnson gennem hans livs kampe. Disse ord har vel fulgt ham selv paa hans livsgang, «tro som en sang», der nynner i ens øre, næsten uden at man er sig det bevidst.

I «Aftenbladets» feuilleton er der af skolelærerens salme ogsaa anført nogle linjer af en anden strofe:

«Kain haded — og maatte fly:
Kjærligheden ham negted ly
selv i hans eget hjerte.»

Disse linjer, som ikke forekommer i de senere udgaver af fortællingen, synes at vise, at de hadske angreb paa lederne af Reformforeningen har havt sin del i tilblivelsen af denne salme.

I hvert fald maa Bjørnson have arbejdet paa fortællingen om en glad gut midt under striden, og mens han — delvis med erindring om sin tidligere lærer, gamle Heltberg, i hvis hus han nu bodde — skabte den eiendommeligste og skønneste lærerskikkelse i vor litteratur, maa han have følt, at han selv endnu kunde lære noget af denne lærer.

Imidlertid var han heller ikke politisk uvirksom. Ligesom han med overlegen klarhed havde udredet og forsvaret Johan Sverdrups virkelige mening med Reformforeningen og den saakaldte «voteringstvang», saaledes blev han ikke træt af at forsvare Ueland og bønderne. Og der er øiensynlig en endda større varme i dette forsvar

end i forsvaret for Johan Sverdrup. Man kan nemlig se, at han misbilligede Sverdrups sterke og en smule overilede betoning af partidisciplinen, ligesom han var uenig med rektor Steen i, at Reformforeningens møder burde holdes for lukkede døre¹. (Steen havde her vistnok fra engelsk synspunkt ret i teorien, men tog for lidet hensyn til de norske forhold.) Men i forsvaret for bønderne var Bjørnson i sit rette element. Man kan sige, han nu drog den politiske konsekvens af det poetiske syn paa de norske bønder i «Synnøve» og «Arne». Han skriver i «Aftenbladet» (4de november 1859), i en artikel, som paa en maade er den politiske kommentar til hans bondefortællinger: «Ueland har nu ført et storthingsliv, som er det længste, nogen mand i vort land har ført. Udenlandske statsmaximer, kolde teorier har brudt sig istykker paa den sunde folkelighed i hans opfatning. Igjennem ham kanske mere end gjennem nogen anden er den nationale anskuelse af vore forhold kommen ind i vor politik, ofte snever, feilfuld i sin anvendelse, men altid, altid med den fortjeneste, at den er begyndt fra os selv og saaledes er lovet evighedens vekst. Da Sverdrup begyndte, saa vi ham gjøre et sterkt tilløb med udenlandske statsmaximer, men vi saa ham ogsaa lidt efter lidt lære at bøie sig for de fordringer, som ligger i vore nationale

¹ Se navnlig en redaktionsartikel i «Aftenbladet» for 25de oktober 1859.

forhold, og som bedst hos os forstaaes og repræsenteres af gaardbrugerklassen. Det er klart, at her er landets politiske styrke at søge, og ingen ung, ingen dannet mand, han høre til hovedstad eller anden by, skal rødme ved at tilstaa dette; thi da rødmer han over at være medlem af et lidet, tarveligt folk Herifra (fra selveierbønderne), ifra os selv, skal arbeidet begynde. Vi skulde nu være over den intelligensens slyngealder, da man er svag nok til ikke at ville kjendes ved de simple forhold, man er gaaet ud fra, [den tid] da storthingsbønder her i Kristiania saaes paa som kuriositeter, som gamle udblegede erindringer fra en fjeldbygd, da hver gallerist [tilhører paa storthingsgalleriet] troede at kunne le, naar de talte, og det har gjort os meget ondt, at vi netop i disse dage er bleven mindet om denne stygge tilstand. Netop nu er der brust en anelse ret som en national sang gennem gemytterne; nu tænkte vi, netop nu, at det var ingen skam at slutte sig til vore bønder og begynde med dem. Her er ingen tale om tilbageskridt . . .; thi her staar vi ved begyndelsen til en lang national udvikling.»

Da den store lov om forholdet mellem by- og landrepræsentanter var vedtaget med den vældige majoritet af 103 mod 14 stemmer — idet, som før nævnt, Reformforeningen af al magt arbejdede for tilslutning til Schweigaards forslag for at hindre spredning af stemmer —, hilser «Aftenbladets» redaktion den nye lov vel-

kommen i en artikel, som øiensynlig er skrevet af Bjørnson (12te november 1859). At bønderne herefter (i medhold af grundloven) skulde besætte de to tredjedele af storthingets pladse, stod for ham som et vendepunkt i vor historie. Reformen giver «glade forhaabninger om sterkere national vekst i de kommende aar». «Herefter mere end hidtil vil storthingets aabning være som at bære birkeløv i byen, der vil strømme en anden luft ind i den udenlandske gade, der lugter af apothek og kramvare.» (Storthingets møder holdtes dengang i universitetets festsal. Den udenlandske gade maa være Østregade, som dengang gik fra jerbanestationen til Egertorvet, samt denne gades fortsættelse, Carl Johansgade.¹)

Efter repræsentations-reformen var en anden stor sag, nemlig statsraadsagen, kommen ind i en ny sammenhæng, mente Bjørnson. Og han foreslaar Reformforeningen at optage denne sag paa sit program, hvilket ogsaa blev gjort. Allerede aaret i forveien havde Johan Sverdrup forandret sit standpunkt til denne sag, og sluttet sig til dens tilhængere².

Det viste sig paa storthinget i 1859—60, at Vinje ialfald havde nogen ret i, at der endnu ikke var nogen skarp adskillelse mellem et embedsparti og et bondeparti. Ganske vist saa Vinje dengang, som vi har set, med uretfærdig ringeagt paa Ueland og de andre storthings-

¹ Se A. Collett: Gamle Christiania-Billeder, side 44.

² W. S. Dahl: Johan Sverdrup, II, side 126.

bønder, som ikke havde faaet en akademisk uddannelse i hovedstaden; han saa ikke, at det var en ganske naturlig proces, at selveier-bønderne lidt efter lidt kjæmpede sig frem til fuld politisk myndighed, under stadig og seig modstand fra en større del af embedsstanden, som endnu var og maatte være bærerne af traditionen fra den patriarkalske tid, da kongen og det kongelige embedsverk var hele folkets politiske formyndere. Men ligesom det især skyldtes den norske embedsstands patriotisme og frisind, at grundloven af 1814 blev saa liberal og lagde magtens tyngdepunkt i selveier-bøndernes haand, saaledes skyldtes det ogsaa loyal og selvopofrende tilslutning fra Schweigaard og andre fremragende embedsmænd i stortinget, at bønderne ogsaa faktisk fik overvegt. Det var jo Schweigaard selv, som formulerede det i 1859 vedtagne forslag om, at landdistrikterne herefter skulde vælge to tredjedele af stortingets medlemmer. Ved denne afgjørelse, der — som nævnt — af al magt støttedes af den nye Reformforening, kan man sige, at embedspartiets ledere selv frivillig banede veien for sin egen afsættelse som folkets politiske formyndere. Baade ved denne leilighed og under den straks efter følgende statholderstrid viste de sig, naar det gjaldt, som repræsentanter for lands-interesser mere end for stands-interesser. Deres politiske formynderskab havde i sin tid været en historisk nødvendighed, og endnu saa sent som under

statholderstriden i 1860 viste det sig, at bondepartiet i høi grad trængte deres forsorg. Især Schweigaard, men ogsaa mænd som de to storthingspræsidenter, Amtmand Aall og sogneprest Harbitz, brødrene Ulrik og Ketil Motzfeldt, Christian Birch-Reichenwald og mange andre kan nævnes som folke-formyndere i ordets allerbedste og nobleste forstand og som storsindede repræsentanter for det, Bjørnson i «Bergensposten» havde kaldt for den politiske uskyldighedsalder i vor nyere historie, — tiden før parti- og klassekampen for fuldt alvor begyndte.

Denne politiske uskyldighed viste sig netop i sin fulde glans paa storthinget i 1859—60, da Schweigaard stod sammen med Ueland og Johan Sverdrup i spørgsmaalet om formindskelse af byrepræsentanternes antal til en tredjedel, eller da embedsmænd og bønder og det ganske storthing stod sammen i statholderstriden, og den berømte adresse til kongen blev affattet af Schweigaard, amtmand Aall og Johan Sverdrup i forening. Med denne skjønne enighed ender den første mere idylliske epoke i vor nyere historie, en tid som vel altid vil bevare en særegen glans.

Det er nødvendigt at mindes disse forhold for at forstaa, at forsøget paa at danne et skarpt afsluttet folkeparti gennem Reformforeningen af 1859 kom lidt for tidlig eller ialfald noget vel braat. Man kan forstaa, at en ligefrem og planmæssig organisation af partistriden maatte staa

for mange som et politisk syndefald, og at mange af de mest renhjertede og uegennyttige mænd af den gamle skole ikke med sin bedste vilje kunde indse nødvendigheden af at indføre en skarp parti-krig i et land uden stor klasseforskjel og uden arvede privilegier. Dette sidste synspunkt blev ogsaa af Vinje gjort gjældende mod Reformforeningen. — Men Vinje indsaa allerede i 1860, at netop den af Schweigaard formulerede reform i storthingets sammensætning vilde føre med sig en mere udpræget parti-dannelse og en ny og skarpere politisk strid, — men ogsaa mere liv, mere politisk selvvirksomhed. «Strid vil her koma, og daa me maa tru, at striden vil skapa liv og gagn, so maa me tru, at dette er godt og vel.» . . . Men «bitter og beidsk vil striden koma til at vera» («Dølen», 17de mai 1860).

Bitter og bedsk blev allerede striden om Reformforeningen, især da den kort før juletid udmundede i en personlig polemik mellem Bjørnson og Friele. Efterat «Morgenbladet» i henved to maaneder havde holdt kampen gaaende mod Reformforeningen som en revolutionær «Jakobinerklub» og angrebet navnlig Johan Sverdrup, Ueland og Steen paa det voldsomste, brød Bjørnsons harme løs i to heftige angreb paa «Morgenbladets» redaktør. Især den første af disse artikler har en særegen interesse derved, at den indeholder den første spire til Bjørnsons senere skuespil «Redaktøren» (fra 1874). Som eksempel paa at redaktør Friele

allerede i 1859 havde tilegnet sig den stil og toneart, som mange af de nulevende kjender fra 1870- og 80-aarene og særlig fra rigsretstiden, kan her nævnes et træk, som forresten ikke omtales af Bjørnson. Da rektor Steen i et møde i Reformforeningen havde sagt, at det vilde være selvmorderisk af denne partiklub at beslutte at holde sine møder for aabne døre, betegnede redaktør Friele Steen som «selvmorderen Steen» og erklærede ham for ganske uværdig til at optræde som fører! Saa tidlig begyndte altsaa ukvemsordene mod denne mand, — allerede i det første aar af hans storthingsliv. Bjørnson minder om, hvorledes «Morgenbladets» redaktør har behandlet det Birchske ministerium. Statsraad Birch-Reichenwald blev frakjendt embedsdygtighed, «karakter og forsæt at gavne sit fædreland». Bjørnson minder fremdeles om «førfølger af embedsmænd», om polemiken mod L. Kr. Daa, som «frakjendtes kundskaber og forstand» og endelig om den maade, hvorpaa den samme redaktør nu i to maaneder havde behandlet de storthingsmænd, der traadte ind i Reformforeningen. «Fanatismen, kampheden er nu svunden, kun ordene ligger igjen som graa lig. Sagen er ikke længer denne eller hin sag, men pressens aand og tone i en ubestemt fremtid. Skal pressen alene være den eneste institution i landet, som overhører de bud, der er givet os alle om kjærlighed, om kristeligt sind og overbærenhed. Den, som kan ærgre

den anden mest, forbitre den anden sindet, om muligt ind i evigheden, han synes nu den største karen. Her er ikke som i gamle dage tale om æstetisk at antænde en mands feil, saa de knitrer op i latter, og forsoningen svømmer over som en mild røgsky, her er bare onde forsøg paa at krybe bag anonymitetens buske og gjærder og sigte efter hjertet og det bedste, en mand eier. — Men er tilstanden bleven slig derved, at en redaktør uden den fornødne moralske og intellektuelle holdning styrer vort største blad, da maa han fjerne sig. Han savner jo i den grad moralsk ro, at han paa intet punkt kan tage overblik, men gjør den mindste sag til en verdenssag; han raaber jo brand, bare man gaar med et bart lys over gangen. . . . Og dette skal være en offentlighedens vægter.»

«Hvem er altsaa denne mand, der med knusende overlegenhed viser sig dag efter dag i «Morgenbladets» spalter, ... sætter ret over statsraader og storthing, karakteriserer medlemmerne deraf som taabelige og spekulerende paa fordærlige anslag — hvem i al verden er denne forfærdelige mand, der forsøger paa at henleve sit liv som byens og landets skræk, — jo han er (det er saa kuriøst, at «Morgenbladet» vist tager det ind under blandinger) — han er kand. Kristian Friele, der for et par aar siden gik ud af departementet i egenskab af ekstraskriver og lod sig af hr. A. B. Stabell og Mad. Hviid engagere til at overtage redaktionen af «Morgenbladets»

dags- og nyhedsartikel.» — Med disse ord ender den første artikel. Men angrebet fortsættes i det følgende nummer af «Aftenbladet» og ender med en opfordring til «Morgenbladets» eier om at fjerne Friele fra hans stilling som redaktør. Friele mindede i sit tilsvær om, at Bjørnson tidligere havde modtaget velgjerninger af ham [den gang Bjørnson var medarbeider i hans blad] og gik i sin vrede saa langt som til at sammenligne Bjørnson med — Nils Skrædder i «Arne» og betegne ham som «en journalistisk landstryger», som tidligere havde været redaktør af en provinsavis og nu efter sigende havde kjøbt «Aftenbladet» eller en halvpart deraf [heri tog Friele fejl]. «Men en redaktør af en provinsavis er ikke altid det rette subjekt at føre ind i forhold, hvorom han intet begreb har, især naar han selv baade mangler sinceritet og de tarveligste skolekundskaber. Manden har intet andet udrettet end at lide nederlag paa nederlag». Af hans «geléagtige ordmasser» vil «Morgenbladet» «optage en prøve under blandinger i smaa portioner».

Bjørnson fortsatte endnu kampen for Reformforeningen i flere ledende artikler. I den sidste af disse (27de december) hævder han, at en partikamp eller brydning mellem regjeringsmagten og folkemagten har altid været tilstede, saalænge der har bestaaet menneskelige samfund. Men striden vil kunne føres i høiere og høiere former. Den vil atter og atter føre frem

til enighed — siden alle kjæmper for det heles vel —, for atter og atter at gjenoptages «fra et høiere stade»; thi hvert fremskridt medfører nye opgaver. «Derfor skal man ikke være sky for denne kamp eller blive forstyrret, fordi den maa finde sted. Men man skal holde det middel, ved hvilket den alene kan og skal føres, i hævd og ære, man skal agte ordet og tjene det, som det bør tjenes. . . De lavere ordklasser, som holder til i sprogets forstæder, maa ikke faa lov til at gjøre gadeoptøier . . . og overfalde skikkelige folk, end sige folkets udkaarne, og føre dem i gabestokken. Men noget saadant har virkelig været paafærde denne gang, og vi har været nødt til at føre mobilgarden og de regulære tropper i ilden og nedskyde disse ordets blusemænd.»

Striden om Reformforeningen, ligesom dennes egen virksomhed, døde hen, da statholderstriden med Sverige optog alles sind og for en tid forenede alle partier. Det lykkedes ikke for Bjørnson at fordrive «Morgenbladets» redaktør fra hans stilling, ligesaa lidt som for Vinje, som ni aar senere gav «Morgenbladets» eier det samme raad: at afsætte Friele, som ikke engang burde faa lov til at være bladets «gatelaupare» («Dølen», 26de december 1868)¹. — Skjønt redaktør Friele

¹ Hermed kan sammenlignes «Dølen» for 11te mai 1862, hvor Vinje taler om en ministerkrise i «Morgenbladet». — «opsigelse i mængdevis». Taler om at stifte et nyt blad. Mange kalder bladet [paa grund af dets unionelle stand-

ingenlunde manglede gode egenskaber, og skjønt baade Bjørnson og Vinje dengang undervurderede hans talent, maa det vel siges, at det senere høireparti og hele landet vilde have staaet sig paa, om han allerede i 1859 var bleven afløst af en mindre ubehersket og mere vidtskuende journalist. Redaktør Friele som leder af hovedstadens mægtigste blad i en hel menneskealder (1857—1893) maa siges at have bidraget til at gjøre Kristiania til en mindre by end det ellers vilde været.

Da striden om Reformforeningen døde hen, var Bjørnson midt oppe i en ny strid, — en fortsættelse af theaterstriden fra 1856 (smlgn. første bind, side 328). Og denne nye theaterstrid har en særegen interesse derved, at den af sig selv udvidede sig til at blive den første større meningskamp om det unge norske drama, som i mellemtiden var vokset frem. Denne strid fik — baade for samtiden og nutiden — en forøget betydning derved, at flere af de berømteste danske kritikere tog del i kampen paa begge sider. Man tør vel sige, at siden den store strid mellem Wergeland og Welhaven havde ialfald Norge ikke oplevet en saa betydningsfuld literær brydning. Jeg tror derfor at ogsaa denne strid, ligesom den første store norske meningsudveksling om politiske partier, fortjener at op-

punkt] for «Morgonbladet». «Lauparen» maa vist opgives; for publikum er harmfuldt. — Men Vinje skifter stemning i samme artikel. «Lauparen» er i grunden en snil gut.

tages i vor historiske erindring. Alene navnene paa deltagerne i striden giver et indtryk af dens betydning. Af norske navne: Ibsen, Bjørnson, Vinje, A. Munch, H. Ø. Blom, M. J. Monrad, G. V. Lyng og Knud Knudsen. Og af danske: Johan Ludvig Heiberg, Goldschmidt, Clemens Petersen, Carl Rosenberg og «Dagbladets» redaktør C. St. Bille.

Debatten begyndte og endte med en theaterstrid. Man faar ved at studere den tids theaterhistorie det bestemte indtryk, at den danske direktør Borgaard, som styrede Christiania theater paa Bankpladsen, var en velmenende og ret godslig mand, som helst vilde holde fred med de unge norske forfattere, om hvis storhed han dog ikke havde nogensomhelst forestilling. De for theatret overmaade gunstige økonomiske vilkaar under Krimkrigen og i den nærmest følgende tid bidrog vel ogsaa til at gjøre ham fredelig og elskværdig stemt, ligesom de tillod ham at vise gjæstfrihed mod dramatiske begyndere. Saaledes havde han ikke alene opført Ibsens «Gildet paa Solhoug» vaaren 1856 og Bjørnsons «Mellem slagene» samme aars høst foruden andre norske stykker, men ogsaa antaget baade Ibsens «Hærmændene» og Bjørnsons «Halte-Hulda» til opførelse i løbet af aaret 1858. Men den store økonomiske krise, hvis indgribende virkninger paa det politiske omraade før er omtalt, greb afgjørende ind ogsaa i det ny-norske dramas udvikling. Paa begge omraader bidrog

det økonomiske tilbageslag til at fremkalde nye kampe og en skarpere oppositionel stemning.

Forskjellen mellem den nye theaterstrid, som begyndte allerede i 1858, og theaterslaget i 1856 var bl. a. den, at nu stod Bjørnson og Ibsen sammen. Og nu havde de hver sit sagadrama, som krævede adgang til Norges hoved-scene paa Bankpladsen. Henrik Ibsen, som følte sig forurettet af direktør Borgaard, var denne gang den, som aabnede kampen.

Ibsen havde af direktør Borgaard personlig modtaget den besked, at «Hærmændene paa Helgeland» var bestemt til opførelse i mars 1858. Men da denne maaned kom, fik han af Christiania theaters bestyrelse vide, at hans stykke ikke vilde kunne komme til opførelse «i indeværende sæson» paa grund af theatrets økonomiske status. Ibsen, som ansaa en saadan udsættelse jævngod med, at stykket var henlagt, rykkede i «Aftenbladet» (for 10de mars) ud med et heftigt angreb paa «Christiania danske theaters bestyrelse» og paa direktør Borgaard personlig. Han bebreidede direktionen, at den i henved tyve aar seigt og haardnakket havde «værget Christiania theater mod den frembrydende norske kunst» og stadig fundet paa nye forsvarsplaner til værn for den danske scene paa norsk grund; men ikke før nu havde direktionen «været varmblodig nok til at vove et virkeligt sammenstød». Den havde i den senere tid uærlig givet sig skin af at varetage de norske dramatiske interesser, indtil den

nu endelig havde «afkastet broen mellem sig og den norske dramatiske literatur». Ibsen spaar, at direktionen «om føie tid vil staa forladt af alle, maaske med undtagelse af den lille slump fernisseret halvdannelse, som hos os har gjort benævnelsen «intelligents» til et haansord . . . Men det er godt, at denne udtalelse nu er kommen: freden i vor dramatiske verden maa og skal nu brydes, offentligheden maa tage parti for eller imod . . . Tiden er kommen da en herskende national scene kunde grundlægges. Hvis ikke det danske theater med dets fremmede tendenser, dets ufolkelige virke stod hæmmende iveien, saa vilde man af de dygtigere norske kræfter ved de tre theatre [de to theatre i Kristiania og Bergens theatre] kunne danne et personale, som virkeliggjorde tanken om en norsk skueplads.» . . . Om direktør Borgaard siger Ibsen, at «en mand af ære vilde fratraadt» (hvis den øvrige direktion havde taget tilbage hans løfte om opførelsen af «Hærmændene»). «Muligens er direktøren af en anden mening, men da har han ogsaa manifesteret sig som den, for hvem det kun gjælder at konservere levebrødet, at beholde sit nummer paa forsørgelseslisten.»

Dette heftige angreb paa theaterstyrelsen blev af Christiania-Postens kritiker, Richard Petersen, dengang kopist, senere bodsfængslets direktør, besvaret med et endnu voldsommere angreb paa Henrik Ibsen, som tidligere er berørt. Havde Ibsen beskyldt theaterdirektionen for mangel paa ærlighed, saa beskyldes han selv

til gjengjæld endog for «dobbelt uærlighed»! «Hærmændene» var ikke negtet opførelse, fordi det var et nationalt stykke, men ene og alene paa grund af pengekrisen. En uærlighed var det ogsaa at sige, at direktionen havde afkastet broen mellem theatret og den norske dramatiske litteratur. Ibsen «havde ingen ret til at betragte sig som ét med det norske drama». Havde det endda været A. Munch («hvis styrke dog ikke ligger i det dramatiske») «Men hr. Ibsen maa ikke maale sig med ham» . . «Hr. Ibsen er som dramatisk forfatter en stor ubetydelighed, om hvem nationen ikke med nogen varme kan plante et beskyttende hegn».(!) «Gildet paa Solhoug» mangler altfor meget originalitetens friskhed og hans næste arbeide, «Fru Inger til Østerraad» er jo i den grad blottet for idealitet og poesi, at det er til at forbauses over. Hver eneste karakter i dette stykke er merket med lavhedens stempel, og karakterernes udvikling foregaar ikke gennem handling, men gennem monologer Under disse omstændigheder maa hr. Ibsen begribe, at publikum ikke med længsel imødeser hans Hærmænd, og at de nuværende tider ikke er skikkede til at lade et stykke, der sandsynligvis kun er middelmaadigt, gaa over scenen. Borgaards feil — mener Petersen — var alene den, at han ikke straks havde tilbagesendt baade Ibsens «Hærmændene» og Bjørnsons «Halte-Hulda». Borgaard var altfor svag overfor norske stykker

«Skriget paa norsk jux og tilfredsheden med norsk jux er en smagløshed, som lægger store stene i veien for den rette aandelige virksomhed hertillands . . . Den norske dramatiske literatur kan egentlig ikke siges at være begyndt¹ . . . H. Ø. Bloms «Tordenskjold» er unegtelig det bedste stykke Til Christiania theater kan Ihsen efter nærværende sag aldrig mere komme.»

Bjørnson, som paa denne tid endnu var i Bergen, rykkede straks efter læsningen af denne artikel ud med et kraftigt indlæg, som tidligere er berørt (I. bind, s. 279). Denne opsats af Bjørnson i «Bergensposten» bidrog sit til, at den nye theaterstrid tillige blev en literaturstrid, om det nye norske drama. Bjørnson var sig nemlig klart bevidst, at de to sider af striden hang nøie sammen. Den i sin art fortrinlige danske skuespilkunst paa Christiania theater var knyttet til en bestemt literær smagsretning. Og den stod iveien ikke blot for en national norsk scenekunst, men ogsaa for det nye norske drama, som var ifærd med at bryde sig vei. Det er interessant at se, hvad en af de to bærere af dette nye drama allerede saa tidlig som i mars 1858 havde at sige om den nye norske menneskeskildrings eiendommelighed.

Bjørnson hævder i denne artikel, at hele den dramatiske literatur, som blev baaret frem af det danske theater i Kristiania, var et tilbage-

¹ Udhævet her.

lagt standpunkt. «Kristiania theater, som kunstanstalt, er grundlagt paa den Scribeske komedie, den danske vaudeville og tildels (men blot tildels) paa den Oehlenschlägerske tragedie. Alt dette er nu gammelt og har gjort sin forretning, ligesaavist som Kristiania danske skuespillere har gjort sin. Endnu en stund fortsætter det sig — faktisk; men ideelt er det færdigt. Den Oehlenschlägerske tragedie vil altid komme til at staa; men som de store veivisere, som rager op over sneen.» (Disse ord er tidligere anført i en anden sammenhæng.) — «Den Scribeske komedie er færdig i Frankrig — ideelt — og tildels faktisk Om den danske vaudeville ønsker jeg ikke engang at tale.»

Istedenfor dette gamle dramatiske repertoire er — mener Bjørnson — en ny dramatisk menneskeskildring under opseiling, paa én gang i Frankrig og hos os. Og den vil feie bort hele den gamle smagsretning, som «i storartet naivitet» kunde falde paa at anse Hans Ørn Bloms «Tordenskjold» —, «denne vindtørre stakkel paa et træben» — for vort første dramatiske produkt.

Det franske drama «er netop kommet tilbage til et punkt, hvor vi (nordmænd) kan være med. Det er ikke længer marionetdukke, som bevæges frem af usynlige traade [som hos Scribe], det er mennesker, personligheder med livets smerte i sit aasyn, uforløst, taus. Man har vundet tilbage til respekt for tilværelsens store gaader,

det ubegribelige, dæmoniske er kommen op, — og der har vi et ord at tale med»

Det var altsaa det psykologiske problem-drama, som efter Bjørnsons mening nu stod for tur. Det var dette, han havde forsøgt at plante i gammel norsk jord i «Mellem slagene» og «Halte-Hulda». Allerede saa tidlig som i 1855 havde Bjørnson i sine theaterkritiker i Aftenbladet og Morgenbladet pegt paa franske dramatikere som Augier og Sandeau og udtalt, at «den nyeste dramatiske skole i Frankrig» har udsondret eller udskilt «Scribes trættende intriger» til fordel for en omhyggeligere karakter-tegning. Bjørnson satte stort haab til «den nye skoles bestræbelser», som gaar ud paa: «ved hjælp af den af Scribe saa fortræffelig udviklede mekanik at gjøre større erobringer paa det psykologiske gebet.» Hvad det gjælder om, er «intet mindre end at reformere nutidens aabenbare sans for det karakterløse skuespil» (Aftenbladet, 1ste febr. 1855. Jfr. ovenfor, II. bind, s. 89). Men dengang var Bjørnson endnu ikke ganske afvænnet fra Scribes spændende og raske intrige. Den nye, mere omstændelige karakter-tegning fandt han delvis kjedelig, nemlig naar den «stansede handlingen» og forsinkede dramaets hurtige tempo. Hvad det gjaldt om, var at forene Scribes teknik (eller «maskineri») med hans efterfølgeres alsidigere karaktertegnning.

Saavidt var Bjørnson naaet allerede i 1855, i det mindste i teorien. I 1858 er han, som

tidligere nævnt, færdig med Scribe, ligesom med «hele den gamle snusfornuftige tid». Af franske forfattere sætter han nu størst haab til Theodore Barrière, hvis satiriske skuespil «Skikkelige folk» (Faux Bonshommes) han, som før nævnt, lod opføre i Bergen, og som snart efter kom til opførelse ogsaa paa Christiania Theater. Bjørnson kræver nu indenfor dramaet plads for en dybt indtrængende sjæleskildring af det enkelte menneske. «Man maa give de større personligheder den fornødne tid og rum.» Det er ikke nødvendigt, at handlingen skal gaa saa strygende fort. «Vi løser ikke længere jernbanebilletter» «Vi har atter sluppet luft ind i theatrene; thi det trængtes sterkt, og vi kan atter aande.»

Men Bjørnson vil, at angrebet paa det gamle skuespil, som nu har gjort sin gjerning, skal «gjøres med al mulig agtelse for det danske selskab, som til idag har tjent sin idé med sjelden troskab. Det skal gjøres med tak for alt til idag — kun at vi lægger til: idag kommer en anden idé, som ogsaa kræver andre tjenere» «Borgaard og hans trup er i den snarest fremtid færdige hos os, og det af to grunde: den er ikke, kan ikke være udtryk for det nye skuespil, som stormer ind paa dem fra alle kanter; ialfald kan den ikke være det for os» «Tiden er nu slig, at kommer vi ikke denne gang med, kommer vi aldrig.» Bjørnson sætter sin sterke tro op imod Christiania-Postens kritikere og alle de andre, som mente, at der

egentlig endnu ikke gaves noget norsk drama. «Endnu er der vistnok blot en liden flok, som samler sig med haab og tro i templet og bærer sine gaver til det. Men den tid kommer, da vi spiller de forkjætrede stykker over hovederne paa Christiania-Postens kritiker og hans tvilebrødre.» Hvad Henrik Ibsens nye skuespil angaar, erklærer Bjørnson, at det vil vise sig i besiddelse af «en scenestyrke som intet drama før hos os . . . Ibsens stykke er, uanset hvad min mening ellers kan være om det, i det dramatiske det første, som endnu er skrevet i Norge». Men Bjørnson antyder, samtidig, at «Hærmændene paa Helgeland» ikke for ham stod som repræsentant for det nye psykologiske drama, men snarere som toppunktet af hvad man kunde naa ved at anvende den Scribe'ske teknik paa et emne fra Eddadigtene og ættesagaerne.

Gjennem denne Bjørnsons artikel fra mars 1858 faar vi et indblik i forskjellen mellem Oehlenschläger paa den ene side og Bjørnson og Ibsen paa den anden. Mellem det danske og det nye norske saga-drama laa ikke alene, som før berørt, Ibsens og Bjørnsons oplevelse af februarrevolutionen tilligemed et større kjendskab til den gamle sagatid, som nu var taget i videnskabelig besiddelse paa Norges vegne af Rudolf Keyser og P. A. Munch; men ogsaa en meget sterk paavirkning fra det ny-franske skuespil. Dette sidste forhold er ovenfor kortelig belyst

under omtalen af «Mellem Slagene» og «Halte-Hulda». Den store modsætning i rent teknisk henseende mellem Oehlenschlägers nordiske tragedier og Bjørnsons og Ibsens saga-dramaer hænger sammen med dette forhold. Navnlig hos Bjørnson, som ved midten af 1850-aarene utvilksomt var Norges mest vaagne dramatiske kritiker, ligger den tanke aabent i dagen: at bruge det ny-franske skuespil til hjælp for Norges frigjørelse fra den danske theaterkunst.

Den følgende tids historie har vist, at vi i den norske selvstændighedskamp har vundet nogle af de allerstørste seire paa det dramatiske og sceniske omraade. Christiania theater paa Bankpladsen blev i Ibsens og Bjørnsons tid en af de to eller tre første scener i verden, og for enkelte norske stykkers vedkommende den allerførste. Det nittende aarhundredes psykologiske problem- og familje-drama naadede sin høieste udvikling hos os. Men det vilde være uretfærdigt at glemme, at det var en trup fortrinlige danske skuespillere, som først indviede baade Ibsen og Bjørnson i theatrets kunst. Og det var det danske theater paa Bankpladsen, som først lærte vore digtere at beundre baade Scribes og andre ny-franske dramatikeres glimrende teknik.

Nogle faa dage før denne Bjørnsons artikel blev trykt i «Bergensposten», havde Henrik Ibsen selv besvaret Richard Petersens angreb i

to hvasse artikler i «Aftenbladet», hvori han sterkere end vel nogensinde før eller senere i sit liv taler den norske nationalitets sag. Ibsen hævder blandt andet, at det danske theater i Norges hovedstad var en hindring for Norges deltagelse i den europæiske kulturudvikling. Thi norsk kultur skal ikke være «et lidet brudstykke» af den almindelige europæiske kultur, «men et selvstændigt organisk led i det store hele». «Hos et folk, der virkelig udgjør et for sig afsluttet hélt, kan kulturen aldrig tænkes adskilt fra nationaliteten: thi denne betinger de eiendommelige former, hvorunder den almindelige civilisation kommer til syne hos det enkelte folk.» «At virke for den nationale udvikling er altsaa i aand og sandhed at tjene den store europæiske kultur.» Men det danske theater er farligt ogsaa af en anden grund, mener Ibsen. «Det virker ogsaa som en forhaling af det tidspunkt, i hvilket den store nordiske enhedstanke vil kunne virkeliggjøres. Jævnbyrdige maa nemlig trillingrigerne staa, ifald hin fremtidsdag engang skal komme; selvstændige, ikke blot i politik, men ogsaa i literær og kunstnerisk henseende maa ethvert af folkene tiltræde pakten Selvstændigt, i alle henseender selvstændigt maa ogsaa Norge vide sig, ifald det med fordring paa ligeberettigelse og med fuld garanti for fremtidig uantastelighed skal kunne slutte sig til forbundet» I disse kraftige ord indskjærpes netop den samme opfatning af den

norske selvstændighedskamps forhold til den nordiske forbundstanke, som Bjørnson havde givet udtryk for paa theaterslagets tid i 1856 (se I. bind, s. 317). Det fortjener at erindres, at ved begge disse leiligheder, i 1856 og 1858, midt under den heftigste kamp imod det danske theater, blev det fremholdt og fremhævet, baade af Bjørnson og Ibsen, at den norske selvstændigheds sag stod i god samklang med tanken om forbund i Norden. Der var intet dansk-fiendtligt hverken i Bjørnsons eller Ibsens kamp mod den danske scene i Norges hovedstad. Saa langt var man naaet fremover siden Henrik Wergelands dage. Den første slesvigske krig og den fare, som truede Danmark fra Tyskland, laa imellem. — Ikke mindre interessant er det at se, at ogsaa fra dansk side førtes striden om det ny-norske drama uden nationale antipathier, delvis endog med en overlegen imødekommenhed. Hvad der af mænd som Joh. Ludvig Heiberg og Goldschmidt blev mødt med skarp kritik, var fornemlig den nye realistiske tone i behandlingen af sagatiden.

Den ovennævnte artikel i «Bergensposten» (28de mars, 1858), hvori Bjørnson ilede Ibsen til hjælp, har ikke mindst betydning derved, at den udæskede Goldschmidt til en stridbar og ialfald overfor Bjørnson ligefrem barsk anmeldelse af de to nye norske sagadramaer i «Nord og Syd» (juni 1858) — en kritik, som drog efter sig den før berørte strid mellem ham

og Clemens Petersen. Hele tonen, ligesom ogsaa en enkelt ytring i Goldschmidts første artikel gjør det efter mit skjøn utvilsomt, at han nylig — i sin helhed eller i uddrag — havde læst Bjørnsons opsats i «Bergensposten» og opfattet den som en krigserklæring, ikke alene mod den danske scene i Norges hovedstad, men ogsaa mod hele den danske guldalders skuespil-digtning og theater-tradition. Det lod altsaa virkelig til, at disse unge nordmænd vilde skyve det danske skuespil tilside for at faa plads for et særeget norsk saga-drama! Goldschmidt er særlig streng overfor Bjørnson, som jo ligefrem havde forkyndt, at nu var turen kommen til det norske drama. Ibsens «Hærmændene» behandles med respekt, skjønt den danske kritiker finder mange feil ved stykket. Baade i «Hærmændene» og «Halte-Hulda» finder Goldschmidt heltinden altfor «vild og uskjøn». Især er Bjørnsons Hulda «uhyggelig og uskjøn»; stykket «er i sin helhed uden idealitet», — altsaa en lignende anke, som den nordmanden Rich. Petersen havde rettet mod Ibsens «Fru Inger». Bjørnsons saga-drama «efterlader ikke agtelse eller beundring for fortiden og dens personer». Stykket «er i sin tone blandet med raffineret og nervøs franskhed», og «gjennem det nervøse og forcerede kommer læseren til at opfatte Nordens fortidsliv som noget hyæneagtigt, en række myrderi-scener». «For en del» — siger Goldschmidt — «gjælder det samme om Hærmændene.»

Det er væsentlig den samme anke, som kort tid i forveien var bleven udtalt af en anden stor dansk digter og kritiker, Johan Ludvig Heiberg, i hans officielle erklæringer som theater-censor ved det kongelige theater i Kjøbenhavn. Man ser af disse erklæringer, at Heiberg først havde modtaget Bjørnsons «Halte-Hulda» og halvanden til to maaneder senere Ibsens «Hærmændene» til bedømmelse. Johan Ludvig Heiberg finder, «at de nye norske forsøg paa at frembringe et eiendommelig nationalt drama ved at bygge paa den islandske sagaliteratur er en misforstaaelse, og veien er kun en afvei. De islandske sagaer have en saa udpræget episk karakter, at de blot kunne fordærvs ved at bringes i dramatisk form. Den vildhed og raahed, som de skildre, formildes i den oprindelige form ved den episke fremstilling . . . Men i det øieblik, man dramatiserer dem, bliver kun stoffet i sin raahed tilbage . . .» De norske digtere «tage stoffet saa objektivt, at man næsten støder sig paa dem, thi i et drama maa alt det haarde blive endnu haardere end i en episk beretning». «Bjørnsons skildring af lidenskaben i «Halte-Hulda» er i den grad forceret indtil affektation, at den synes at tyde paa en legemlig pathologisk tilstand som kilde til lidenskaben, og man kan neppe undgaa at se paa heltinden som paa en patient.» Johan Ludvig Heiberg, ligesom Goldschmidt, fandt altsaa de to norske digteres, og især Bjørnsons, behandling af sagatiden alt-

for brutal og fremstillingen af lidenskaben altfor krast realistisk.

Den samme opfatning kommer lidt senere i løbet af det samme aar til orde i det danske «Dagbladet» (redaktør C. St. Bille). ««Halte-Hulda» vidner ganske sikkert om betydelige anlæg, men som helhed er stykket uskjønt og upoetisk og vidner bestemt om, at forfatteren staar i fare for at forvilde sig paa en farlig afvei, smagen for det rædselsfulde . . .» «Det valgte stof er ikke uden en viss storhed, men det indeholder et saadant overmaal af vildhed og raahed, at det under en sand behandling maa gjøre et modbydeligt, frastødende indtryk.» Men anmelderen indrømmer, «at som tidsmaleri er «Halte-Hulda» muligens langt troere end Oehlenschlägers stykker».

Naar hertil kommer, at selv Clemens Petersen, som af al magt forsvarede stykket og ansaa det for ligefrem banebrydende som psykologisk problem-drama, dog indrømmede overfor Goldschmidt, at den kvindelige hovedperson var «uhyggelig og uskøn», vil man se, at det fremfor alt var den realistiske skildring af vilde lidenskaber, som faldt flere af de største danske kritikere tungt for brystet. Af Johan Ludvig Heibergs theater-erklæringer ser man, at han i 1852 havde næret store betænkeligheder ved at opføre Shakespeares «Richard den tredje» paa grund af «den sorte kolorit, som hviler over stykket» og den «vilde dissonans, som opfylder

det». Den danske nation «foretrækker lysere billeder». «Jeg tviler paa, at vi nu nogensinde kunne vænne os til at se Melpomenes dolk forvandlet til en slagterkniv.»

Man faar af disse domme et sterkt indtryk af, at den store danske guldalders romantiske literatur i tidens løb havde forkjælet smagen, gjort den fin og sart og ømfindtlig, men ikke netop haardfør. Oehlenschläger og hans følge havde gjort skjønlitteraturen til den evige sommers land, med et mildt og vidunderlig frodigt, men i længden lidt enerverende klima. Man kommer til at tænke paa Oehlenschlägers «Ellehøien», hvor helten søger hen til «en bakke, som betrygged

med sine venlig-grønne lindekroner
for sterke vindpust og for lumre varme.»

Mange var ligesom berg- eller haugtagne i en poesiens drømmeverden, hvorfra man først vaagnede op og brød fortryllelsen, da krigene i 1864 og 1870 ringede en ny tid ind med stormklokker. Det er ikke uden interesse at erindre, at kampen mod den «blegsot», hvorunder den senere danske romantik syntes at lide, og som Georg Brandes og hans følge senere søgte at helbrede gennem en næsten altfor grundig jernkur, — denne kamp var bleven begyndt af Bjørnson og Ibsen allerede mod slutningen af 1850-aarene. Bjørnsons og Ibsens verker var det især, som tog det første stød. Og Bjørnson paaberaabte sig, som Georg Brandes med langt

større vegt senere, den franske literatur overfor den danske.

For at forstaa, hvor haardt og endog «raat» det nye norske saga-drama maatte virke paa mange af datidens danske læsere, behøver vi blot at erindre den milde og nænsomme maade, hvorpaa Ingemann, den fine og sjælfulde salmedigter, havde omdigtet den danske middelalder i sine historiske romaner. Netop af Ingemann har vi, blandt hans breve til H. C. Andersen, en interessant udtalelse om Bjørnsons «Halte-Hulda» fra sommeren 1858. I mai samme aar havde Ingemann efter læsningen af «Synnøve Solbakken» skrevet, at Bjørnson «synes at skulle bane sig en ny, norsk fjeldsti blandt de mange brede landeveie i poesien, naar kun ikke sagagjenfødelles-ideen gjør ham til manierist». Men to maaneder senere skriver han: «B. Bjørnsons «Halte-Hulda» synes mig aldeles mislykket; han er, som jeg befrygtede, bleven manierist, og i ensidig bestræben efter . . . den ravnorske indsluttethed og sammentrængthed næsten uforstaaelig, medens han vel neppe heller i vor tid vil finde stor sympathi for sagatidens skumle frændehævn og mordbrandshistorier» . . .

Der var dog i det mindste enkelte, som endog paa denne tid satte pris paa Bjørnsons «Halte-Hulda», foruden Clemens Petersen, hvis dom tidligere er omtalt. Straks stykket udkom, og før nogen dansk kritiker endnu havde vist veien, rykkede dr. G. V. L y n g, filo-

sofen, ud i «Christiania-Posten» for 25de april 1858 (samme dag som «Hærmændene» udkom i trykken) med en anmeldelse. «Der er» — siger Lyng — «visselig ingen, ialfald af vore nuværende digtere, der med saadan dybde, klarhed og sikkerhed har fattet vort folks nationale eiendommelighed og givet den en kunstnerisk form som hr. Bjørnson. «Synnøve Solbakken» gjorde derfor en overordentlig lykke, og det nys udkomne drama «Halte-Hulda» kan neppe siges at staa tilbage for hint.» I modsætning til Vinje og andre, som satte Scribe over alle ny-norske dramatikere, hævder Lyng Bjørnsons overlegenhed som psykologisk menneskeskildrer. Hos Scribe «blive personlighederne tildels blotte midler for handlingen og tabe saaledes sin dybde og sin uendelige frihed . . . og sin magt til at skabe virkeligheden ud af sig selv. Dette som mangler Scribe, personlighedens rigdoms dyb . . ., dens beroen paa sig selv, er i høi grad tilstede hos Bjørnson, og netop derfor er han en saa national digter.» Dog har det nationale element hos Bjørnson «maaske endnu tilbage at hæve sig til . . . en hel, gennemført, storartet livsanskuelse».

I Danmark blev Clemens Petersens varme forsvar for «Halte-Hulda» mere end opveiet ved Goldschmidts affeierende kritik, som forresten støttede sig til en temmelig haarkogt teori. «Verdens tre hovedracer» — siger Goldschmidt —, «den germaniske, den græske og den hebraiske,

svarer til de tre retninger, hvori menneskehedens liv deler sig uden at skilles: styrke, skjønhed og sandhed.» Vil man fremstille den gamle nordiske styrke, maa emnet tages fra den hedenske tid. Hvis derimod emnet tages fra den kristne tid (som Bjørnson havde gjort), maa helten være «idéens bærer» (det vil sige: bærer af den kristelige sandheds idé, — som Oehlen-schlägers Olav Trygvason). Paa denne kritiske Prokrustes-seng vilde nu Goldschmidt lægge det nye norske sagadrama. Goldschmidts svar til Clemens Petersen blev imidlertid ikke det sidste danske ord i sagen. Sent ud paa høsten endnu i det samme aar 1858 offentliggjorde Carl Rosenberg en artikel om det ny-norske drama i dr. Steenstrups «Dansk maanedsskrift». Af den seneste tids litteratur «hidrører det betydeligste, i alt fald det merkeligste, ikke fra Danmark, men fra Norge. De dér i forsommeren udkomne dramatiske arbeider, navnlig «Mellem Slagene», «Halte-Hulda» og «Hærmændene paa Helgeland», tør vistnok . . . betragtes som betydelige bidrag til skabelsen af et eiendommeligt norsk drama. Størst betydning, ikke saa meget i og for sig selv som for fremtiden, har utvilsomt Bjørnstjerne Bjørnsons to arbeider. Han er en dybere poetisk natur end Ibsen. Rosenberg indrømmer, at Ibsens drama er bedre bygget, og at navnlig ekspositionen ikke vilde være Shakespeares uovertrufne kunst ganske

uværdig». Men han tror, at Ibsen allerede har «spillet sine bedste kort ud» (!).

Clemens Petersen og Carl Rosenberg vil altid mindes som de to danske kritikere, der gav ialfald en del af den nye norske menneskeskildring et varmt velkommen og derved bidrog til at bane veien for et nyt literatur-forbund mellem Norge og Danmark. Men at den danske smag ikke havde let for at tillempe sig efter det nye norske saga-drama, kan vi blandt andet se af en artikel af «Cosmus» i Goldschmidts nye tidsskrift «Hjemme og ude» for 26de okt. 1861. «Forsøget paa at grave disse oldnordiske skatte op og tage dem i brug, saaledes som Oehlen-schläger havde gjort det, . . . kan neppe kaldes for lykket i Norge, og allermindst, hvor man har søgt at optage oldtidens eiendommeligheder i dramaet.» Den danske kritiker finder en «uhyre regelløshed» og noget «abnormt» i de norske saga-dramer. Han slutter sig til J. L. Heibergs dom over «Halte-Hulda» og tilføier, at «hermed er altsaa haabet om en virkelig fornyende indflydelse fra norsk side afbrudt, hvad det dramatiske angaar».

Ikke alene de realistiske træk i menneskeskildringen og den nye saga-stil, men ogsaa sprogformen i det nye norske drama vakte — som naturligt kan være — modstand i Danmark. Johan Ludvig Heiberg fandt vistnok ikke noget andet at indvende mod Ibsens sprogform og stil i «Hærmændene», end at efterlig-

ningen af saga-stilens korthed efter hans mening led af «maner og affektation». Men i Bjørnsons «Halte-Hulda» finder han ikke alene enkelte ord, men «hele aanden i sproget aldeles udansk»¹. «Dersom det norske sprog virkelig har udviklet sig til en saa betydelig afvigelse fra det danske, . . . da maa norske dramatiske verker herefter først oversættes paa dansk, inden de kunne bringes op paa den danske national-skueplads.» — Redaktør Bille i «Dagbladet» gaar endnu videre og betegner sproget baade i «Synnøve Solbakken» og «Halte-Hulda» som et «ravnorsk lavet idiom; en malebarisk dialekt, som er baade uforstaaelig og ubehagelig». — Fra norsk side rykkede overlærer Knud Knudsen ud med to artikler, undertegnet «En af Norskhedsivrerne» (i «Aftenbladet» for 15de og 21de september 1858), og fremholdt, at hvis Danmark vilde hævde det virkelig nordiske element i sit sprog overfor det tyske element, burde de danske nærme sig til nordmændene, som havde bevaret mest af det gamle nordiske tungemaal. Han anfører N. M. Petersens ord: «Uden forbindelsen med Norge vilde Danmark maaske have sunket ned i franskheds og tyskheds svulst og sentimentalitet. Fælleslitteraturen modtog fra nordmændene nogle af sine friskeste, af vid og lune sprudlende . . . verker.»

Men der var andre «Norskhedsivrere» —

¹ Uthævet her.

for at bruge Knudsens udtryk —, som ikke saa med blide øine paa Bjørnsons norske sprogform, nemlig fordi den konkurrerede med Ivar Aasens nye landsmaal. Navnlig for Vinje stod baade Ibsens og Bjørnsons voksende forfatter-ry som en hindring for den norske maalsag. Ud fra dette synspunkt kan man forstaa Vinjes forringende syn paa Ibsens og især paa Bjørnsons nye menneskeskildring. Man har delvis søgt forklaringen i personlig skinsyge og, hvis jeg mindes ret, sammenlignet den ældre og mere boglærde Vinje i forhold til Bjørnson med Nurreddins forhold til Aladdin. Men hovedforklaringen ligger vel i Vinjes sprog-politiske standpunkt. Hvis Bjørnson og Ibsen var store digtere, — større end nogen af deres norske samtidige —, da kom jo den literære hovedvei til at gaa gennem en anden sprogform end den, som Aasen og Vinje havde valgt. Disse mænds egen vei blev ialfald foreløbig en bygdevei. Vinje forsikrede i en aarrække, at om Ibsen og Bjørnson var bleven sveiset sammen til én person, kunde der muligens være blevet en stor digter af dem. Hver for sig kunde ingen af dem blive nogen stor digter! Allermindst Bjørnson, som nu var saa høit anskrevet.

Vinjes dom om det nye norske saga-drama og den nye bondefortælling fremgaar af hans artikler i «Dølen» for 1859. Ligesom Vinje i dette aar sluttede sig til «intelligens»-partiet i sin affeierende kritik af det første forsøg paa at

danne et norsk venstre-parti, saaledes sluttede han sig delvis til professor Monrad i sin dom over Bjørnsons bondefortællinger og til Rich. Petersen og H. Ø. Blom i sin dom over det nye saga-drama. «Det er skrap og smaapluk, so at segja, . . . alt det, som af det slag er skrevet i Danmark og Norge etter Holberg, — berre det einaste fullgode stykji «Hakon Jarl» af Oehlenschläger.» For at finde gode theater-stykker, maa vi oversætte fra ældre engelsk literatur, eller fra fransk efter Molière og nogle faa andre, «men mest etter troldmannen Scribe, som no i fyrti aar har sprakat med sit vit og løgi som eld i einerbusk for det klappanda Europa. Og denne mannen kaldas endaa ingen diktare af den dugande danske, J. L. Heiberg, og alle hans etterhermarar.» Dette sidste sidehug var vel dels rettet mod G. V. Lyng, der — som ovenfor nævnt — havde rost «Halte-Hulda» paa Scribes bekostning, dels mod Bjørnson, som jo ogsaa havde angrebet Scribe i sin Bergens-artikel fra det foregaaende aar.

I en anden artikel i «Dølen» (29de mai 1859) udtaler Vinje en lignende dom om det nye norske drama. De norske dramatiske digtere holder maal med sin lille scene (det af Ibsen styrede «norske theater» i Møllergaden). «Det er stakkarsdom alt ihop.» Scenen er «ein baas: men daa det eine er etter det andre, so er der samljod (harmoni), og ingen skal læ aat det». I den samme artikel siger han, at vi har

ikke noget nationalt skuespil, som det er værdt at reise sig af krakken for, — «med al vyrdnad for mangt og mykit baadi af Ibsen, Hans Ørn Blom, Rolf Olsen m. fl., og mest for Riis for «Til Sæters»». Høidepunktet af hvad norske dramatikere havde frembragt, var altsaa den gang for Vinje ikke «Hærmændene» eller «Mellem Slagene», men den efter Hostrups og J. L. Heibergs mønster forfattede muntre lille vaudeville, «Til sæters», som Vinje kalder for «dette vesle meistarverk». — At det ialfald for en stor del var Vinjes sprog-politiske standpunkt, som gjorde ham til en saa streng dommer af sine to gamle kamerater Bjørnson og Ibsen, og især af den førstnævnte, fremgaar kanske klarest af en senere artikel i «Dølen» (9de december 1860), hvor han er meget nedstemt over, at han foreløbig maa lade sit blad, «Dølen», gaa ind. Tiderne var slette. Og Vinje sluttete sig for øieblikket til dem, som frygtede for, at Norge var et altfor lidet land til at fostre nogen stor literatur. «Det er berre barnetale at tala um ein norsk literatur.» Vor historie vil sige — fortsætter Vinje —, at vi i sprog og derfor i de fleste af vore tanker var et lydrige af Danmark, som i 1814 bare mistede den ydre magt... Han maa smile, naar han hører folk tale om at vi er et frit og selvstændigt folk. «Nei, det kostar at vera karl, og me ero for arme husmenn til den kostnaden.» Han er bange, landet er for fattigt til at føde store tanker og store

mænd. Under ellers lige vilkaar «maa talet paa tankar i eit land svara til talet paa hermenn og kanonur». Tanken er en dyr soldat, tilføier Vinje morsomt. Men det aandfuldeste sted i artikelen er vel det, hvori han i et pragtfuldt billede beviser det umulige eller mildest talt upassende i, at en stor mand fødes i et lidet samfund: «Ein stor mann i eit litit land er som den sitjande Jupiter i templet, som vilde hava brotit taket upp, um han hadde reist seg af stolen. Tenkja seg den galskapen, at ein mann som Shakespeare skulde skriva i eit land som dette! Det er bakvendt nok, at ein mann som P. A. Munch skal skriva her. — Slike smaariki ero berre for faste tenestefolk.» Et andet sted heder det: «Slike smaariki maa berge seg som husmanskjyri.»

I striden om den nye menneskeskildring, ligesom i striden om Reform-foreningen, er det Vinjes stemme, som paa en maade klinger over alle andre, gjennem den fantasifulde og en smule kyniske overdrivelse. Det er ogsaa denne gang ham, hvis tanker gjør de kaadeste hallingkast. Vinje minder os stundom om de aandfulde og tungsindige narre hos Shakespeare, hvis repliker og sange staar i en eiendommelig virkningsfuld modsætning til det alvorsfulde kampspil.

Uden tvil var der noget sandt i den tanke, at et stort og mægtigt kultur-omraade er en betingelse for, at der kan vokse frem en stor kul-

tur. Men Vinje og de andre mistrøstige glemte, at en enkelt nation danner ikke nogen kulturkreds for sig selv. Det nye Norge, ligesom det gamle, hørte med til en europæisk — eller endnu mere omfattende — kulturkreds. Om talent og geni skal faa udfolde sig, beror ikke paa en stats størrelse og rigdom i og for sig, men paa hvad adgang den yder sine sønner og døtre til at indvies i verdenskulturen og bygge videre paa dens vældige forarbeide.

Det mistrøstige syn paa den nye norske kultur stod vel ialfald for en del i sammenhæng med en romantisk opfatning af begreberne nation og national kultur. Man tænkte sig ikke sjelden en nation som en selvstændig «organisme», et «folke-individ», besjælet af en høist særegen «folke-aand» (Volksgeist), som ligefrem afspejlede sig i sproget, — et mest muligt egenartet sprog! Ved paa denne maade at tænke i billeder overdrev man i høi grad den enkelte nations indre samhørighed og samliv, mens man undervurderede de europæiske (eller fra Europa udvandrede) kulturfolks solidaritet. Man glemte, eller man vidste ikke dengang, at norsk kultur, saa langt vi kan se eller skimte tilbage (i det mindste fra den yngre stenalders tid), aldrig har været andet end en varietet af verdenskulturen.

Men netop af denne grund har de smaa nationers lod især i nyere tid ikke paa langt nær været saa ugunstig, som man ofte tænkte

sig den i det 19de aarhundrede, da man for alvor lik øinene op for det voksende misforhold i folketal og hjælpekilder mellem et af de smaa nordiske folk og Europas «stormagter». Den trykkende følelse af dette misforhold har været en alvorlig krise, som baade Norge, Danmark og Sverige har havt at gennemgaa, og som har grebet dybt ind i disse landes historie.

Hvad særlig Vinje angaar, maa man erindre, at han i en række af aar personlig sled ondt og derfor af og til kunde se ligesaa mørkt paa Norge, som Henrik Ibsen senere i «Brand» og «Peer Gynt». Det var for en del i disse økonomisk magre aar efter den store handelskrise i 1858 at adskillige af de mest intelligente nordmænd blev «amalgamister» og tabte troen paa, at Norge kunde blive noget kulturland, medmindre det voksede sammen med Sverige og Danmark (eller i mangel deraf blot med Sverige) til en større skandinavisk nation. «Morgenbladet» skriver den 20de mars 1859 — kort før bladets store svingning til høire — efter at have talt om Axvalla-leiren: «Saa meget vise alle tegn med klarhed, at vi maa være paa post mod amalgamations-ideerne, som nu dukke hovedet i veiret med større freidighed end nogensinde.» Hvad Vinje angaar, blev han aldrig politisk skandinavist, skjønt han af og til kunde føle sig draget i denne retning. Han vandt lidt efter lidt, ikke mindst gennem omgang med J. E. Sars, sin tro paa Norge tilbage, omtrent

samtidig med at han tilegnede sig et lysere syn paa Uelands og de norske bønders politik. Henrik Ibsen derimod, som i 1859 og 1860 kjæmpede i forreste række for en selvstændig norsk kultur og endnu i 1861 regnede sig selv blandt de «norsk-norske»¹ (hvorved man dengang ikke forstod tilhængerne af det norske landsmaal, men det mest paagaaende unge Norge) tabte især ved begivenhederne i 1864 sin tro paa nordmændene som selvstændig kultur-nation og satte i en aarrække sit haab til et større skandinavisk fædreland.

Saa vanskeligt var det for mange af vore mest begavede mænd i 1850- og 1860-aarene at tro paa muligheden af en norsk kultur. Man glemte eller man vidste ikke, at Norge i sagatiden havde været endnu langt mere folkefattigt, men til gjengjæld staaet i en overmaade livlig forbindelse med verdenskulturen. Norge havde i 1859 omtrent 5 gange saa mange indbyggere, som det kan antages at have havt paa Haakon Haakonsøns tid. Selv England havde paa Shakespeares tid neppe en tredjedel saa mange indbyggere som Frankrig og adskillig færre mennesker end Sverige nutildags. Hvad store mænd an-

¹ Det symbolistiske digt «I havsnød» (III. Nyhedsblad, mars 1861), hvor Ibsen fortæller om tre viltre lods-gutter, som reddede en dansk brig, ender med disse linjer:

Fortæl til de tyske stormænd,
at maa I for Dannebrogsdugen slaa's,
I faar vel en haandsrækning oppe fra os, —
men først fra de norske nordmænd!

gaar, havde man i 1860, dengang Vinje fandt det saa urimeligt, at de skulde kunne fødes i Norge, endnu ingen almindelig forestilling om matematikeren Abels geni; og hans efterfølger i genialitet, Sophus Lie, var først aaret i forveien (1859) blit student. Heller ikke Wergelands storhed var dengang fuldt vurderet, — ialfald ikke inden Vinjes og Botten-Hansens kreds.

Mest betegnende for Vinjes forringende syn paa den fremblomstrende nye norske menneskeskildring i disse hans trængselens aar er bedømmelsen af Bjørnsons «Arne», — en kritik, som det ligger nærmest at tage med i denne sammenhæng. At Bjørnson havde tillagt sine unge bønder adskillige træk, som viser, at hans modeller fra Romsdalen var vokset videre som legemliggjørelser af digterens egen livstrang, dette blir for Vinje et bevis paa, at Bjørnson ikke kunde skildre de norske bønder. Den store beundring, som især «Synnøve Solbakken» havde vakt baade i Norge og Danmark, blev af Vinje betegnet som en galskab og en «Bjørnerus». Den flaaende og flængende kritik af «Arne» havde forresten en ydre foranledning. Bjørnson, som i studenterdagene havde taget mangt et ryggetag med Vinje og stundom endog sat ham paa dør, naar hans kynisme og «kallflir» syntes at gaa for vidt, skal i 1859 under en samtale med Vinje (som formodentlig har ærtet ham) have truet med juling, hvis Vinje ikke skrev skikkelig

om «Arne». Saa fortæller Vinje selv. Men dette gik jo, endog som spøg betragtet, for vidt. Nu maatte der netop skrives uskikkelig om «Arne». For sin honnørs skyld maatte Vinje denne gang være uskaansom eller endog grusom. I tre fortløbende artikler i «Dølen» behandles nu «Arne» som en parodi eller «skalkeherning» paa vort nationale stræv og paa den aandløse, raa realisme. Et saa løierligt produkt kunde umulig af forfatteren være ment alvorlig. Den samme form af ironi blev af Vinje senere anvendt overfor Ibsens «Brand», og Ibsen kvitterede for modtagelsen ved at laane sin næste fantasi-skikkelse, Peer Gynt, enkelte Vinje-liggende træk og vel ogsaa gjennem billedet af maalstræveren Uhu.

Det var et morsomt paafund af Vinje, naar han nu engang skulde hevne sig paa Bjørnson, at rose fortællingen om Arne som en parodi i lighed med Wessels «Kjærlighed uden strømper». Og begyndelsen af artikelen i det mindste virker endnu overraskende og aandfuldt. Men fortsat gjennem tre numre blir ironien møisommelig og anstrengt, og man ser ogsaa, at han selv tilslut blev træt af den. Foruden den nævnte ironiske ros har han næsten ikke andet godt at sige om «Arne», end at sangen «Over de høie fjelde» og enkelte stæv paa norsk er «nokso gode og hugvarme, men enno utan djupa tankar og hjarte billæti, som er det sanne diktarmerki». Vinje lader, som om han ogsaa i denne mangel finder

en parodi eller en spot over den store mangel ved vor tid, at «ho (tiden) ikki kan vinna seg fram til sann diktarskap, men teker lette vers og klingklang for poesi».

Forøvrig kan man se, at Vinje, som i «Andhrimner» havde optraadt som en erklæret elev af Goldschmidt, fremdeles for en stor del fulgte Goldschmidt og andre danske kritikere i sin literatur-opfatning. Han paaberaaber sig Goldschmidts dom om, at Bjørnsons «Hatte-Hulda» manglede idealitet. Og ligesom den danske kritiker havde fundet, at Bjørnsons saga-drama var en bagtalelse af vore forfædre, fandt Vinje, at fortællingen om Arne gav et alt-for nedsættende billede af de norske bønder. Den realistiske skildring af Nils skrædder og Margit Kampen finder han uhyggelig og uskjøn, ligesom J. L. Heiberg og Goldschmidt havde fundet Bjørnsons fremstilling af sagatiden uhyggelig og uskjøn. Skildringen af Nils skrædder «ligger og grever ned i styggedomen,» siger Vinje. «Vi hava nok af styggedomen i livet med det, vi dagstøt sjaa, om ikke kunstnaren skal taka slikt med» . . . «Nokot styggare enn tridje og endaa verri fjerde kapitel hever eg aldri lesit» . . . «Den verste sjuken blandt os unge norske diktarar (er den), at vi so tit visa fram det raae liv og kalla det nationalt . . . Skinnfelden er det, som vi so tit hevja upp til nationalt flagg.» Slig en «forfælande raaskap», som den, Bjørnson skildrer (i fjerde kapitel af

«Arne»), forekommer knapt nok i selve virkeligheden. I hvert fald hører den ikke hjemme i kunsten. Tidemand vilde aldrig malt den slags virkelighed, tilføier Vinje troskyldig. Det er «naken, andlaus skildring af livets armødsdom». Det er «fransk smag» at tage den slags ting op i et digterverk. — Ogsaa Goldschmidt havde jo anket over Bjørnsons franske smag, i «Halte-Hulda». Vinje var altsaa væsentlig enig med et par af de største samtidige danske kritikere i at finde Bjørnsons nye menneskeskildring altfor brutal i sin realisme. Ialfald en stor del af den nye norske digtning forekom ham uhyggelig og uskjøn. Ogsaa Ibsens personer i «Hærmændene» var i Vinjes øine «uhuglege». Hjørdis var «uheimsk».

At navnlig Bjørnsons skildring af norske bønder i «Arne» af mange føltes som alt andet end idyllisk, kan vi forøvrig ogsaa se af en ytring af presten O. Th. Krogh («Lille Theodor») i «Morgenbladet» (11te novbr. 1859): «Bondens færd er (i «Arne») levende og sandt skildret, skjønt vistnok fra den gruopvækkende side.»

Til sine tidligere angreb paa Bjørnson tilføier Vinje i en Artikel fra 1860, at man tog feil, naar man sagde, at han var avindsyg paa Bjørnson. Som om det at skrive bondefortællinger var noget at være misundelig for. Vinje satte sit livsmaal i noget høiere: «i at skriva norsk og ikki i den ting at fortelja smaarispur.» «Det visar no ogso den umogne mannen, som

trur, at ei skildring af berre aalnuga-folk kann kallast eit dikt i ordets sanna meining, for bondelivet kann ikki ryma i seg dei djupaste, beste og ædlaste tankar.» Mauritz Hansen, Østgaard og tilmed Botten-Hansen «hava prøvet seg i det sama, og kver af desse paa sin vis løyst oppgaaava likso godt som Bjørnson, og Østgaard enno vel so det (!); for det er meir plan og sanning . . . i «Ei fjøllbygd».

Hvor fordomsfuldt og humør-bundet Vinje stundom kunde dømme om literatur, ser vi ogsaa af en senere udtalelse (i «Dølen» for 22de april 1866). Vinje paastaar, at Anthon Bang (forfatter af «Fortællinger for folket» og andre folkeskrifter) «har skrivet forteljingar, som ero langt sunnare næring for land og folk en nokon af Bjørnsons; og visst er det at dei koma til at liva lenger». — I en anden kritik fra det samme aar (8de april 1866) ønsker han, at baade Ibsen og Bjørnson vilde reise sin vei til Danmark, hvor de prentede sine bøger. «Den norske nationalitet vil aldri draga eit sukk efter deim.» Ibsen er den større poet af de to. Men ingen af dem er original. «Dei hava so litet studium, at dei ero dømde til at lappa upatter gamle skor.» «Wergeland var eigentleg heller ikki original. Han kunde f. eks. ikki riva seg laus fraa al den svulsten til Klopstock og Ewald. Nei, daa er Welhaven langt meir original.» Welhaven stod i det hele dengang for Vinje som en større digter end Werge-

land og som en langt større digter end Ibsen og Bjørnson.

For Vinje var i det ene øieblik Bjørnsons bønder ikke ægte norske bønder; i det andet øieblik var de bare bønder, «almuesfolk», som ikke i sig kan rumme de dybeste, bedste og ædlest tænker. Vinje oversaa, at Bjørnson netop ikke fremstillede bønderne som almue, ikke engang som en særegen stand. Ved at udvælge og i fantasien opdyrke de saga-lignende træk i de norske bønders karakter og ved at stille de mest begavede, de mest opadstræbende i forgrunden, opnaaede jo Bjørnson at vise, at der i de stille fjord- og fjeldbygder endnu den dag idag foregaar lignende sjælekampe som i sagatidens Norge. Han godtgjorde dette — som det synes, uden at reflektere over det — ved samtidig eller med kort tids mellemrum at behandle de samme psykologiske motiver i nutidsfortælling og saga-drama. Vinje forstod ikke, at denne digtning var et led i arbeidet paa at hæve de norske bønder fra en almue til at blive bærer af en ny national kultur. Vinje stod uforstaaende overfor Bjørnsons nye bondefortælling og saga-drama, fordi han dengang saa med fordomsfuld kritik paa bønderne som politisk parti. Hans uforstaaende syn paa Reform-foreningen og paa Bjørnsons nye digtning er i grunden to sider af den samme sag. Ligesom Vinje ikke indsaa, at Reform-foreningen var et forsøg paa at udvide det af stands-

interesser bundne Uelandske bondeparti til et paa én gang nationalt og europæisk-liberalt folkeparti, saaledes forstod han heller ikke, at bondefortællingen for Bjørnson uvilkaarlig havde udvidet sig til en fri psykologisk digtning om, hvad der stod for ham som selve grundkræfterne i det norske folks kulturudvikling i gammel og ny tid.

For Vinje, som for adskillige af intelligens-partiets ledere, var det dengang i enhver henseende smaat stel i Norge. Bjørnson derimod viste i sine fortællinger, at selv under smaa ydre forhold kan man leve med i en verdens-historisk proces: menneske-kraftens tæmning og ærgjerrighedens udvidelse fra egoisme til forbunds-troskab. Denne udviklings-proces fore-gaar nu saavel som før; i Thorbjørn Granliens som i Halvard Gjælas og Eyolf Finssons Norge; under Arnes og Øivinds, de to husmandssønners, livsvilkaar, som under Sigurd Slembes og Arnljot Gellines. Selv de trange dale kan stundom rumme «de dybeste, bedste og ædleste tanker»; eller som Bjørnson senere skrev om kirkesanger Reitan, en høisindet mand i en beskeden livs-stilling:

Blandt fattigt folk i fattigt hjem,
i fattig vinter-færden
han steg i son-dags-koret frem,
den gladeste i verden.
Thi aksen, som
det dreier om,
ei fattigst bygd gaar udenom;
han stod og sang: her er den!

Eller man kan tænke paa Bjørnsons Arne, som længes ud over de høje fjelde, men tilslut finder, at hjemme i sin bygd kan han, trofast mod sine kjære og mod det bedste i sig selv, leve med i det guddommelige verdensliv.

Vinje var jo selv i sine bedste stunder et eksempel paa, at man kan tænke stort under fattige forhold. Det kunde være af interesse at vide, hvad Bjørnson paa denne tid tænkte om Vinje, efterat han havde faaet alle de tre artikler om «Arne» tillivs. I «Aftenbladet» for 9de januar 1860 finder jeg i en kort anmeldelse af «Illustreret Nyhedsblads» «Nytaarsgave» følgende linjer, der efter stilen at dømme temmelig sikkert synes at være af Bjørnson, som dengang endnu var medlem af bladets redaktion: «Hr. A. O. Vinje, der som bekjendt kan skrive lange ark digte uden en god poetisk tanke, kan til andre tider levere et digt, der maa gaa tilbage til Wergeland for at finde en ligemand i udsigelsens kraft; vi har et saadant af ham i denne bog, betitlet «Min fødselsdag».» Bjørnson synes altsaa at have taget anmeldelsen af «Arne» med sindsro. En sammenligning med Henrik Wergeland maatte i Bjørnsons mund være den allerhøieste form af ros.

I forbindelse med Vinjes nedsættende kritik af «Arne» er det underligt at tænke paa, at Vinje selv sandsynligvis var en af modellerne til Arne (især i den oprindelige fortælling om «En munter mand»), og at denne fortælling er det skjønneste mindesmerke i vor literatur over

hele den gruppe af begavede norske husmandsgutter, hvoraf Vinje og Paul Botten-Hansen hører til de mest berømte. Er der ikke slegtsskab mellem Bjørnsons skildring af Arnes trosskab mod sin gamle mor (hvormed der ogsaa tænkes paa mor Norge) og et af Vinjes skjønneste digte, «Du gamle Mor», som blev skrevet aaret efter «Arne»? Vinje, som mangen en gang længtes saart ud over de høie fjelde, blev dog i Norge og søgte at udvide landet indenfra, som Arne. Man kan derfor kanske sige, at det bedste som det mindst gode i Vinjes natur dukker op for os som i et glimt, naar vi tænker paa hans forhold til «Arne».

Fra Vinjes «Arne»-kritik, som supplerer Goldschmidts — og Vinjes egen — kritik af det nye saga-dramas «raahed» og «mangel paa idealitet», vender vi tilbage til striden om det nye drama. Vi har set, at Vinje ansaa ikke alene Bjørnsons nye bondefortællinger, men ogsaa det nye norske saga-drama for at være «skrap og smaaplokk», i sammenligning med Oehlen-schlägers «Hakon Jarl» eller med de skuespil, hvori «trollmanden» Scribe i firti aar «havde ladet sit vid knitre og språke som ild i en enerbusk». En anden norsk kritiker, Hans Ørn Blom, var af samme mening. Han betegner (i «Morgenbladet» for 1ste nov. 1859) Scribe som «theatrets fyrste» og beklager den i Kristiania eksisterende sygdom, «Scribophobi». Kristiania publikum «sværmer for en ubekjendt

størrelse, som vil komme. Født er han ikke endnu, men hvilket geni vil han ikke faa?» — Denne H. Ø. Bloms dom om Scribe erklæres af Vinje (i «Dølen» for 6te nov.) i fuldt alvor for en af de bedste, han i alle sine dage har læst. «Det er den mogne mannen, det, som veit, kvat han skriver om Det er slike folk, som skal ut og halda styr paa smaa-gutarne.»

Denne slags udfordringer bidrog vel sit til at gjøre Bjørnson og Ibsen krigersk stemt. Men hvordan skulde de kunne vise, at der allerede gaves et nyt norsk drama, naar de ikke kunde faa sine nye skuespil opført af landets bedste skuespillere? Johannes Brun og hustru, ligesom Laura Svendsen og Lucie Wolf, var fastbundne til Christiania theater paa Bankpladsen, hvor ialfald nogle af dem var ifærd med at tage en del af sit norske særpræg. I en længere artikel i «Aftenbladet» (26de nov. 1859) peger Bjørnson paa denne fare. Der er fra Danmark og navnlig fra Johan Ludvig Heiberg reist den fordring, at en scene skal være dialektfri. Følgen heraf er, at flere af de norske skuespillere, som ikke er fra Bergen, efterligner bergensisk, medens enkelte af de bergensiske skuespillere, som Abelsted, efterligner det danske tonefald, fordi de har «forhørt sig paa Vilhelm Wiehe». Bjørnson raader enhver, som har begavelse for skuespil, til «uden frygt at begynde med sin egen dialekt». Uden det danske theater havde vi, tilføier Bjørn-

son, større taalmodighed med de skuespillere, som endnu ikke har afklaret sin hjemlige dialekt, og i det hele «en mere ordnet, rolig bestræbelse mod en fælles udtale» . . . — Gennem disse udtalelser var Bjørnson den første, som tog den østlandske og andre ikke-bergenske dialekters udtale i forsvar, som grundlag for scenisk foredrag.

Men dette var blot indledende skjærmydsler. Theaterstriden blussede for alvor op igjen ved Vilhelm Wiehes, den ypperlige danske skuespillers, afreise. Det viste sig, at nu, som i 1856, stod to partier færdige til kamp. Et yderst uheldigt digt af H. Ø. Blom — forfatteren af det stykke «Tordenskjold», som Bjørnson havde kaldt for en invalid paa et træben — i «Morgenbladet» (7de dec. 1859) aabnede striden. Klagen over Wiehes afreise kulminerer i følgende linjer, som maaske vil være tilstrækkelige som en smagebid:

«Vort tab kan ei erstattes og vil drage
end flere efter af de nu saa faa.

— — — — —
Og Ragnarokur venter da vor scene.

— — — — —
Thi Nordens monster i theatrets sfære
vil endnu længe være Kjøbenhavn.»

Paa dette digt, hvor versene unegtelig bevæger sig paa træben, svarede tre dage efter Henrik Ibsen og redaktør D. Mejdell, i

et og samme nummer af «Aftenbladet», begge paa vers. Mejdells svar er en morsom parodi paa de dansksindedes klage og udgiver sig for at være skrevet af en «kjøbenhavniseret nordmand». Versene maa derfor læses med gebrokket københavnsk udtale.

«Hvad bliver vel tilbage,
om disse danske fra os drage?
Nogle gamle sprukne fjelde;
en del store golde stene,
mellem hvilke man kan brække sine bene;
dertil disse ubehagelige fossevælde

— — — — —
Jeg sukker dybt, men siger: himlen være lovet:
jeg har benyttet tiden, jeg kan tale sprovet.»

Forrest i bladet staar Ibsens bekjendte «Sendebrev til H. Ø. Blom», hvor den uheldige digter faar en slem medfart for sin spaadom om et nyt scenisk ragnarok. Ibsen hentyder til, at om nogle maaneder vil ogsaa skuespiller Jørgensen, det danske Vallhals Balder, reise, og sender derpaa det af hans modstander anvendte billede som et opfanget kastespyd tilbage med større kraft:

«Men vær du trostig, Ragnarok faar ende,
der gryr en fremtids sol bag aasens bryn; —
det dæmmer alt for slægtens friske syn,
den bedre morgen er alt grant at kjende.

— — — — —
Du skal faa se; den hoieste blandt himle
er ikke Valhal, men det unge Gimle.»

H. Ø. Blom svarede med et nyt svageligt rimbrev i «Morgenbladet» (13de december). Snart efter rykkede ogsaa digteren A. Munch, ligeledes i «Morgenbladet», ud med et versificeret indlæg, som af Bjørnson i «Aftenbladet» besvarede paa eftertrykkelig prosa. Ogsaa A. Munch var, ligesom H. Ø. Blom, fortvilet over, at Vilh. Wiehe skulde reise.

«Hvad? — kan det være muligt, han er drevet
herfra ved dognets hule norskhedsskrig,
ved vilde raab af national-bersærker! —
mens han har hele publikum for sig
og alle dem, hvis mening sund og sterk er.»

Versene er, som man vil se, ikke af de bedste. En uheldig stjerne syntes at hvile over disse klagesange, som sørgede over det uundgaaelige. A. Munch ender med at udtale det haab, at Jørgensen i det mindste ikke maa reise. Thi

«En saadan bærer i det mindste maa
en scene eie, hvis den ei vil synke
tilbage til en sump, som man kan ynke,
men ikke dyrke, ikke bygge paa.»

Bjørnson svarede herpaa bl. a., at «Jørgensen er en stor skuespiller, som vi nødig vil savne; men vi savner dog heller ham end norsk skuespil og dets indflydelse De danske skuespillere er agtede og afholdte, men vi holder dog mere af at arbeide taalmodig med vore egne stræbende kunstnere. Det danske

theater er i enkelte henseender (ved norsk hjælp) et godt theater og vil blive mindre godt, naar tre til fire af de bedste danske reiser; men vi er dog redebonne til at bringe dette offer, naar vi snarest kan vinde vor egen kunst». Bjørnson tror, at ogsaa A. Munch, naar det kom til stykket, vilde ofre noget for, at der kunde vokse op en selvstændig norsk scene. — Artikelen, som begynder i en temmelig hvas og uvenlig tone, ender forsonlig med en appel til A. Munchs kjærlighed til sit fædreland.

Ikke alene Bjørnsons, men ogsaa Ibsens indlæg i den nye theaterstrid stod at læse i «Aftenbladet», mens «Morgenbladet» gav plads for H. Ø. Bloms og A. Munchs udtalelser. Efter dette kunde det synes, som om «Morgenbladet» og «Aftenbladet» stod som diametrale modsætninger i denne kamp ligesom i striden om Reformforeningen. Men ved at gennemgaa «Morgenbladet» for disse aar vil man se, at dette blads redaktion i theater-sagen stillede sig væsentlig paa samme standpunkt som «Aftenbladet», selv om det gjerne gav plads for smaa udfald mod «de norsk-norske» eller den mere paagaende del af det nationale parti med Bjørnson og Ibsen i spidsen. I «Morgenbladet» for 8de januar 1860 lod professor M. J. Monrad, som var en af bladets fornemste medarbeidere, og som ogsaa tidligere havde udtalt sig i national retning, trykke et anonymt versificeret indlæg mod digterne H. Ø. Blom og A. Munch. Monrad

gjør her, ligesom tidligere, nogle udfald mod de «radikale», men finder dog, at nu maa tiden være kommet til at «slippe det danske ledebaand».

«Et halvt aarhundred snart vort folk er frit
og raskt i andre ting vi fremad skride;
sig, skulde det ei være snart paatide,
vor scene blev formynderskabet kvit?»

Monrad fremhæver, ligesom Bjørnson, at de danske skuespilleres overvegt paa scenen indvirker forstyrrende paa de norskfødte skuespilleres udtale; og han spør:

Vi skal vel finde, at det klinger Attisk,
naar norske tunger læsper Kattegattisk?

«Kattegattisk», det var navnet paa den halvdanske udtale, som ikke hørte hjemme nogensteds paa landjorden, «hverken nordenfor eller søndenfor Kattegat». Intet viser bedre end de anførte linjer af Monrad, at man i alle ledende kredse nu følte, at Christiania theaters overgang til at være en norsk scene alene var et tidsspørmaal. Men mange mente, at Bjørnson og Ibsen vilde gaa for fort frem, og gamle theater-gjængere vilde nødig ofre den tilvante nydelse ved at høre de fortrinlige danske skuespillere. «Morgenbladet» bidrog ved gentagne artikler sandsynligvis ikke mindre end «Aftenbladet» til at gjøre Wiehe og Jørgensen stemt for afreise. Thi netop «Morgenbladets» tilslutning til kravet

paa en norsk scene gjorde de danske skuespilleres fremtid i Norge haabløs¹.

«Morgenbladet» stillede sig i theater-striden, ligesom i statholderstriden, afgjort paa den nationale side, selv om Monrad og andre medarbeidere ikke kunde lade være at stikle paa «det hensynsløse norskhedsraseri» og «vore ensidige nationalitetsberserker». Men «Morgenbladets» svaghed viste sig især i dets forhold til person-spørsmålet. Baade Ibsen og især Bjørnson skrev i «Aftenbladet», og Bjørnson var efter gjentagen polemik mod Friele og Monrad ligefrem lagt for had i «Morgenbladets» kreds. Da det nu ved de mest fremragende danske skuespilleres afreise gjaldt at tage et positivt skridt for at prøve, om de norske skuespillere var istand til at afløse dem, kunde «Morgenbladets» redaktion ikke overvinde sig til at støtte en plan, som havde Bjørnson og Ibsen til fædre, og som muligens kunde lede til, at Bjørnson blev direktør Borgaards efterfølger som theaterchef.

Den plan, hvortil der her sigtes, og som ovenfor er berørt, gik ud paa at forene alle de bedste norske skuespillere til en gjæsteoptræden paa Christiania theater under Bjørnsons og Ibsens ledelse. Det var sandsynligvis især til

¹ Sterkest havde «Morgenbladet» udtalt sig mod den danske scene i Norges hovedstad i en Christiania-artikel for 6te febr. 1859, — forud for bladets store politiske omslag.

virkeliggjørelse af denne plan, at det nye «norske selskab» blev stiftet. Ligesom «Morgenbladet» ved sine sagndigtende angreb paa Reformforeningen havde bidraget væsentlig til at forpurre dannelsen af et samlet norsk folkeparti, saaledes bidrog bladet i ikke liden grad til at hindre den nye forening i at fuldbyrde sit vigtigste formaal.

«Det norske selskab» blev stiftet af Ibsen og Bjørnson i forening «til fremme af den nationale retning i litteratur og kunst». Allerede selve navnet er betegnende for den tanke, som laa til grund. «Det norske selskab», det var jo navnet paa den forening, som norske studenter og literater havde stiftet i 1772 i Kjøbenhavn, som en aandelig koloni i et halvt fremmed land. Men at stifte et «norsk selskab» i selve Norges hovedstad, — det kunde ikke betyde andet, end at stifterne endnu ikke ansaa denne hovedstad for norsk, og at de og deres meningsfæller i Kristiania delvis følte sig som en koloni mellem fremmede. I en kurios artikel, som i anlæg og tone minder om M. J. Monrads anmeldelse af «Synnøve Solbakken», hilser «Morgenbladet» den nye forening velkommen med en eiendommelig sur-sød blanding af venlighed og ilde dulgt grættenhed (9de dec. 1859). Der er forskellige smaa udfald mod «den norske norskhed» og den «falske smag» i literaturen, som tydeligvis er myntet paa Bjørnson. Denne artikel og senere notiser giver det indtryk, at

det nye norske selskab, ligesom Reformforeningen, kom mindre beleilig for «Morgenbladet», som nu befandt sig i en slags politisk og kulturel stemmeskiftning (for at laane et billede af lagmand W. S. Dahl, i hans biografi af Johan Sverdrup). Men at Norges hovedstad alt i alt var gaaet fremad i tro paa en selvstændig norsk kultur siden Henrik Wergelands dage, ser man ikke mindst deraf, at det nye norske selskab fik livlig tilslutning, og at selv forfatteren af den nævnte artikel i «Morgenbladet» forsikrede, at «det er glædeligt nu, som altid, at se gode kræfter slaa sig sammen til opnaaelsen af et fælles dyrebart formaal». Dette formaal betegnes længere ude i artikelen som «den nationale norskheds seierrige gjenembrud i tale og sang, i skole og kirke, i thing og theater».

I en dagen efter i «Morgenbladet» optaget notis fra et andet blad heder det en smule spydig, at «Bjørnson og Ibsen skulde have fattet en plan om at nedstyrte Christiania theater, befri vore malere fra den düsseldorfske skoles indflydelse og danne en norsk musikskole med Ole Bull i spidsen». Senere optog «Morgenbladet» (for 27de december) en korrespondance til et provinsblad, hvori det norske selskab betegnes som «den literære reformforening». Uden ligefrem at angribe den nye forening (som jo endog blev hilset velkommen) kunde «Morgenbladet» ved saadanne smaa vink gjøre den fordægtig. Hverken lederne af foreningen eller

flertallet af dens medlemmer faldt i bladets smag. Vistnok var enkelte af deltagerne konservative i politisk henseende; men i det store og hele taget blev det nye selskab, hvad det af stifterne var tænkt at skulle være: et mødested for det unge Norge eller for de mere paagaende for- kjæmpere for en selvstændig norsk kultur.

Ganske vist lykkedes det ikke den nye forening hverken at faa oprettet et norsk kunstakademi, som lidt efter lidt skulde drage de norske malere hjem fra sin udlændighed; — af artikler i «Morgenbladet» (for 31te januar og 4de febr. 1860) fremgaar det, at professor Gude og hans elever foretrak at blive i Düsseldorf. Heller- ikke lykkedes forsøget paa at faa udlaant Chri- stiania theater paa Bankpladsen til en gjæste- optræden af alle de bedste norske skuespillere fra de tre theatre, som dengang fandtes i Norge. Det norske selskab nedsatte straks en komité, som den 20de december 1859 til Christiania theaters direktion indsendte en ansøgning om laan eller leie af theatret til 6 eller 8 forestil- linger i juni maaned 1860, efter theaterferiens begyndelse. Ansøgningen var undertegnet af Rolf Olsen, Henr. Ibsen, Siegwart Petersen, Bjørn- stjerne Bjørnson, Hartvig Lassen og B. Klingen- berg. Theaterdirektionens svar (undertegnet af Skjelderup, Jürgensen, R. Kierulf) indløb lidt over tre uger senere (13de januar 1860) og gik ud paa, at man «efter at have forelagt theatrets repræsentantskab sagen» har at meddele, at

«andragendet ikke kan indvilges». Planen strandede altsaa paa modstand ogsaa fra aktieeiernes repræsentantskab. Og den norske hovedstad gik glip af at faa se Bjørnson og Ibsen haand i haand og i al sin brusende ungdomskraft føre sine nye norske sagadramaer og andre skuespil frem paa scenen ved hjælp af skuespillere som Johannes Brun og frue, Laura Svendsen, Jakob Prom og Isachsen, fru Wolf, Sofie Parelius og mange andre. En interessant og uden tvil følgerig oplevelse gik paa denne maade tabt for det nye Norge. De, som styrede scenekunstens skjæbne i Kristiania, lod Bjørnson reise uden at benytte hans enestaaende evner som instruktør. Nogle aar senere lod man ogsaa Henrik Ibsen reise, i 1864. Saa lidet forstod man i Kristiania ledende kredse, hvad Ibsen og Bjørnson var værdt.

«Aftenbladets» redaktion mindede i en artikel, som tydeligvis var skrevet af D. Mejdell (19de januar 1860) om «den trediveaarskrig, der har været ført for istandbringelsen af en norsk scene», og fremholdt, at theatrets repræsentantskab ved at imødekomme det norske selskabs plan vilde have bidraget til at udjævne den gamle strid. «I alle tilfælde har repræsentantskabet ved denne negtelse ligeoverfor norsk kunst fraveget den liberalitet, hvormed det ellers har udlaant theatret til fremmede. Det er ikke længe siden, at den bekjendte svenske kammer-sanger Bergh havde adgang til paa denne scene

at give koncerter, og ikke rettere end vi mindes, foreviste tvende tyske tusindkunstnere, d'hr. Siegmund og Brill, for nogle aar tilbage ur-verdenens monstrøse dyreskikkelser fra den danske scene, og mere aparte end disse sidste kunde da vel de norske skuespilleres præstationer ikke lettelig blevet».

«Morgenbladet» indtog hele tiden i denne sag en mindre aaben holdning. Den 11te januar, to dage før theaterdirektionen sendte sit afslaaende svar, optog bladet en indsendt artikel, hvori en tidligere indsenders mening bekjæmpes, og hvor udlaanet af theatret paa det ivrigste fra-raades. Det norske selskab kaldes etsteds i denne artikel ved en forsnakkelse for «Reformforeningen», hvad der sammen med andre ytringer i datidens presse viser, at man fra konservativt hold betragtede det nye selskab som en fortsættelse af den politiske reform-klub.

To dage senere fik en indsender fra den modsatte leir en meget god plads i «Morgenbladet» for en anbefaling af det norske selskabs ansøgning. Men nu var sagen netop samme dag afgjort. Og «Morgenbladets» redaktion lod en anden indsender dække theaterdirektionens og repræsentantskabets beslutning gennem et anonymt angreb paa Bjørnson, som beskyldtes for at have angrebet direktør Borgaard personlig, fordi han tragtede efter hans plads. Den anynome forfatter foreslaar ironisk, at man paa den næste generalforsamling i

Christiania theater skal afsætte baade direktion og repræsentantskab og vælge en ny bestyrelse, som «forbaabentlig vil formaa B. Bjørnson til i det mindste midlertidig at overtage posten som artistisk direktør». — Dette forslag gjaldt vel i 1860 for at være en for Bjørnson ligefrem knusende ironi, siden «Morgenbladet» — dengang landets fornemste blad -- gav den forreste plads til denne artikel. Det angreb paa Borgaard, som kort forud havde staaet at læse i «Aftenbladet», og som Bjørnson fik skylden for, var forøvrig ikke skrevet af ham, men af «Aftenbladets» nye theaterkritiker, Hans Bordevik, som ogsaa havde sat sit vanlige merke «b—o» under artikelen.

Det eneste, som kan siges til undskyldning for Christiania theaterstyrelses snæversyn i denne sag, er at avisstridens bølger gik høit i løbet af denne vinter, og at navnlig Bjørnson havde faaet en sterk opinion mod sig ved sit kraftige forsvar for Reformforeningen og ved sin deltagelse i statholder-striden, som senere skal omtales.

Det nærmeste formaal for det norske selskabs stiftelse blev altsaa ikke til virkelighed. Ligesom dannelsen af et samlet nationalt reformparti foreløbig blev forpurret, saaledes blev ogsaa planen om en samling af de bedste norske skuespillere til et hovedslag for det nye norske drama tilbagevist eller henskudt til fremtiden. Men det nye norske selskab blev alligevel ikke

uden betydning, som en selskabelig og kunstnerisk klub. Netop som et samlingssted for den nye brydningstids ivrigste reform-venner og for hvad man dengang forstod ved «de norsk-norske», har denne forening endnu sin historiske interesse. Særlig for Bjørnson var det utvilsomt af stor betydning, at han i denne vinter, da hovedstads-opinionen mere og mere gik ham imod, havde en kreds, hvor han kunde føle sig aandelig hjemme. For ham, som for Johan Sverdrup og mange andre, blev denne selskabelige forening en befæstet leir, hvortil de kunde trække sig tilbage og hvile ud mellem slagene.

En kort skildring af det norske selskabs virksomhed hører derfor med til udfyldning af det billede, som ovenfor er tegnet af Norges hovedstad som aandeligt milieu i det første aar af den nye æra, — partikampenes tid.

Bjornstjerne Bjørnson blev denne nye tids kanske alt i alt mest repræsentative nordmand, ligesom Henrik Wergeland var det i den foregaaende kamp-tid. Og man kan sige, at det er et hovedtræk i Bjørnsons lange, halvhundredaarige kampliv, at der for ham med hver ny strid følger dannelsen af nye forbund. Som stridvækker og forbundsstifter, som den kamp-ivrige og den vennesele, — i begge disse henseender har han mere end nogen anden enkelt mand været en legemliggjørelse af de stærkeste drivkræfter i sin tids norske historie.

Det norske selskab blev stiftet paa et møde

i frimurerlogen den 22de november 1859. Foruden de to indbydere, Ibsen og Bjørnson, mødte musikere som Ole Bull (der ved denne tid gav glimrende koncerter i Kristiania), L. Lindeman og Joh. D. Behrens; forfattere som Vinje, Botten-Hansen, H. Lassen, H. Ø. Blom og studenterne J. E. Sars, Olaf Skavlan og J. P. Weisse; politikere som Johan Sverdrup og O. Richter. Allerede det første møde blev en festaften, da Ole Bull «liksom innvigde selskapet med fela si», som Vinje siger i «Dølen». Organist Lindeman spillede norske folkemelodier for piano, og Ole Bull improviserede violin-stemmen dertil. Ved foreningens næste møde blev programmet vedtaget og Bjørnson valgt til formand, Ibsen til viceformand. En af de faa gjenlevende medlemmer, nuværende lagmand W. S. Dahl, har i sin biografi af Johan Sverdrup givet os følgende skildring af den nye forening:

«Det norske selskab, som dannedes vinteren 1859—60, var en fuldstændig nyskabning, som hovedsagelig skyldte Bjørnstjerne Bjørnson sin tilblivelse. Det havde sine statuter, som dog var af meget tøielig art, og det bød ikke paa noget program udenfor det almindelige: at støtte de nationale interesser . . . Sammenslutningen var i grunden blot en selskabelig klub, der trak mænd af hinanden nærstaaende synsmaader sammen . . . Man kunde ikke blive medlem uden efter votering. Det traf ogsaa nogle gange, at de sorte kugler udviste flertal . . . Selskabet

blev efterhaanden ganske talrigt, vist optil omtrent 80 medlemmer. Det bød hvile og opkvikelse for en del af de mænd, der bar dagens byrde og hede Men det var ogsaa etslags opdragelsesanstalt for en del ungdom, der allerede havde følt sig greben af tidens fremskridts-ideer En aften i hver uge holdt dette selskab møde i logebygningen ved fæstningen. Møderne var i regelen mandjævnt besøgte og frembød en ganske broget samling personligheder. Den ledende aand var Bjørnson, der i den første tid ogsaa var den valgte formand. Senere vekslede han og (Johan) Sverdrup som formænd Henrik Ibsen gik der stilfærdig og lyttede til hvert ord, som blev talt, men mælede selv saagodtsom aldrig en stavelse De egentlige «forhandlinger» var i regelen snart ekspederede, og saa bar det løs med taler, væsentlig af de ældre. De yngre tillodes det nu og da at foredrage en selvlaget vise. Der var stillet et pianoforte til selskabets raadighed, og herfra klang indimellem talerne prægtige melodier under gamle Lindemans mesterhaand. Ogsaa Richard Nordraak . . . lod selskabet faa nyde godt af, hvad han havde lært under sin studiereise til Berlin Johan Sverdrup udeblev næsten aldrig fra møderne. Selv efter den mest anstrengende storthingsdag kom han med sine lette fjed trippende og tog, venlig hilsende til alle kanter, sin hævdede plads i et sofahjørne med en tilfreds mine, som om han vilde sige:

«Nu vil jeg have det godt ovenpaa strævet»
 At han var et af selskabets frugtbareste talere, siger sig selv. Men ret hyppig hændte det ogsaa, at han slog vrag paa taleformen og istedet samlede tilhørerne om sin sofa, hvor han da gjengav nogle af sine oplevelser eller fortalte andre interessante ting.» W. S. Dahl tilføier, at han neppe nogensinde har hørt en mere fuldendt fortæller; og Bjørnson meddeler, at hans fortællinger gjerne endte med en epigrammatisk spids eller *pointe*. «Sverdrup har engang senere i livet sagt . . . at han regner hine aftener i det norske selskab blandt sine lyseste og gladeste minder Indirekte kom selskabet (fordi det for det meste bestod af det nationale reformpartis tilhængere) til at øve indflydelse ogsaa paa det politiske omraade. Ogsaa her har det sat dybe merker i det norske folks liv og tænkesæt, hvorvel det ikke opnaaede nogen lang levetid. Da storthinget i 1860 ud paa vaaren gik fra hinanden, berøvedes selskabet en kjernetrop blandt sine medlemmer. Ogsaa andre af søilerne blev efterhvert dragne bort fra hovedstaden Inden stakket tid døde selskabet hen. Men det havde gjort sin gjerning.»

Denne skildring viser, at det norske selskab i nogen grad blev en erstatning for hvad Reformforeningen var tænkt at skulle være for storthingsmænds vedkommende, nemlig et af den kjølige Kristiania-kritik uafhængigt milieu, hvor alle de, som var begeistret for en ny-norsk kultur, kunde varme sig ved et fælles leirbaal.

Med hensyn til det nye selskabs tilblivelse oplyste Bjørnson i «Aftenbladet» (28de december 1859), at han fra Bergen af i et aars tid havde tænkt og korresponderet om stiftelsen af et saadant selskab, tildels med et lidt andet formaal. Men da han kom til Kristiania, fandt han stemningen der saa forskjellig fra hvad han havde tænkt sig, at han neppe paa lang tid vilde gjort alvor af sagen, «dersom ikke hr. Henrik Ibsen var kommen til den anskuelse, at selskabets blotte stiftelse vilde fremkalde en bevægelse, som kunde klare mange gjenstande, som i høi grad trængte klarhed . . . Han udstedte derfor indbydelsen og fik mig med, han gjorde alle fornødne forberedende skridt, hans er æren i alle maader».

Stifterne af «det norske selskab» fra 1859 synes med flid at have set bort fra, at det gamle norske selskab, hvori Wessel var det levende midtpunkt, efter adskillelsen fra Danmark blev overflyttet til Norge og endnu eksisterede, men — efter hvad Vinje siger i «Dølen» — alene som «eit samlag til sellskap med mat og drykk og kortspil». (Som en selskabelig klub bestaar det endnu den dag idag.)

Ogsaa Vinje var af stifterne indbudt til at være med i det nye selskab og digtede til det andet møde en sang, som findes trykt i «Dølen». Men han gik straks ud af foreningen, da han var uenig i programmet. «Dølen», som forøvrig havde taget afstand fra H. Ø. Bloms

dig til Wiehe, vilde ikke være med paa noget ligefrem fiendtligt skridt mod det danske theater paa Bankpladsen. En saadan dansk scene var noget, «som mange af landsens rike og oplyste folk enno maa hava». Fik vi blot gode norske skuespillere og skuespil, vilde tingen gaa af sig selv, mente Vinje. Sagen var den, at for ham havde det ingen hast med at faa et norsk theater, naar det ikke opførte skuespil paa landsmaal. Vinje vilde, at det nye selskab skulde leve i fred med udenverdenen, men til gengæld sætte igang en indre strid, derved at medlemmerne skulde sende ind sine skuespil, malerier og andre kunstverker til selskabets bedømmelse og gjensidig rose eller kritisere hinandens frembringelser! Paa denne maade kunde selskabet tjene som «et nationalt politi». Dette, som det synes, for fuldt alvor fremsatte forslag — om at lamme den nye forenings virksomhed udad ved at faa medlemmerne til stadig at berøre hinanden paa de ømmeste punkter — viser, at Vinjes — som mange andre humoristers — vid havde et bredt og blødt underlag af naivitet.

Vinjes hvasse «flogvit» blev saaledes ikke med i det norske selskab. Den nye forenings livligste improvisator blev den senere postmester O. Hansen, som efter hvad Bjørnson mundtlig har meddelt, kunde hæve sig fra overgiven skjemt til den mest stemningsfulde pathos. Postmester Hansen, som iaar fylder sit ottiende aar, erindrer fra tirsdagskveldene i logen foruden

Bjørnson især Ole Bull, som var ligesaa sikkert at finde i sit koselige sofahjørne som Johan Sverdrup. «Henrik Ibsen lod ogsaa til at være vel tilfreds. Han holdt aldrig nogen tale, men lyttede, gik frem og tilbage og smaalo. Naar Ole Bull tog felen frem, da løsnede begeistringens rullende fonn.»

En af de merkeligste sammenkomster i det norske selskab var vel den aften, da Bjørnson under statholderstriden foretog sit berømte digt «Har du hørt, hvad svensken siger», under bragende bifald efter hver strofe; Johan Sverdrup anførte applausen. Postmester Hansen erindrer, at alle var enige i, at ikke en linje maatte ændres. Som den var, skulde den trykkes. Sangen blev, ifølge den samme meddeler, gjentagne gange senere udpaa aaret sunget af en militær kvartet, til Rikard Nordraaks melodi, hvoraf senere fædrelandssangen sprang frem, som blomsten af en spæd og næsten uanseelig knop.

Det var i det norske selskab, at den endnu ikke attenaarige Rikard Nordraak (født 12te juni 1842) mødte den ældre mester, Ole Bull, og for første gang vovede at fremføre sine kompositioner for en større forsamling. Af Nordraaks utrykte dagbog fra 1859 og 1860 kan man se, at han til en begyndelse kviede sig sterkt ved at gaa med i det norske selskab, antagelig fordi han forudsaa, at han vilde blive nødt til at spille piano for mænd som Ole Bull

og Ludvig Lindeman. Men hans far og Bjørnson, hans ti aar ældre fætter, fik ham overtalt. Bjørnson fortæller, at han ved sin første ankomst til Kristiania i 1850 traf den da otteaarige Rikard sysselsat med at komponere en keisermarsch til sin egen kroning! I krigslegen med kamerater var han nemlig fra kaptein nylig blit forfremmet til general og snart efter til keiser. Han var «selskabelig anlagt, kvik og vittig og altid oplagt. Straks der var en fremtrædende begivenhed, satte han den om i en komposition. Dengang jeg kom tilbage fra Bergen til Kristiania [høsten 1859], var jeg meget sammen med ham. Jeg tør nok sige, at i omgang var han det mest henrivende unge menneske, jeg har mødt . . . Hans godmodighed, humor, elasticitet, hans spil, hans kompositioner, hans planer og hans forelskelser ombølgede ham som en uophørlig vaar.» Hans far var misfornøiet med, at han forsømte sine musikstudier: «Du er altid paa farten.» — «For at blive rig, far,» svarte Rikard; «rig paa det, jeg siden skal leve af.» Dette sa' han paa en saa komisk pathetisk maade, at far'en maatte le og var dermed afvæbnet. Jeg kom» — fortæller Bjørnson videre — «en dag derop, jeg havde ændret første vers af «Der ligger et land mod den evige sne», jeg læste den saaledes ændrede sang for hans far, som gik ind til Rikard med den, der han sad og skrev, antagelig et kjærlighedsbrev; thi han gjemte det skyndsomt. «Her

skal du se, hvad Bjørnstjerne har gjort; han er flittig, men hvad er du?» Uden at svare tog Rikard sangen, læste den igjennem, fløitede, bad om at faa være alene, og før jeg forlod hans fars hus, kom han ind med den melodi, som nu hele Norge synger. Faderens glæde var storartet. Jeg tænker mig, at det meste, han har skrevet, kom paa denne maade umiddelbart, saa at sige utænkt, strømmende lige fra kilden, der var rigest, naar den havde faaet hvile. Da jeg havde skrevet «Har du hørt, hvad svensken siger», kom melodien paa samme maade. Men da jeg saa præsenterede ham «Ja vi elsker dette landet», — jeg tror det næsten var samtidig, fandt han paa, at den skulde vi synge i en fest, som vort nystiftede norske selskab skulde holde et par dage efter. Han skrev melodien og indstuderede den. Gamle Lindeman akkompagnerede, og Ole Bull og Johan Behrens var de første, som applauderede den. Det var en kveld!»¹

Hvis Bjørnson erindrer ret, er altsaa Rikard Nordraaks uforgjængelige melodi til «Ja vi elsker dette landet» blit til i statholderstridens dage, omtrent samtidig med melodien til «Har du hørt, hvad svensken siger, unge norske mand?» Den sidstnævnte, pragtfulde kampsang blev af Bjørnson offentliggjort i «Aftenbladet» 7de april 1860. Det er historisk sikkert, at Nordraak

¹ Meddelt af Rosenkrantz Johnsen, efter Bjørnsons diktat, i «Verdens Gang» 24de april 1900.

først komponerede melodien til «Har du hørt, hvad svensken siger» og bagefter ved en genial omdannelse af de første otte takter byggede op fædrelandssangen paa den nævnte kampsangs ruiner. Ved at sammenligne de to melodier vil man se, at rytmen i de første otte eller endog ti takter er væsentlig den samme, og at den skønne syvende og tildels ottende takt er optaget uforandret i fædrelandssangen. Men tonebevægelsen og stemningen er som forvandlet, og i den anden halvdel af melodien til «Ja vi elsker» er der en vidunderlig udvidelse og en dristig, svulmende stigning, som ganske mangler i den tilgrundliggende melodi. Denne sidste er bare som et trappetrin eller en forholdsvis lav afsats, hvorfra Nordraak med et lykkeligt sprang naadde op til det tonedigt, som især har gjort hans navn udødeligt.

Faa eller ingen fædrelandssanges melodi har en merkeligere tilblivelse. Bjørnson fortalte i sin tale ved afsløringen af Rikard Nordraaks bauta i Berlin den 17de mai 1906, hvorledes digtet «Har du hørt, hvad svensken siger» blev til som et svar fra Norge, da en taler i Riddarhuset paa den svenske riksdag havde haanet det norske flag. Til denne «kampsang mod storsvensk overmod» blev melodien først komponeret, fortæller Bjørnson. «Fra den steg den med ændringer op i vor nationale fredshymne. Den gjorde den samme reise som vor fædrelandskjærlighed har gjort. Denne var

1. Har du hort, hvad sven-sken si - ger,

un - ge nor-ske mand? Har du se - et

hvad som sti-ger op om Kjo-lens rand?

skyg-ger af de faldne fæ-dre, som har aldrig vidst det

be-dre, .end hvor sli-ge ord blev sagt,

der at vin-ke frem til vagt.

Svensken siger, at vi ere
 end en liden dreng,
 ganske passe til at bære
 slæbet paa hans hæng.
 Montro, hvad de vilde svare.
 Christie og de gamle kare,
 hvis de stod paa Eidsvold end
 murende med sværd ved lænd?

der før; men af kampene for vor selvstændighed, folk overfor folk, har den faat sin karakter. Der hented den sin opgave, der vokste den sig stor.»

Om melodien til «Ja vi elsker» siger Bjørnson, at «der er noget ved at synge den, som naar en ser opefter et fjeld; brystet udvider sig uvilkaarlig med det samme». «I de første linjer — allerede i det første freidige «Ja», har vi fjeldene og vort høibygde hjem; men lige efter følger den ømme, varme tone til ordene

Elsker, elsker det og tænker
paa vor far og mor.

Melodien glider her ind mellem fjeldene som en solblid fjord» . . . Men tilslut «stiger den sværmerisk fra det enkelte hjem op over alle hjem, som var, — uden nogen sentimental overdriivelse; bare ved sin sunde, enkle udvidelse af themaet naar den til at hvælve stjernehimlen over». — «Fredshymne, som sangen er, fornægter den dog ikke sin oprindelse [nemlig fra den tilgrundliggende kampsang]. De samme melodilinjer, som nu gaar fredelig frem som plogen i stenfri jord, kan ogsaa blinke som sværd . . . netop de linjer, som mindes far og mor, er de samme, som i korte, knappe toner samler os, som fædrene samledes, naar vor selvstændighed trues . . . Vor fædrelandssang er et lidet fredsælt folks; men synges den i farens stund, da staar selvhævdelsen pansret i hver linje.»

Melodien til den tilgrundliggende melodi («Har du hørt, hvad svensken siger») er reddet fra glemsel derved, at fru Erika Nissen paa opfordring af denne bogs forfatter skrev den ned efter hukommelsen og tillod, at den blev trykt i «Nyt tidsskrift» for februar 1893. Forskjellen mellem denne melodi og fædrelandssangen er saa stor, at der synes at maatte ligge flere aars udvikling imellem, — udviklingen fra den umodne lærling til den unge mester. Der er ogsaa virkelig grund til at antage, at melodien til «Ja vi elsker» først blev komponeret et par aar senere i Berlin, ud af den fraværendes hjemlængsel til fædrelandet. En af vore første musikhistorikere, nuværende kabinetssekretær Aimar Grønvold, meddeler i «Folkebladet» for 1895 i en artikel om Erika Nissen og efter mundtlige oplysninger fra denne kunstnerinde: Det var i løbet af de «fire herlige Berlineraar» (1862—1866), at Erika Lie traf sin geniale unge landsmand, Rikard Nordraak. «Han færdedes meget sammen med de to søstre Lie, der ikke havde oplevet noget merkeligere, noget interessantere, noget originalere menneske. Naar de havde været sammen om aftenen, satte han sig hyppig til at skrive en sang eller en romance om natten, som han med et bybud sendte frøken Erika næste morgen. Melodien til «Ja vi elsker» kom ogsaa en vakker dag seilende paa randen af et brev til frøken Ida, og foruden

disse ting, som blev nedskrevet, øste han ud en mængde idéer og planer» . .

Hermed stemmer det godt overens, at «Ja vi elsker dette landet» med Nordraaks melodi først blev sunget offentlig af et kor paa 24 mand af Kristiania sangforeninger (hvoriblandt 12 studenter) under anførsel af Joh. D. Behrens ved en middag i Eidsvoldsbygningen den 17de mai 1864 og samme dags aften af de forenede sangforeninger ved folkefesten paa Slotsbakken, hvor Bjørnson holdt talen for dagen. Saa fortæller skolebestyrer Otto Anderssen i Den norske studentsangforenings historie (1845—1895). Folkesang blev teksten og melodien altsaa først efterat den var — kan man sige — indviet paa femtiaarsdagen efter den 17de mai 1814. Nordraaks ven og arvtager Edvard Grieg fortæller (i «Verdens Gang» 23de april 1900), at Nordraak selv fik ikke opleve, at melodien blev alles eie [han døde i Berlin 20de mars 1866, endnu ikke 24 aar gammel]. «Nordraak anede ikke» — siger Grieg — «at den skulde blive nationalsang. Han begeistredes over digtet, og varm fædrelandsven, som han var, skrev han en dag i sit hjertes enfold musik til det i form af en mandskvartet. Den begynder nede i stueetagen og stiger tilveirs til den høieste kvist. Hvem der ikke kan greie sig deroppe, maa gaa ned igjen og fortsætte i stuen [en oktav lavere] . . . Den er saa uendelig betagende, fordi den træffer digtets rørelser paa en prik.» Om Nordraaks

musik i det hele tilføier Grieg: «Lyt til hans haarde, vilde molklang, — til hans bløde, yndefulde durklang! Denne nye blanding af blødt og haardt finder jeg igjen i Bjørnsons digtning . . . Rikard Nordraak var et foraarsmenneske, som levede og døde med en glødende tro paa Norges fremtid. Denne tro overfører han endnu den dag idag paa os gjennom sine nationale toner.»

At melodien til «Ja vi elsker» først blev harmoniseret som kvartetsang, — denne Edv. Griegs erindring stemmer med, hvad oberst J. N. Hertzberg meddeler i «Aftenposten» (for 27de mai 1905): «En dag paa forsommeren — saavidt jeg nu erindrer, i 1861 eller 1862 — varslede Nordraak kvartetten (eller rettere kvintetten: fem unge officerer, hvem han stadig instruerede, hvoriblandt Hertzberg selv) til møde hos sig; for han havde netop komponeret og nodefæstet tre nye sange, nemlig «Kaares sang», «Brede seil over Nordsjø gaar» og «Ja vi elsker dette landet». Denne sidste sang blev da paa staaende fod instrueret og sunget. Vor enstemmige dom var: «Den vil gjøre lykke, hvad enten den synges af én stemme, fem stemmer eller tusener. Kvartettens entusiasme lod til at overraske Rikard noget; «melodien var jo ganske enkel og uden fraser». «Ja vi elsker» blev derpaa afsunget som firestemmig korsang af den nævnte kvintet, forsterket med en dobbeltkvartet af kadetter, i en soirée i «Militære

samfund», antagelig i 1862,» meddeler oberst Hertzberg.

Harmoniseringen af «Ja vi elsker» som kvartetsang kan dog, efter denne beretning, neppe være foregaaet før 1863, da «Sigurd Slembe» (hvor Kaares sang forekommer i «Sigurds anden flugt») ikke udkom før i slutningen af aaret 1862. «Sigurds anden flugt» var rigtignok skrevet allerede i 1861.

Men det er især Nordraaks dagbog fra 1859 og 1860, som gjør det vanskeligt at tro, at «Ja vi elsker» blev sunget allerede i det norske selskab i 1860. Bjørnson siger i sin tale ved Nordraak-støttens afsløring i Berlin, at Nordraak i en dagbogsoptegnelse har kaldt sangen en sang «for alle». Men egentlig staar der i dagbogen ikke «for alle», men «for menigmand»: «11te april 1860. Komponeret krigsang til Bjørnsons sang for menigmand.» — «Sang for menigmand», saa lød just den oprindelige overskrift over digtet «Har du hørt, hvad svensken siger», der, som nævnt, var trykt i «Aftenbladet» fire dage forud, den 7de april. Nordraak nævner i sin dagbog fra 1859 og 60 flere kompositioner, deriblandt en Garibaldimarsch og «Sange af en dame», udgivne af Bjørnstjerne Bjørnson, men ikke et ord om en melodi til «Ja vi elsker». I det norske selskab kom han, ifølge dagbogen, første gang 12te april, dagen efter «Krigssangens» tilblivelse. Ved sit tredje besøg et par uger efter

spillede han første gang sine kompositioner «under stort bifald». Fra Berlin, hvor han havde spillet med Kullak, var han vendt tilbage i september 1859 og havde faaet sin første komposition, «Fire danse for piano», trykt lige før jul. I februar 1860 havde han hørt Ole Bull i frimurerlogens store sal og fundet hans spil «guddommeligt». Da studentsangforeningen gav Ole Bull en serenade udenfor Victoria hotel og Ole Bull havde holdt en gribende tale for Norge, «forundte Gud mig og nogle andre at bære ham paa hænderne», som det heder i dagbogen. Da Rikard Nordraak samme aars høst kom paa visit til Ole Bull, hvis violin han skulde ledsage med pianospil paa en koncertreise, udbryder han i sin dagbog: «Naar man har staaet ligeoverfor ham, har man følt Guds nærhed. Han sagde mig, at jeg lignede paafaldende Bjørnstjerne Bjørnson, og Ole Bull fortalte, at han havde saadant rødt haar som jeg, da han var paa min alder.» Da Ole Bull senere havde besøgt hans far og med Rikard prøvet Paganinis store koncert i Es-dur og blandt hans tonedigte særlig rost «Jeg har søgt» af «Digte af en dame», fortæller Nordraak, at han glemte den cigar, hvorefter Ole Bull havde røgt, «til evig erindring om mit livs behageligste aften». Saa ungdommelig var Rikard Nordraak dengang, da ialfald den første spire til fædrelandssangen blev til. Mit indtryk af dagbogen fra 1859 og 60, som indeholder kostelige smaaatræk af hans ung-

dommelige forelskelser, er dette, at han dengang neppe var moden nok til at udforme fædrelands-sangen. Et eller to — i det allerhøieste tre til fire aar — kan have ligget imellem den første spire og den fulde udfoldelse.

Gjennem omtalen af «Har du hørt, hvad svensken siger» er vi imidlertid kommet langt ind i statholderstriden, hvori Bjørnson som politisk leder af «Aftenbladet» tog ivrig del og, ifølge Vinjes mindre velvillige bemærkning, «kjørde «Aftenbladets» skute i aakeren» og vakte en saadan storm imod sig, at abonnenternes og kanske især de næringsdrivende averterendes boycott tvang ham til at træde ud af «Aftenbladets» redaktion.

Baade denne sidste begivenhed og selve stridens gang har efterladt dybe spor i Bjørnsons digtning. Statholderstriden betegner i det hele et af merkepunkterne i Bjørnsons liv. Det var denne strid, som for en hel aarrække (1860 til 1866) satte ham udenfor den aktive norske politik, men som gennem sine eftervirkninger atter kaldte ham tilbage til den politiske kampplads.

Den grundlæggende historiske udredning af statholderstriden har advokat B. Dunker leveret i den første del af sit berømte hovedverk «Om revision af foreningsakten mellem Sverige og Norge» (1ste del 1866). Denne mand, som vistnok tør betegnes som den ypperste norske advokat i det nittende aarhundrede og den mest

fremragende juridiske forsvarer af Norges ret, har især to gange grebet ind i vor politiske historie. Under statholderstriden var de fem «Flyveblade», han udsendte fra julen 1859 til 23de mars 1860, uden sammenligning det vegtigste indlæg i striden fra norsk side. I 1866 og 1868 bidrog han gjennem sit tilbageblik paa statholderstriden og sin kritik af det nye unions-forslag mere end nogen anden til, at dette forslag blev forkastet. Som Bjørnson sagde i sin mindetale over ham i 1871: «Hvor man holdt paa at gjøre grænserne mellem Norge og Sverige usikre, der satte han sin lanse ned og sagde: did gaar Sverige! — og der staar lansen efter ham.»

Ogsaa i Bjørnsons liv har Dunker to gange grebet ind: første gang i 1859 og 1860, da han ved sit skarpe angreb paa Bjørnsons artikler i «Aftenbladet» bidrog væsentlig til at fjerne ham fra politiken. Anden gang i 1866, da Dunker med sin bog om revisionen bidrog til at kalde Bjørnson tilbage til det politiske liv. I 1859 og 60 stod de to mænd, den unge digter og den tre- til fireogtyve aar ældre advokat, som politiske modstandere. I 1866 og de følgende aar stod de sammen som kampfæller og venner. At det nye unions-forslag, som vilde have indført et «unionelt statsraad» og rigsakt-fæstet den svenske udenrigsminister som leder af begge landes forhold til fremmede magter, blev forkastet med knusende flertal af det norske storthing i 1871,

skyldtes i første række den glimrende modstand, som reistes mod forslaget af «Norges første advokat», støttet af «Norges første digter». Saa blev Dunker og Bjørnson betegnet af en modstander, daværende bureauchef Birkeland, i 1867 (ifølge «Aftenbladet» for 18de mai). Men samarbeidet mellem disse to mænd udstrakte sig, kan man vel sige, ogsaa til Bjørnsons digtning. Netop gennem sit forsvar for Norges ret i 1866—1868 kom Dunker til at staa for Bjørnson i en saadan glans, at han blev modellen til advokat Berent i «En fallit», vel det mest levende billede i nyere literatur af en ubarmhjertig logisk, men storsindet jurist, — den forreste i rækken af Bjørnsons forkjæmpere for sandhed.

Ingen af dem, der læste det første af Dunkers «Flyveblade», fra julen 1859, vilde have kunnet drømme om et saadant venskab mellem disse to vidt forskellige mænd, hvorefter den ene var gammel Welhavenianer og bureaukrat, den anden bøndernes ven i politik som i digtning og en arvtager af Wergeland. Dunker ansaa den unge Bjørnson for at være en fortrinlig digter, men en daarlig politiker og journalist, — ja en ligefrem «bladsmører», som han skriver til Chr. Winther i 1860. Bjørnsons første sammenstød med Dunker under statholderstriden er som det første kapitel i en historisk roman, — den som ender med digterens skjønne minde-tale over den store advokat i 1871 og fire aar

efter med dennes apotheose i «En fallit». Man kan vanskelig tænke sig en begyndelse, som danner en mere virkningsfuld kontrast til denne afslutning.

Mod udgangen af aaret 1859, da man allerede frygtede for, at statholderstriden vilde ende med et nederlag for Norge, gav man mere og mere pressen og især «Aftenbladet» skylden for, at folkemeningen i Sverige var bleven opirret mod Norge, og at den svenske riksdag var ifærd med at nedlægge et veto mod det norske storthings beslutning om statholderpostens ophævelse, skjønt denne post ikke var nævnt i unions-kontrakten mellem de to riger. Endnu haabede man dog i december 1859 og vel endog i begyndelsen af 1860, at kongen vilde indfri sit løfte og give beslutningen sanktion i norsk statsraad. Men for at opnaa dette resultat, ansaa man det nødvendigt fra norsk side at desavouere enkelte norske blades frisprog om, at statholderposten var et «provinsmerke», som nordmændene ikke længere vilde finde sig i at bære paa. Den norske presses og navnlig «Aftenbladets» fritalende ytringer maatte fra norsk side paa det mest eftertrykkelige desavoueres. Pressen eller ialfald en enkelt pressemand, den mest fritalende af alle, maatte paa en maade ofres som en sydebuk og et sonoffer for at formilde stemningen i Sverige, — indtil sanktion var opnaaet. Den unge Bjørnson, «Synnøves» og «Arnes» — og blot et par maaneder forud ogsaa «Ja vi

elsker dette landets» — forfatter var det udvalgte sonoffer, og regjeringsadvokat Dunker, det norske statsraads bedste støtte, udførte offerhandlingen i sit for svenske læsere bestemte 1ste «Flyveblad». Dette skrift blev, som Vinje siger i «Dølen», sendt til Sverige anden juledag og for største delen optrykt i svenske blade, som et udtryk for den norske regjerings opfatning. Paa denne paradoksale maade indlededes samarbeidet mellem den store advokat og den unge digter. Det lyder paa afstand som et gammelt sagn. Men naar vi ser sagen paa nært hold, vil den vise sig fuldt forklarlig.

Om statholderstriden siger Dunker i sit tilbageblik fra 1866, at den i et halvt aar «satte begge folk i en saa sterk bevægelse og ikke alene i begge landes presse, men ogsaa i begge nationers deltagelse i statens ve og vel vakte et liv, som Sverige neppe havde set siden 1809 og 1810 og Norge neppe siden 1814». Striden virkede altsaa i begge lande som en politisk vækkelse, og den var i det hele baade et midtpunkt og et vendepunkt i vor unionelle historie. Den norske grundlovs bestemmelser om, at «kongen kan beskikke en statholder» (§ 12), og at «til statholder udnævnes enten en nordmand eller en svensk» (§ 14), blev af det norske storting besluttet ophævet den 9de december 1859, lidt over fem og firti aar efter foreningens stiftelse. Alle partier stod enige, alene to thingmænd stemte

imod, af frygt for en konflikt med Sverige. Men den 4de april 1860 blev kong Karl ved den svenske riksdags holdning nødt til at negte sanktion paa denne beslutning. Lidt over fem og firti aar efter denne sidste begivenhed erklærede det norske storthing hele unionen med Sverige for opløst, den 7de juni 1905. Alle partier stod enige, og denne gang var der ingen, som stemte imod. Statholderstriden falder altsaa ved et merkeligt tilfælde midt imellem foreningens stiftelse og dens ophør.

Statholderstriden i 1859 og 1860 foregik, kan man sige, paa én gang i to forskellige sfærer. Den var paa den ene side et diplomatisk schakspil mellem de to forenede rigers regeringer, — et schakspil, hvori der blot var én eneste konge, som ifølge spillets regler tilhørte begge parter, og hvor den, som tilslut fik kongen over paa sin side, havde vundet spillet. Men samtidig var statholderstriden ogsaa en aaben og udiplomatisk meningskamp mellem de to landes aviser og folkerepræsentationer. Disse sidste holdt fra høsten 1859 for første gang i unionens historie sine møder paa den samme aarstid.

Som politisk schakspil om kongen, mellem de to rigers statsraad, hører statholderstriden til de for samtiden pinligste og for eftertiden fornøieligste episoder i nogen politisk unions historie. Ja, man kan vel endog sige, at hele den af Karl Johan stiftede svensk-norske unions

eiendommelige væsen og skjæbne er sammenpresset som i et nøddeskal i denne klassiske episode. Forsaavidt som folkenes historiske erindring samler paa typiske og for alle tider lærerige erfaringer, vil begivenhederne i Stockholm i 1860 kunne faa en varig plads i historien. Det unionelle spil om kongen mellem de to landes statsraad kulminerede i april 1860 i den eiendommelige situation, at begge paabe-raabte sig unionskongen som støtte for sin opfatning. Statsminister Louis de Geer's regjering takkede høitidelig Hans Majestæt, fordi han havde vist sin naadige tilbøielighed til at imødekomme det svenske folks ønsker. Statsminister Georg Sibbern og kolleger udtalte derefter ligesaa høitidelig, at de var fast overbevist om, at Hans Majestæt delte den modsatte, nemlig den norske opfatning af sagen; og de udbad sig afsked, hvis de tog feil i denne mening. Unionskongen, som havde vendt sig snart til den ene og snart til den anden side, alt eftersom de to spillende parter gjorde træk og modtræk, stod nu indeklemt mellem begge sine statsraad, ude af stand til at røre sig til nogen kant. Han kunde alene tie bom stille og paatage sig et janus-ansigt, som smilte venlig til begge parter, mens han i sit stille sind ønskede dem didhen, hvor pepperen gror.

Kong Karl den femtende, som antagelig vilde have været en helt paa slagmarken, synes at have været mindre modig ved raadsbordet.

Det maa ikke glemmes, at dette diplomatiske spil udkjæmpedes ikke i én, men i to forskellige raads-forsamlinger, snart i svensk statsraad og snart i norsk. Og netop denne omstændighed førte ind i den allerpinligste forlegenhed. Da kongen nemlig i svensk statsraad af 7de april havde ladet friherre de Geer og hans kolleger faa et slags overtag, kunde han i det længste ikke nænne at bedrøve sit kjære norske raad med nogen meddelelse om denne statsakt. Kongen holdt sin eftergivenhed i svensk statsraad ligefrem skjult for de norske raader, indtil disse paa en eller anden maade fik nys om sagen og krævede en officiel meddelelse, som kunde forelægges stortinget. Kongen maatte da finde sig i, at selve «Morgenbladet», Norges fornemste blad, som under striden nærmest var blevet den norske regjerings organ, antydede i to artikler af 23de og 24de april, at kongen «havde givet for meget efter for det svenske tryk» og «i svensk statsraad vist en eftergivenhed, som han ikke har villet meddele de norske statsraader, og som ikke synes at kunne stemme med den opfatning, som de tidligere maatte antage, at Hans Majestæt delede . . . Da det norske statsraad saaledes er bleven mystificeret og umulig kan finde sig deri, saa er det en nødvendighed at aftræde». — Det norske statsraad var bleven mystificeret, det vil sige narret. Narret, nemlig af kongen! «Morgenbladet» slaar ligefrem paa, at «Hans Majestæt

har taget del i noget, . . . som maa krænke de norske statsraaders ære». Der staar: «hvis Hans Majestæt har taget del» o. s. v. Men af den følgende dags artikel fremgaar det, at dette «hvis» er en eufemisme.

Disse voldsomme ord, dikteret af skuffelsen over Norges nederlag, tilskreves af «Aftenbladet» uden tvil med rette advokat Dunker, som ikke var bange for at bruge sterke ord, naar det gjaldt.

Hele denne episode minder om, hvorledes unionen blev stiftet i 1814 ved et «dobbeltspil» (som det har været sagt) fra Karl Johans side, idet han lod det svenske folk staa i den tro, at Norge var et erobret land og en erstatning for Finland, mens han lod nordmændene beholde sort paa hvidt for, at Norge var et frit og selvstændigt rige. Dette dobbeltspil hævnedes sig atter og atter paa hans efterfølgere og gjorde det unionelle samliv til en kronisk strid og foreningen til en skillemur, som maatte nedrives, før der kunde blive varigt venskab og fred.

Medens dette spil om unionskongen foregik ved kongens raadshord, saa at sige oppe paa borgen, paa de to rigers høieste sted og i en lukket kreds, udkjæmpedes i fuld offentlighed og ligesom paa en aaben plads en uforbeholden principkamp om Norges ret overfor Sverige.

Ligervis som i de homeriske kampe, saaledes havde ogsaa her hvert folk eller snarere hvert lands regjering sine forkjæmpere, «proma-

choi», som stormede frem foran rækkerne til tvekamp. Dunker fra norsk side i sine fem «Flyveblade», der «vaiede som en førende fane» i striden, og fra svensk side især Erik Sparre, forfatter af «Flygblad från östra sidan fjällen». Det høie diplomatiske spil oppe paa borgen kastede ligesom skygger ned i denne tvekamp, da nemlig de to forfattere stod i fortrolig rapport med de to regjeringer. Fra flyvebladene kan vi derfor i nogen grad slutte os til de to statsraads diplomatiske træk og modtræk.

Det er morsomt at lægge merke til, at ogsaa begge flyveblad-forfattere især mod slutningen af striden mere og mere spiller om kongen. Begge søger at forsvare kongens hellige person mod formentlige angreb fra den anden part. Erik Sparre hævder, at Dunker har gjort kongens høie person til skudskive. Dunker derimod paapeger, at det er de svenske stænder, som «løbe storm mod Hans Majestæts hellige person». Thi ved at nedlægge veto mod en norsk grundlovsbeslutning havde de svenske stænder sat sig selv paa den norske konges plads. Veto overfor grundlovsbeslutninger, og det et absolut veto, tilkommer alene Norges konge, hævder Dunker. Og han bebreider «Flygbladets» forfatter, at denne ikke havde villet tilskrive den norske konge nogetsomhelst veto i grundlovssager: han havde beklippet den norske konges ret, for at kunne paavise nødvendigheden af de svenske stænders indblanding. I

det hele angribes Norges rettigheder «i dets selvstændigheds hjerteblad, i dets konges hellige person», siger Dunker. Men «hvor man angribes, der maa man værges sig. Det er naturrens evige lov . . . Saalænge man i Sverige henvender sig til kongens hellige person, saa ville vi . . . i underdanighed anraabe Hans Majestæt om ikke at sætte Sveriges stænder paa Norges throne».

Her, som i de to statsraad, trænger begge parter ind paa unionskongen med sin hengivenhed og sit vagthold. Nora og Svea elskede den samme mand og kunde ikke leve ham foruden. Det var et lystspilmotiv, som imidlertid forblev dramatisk ubenyttet, og det netop paa en tid, da det nye norske drama havde syslet med et lignende motiv: en helt, som drages til to sider af to elskende kvinder, saaledes som i «Hærmændene paa Helgeland» og «Halte-Hulda»; rigtignok i tragediens form. Motivet forekom forøvrig allerede hos Oehlenschläger og Scribe, for ikke at tale om Phædri fabler.

Ifølge Dunker endte striden i 1860 med, at «det norske statsraad havde kongens personlige ønsker, det svenske hans handlinger. Det er de sidste, men ikke de første, som danne præcedens i statsretten», tilføier Dunker. — Det lykkedes altsaa ikke unionskongen, saa gjerne han end vilde det, at dele sig paa midten. Den større del droges til det større rige, Sverige, efter tyngdekraftens lov.

Noget af det underligste ved denne strid er, at det norske og det svenske statsraad fra begyndelsen af var enige med hensyn til statholdersagen. Ialfald tre af de ledende svenske ministre, deriblandt selve de Geer, blev tvunget ind i dette schakspil ved et pludseligt bygeveir af svensk folke-opinion. Men det allermerkeligste var, at en overmaade unionsvenlig — eller, som man i Norge trodde, «amalgamistisk» — norsk regjering kom til at vække dette uveir. Den norske regjering, hvori Dunkers ven, Chr. Birch-Reichenwald ansaaes for at være den ledende kraft, vilde benytte statholderpostens ophævelse til en kløgtig kombination. Ikke mindre end tre fluer skulde slaaes med ét smæk: Den nye konge, Karl den femtende, skulde uden modstand fra sit svenske statsraad, som paa forhaand var indviet i sagen, skjænke det norske folk statholderpostens ophævelse i morgengave, ligesom hans far, Oscar den første, havde bragt Norge «det befriede flag» i 1844. Paa denne maade vilde baade den nye konge og hans norske ministerium vinde anseelse og prestige, ligesom nordmændene vilde faa et gammelt ønske opfyldt. Dette var den første fordel. Den anden fordel var i den Birch'ske regjerings øine den, at netop gennem statholderpostens ophævelse vilde en hindring for unionens videre udvikling være fjernet. Selve navnet «statholder» og dertil bestemmelsen om, at han kunde være enten en norsk eller svensk mand,

var ikke blot saarende for norsk æresfølelse, men virkede netop derved afkjølede paa nordmændenes kjærlighed til unionen, — hvad Dunker ogsaa fremhævede i sit første «Flyveblad». Statholderpostens ophævelse skulde derfor, som Dunker antyder, være et led i arbeidet for «en videre udvikling og befæstelse af unionen». Disse udtryk er af Dunkers egne, og de indeholder den Birch'ske regjerings og Dunkers program paa denne tid. Dette var den anden fordel. For det tredje var det en aftale mellem den norske regering og det norske storthings ledende mænd, at der i forening med statholderpostens ophævelse skulde bevilges 10 000 speciedaler aarlig til et nyt statsministerembede i Kristiania, hvorved den norske regering vilde faa en fastere organisation.

Sjelden har vel et norsk ministerium troet at have saa gode kort paa haanden. Det saakaldte norske intelligens-parti har neppe nogensinde udtænkt en intelligentere kombination. Tidsomstændighederne syntes at ligge godt tilrette. Kong Karl besteg tronen den 8de juli 1859, lige forud for det nyvalgte norske storthings sammentræden i oktober. De to rigers folkerepræsentanter skulde i løbet af denne høst for første gang være samlet til samme aarstid. Og dette sammentræf vilde nu kunne indvies med en norsk statshandling, som vistnok tilsyneladende blot kom Norge tilgode,

men som samtidig vilde gavne foreningen ved at fjerne en gammel anstødssten.

Kong Karl havde allerede som kronprins og sandsynligvis især siden de spændende oplevelser under Krimkrigen, da de forenede riger var nær ved at inddrages i en verdenskrig, sat sin hu til en nærmere sammenslutning mellem rigerne, især paa det militære omraade. Allerede som kronprinsregent omgav han sig i Sverige med et saakaldt «junkerministerium» og fornyede ogsaa sit norske statsraad ved optagelse af mænd, der stillede sig imødekommende overfor tanken om en noget nærmere sammenlutning, naar det kunde ske paa en for Norge ærefuld maade og uden opgivelse af Norges suverænitet. Det fremgaar efter mit skøn klart nok af Dunkers «Flyveblade», som ogsaa i denne henseende er et værdifuldt aktstykke, at Birch-Reichenwald og hans venner, hvoraf Dunker var den betydeligste, ingenlunde var helstatsmænd eller «amalgamister», som man undertiden kaldte dem i Norge. Det var en fanatisk misforstaaelse, naar «Morgenbladet» i en artikel af 13de februar 1859, kort forud for den norske valgkamp, da bladet endnu var oppositionens hoved-organ, gik saa langt som til at betegne statsraad Birch-Reichenwald som «ministeren for de svenske anliggender i Norge». Af den samme artikel kan man se, at man i Norge lagde sterkt merke til, at svenske aviser havde udtalt sig meget gunstig om «det unge Norge»,

som af Karl som kronprinsregent blev hævet op til statsraader. Hvad man ved denne leilighed kaldte «det unge Norge», var mænd i et par og firti aars alderen som Birch-Reichenwald, Georg Sibbern og Ketil Motzfeldt, i modsætning især til gamle Jørgen B. Vogt, som paa en høflig maade blev tilskyndet til at tage afsked. ««Det unge Norge», siger «Morgenbladet», «er i det hele meget populært i de svenske aviser paa grund af de unionelle sympathier, som man forudsætter hos dem, og for hvilke man tror at de egentlig fremtrækkes.»

Det blev altsaa denne norske regjering, hvoraf baade kongen og den svenske almenhed havde ventet sig en særlig unionsvenlig politik, som kom til at give anledning til en stor unionel strid. Og det netop gjennem forsøget paa at ophæve den i praksis mere og mere ubrugelige statholderpost, som dannede en hindring for en videre «udvikling og befæstelse» af unionen. Statholderpostens ophævelse var, som professor J. E. Sars siger, den æreport, hvorigjennem det norske folk skulde gaa til en nærmere sammenlutning med Sverige.

Det kan derfor ikke have været vanskeligt for det Birch'ske ministerium at overtale den nye konge til at skjænke Norge denne morgen-gave. Det var let at overbevise ham om, at hvad der tilsyneladende var en ensidig vinding for Norge, i virkeligheden kunde blive en endnu langt større vinding for unionen. Det er derfor

ogsaa let forklarligt, at den nye konge med sit svenske statsraads samtykke (alene et medlem, Gripenstedt, skal have dissenteret) lod sig bevæge til i en fortrolig meddelelse at love det den 1ste oktober sammentrædende norske storting denne gang at sanktionere en storthingsbeslutning om statholderpostens ophævelse. Alle mennesker i Kristiania, ialfald alle de, som interesserede sig for politik, vidste i begyndelsen af oktober, da stortinget var sammentraadt, at kongen denne gang var med, og at den svenske regering ialfald ikke var imod. Alt syntes at være klappet og klart. Inden stortinget stod alle partier enige om at modtage den frembudte broderhaand. Alle ventede sig fordele af denne aftale. Man ligefrem lovede hinanden fordele. Ved juletid 1859, da vistnok uveiret var brudt løs, men da man dog endnu haabede, at kongen vilde kunne holde sit ord, — ved denne tid forespeiler Dunker i sit første flyveblad de svenske unionsvenner, at selv om Sverige hidtil ikke har høstet de forventede frugter af unionen, saa vil disse kunne høstes i fremtiden, naar Norge gennem sin indre udvikling «vinde en fuldmyndig nations politiske modenhed og naar op til den høide, hvorfra udsigten ikke begrænses af vore egne bygders fjeldaase». — Denne udtalelse tyder ikke paa, at Dunker og hans venner var helstatsmænd. De holdt vistnok paa Norges stats-suverænitet. De «modne frugter», som foreningen med tiden skulde yde,

eller den «gjensidige tilnærmelse» og «tilslutning», hvorom der tales i de samme flyveblade, var vel nærmest overenskomst om nye mellemrigslove for rigernes handel, kanhænde ogsaa en «toldunion» (hvis Sverige vilde nærme sig til frihandel) og dernæst en noget nærmere militær sammenslutning, til større tryghed mod overmægtige naboer.

Det er klart, at Mænd som Dunker og Birch-Reichenwald folte sig som staaende i pagt med en stor europæisk bevægelse, naar de netop i den italienske enhedskamps aar, 1859, virkede for en ærefuld tilnærmelse mellem to af de nordiske folk og desuden haabede paa, at foreningen med tiden skulde udvide sig til ogsaa at omfatte Danmark.

Den ovenfor anførte udtalelse og andre ytringer i det første flyveblad viser, at det i Dunkers øine var en følge af politisk umodenhed og snæver, fjeldbegrænset norsk bygdepolitik, naar storthinget i 1857 havde forkastet den norske regjerings forslag om nye mellemrigslove og gjensidige love om svenske dommes retskraft i Norge og omvendt, og naar norske blade, især «Morgenbladet», havde udtalt sig saa skarpt om norske troppers sammenblanding med svenske ved Axvallaleiren.

Denne sidstnævnte og andre lignende forholdsregler viser, at den unge kronprinsregent og konge var lidt vel utaalmodig efter at begynde paa den nærmere militære sammenslutning. Ogsaa lovforslagene om nye mellemrigs-

love og om dommes gjensidige retskraft var, som Dunker senere fremholdt i sin bog om revisionen, forsaavidt forhastede og overilede, som Norge og Sverige endnu stod hinanden altfor fjernt baade i retsvæsen og toldlovgivning, til at saadanne «gjensidige love» allerede nu kunde gennemføres uden store ulemper.

Det er derfor klart, at ogsaa den unge fyrstes svenske og norske raadgivere var noget vel utaalmelige i sin politik og tildels lidt uretfærdige i sit syn paa den norske bondes begrænsning af sine fjelde. Sandsynligvis var de revne med af den saa at sige unionistiske vind, som dengang blaaste over Europa. Især Krimkrigen havde desuden givet de nordiske folk en sterk følelse af sin lidenhed i forhold til de hurtig voksende stormagter. Iveren for nærmere sammenslutning var født af en frysende smaastatsfornemmelse, som gjorde, at man trykkede sig tættere sammen.

— — De mere eller mindre overilede tilløb til en nærmere sammenslutning var forøvrig sat igang allerede før det norske statsraads omdannelse i 1858. Allerede i 1857 forkastede stortinget, som før nævnt, de af de svenske stænder vedtagne nye mellemrigslove og loven om dommes gjensidige retskraft. Dette vakte en bitter skuffelse i Sverige. Hvortil kom de meget aabne norske bladudtalelser om Axvallaleiren og i det hele om den unge tronfølgers «amalgamistiske» planer. Og endelig de norske valg

i 1859, særlig Bergensvalget, hvor de fire storthingsmænd, som havde stemt for de mellemrigske love, blev kastet. Hele denne modbevægelse mod den saakaldte «amalgamistiske» strømning maatte ganske naturlig i Sverige fremkalde en betydelig skuffelse over nordmændenes mangel paa «tillid» til sin unions-bror. Man saa ikke eller man vilde ikke se, at nordmændene havde god grund til at være forsigtige, hvor det gjaldt at binde sig til nogen udvidelse af fællesskabet. Man fandt, at nordmændene var «utaknemlige» overfor unionens velsignelser. De nordmænd, de nordmænd! Lige efterat de under valgene i 1859 havde kastet de brave repræsentanter, som havde stemt for nærmere samarbejde med Sverige, og udtalt sig meget aabent mod alle planer om sammensmeltning, kom de ovenikjøbet og vilde have statholderpostens ophævelse som en morgengave af den nye konge, hvis planer de aabent havde krydset. De vilde, som de selv sagde, have «provinsmerket» fjernet fra den norske grundlov. De indrømmede altsaa, at der var et «provinsmerke!» Herom udspandt der sig en pressekamp, allerede i oktober 1859, kort efter det nye storthings sammentræden. Uveiret var begyndt. Først fra svensk side gennem skarpe udtalelser mod Norge, især efter de nye norske valg. Eftervirkningerne af den store økonomiske krise, som rammede Sverige mindst ligesaa haardt som Norge, hidrog sand-

synligvis til at øge den svenske misstemning, ligesom de havde bidraget sit til at give de norske valg en oppositionel karakter. Dertil kom nu altsaa rygtet om aftalen angaaende statholderpostens ophævelse. Den nye konge syntes at gaa merkværdig vidt i sin eftergivenhed mod nordmændene. Som om ikke eftergivenhed gjorde nordmændene mere og mere fordringsfulde! Allerede Karl Johan havde ved unionens stiftelse, mente man, prisdrevet svenske interesser for at vinde nordmændene for dynastiet.

Det er utvilsomt, at den stormbyge, som reiste sig i Sverige i 1859, var rettet ikke alene mod Norge, men mod kongens formentlige eftergivenhed overfor nordmændene. Kongen syntes at være altfor norsk. Han skulde vær- saagod først og fremst være svensk konge. Ogsaa paa denne kampplads var striden et spil om kongen!

Den gamle oppositionsmand, grev Anckar-svärd, som stadig havde klandret Karl Johans politik, var ogsaa nu den, som i det svenske riddarhus den 2den november rettede et voldsomt angreb paa Karl Johans politik i 1814, hvis frugter var nordmændenes «utaknemlighed og vrangvillighed». Under paaberaabelse af Kieler-traktaten hævdede han Sveriges principale stilling i unionen og foreslog en henvendelse til kongen om at fremkomme med forslag til en omordning af unionen. Meningen med gamle

Anckarswärds motion var, frit oversat, den: Kongen maa komme hjem igjen til Sverige og være svensk konge! Da motionen var rettet fuldt saa meget mod kongen som mod Norge, kan vi forstaa, at Anckarswärds hidsige optræden blev høitidelig misbilliget af udenrigsminister Manderström i en til de svensk-norske gesandter henvendt rundskrivelse, som i afskrift blev oversendt til det norske storthing. Dette første forsøg paa at kalde unionskongen, som i en del af denne høst opholdt sig i Norge, hjem igjen til Sverige i bogstavelig og figurlig mening, prellede altsaa af paa den svenske regjering. Men ikke før havde det norske storthing, beroliget ved den svenske udenrigsministers rundskrivelse, vedtaget beslutningen om statholderpostens ophævelse, saa brød uveiret løs for alvor. Nu begyndte den egentlige *tug of war* eller unionelle drag-kamp, hvori det omsider, efter næsten fire maaneders kraftanspændelse, lykkedes svenskerne at hale unionskongen over til sin side. Publicisten V. F. Dalman, en politiker, som har indlagt sig fortjenester i svensk politik, foreslog i riddarhuset en ny henvendelse til kongen, nemlig om ikke at give statholderbeslutningen sanktion, før sagen var forelagt de svenske stænder, samt om en revision af rigsakten i retning af en sterk udvidelse af det unionelle fællesskab.

Ogsaa denne gang synes den svenske regjering til en begyndelse at have negtet at «ta' i og dra'» i unionskongen. Dalmans motion blev

i en ny rundskrivelse fra den svenske udenrigsminister erklæret for aldeles ubeføiet, eftersom statholdersagen var et udelukkende norsk anliggende. Denne skrivelse blev dog ikke officielt bekjendt. Men den mere og mere lidenskabelige stemning i den svenske riksdag rev de svenske ministre med sig, og disse igjen kongen. Baade Anckarswärds og Dalmans forslag blev af en komité, med nogle ændringer, indstillet til riksdagens bifald, den 29de februar 1860. Og denne komitéindstilling blev vedtaget af alle fire stænder, adel, pretestand, borgere og bønder, hvoraf den svenske riksdag dengang var sammensat, den 17de mars 1860, efter en stormfuld debat. Den svenske riksdag henstillede til kongen ikke at optage statholdersagen til behandling uden i sammenhæng med en almindelig revision af rigsakten, som burde indeholde fællesregler om forsvarsvæsenets ordning og bestemmelser om en fælles repræsentation for begge riger.

«I alle fire stænder,» siger Dunker, «men fornemlig i riddarhuset, skal forhandlingernes lidenskabelighed have været saa stor, at den nærværende slegt ikke dertil har set noget sidestykke»; og de, der, som Montgomery, helten fra den finske krig, og seks andre høitansete medlemmer talte Norges sag, blev omtrent overdøvede af larmen. Bladet «Nya dagligt Allehanda» siger, «at riddersalen vel sjelden har frembudt et sidestykke til det skuespil, som den

frembød i denne midnatstime, da næsten hele den talrige forsamling af omtrent 300 medlemmer viste sig gjennemtrængt af én aand og én sjæl, og den fædrelandske stemning gav sig luft i saa rungende og vedholdende ja-raab . . ., at man næsten kunde frygte, at de skrøbelige mure skulde styrte sammen».

Den drivkraft, som fremkaldte dette stormveir, kunde man kanske betegne som den svenske romantiks aand eller gjenbyrdstanken, — den begreistrede tro paa, at hvad Sverige var, skal det atter vorde. Selv om man ser med fuld sympathi paa det svenske folks ærgjerrighed og kjærlighed til sine store minder, maa man sige, at der laa en romantisk overvurdering af Sveriges magt i den tanke, at unionen med Norge skulde kunne omdannes til lighed med Englands union med Skotland af 1707. Skotland havde frivillig, omend med meget blandede følelser indgaaet paa denne sammenslutning, især fordi England havde overordentlige handelsfordele at byde paa. Unionen af 1707 stod utvilksomt for mange skotter som en lav port, hvorunder man maatte gaa med bøiet hoved, men som til gjengjæld aabnede adgang til det stadig voksende engelske kolonialrige. Naar man kom gjennem denne port, var det som om hele verden laa aaben. Her forelaa, ved indgangen til den største territoriale ekspansion, som verdenshistorien kjender, en stor fælles opgave, som krævede en tæt indre sammenslutning. Det engelsk-

skotske fælles-parlament af 1707 — oprettet efter seirene ved La Hogue, Blenheim og Ramillies — var det naturlige organ for en vældig kolonisations- og erobrings-politik. Nogen saadan historisk situation forelaa ikke for Sverige og Norge i det nittende aarhundrede. Og det maa derfor siges at have været en romantisk og lidet nøgtern opfatning af Sveriges stilling til Norge, som dikterede den svenske sammenslutnings-politik. Der var ingen grund til at tro, at nordmændene frivillig vilde opgive sin nylig gjen-vundne stats-suverænitet. Og Sverige, som kun var noget over to gange saa folkerigt som Norge, kunde umulig haabe paa at styrke halvøens fælles forsvarskraft ved nogen art af voldspolitik overfor Norge.

Alle tre nordiske folk har havt sin store militære ekspansions-tid; men det var falsk romantik at længes tilbage til denne. Der har været et Stor-Norge, et stort og mægtigt Danmark, og et mægtigt Stor-Sverige. Vi kan forstaa, at Sverige som det største af de tre nordiske riger og som det, der havde de nyeste og mest straalende krigsminder, var det sidste af Nordens tre folk, som opgav den romantisk tilbageskuende drøm om en ny ydre storhedstid. Og dog havde Esaias Tegner, kort efter tabet af Finland, i et af den svenske romantiks herligste digte, «Svea», været den første nordiske skald, som pegte paa en ny fredelig erobrings-vei:

«Led flodens böljor kring som tamda undersåter,
och inom Sverges gräns eröfra Finland åter.»

Men det samme digt, som indeholder linjen

«Blif åter, Svea folk, blif åter, hvad du varit»,

indeholder ogsaa drømme om ny berømmelig krig. Denne krigs-romantik førte de forenede rigers udenrigspolitik ind paa en farlig afvei i 1855, som tidligere er berørt.

Man kan ligefrem sige, at statholderstriden i 1859 og 1860 var den norske selvstændigheds-trangs mest karakteristiske sammenstød med de mægtige svenske overklassers romantik. Især af debatterne paa riddarhuset kan vi se, at Norge stod som det land, der manglede store krigs-minder. Et medlem af det svenske riddarhus, kaptein M. Brakel, udraabte under debatten den 23de mars 1860: «Havde Norge havt en Gustav Adolf, en Torstenson, en Karl den tolvte, havde dets navn ligesom vort gaaet sei-rende frem i historien, saa vilde ingen svensk mand frakjende det retten til at staa foran os. Nu er det imidlertid ikke saaledes, og derfor maa Norge betragtes som et akcessorium til Sverige.»

Allerede under Krimkrigen havde svenske mænd, i den svenske og delvis ogsaa i den udenlandske presse, gjort den mening gjældende, at «en bondestat som Norge» var en abnormitet som selvstændigt rige, og at Norge som en provins burde underlægges Sverige. (Se en mod-

artikel i Aftenbladet, antagelig af O. Richter, for 28de november 1855.)

Den svenske riksdag og folkemeningen, især inden de svenske oversklasser, arbeidede sig i løbet af et par maaneder op til en saa heftig indignation over nordmændenes ophævelse af statholderposten paa egen haand og uden nogen indrømmelse til svenske ønsker som vederlag, at de ledende mænd inden den svenske regjering fragik sin tidligere opfatning og tvang kongen til mod sin vilje at bryde sit — heldigvis ikke officielle — ord til det norske storthing. Det følte denne gang, ligesom 45 aar efter i 1905, som om den fra Sverige udstrakte broderhaand pludselig blev trukket tilbage ved en braavending fra den svenske regjerings side. Naar storthinget i 1859 saagodtsom enstemmig havde voteret for statholderpostens ophævelse, var det jo under den bestemte forudsætning, at kongen vilde give sanktion i norsk statsraad, og at den svenske regjering ikke vilde modsætte sig dette. Og saa blev enden alligevel den, at kongen mod sit ønske maatte negte sanktion, og at den svenske regjering og riksdag forlangte en revision af forenings-kontrakten som vilkaar for statholderpostens ophævelse. Man vilde altsaa fra svensk side have vederlag for at lade Norge blive kvit dette «provinsmerke». Vederlaget eller godtgjørelsen skulde især bestaa i en art «fællesrepræsentation», hvori Norge alene skulde repræsenteres efter folketallet, altsaa være

i magtesløs minoritet. Senere vilde den de Geer'ske regjering nøie sig med en udvidelse af det sammensatte statsraads virkekreds, — altsaa et unionelt statsraad, hvoraf man haabede at der med tiden vilde udvikle sig et unionsparlament.

Jo større forhaabninger Dunker og andre ivrige norske unionsvenner havde nærret til statholdersagen, desto dybere blev deres skuffelse. Men af skuffelsen og harmen over kravet paa et vederlag eller en «kjøbesum», en «kjøbeskilling», som Dunker kalder det, og over kravene paa svensk overhøiheid voksede der hos mænd som Dunker og Birch-Reichenwald frem et delvis nyt syn paa unionen. I sit glimrende skrift om revision af foreningsakten (1866—68) vil Dunker ikke længere gaa med paa nogen videre udvikling af fællesskabet med Sverige. Efter erfaringerne fra 1859 og 60 staar det nu klart for ham, at Norge ikke uden tab af sin selvstændighed kan gaa med paa nogensomhelst nye fællesinstitutioner, medmindre ogsaa Danmark træder ind i foreningen. Thi jo flere fællesorganer, desto mere vil Sverige som det i folketal over dobbelt saa mægtige land kræve den afgjørende stemme. Alene ved Danmarks tilslutning kunde der opstaa et ligevegts-forhold.

Dunkers og andre ledende norske politikeres overgang til en afværgende politik overfor alle udvidelser af det unionelle fællesskab, — dette var en af de vigtigste følger af Norges nederlag

i 1860. Man kan fristes til at sige, at denne ene mand Bernhard Dunkers nye syn paa unionsstriden i sig selv betegner et vendepunkt i denne strid.

Men nu havde det norske «Aftenblad» allerede under den presse-krig, som dannede et forspil til statsholderstriden, udtalt sig meget kraftig for et lignende standpunkt som det, der senere hævdedes af Dunker. «Aftenbladet» skriver i september 1859, at i Norge bør «fornuftige mænd blive enige om den grundsætning: jo færre forhandlinger og jo mindre fællesskab, desto bedre¹, hvilket er en simpel anvendelse af sætningen: af det, som ikke duer, skal man tage saa lidet som muligt».

Det kunde ligge nær at tro, at forfatteren af denne djærve og fritalende artikel var Bjørnstjerne Bjørnson, «Aftenbladets» «nye chef, trupens første kunstrytter», som Friele spottende kaldte ham. Men efter stilen at dømme, er det kanske vel saa sandsynligt, at denne og muligens etpar af de følgende skarpe redaktionsartikler i «Aftenbladet» var skrevet af O. Richter, som allerede i 1855 paa «Aftenbladets» vegne havde ført presse-krig med svenske blade. Dog kan enkelte kraftsatser i disse artikler muligens stamme fra Bjørnson. Sikkert er det, at Bjørnson ialfald senere ud paa høsten overtog ledelsen i «Aftenbladet», baade af forsvaret for

¹ Udhævet her.

Reformforeningen og forsvaret for Norges ret overfor Sverige.

Denne for sin tid merkværdig fritalende redaktionsartikel i «Aftenbladet» for 15de september 1859, som aabner presse-kampen fra norsk side, bærer overskriften «Maa vi engang faa fred?» Den begynder med disse ord: «Overfor den svenske presses polemik mod Norge har vore blade konsekvent og gjennem et langt tidsrum forholdt sig undvigende . . . Men vi henstiller dog nu — fortsættes der længere nede i artikelen — til vore bladredaktioner, om det ikke vilde være rigtigst at optage kampen mod det svenske avisovermod.»

Denne artikel maa efter al sandsynlighed være skrevet, før «Aftenbladets» redaktion kjendte til den norske regjerings aftale med kongen og dennes aftale med en del af den svenske regjering om statholdersagen. At denne optagelse af en strid med den svenske presse ikke alene kom ubeleilig for den norske regjering, men ogsaa vakte ligefrem skræk hos enkelte sagtnodige nordmænd, kan vi se af et yderst merkeligt inserat i «Morgenbladet» for 9de oktober: «Vil «Aftenbladet» have krig?» I denne artikel, som fik den forreste plads i «Morgenbladet» og alene ledsagedes af en temmelig svag reservation, angriber «Aftenbladets» redaktion, fordi den havde taget til gjenmæle overfor den svenske presses skarpe udtalelser mod Norge. «Man maa betænke,» siger den anonyme indsender i

«Morgenbladet», «at svenskerne have ligefra de ældste tider udgjort et frit og selvstændigt folk, at de aldrig have bøiet sin nakke under fremmed aag; thi da de danske, paa samme tid som de slog os i lænker, vilde prøve paa det samme eksperiment med svenskerne, mislykkedes det fuldstændig. Man betænke, at medens den norske løve laa sammenbundet i den danske kongeborg, sprang Gøtaløven over mangt grændseled . . . De svenske Karler og Gustaver satte skræk i Europa og foreskrev konger og keisere love. Er det at undres over, at et saadant folk er stolt? Vi kjende alle et folk [indsenderen mener naturligvis det norske], som har meget, meget mindre grund til at være stolt, og som alligevel er det, og som med høi røst raaber paa ligeberettigelse med et af verdens mest minde-rige folk . . . Forsigtighed i tale er et ægte norsk karaktertræk.» En saadan forsigtighed og betænksomhed kan pressen lære af den norske bonde, mener indsenderen. Thi «hvad er vi andet end et bondefolk?»

Saa ydmyg var man dengang paa enkelte hold i Norge, at en saadan artikel kunde trykkes i landets fornemste blad som et alvorligt indlæg i diskussionen. Overskriften, ligesom andre mere udtrykkelige udtalelser i datidens presse, gjør det klart, at forfatteren frygtede for krig, hvis den norske presse vovede at svare den svenske, som ligemand svarer ligemand. Et lidet folk, tilmed et «bondefolk», maatte altsaa

lære sig til at tie stille, om det blev angrebet i det større folks presse.

Der er neppe noget, som bedre undskylder de svenske overklassers overhøiheds-politik overfor Norge end denne slags offentlige udtalelser fra norsk side. Det er derfor blot historisk retfærdighed at tage dem med i betragtning. Enkelte af de mest oplyste nordmænd led netop i disse aar af en mærkværdig tilbøielighed til at betone Norges ringhed og fattigdom, — en art national pejorisme eller klandresyge, som vi har modt gjentagne gange under literatur- og theaterstriden. Denne lyst til at nedsætte og forringe, hvad der var norsk, og denne overdrevne beskedenhed paa det norske «bondefolks» vegne var netop den tids-retning, som den unge Bjørnson benyttede som en eggende modkraft, og som han af al sin kraft bekjæmpede i politik som i digtning. Det var under kampen med denne aandretning, at Bjørnson fremtraadte som politiker. Den samme kamp forklarer hans gjenembrud som digter. Bondefortælling og saga-drama, begge inderlig forbundne, voksede frem som organer for en baade individuel og national selvopholdelsesdrift. Det norske folk var ikke uden historiske minder. Og det norske bondefolk havde endnu bevaret sagalignende træk. Literatur-historien vil ikke let finde et mere anskueligt eksempel paa, hvorledes digterverker kan vokse frem som blomster- og frøbærende aars-skud af et helt folks selvhævdelse og vekst.

Et af de morsomste vidnesbyrd om den nationale selv-forringelse, som Bjørnson bekjæmpede, er — ved siden af den nys nævnte indsendte artikel i «Morgenbladet» — et andet inse-rat i det samme blad for 25de oktober 1859. Indsenderen hævder, at Vinjes sprog i «Dølen» er «rent dansk, saaledes som dette gennem aar-hundreder har udviklet sig i det indre af vore fjeldbygder, med en tilsætning af nogle — for en stor del selvdannede — norske ord». «Det lyk-kedes — forsikrer den anonyme indsender — den danske regjering at fortrænge norsk. Dansk blev tilsidst skrevet og talt, ei alene af byfolk, men ogsaa af bønderne, det blev det norske folks sprog. Imidlertid udviklede det sig ander-ledes i byerne end paa landet. I byerne blev det afslebet . . . Paa landet (derimod) blev tale-sproget plumpt og fattigt . . . Dødens sprog er . . . et plumpt dansk bondemaal!»

Intet viser bedre end denne sproghistoriske mythedigtning, at der dengang i enkelte kredse herskede en ligefrem mani for at gjøre Norge saa fattigt og stakkarsligt som muligt. Der var dem, som formelig svælgede i den norske bon-des «smaabrug» og med forkjærlighed dvælede ved alle hans mangler, — saaledes som tidligere berørt. Kampen for norsk selvstændighed har ikke blot dengang, men gennem flere slegtled for en stor del været en kamp med en indre sygdom, — hvad der for eftertidens erindring gjør striden i dobbelt forstand dramatisk.

Bjørnsons og i det hele «Aftenbladets» frisprog, som under statsholderstriden kom den norske regjering saa ubeleilig, finder sin forklaring i trangen til kamp mod denne tidssygdom. Der er i «Aftenbladets» artikler intet spor af noget had overfor svenskerne. Bjørnson selv havde, som alle andre, lige før stortingets aabning med stor glæde hørt budskabet om den nye konges imødekommenhed overfor et norsk folkeønske. For Bjørnson, som for alle andre, saa det ud, som om statholderpostens ophævelse uden modstand fra svensk side vilde blive indledningen til et mere tillidsfuldt samarbejde mellem de to folk. I sin kort efter den 17de mai skrevne fædrelandssang, «Ja vi elsker», hvor han i etpar strofer havde dvælet ved minder fra krigene med Sverige, indføjede han — som det synes, i al hast — en ny strofe, der øiensynlig sigter til den nye konges morgengave:

«Nu gror bare aks i veien
for hin ufredsmand,
frihed svinger glad fra heien
mod vort naboland!
Kongen selv staar sterk og aaben
som vor grænsevagt,
og hans allerbedste vaaben
er vor broderpagt.»

Otte dage efterat denne sang var offentliggjort, bragte «Morgenbladet» den indsendte ydmyge artikel, «Vil «Aftenbladet» have krig?» I «Aftenbladet» for 10de oktober betegnes dette anonyme

inserat som en «rævbælg-artikel», ifølge hvilken vi «som kristne» bør undse os for at tage til gjenmæle, naar svenske blade siger, at Sverige er blevet «skuffet» eller «snydt» ved at Norge ikke i 1814 blev en provins af Sverige. «Morgenbladets» indsender «finder, at vi bør tie stille og fly i kjelderen, saaledes som somme folk pleier at gjøre i lynildsveir. Men det er ikke ved at tie stille, at vi har faaet vort «befriede flag», at Sveriges vaaben ikke længer pryder norske mynter, at Norges navn nævnes først i dets offentlige dokumenter, — at svenske stattholdere over Norge er blevet en politisk umulighed . . . Disse nationale seire har været frugten af en anspændt og uafbrudt kamp . . . Endnu mindre vil det blive ved taushed, at Norge skal opnaa de indrømmelser og reformer, som endnu staar tilbage, inden den fuldstændige ligeberettigelse er tilstede. Det blir ikke ved taushed, at provinsmerket i grundlovens § 14 udslettes, ikke ved taushed at vor ret til udenlandsk repræsentation¹ anerkjendes, ikke ved taushed at forsøg paa en militær amalgamation tilintetgjøres . . . Det er mod hans («Morgenblad»-indsenderens) hele lurvede og trælsindede synsmaade, vi vilde nedlægge en protest». — «De norske blade har aldrig uden nødvendigheden optaget kampen mod den svenske presse. De har talt, naar det ikke kunde undgaaes . . . Eller hvorledes maatte det tage sig

¹ Udhævet her.

ud for den svenske almenhed, hvis disse angreb paa vore dyrebareste rettigheder intet gjenmøde . . . og vort eneste svar var at «nyde vor lykke med ydmyghed og taknemmelighed»?»

Det er klart, at denne artikel, som antagelig var af Bjørnson, var i høj grad uforsigtig, hvis det fremfor alt andet gjaldt at føre statholdersagen igjennem saa stilfærdig som muligt og uden at vække «den svenske løve», som snarere — mente nogle — burde dysses i slummer med søde ord. Naar «Morgenbladet» i anledning af denne artikel taler om «hurra-bassen i Aftenbladet», tyder dette udtryk paa, at artikelen blev tilskrevet Bjørnson, som jo kort efter af redaktør Friele blev betegnet som «Aftenbladets» «unge chef» og «første kunstrytter», i modsætning til Ditmar Mejdell, «den gamle udslidte bajads».

Af en hadsk liden notis i «Morgenbladet» for 29de april 1860 kan vi forøvrig se, at redaktør Friele ialfald da mente, at de aller første brandfarlige artikler i «Aftenbladet» var af Richter, som imidlertid meget hurtigt veg pladsen for Bjørnson, men atter igjen alløste denne, da Bjørnson i januar 1860 maatte fratræde. «Morgenbladet» angriber, med tydeligt sigte paa Richter, «den gentleman, som nu igjen raader over «Aftenbladets» politik, og som det denne gang ikke skal lykkes at échappere som ifjor høst ved den første krudtflugt».

Det er klart, at Bjørnson og hans venner i «Aftenbladet» ikke ansaa det nødvendigt eller ial-

fald ikke værdigt for nationen at tie ydmygt og forsigtig stille for at faa statholdersagen til at glide igjennem. Det fremgaar af senere artikler, at navnlig Bjørnson mente, at værdien af statholderpostens ophævelse afhang af den aabne og ufordækte maade, hvorpaa dette folkeønske blev ført frem til seier. Selve det venskab med Sverige, som skulde styrkes ved fjernelser af et «provinsmerke», afhang af, hvorvidt svenskerne vilde finde sig i, at man talte ligesaa frit og aabent fra norsk side som fra svensk.

I en redaktions-artikel i «Aftenbladet» (13de oktober 1859) heder det: «Det er forøvrigt aldrig faldt os ind, at nogen retsindig og liberalt tænkende svenske kunde nære uvillige følelser mod os, fordi vi har staaet paa vor gode ret og forsvaret os med frimodige ord. Derimod kunde vi let tænke os, at svenskerne vilde skamme sig for at være i broderskab med et folk, der i «ydmyghed» vilde krybe sig til, hvad det har ret og pligt til at fordre fyldestgjort.» Da nordmændene under Krimkrigen havde fejret den 4de november 1855 med sterk betoning af den norske kjærlighed til unionen. — da «modtog den svenske presse denne velmente og ærlig udstrakte haand blandt andet ogsaa med den artige besked, at nu var nordmændene blevne rædde, og i denne tro begyndte paa én gang den lange række angreb paa alt, hvad norsk var».

Det er sandsynligt, omend ikke sikkert, at ogsaa denne artikel var af Bjørnson. At han ikke

stod som navngiven medredaktør af «Aftenbladet» før den 2den november 1859, har intet at sige. Thi heller ikke D. Mejdell navngaves før denne dag som redaktør, — en forholdsregel, som dengang var noget nyt.

Den tanke, at svenskerne i længden vilde foretrække at leve i forbund med et ærekjært folk, som de selv var, snarere end med et underdanigt og frygtsomt folk, er ialfald i Bjørnsons aand. Og man kan sige, at spaadommen allerede om ikke mange aar gik delvis i opfyldelse, forsaavidt som Bjørnson netop med den svenske redaktør, som han bekjæmpede under statholderstriden, et tiaar efter sluttede et venskab, som trods en senere afbrydelse varede for livet: med A. S. Hedlund, lederen af «Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning», som i 1859 førte et skarpt sprog overfor Norge.

I 1859 var det netop Bjørnsons strid med Hedlund, som paadrog ham Dunkers skarpe angreb og forsaavidt førte til en af de mest opsigtsvækkende episoder i striden. Da Dunker rykkede ud med sit første flyveblad, ved juletid 1859, var statholderstriden vokset op til et vældigt omfang gennem den svenske riksdags indblanding i sagen. I Sverige, hvor man nu vidste, at kongen havde lovet at sanktionere storthingets beslutning, og det i norsk, ikke i sammensat statsraad, var gemytterne i fyr og flamme. For at slukke eller ialfald dæmpe ilden i Sverige, begynder Dunker med at hælde

koldtvand over — de norske blade. Det gjaldt kan man sige, at mortificere den norske presses frisprog og gjøre det saa belydningsløst som muligt. Dunker, som skrev sine flyveblade især for at retlede den svenske opinion, begynder med at indrømme, at den norske presse havde optraadt med «ungdommelig umodenhed» og paa en maade, som aldeles ikke svarede til de ledende norske politikeres opfatning. Allerede ved behandlingen af forslaget om en ny mellemrigslov i 1857 og nu sidst med hensyn til statholdersagen havde «den norske dagblads-presse givet glimrende prøver paa, hvorledes et land ingen farligere fiende kan have end en presse, der anmasser sig at ville forsvare dets rettigheder i anliggender, som den ikke magter». «Nationerne have — siger Dunker — sin *corde sensible*, — ligesom damerne. Og den norske presse har stadig rørt ved denne ømme streng.» Værst af alle blade var «Aftenbladet». «I Sverige,» siger Dunker, «vil man vistnok have vanskeligt ved at fatte, hvorledes det kan være muligt, at man kan vove her i landet at byde nationen saadan tale som den, der findes i «Aftenbladet» for 22de december, blandt andet saalydende:

«Statholderpostens ophævelse fratager os et skin, en løgn, som var bleven nationen ubehagelig, og som den en vakker dag fandt det rigtigt at befrie sig for. Til denne akt fik svenskerne være tilskuere, enten dem saa lystede

eller ei. Den svenske presse kan nu straks holde op. Gjort er gjort, og selv om det endnu stod tilbage at gjøre, det blev det samme om igjen, trods al uklar opfatning i Sverige, bestandig det samme om igjen.»»

Denne artikel, som altsaa betegnede høidepunktet i den norske presses djærvhed, karakteriseres i Dunkers kraftige billedsprog som «barnsligt hanegal», «saadant kikeriki» [kykeliky], som alene kunde gavne sagen, hvis det ved sin overnaturlige latterlighed bragte nationerne paa begge sider af Kjølen til . . . at række hinanden de af homerisk latter rystende hænder over fjeldet, under gjensidig munterhed over det lille galende kræ» — «Aftenbladet».

Forfatteren af denne artikel, i anledning af hvilken de to folk skulde række hinanden latter-rystende hænder over Kjølen, var vitterlig for alle Bjørnstjerne Bjørnson, den ene af «Aftenbladets» to navngivne redaktører. Dunker nævner ham ikke ligefrem ved navn, men betegner ham tydelig nok som en «ungdommelig kamplysten medarbeider af «Aftenbladet»». Ogsaa Bjørnsons skarpe strid med redaktør Friele om Reformforeningen fremstilles af Dunker som latterligt kjævl, betegnende for den norske presses umodenhed. Dunker lader, som om han ikke engang kan erindre, hvad der var den ubetydelige foranledning til denne personlige strid, som «endte med, at personen, som skrev artiklerne i «Aftenbladet», og personen, som skrev artiklerne

i «Morgenbladet», skjeldte hinanden ud, og for at bruge skjeldsord, der skulde overgaa alt, hvad der selv i vor i denne retning saa fabelagtig rige presse nogensinde har været præsteret, tilsidst for almenheden forraadte den compromitterende hemmelighed, at den ene af de to stridende personers døbenavn var Ole, og den andens Hans, hvorpaa baade Ole og Hans formedelst overanstrengelse maatte opgive striden».

Paa denne maade begyndte Bjørnsons mellemværende med Dunker. Det første indtryk, de fik af hinanden som politikere, var ikke gunstigt. Dette gjælder ogsaa Bjørnsons indtryk af Dunker. Denne havde nemlig i sit første flyveblad paa en noget vel advokatorisk maade søgt at gjøre det svenske publikum begribeligt, at det blot var den mere umodne og utilregnelige del af det norske folk, som vilde have statholderposten fjernet, fordi den skulde være et provinsmerke. Nei, for de virkelig bestemmende norske politikere var ifølge Dunker statholderposten en bisag og en institution, som det gjorde nordmændene ondt at røre ved. Hvad det egentlig gjaldt, var at faa en norsk statsminister i Kristiania og dermed en fastere organisation af den norske regjering. Mangelen af en konseilpræsident havde gjort sig mere og mere følelig. Og det var for at rette paa denne mangel, at beslutningen af storthinget var vedtaget. Det er, siger Dunker, en tilfældighed, at man for at rette feilen maa forandre bestem-

melsen om, at kongen kan beskikke en statholder, norsk eller svensk. «At man for at faa den norske regjering fornuftig organiseret maatte angribe en bestemmelse, der var optagen i grundloven efter forslag fra de svenske commissairer om, at der i enkelte tilfælde ingen forskjel kunde gjøres mellem svensk og norsk, var for den norske regjering netop den mislige og ubehagelige side af sagen.»

At Dunker endog blot et øieblik kunde tænke sig, at svenskerne vilde lade sig formilde ved denne procedure, viser, at selv den gløggeste advokat undertiden kan forregne sig. Vinje, som forøvrig var enig med Dunker i at hakke paa Bjørnson, skrev i «Dølen», at dette flyveblad, som blev sendt ind til Sverige anden dag jul, ikke var nogen forsvarlig julekost at hyde den svenske bror. «Har vi gjort noget, som kan støde vor bror, skal vi som mænd kjendes ved det og ikke bortfortolke det som en bygdeprokurator. At vi ikke skulde ville ophæve statholderposten af nogen anden grund end for at faa en hovedmand for den norske regjering, -- denne tydning,» siger Vinje, «ser godt ud, og der er mange, som tror, at vi bør tage den for god, indtil vi faar se, om kongen sanktionerer. Men her kan det hede: Ret skal være ret, og vi er ikke tjent med at blive kvit statholderposten ved en politisk usandhed.» — Denne flyvebladets tydning — fortsætter Vinje — «er en senere tanke, som kanske gjorde,

at statsraadet og de bedste mænd i stortinget gik ind paa forslaget.» Vinje, som med fuld ret roste de følgende flyveblade, udtaler sig i det hele meget skarpt om det første flyveblad, som han finder saa hidsigt og grovkornet, at dets forfatter ikke kunde sætte sig til doms over tonen i den norske presse.

Bjørnson selv sees at have taget Dunkers angreb med ro. I «Aftenbladet» for 29de december 1859, to dage før Vinjes ovennævnte artikel, skriver Bjørnson i en redaktions-artikel: «Dalmans motion er gaaet igjennem i riddarhuset. Vi har nu kun én ting at skrive om: Hvad skal her gøres fra norsk side? Vi maa aldrig blive trætte af denne kamp; vi maa altid holde foran os: foreningen kjær, men selvstændigheden kjærere. Er man enig herom, da skal man ikke svække sin egen styrke ved at udgive det, vi vil, for at være en liden ligegyldig regjerings-sag, som det sidste flyveblad forsøger; vi skal ikke smugle vor ret indover grænsen; thi selv om den paa saadan maade kom frem, saa er den ting: aabent at kjæmpe den igjennem, tillige et middel til at vække fædrelandskjærlighed og samhold, som næste gang skal hjælpe os til at bevare, hvad vi har kjæmpet frem» . . . «Paa samme tid som man i Sverige bruger denne sag til at vække alle gamle erindringer . . ., paa samme tid taales ikke herinde, at man gør sagen til en fædrelandssag og fører sprog derefter» . . . — Men «saaledes skal vi kjæmpe

for sagen», fortsætter Bjørnson, «at enten vi taber eller ei, skal det mindes af os og af alle dem, som kommer efter os, at her er et vigtigt punkt i vor selvstændighed. Hovedregelen i den politik, vi skal føre mod Sverige, maa være: for hvert skridt, Sverige gjør mod vor selvstændighed for saaledes at faa foreningen fastere, viger denne straks et skridt tilbage. Denne hovedregel maa vi saadan lære udenad og sige hverandre til beleilig tid, at den bliver en nationalbevidsthed».

Det viste sig senere, at Bjørnson og hans venner — deriblandt Nicolai Mejdell og den senere professor Weisse i «Christianiaposten» —, som i 1859 og 1860 førte et aabent og uforbeholdent sprog overfor de ligesaa uforbeholdne svenske krav paa overhøihed, ikke gjorde Norges sag nogen skade. Tvertom. For samtiden og især for regjeringspartiet kunde det staa, som om det var det klogeste at tie stille til den svenske presses og svenske riksdagsmænds saarende ytringer. Ved at tie til alle udfordringer kunde man muligens lirke statholderposten igjennem. Man havde jo kongen med sig, da han havde lovet at sanktionere. Det gjaldt derfor at fare stilfærdig frem. Men det var netop denne smygende politik, som Bjørnson og hans venner ikke ville finde sig i, — en politik, som Bjørnson senere har kaldt for «lirke- og lurepolitiken». Sanktion i statholdersagen var ingen seier, hvis den skulde smugles over græn-

sen i en kasse, hvorpaa der stod skrevet: oprettelse af et norsk statsministerembede i Kristiania.

Naar vi nu ser tilbage paa denne sag, maa vi vel være taknemlige for, at Norge blev forskaanet for at gennemføre statholdersagen paa nogen slags fordækt eller i ringeste grad krumrygget maade. Det vilde have været et virkeligt nederlag for Norge.

Ligesom Bjørnsons svar paa Dunkers angreb var roligt og behersket, saaledes var heller ikke hans tidligere svar paa de udfordrende artikler i den svenske presse paa nogen maade hadske eller ildesindede overfor Sverige. Den artikel, hvoraf Dunker i sit første flyvebrev anførte et brudstykke som eksempel paa, hvor ligefrem latterlig den norske presse havde forløbet sig, — hele denne artikel kan vel nu læses baade af nordmænd og svensker uden at vække hverken harme eller latter. «Aftenbladet» havde aabent og ærlig udtalt, at nordmændene ønskede at faa grundlovens bestemmelse om en statholder ophævet, fordi den stod der som et provinsmerke. Herpaa havde «Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning» svaret: Altsaa indrømmer «Aftenbladet», at statholderposten er en levning af et provinsforhold overfor Sverige. Paa denne dristige paastand, som jo unegtelig indeholdt noget af en tilsnigelse, svarede Bjørnson: «Hvad vi har sagt, er, at statholderposten gav os et falskt, ufortjent skin

af provinsforhold. Statholderpostens ophævelse kan derfor heller ikke gjøre os et bogstav friere, men den kan fratage os et skin, en løgn, som var bleven nationen ubehagelig, og som den en vakker dag fandt det rigtigst at befri sig for. Til denne akt fik svenskerne være tilskuere, enten dem saa lystede eller ei», o. s. v., som ovenfor gjengivet efter Dunkers citat.

Dette kraftige svar paa tiltale, som i 1859 stilledes i gabestokken, vil vel nu baade paa norske og svenske læsere nærmest gjøre et velgjørende indtryk, især naar man samtidig læser, hvad der dengang i Norges fornemste blad gennem indsendte artikler kunde udstilles af norsk ydmyghed og krumbøiet, for ikke at sige: knæ-lende beskedenhed.

Af Dunkers flyveblade kan vi forøvrig se, at ogsaa han førte et skarpere og skarpere sprog overfor Sverige, eftersom han indsaa, at sagen for denne gang var tabt. Og nu, da han kunde tale mere og mere aabent og frit, nu var det netop, at han kom i sit rette element og udfoldede alt sit skarpsind og sin uforlignelige ironi. Da sagen endelig blev afgjort ved kongens negtelse af sanktion i norsk statsraad (dette sidste var en indrømmelse til Norge), og da det svenske statsraad havde «overlistet» det norske ved den ovenfor berørte protokol-tilførsel, «dalede flyvebladets forfatter,» som «Aftenbladet» siger, «ned i «Morgenbladet»» og leverede her, i de ovenfor nævnte udfald mod kongen, de skarpeste udta-

lelser, som overhovedet fremkom i den norske presse under hele denne strid, — kanske med undtagelse af Bjørnsons «Sang for menigmand».

Bjørnson fik ikke alene, som rimeligt var, hovedskylden for «Aftenbladets» udfordrende sprog. Da Norge led et mere og mere utvilsomt nederlag i statholdersagen, vendte en stor del af skuffelsen sig mod den unge digter-politiker, som allerede havde vakt en storm imod sig ved sit forsvar for Reformforeningen og sin heftige offensiv overfor Friele. Bjørnson og hans venner i «Aftenbladet» havde, siger Vinje, «kastet brande ud blandt det arme folk». Forgjæves havde Vinje advaret «Aftenbladet» og bedet det fare varlig frem. Efter Vinjes mening burde ikke alene den norske presse tiet stille overfor de svenske blades angreb. Det norske storthing burde i det hele «ikke have rørt ved statholdersagen». Og efter de svenske stænders udtalelse og kongens negtelse af sanktion burde det norske storthing «bøigt undaf» og tiet stille istedetfor at svare med den bekjendte enstemmige adresse af 23de april 1860. I et møde, som varede fra klokken fem om eftermiddagen til to timer over midnat, havde storthinget i en henvendelse til kongen udtalt, at forandringer i den norske grundlov er de svenske stænder uvedkommende, og at «en revision af de unionelle bestemmelser kan fra norsk side ikke finde sted uden paa den i rigsakten givne grundvold, nemlig rigernes ligeberettigelse og ethvert riges eneraadighed

i alle anliggender, som ikke er betegnet som unionelle».

Vinje, som selv kunde være saa djærvt fritalende, var ved denne leilighed den sagtmødigste af alle. Særlig overfor en slig «villsty-
styring» som den unge Bjørnson følte han sig som den erfarne og sindige mand, der havde forudset, hvordan det hele vilde ende, og som nu kunde spaa, at den maade, hvorpaa «Aftenbladets» leir, deriblandt ogsaa Ueland og bondeoppositionen, havde paadraget Norge en ydmygelse, vilde føre til en kløvning i bøndernes fylking, idet de mere sindige østlands-bønder vilde reise sig mod de mere fremfusende vestlands-bønder under Ueland og Jaabæk. Vinje, som dengang holdt med embedspartiet og selv agtede at træde ind i embedsstanden, mente altsaa, at bondeoppositionen vilde faa en knæk for lange tider, til straf for sin fremfusende politik under striden om Reformforening og statholdersag.

Denne spaadom gik kun daarlig i opfyldelse, ligesom det viste sig, at Vinje og i det hele Kristiania-opinionen tog feil, naar den ansaa nederlaget i statholderstriden for en ulykke for Norge.

Seks aar senere viser Dunker i sin glimrende bog om revisionen, at baade statholderstridens udfald og dens aabne og uforbeholdne menings-kamp var det modsatte af en ulykke for Norge. «I næsten et halvt aarhundrede,» siger Dunker, «havde man kjæmpet ligesom

under vandene og uden at den egentlige gjenstand, hvorom der i virkeligheden stredes, var kommen rigtig tilsyne.» Selv om Norge lidt efter lidt vandt terræn, hvilede der bestandig en skygge af smaalighed over dets kamp for retten. Naar Norge vilde have sit eget flag eller norsk vaaben paa sine mynter eller Norges navn nævnt først i sine offentlige dokumenter, havde det et udseende af smaalighed og barnagtig forfængelighed. Netop fordi man maatte gaa frem med smaa skridt og tilkjæmpe sig lidt om gangen, saa det hver gang ud, som om stridens gjenstand var ubetydelig eller endog en smule latterlig. «Alt dette,» siger Dunker, «forandredes pludselig ved de begivenheder, som fremkaldtes af statholdersagen. De bredte det klare dagslys over den kamp, der hidtil var ført i mørke¹, og det viste sig nu tydelig og uimodsigelig, at hvad Norge kjæmpede for, var sin selvstændighed som suveræn stat¹ Det viste sig nu klart, at hvad Sverige fordrede, var ikke noget mindre end overhøiheid over Norge . . . Med latteren i det mindste havde det nu en ende . . . En af de største fordele var uden tvil den, at man endelig engang fra begge sider kom til at tale rent ud og sige hinanden uden omsvøb og fortielser alt det, hvoraf hjerterne var fulde. Skulde man nogensinde komme til forstaaelse

¹ Udhævet her.

med hinanden, maatte det ske paa denne maade.»

Dunker tilføier, at «ogsaa for udlandet havde denne strid i det mindste tildels lettet paa det slør, der før indhyllede det fjerne og ubekjendte Norges politiske forhold til Sverige. Alle Stockholms udenlandske diplomater fulgte striden med opmærksomhed». Alt i alt mener Dunker, at det nederlag, Norge led i statholderstriden, «har draget saa mange gode følger efter sig, at man her med sandhed kunde sige, at den vindende var den, der tabte, og den tabende den, som vandt».

Den tanke, at Norges nederlag i statholdersagen i grunden var et tab for Sverige, forsaa-vidt som Sverige ønskede en fastere union, var forøvrigt allerede i 1860 udtalt af klartskuende svenske blade, som «Aftonbladet» og «Upsala-Posten». Norges nederlag i statholdersagen maatte nemlig i allerhøieste grad vanskeliggjøre enhver «revision» eller forandring af rigsakten, hvortil jo krævedes det norske folks frivillige samtykke. Og revisionssagen var for svenskerne den egentlige hovedsag, statholderposten en bisag. Det viste sig ogsaa under den nye unionsstrid, fra 1866 af, da Dunker og Bjørnson stod sammen, at erfaringen fra statholderstriden var deres fælles platform og udgangspunktet for deres kamp mod det nye unionsforslag. Hvad der i 1859 skilte dem ad, var det, som i 1866 førte dem sammen.

Det er i denne sammenhæng interessant at erindre, hvordan striden senere udviklede sig. Efterat den Fredrik Stang'ske regering havde føiet den svenske statsminister de Geer i nedsettelsen af en ny unions-komité i 1865, og denne komit s forslag til en ny foreningsakt fra 1867 var antaget af den svenske riksdag, men med knusende flertal forkastet af det norske storting i 1871, — efter dette nederlag for den nærmere sammenslutnings politik blev statholderposten paany besluttet ophævet af det norske storting og beslutningen sanktioneret i norsk statsraad i 1873. Den «morgengave», som kong Karl ikke fik lov af det svenske folk at bringe Norge i 1859 og 60, fik hans bror og efterfølger kong Oscar II endelig frembære i 1873. Og det uden nogen kontant betaling eller noget bindende løfte om vederlag. Dog gik Norge frivillig i det følgende aar, 1874, med paa en ny mellemrigslov, og to aar efter, noget mindre villig, paa en myntkonvention.

Under statholderstriden havde man fra svensk side dels truet med opl sning af unionen, dels krævet en revision af unions-kontrakten, men i en saa uvenlig tone, at det laa n r at tænke paa en tvangsrevision. At man virkelig i Kristiania i 1859 og 1860 ikke var ganske uden krigsfrygt, fremgaar allerede af overskriften paa «Morgenbladets» f r nævnte «R vb lg-artikel»: «Vil «Aftenbladet» have krig?», — men endnu sikrere af en artikel i «Morgenbladet»

for 22de april 1860, hvori der tales om «de mange talemaader om krig, om overfald fra Sveriges side, som gjenlyde paa alle gadehjørner». Men forfatteren af denne artikel, som antoges for at være Dunker, tilføier: «Vi kunne rolig lade alle slige meninger passere forbi os . . . Til at frygte for nogen voldsomhed . . . fra svensk side, er der saa meget mindre grund nu for tiden, som vi ere baade den forurettede og den tabende part. Sverige har faaet sin krig frem; sanktionen er negtet. Vi kunne ikke glemme dem dette stykke arbejde; vi vide nu, hvilke unionsbrødre vi have, og hvilke fordringer de stille . . .»

Efter Norges nederlag var der øiensynlig ikke længere nogen aarsag til krigsfrygt. Men i den tid, da afgjørelsen endnu var uviss, har der paa enkelte hold hersket frygt for, at svenkerne vilde kunne gribe til vaaben.

Redaktør Friele i «Morgenbladet» søgte i denne uvishedens tid, i en artikel af 12te januar 1860, ligefrem at paadutte Bjørnson, at han havde talt om udbruddet af en krig med Sverige, som om den havde været nær forestaaende. Og «Morgenbladet» fastholdt (den 15de januar), trods Bjørnsons ligefremme protest, at han havde talt ikke om en ordkrig mellem de to landes presse og folke-repræsentationer, men om en virkelig, blodig krig. Man behøver imidlertid blot at gjennemlæse Bjørnsons artikel i «Aftenbladet» for 10de januar for at se, at

«Morgenbladet» ved denne leilighed gjorde sig skyldig i en aabenbar forvanskning, — eller en endda plumpere misforstaaelse end under striden om Reformforeningen. Bjørnson havde brugt udtrykket «netop som man skulde til at slaas», nemlig «med ordets skarpeste knive, efter lidenskabernes høieste befaling», som der staar i en tidligere del af den samme artikel. Bjørnsons mening var klarligvis den, at netop som det egentlige hovedslag i de to landes princip-strid om unionen skulde leveres, i pressen eller i de to landes folkerepræsentationer, kommer juristerne (særlig Dunker) med sine lange og indviklede udredninger og over en ganske forbausende fredstiftende og beroligende virkning. Bjørnson tilføier sarkastisk, at «er sagen først kommet op i den juridiske spidsfindighedssfære», da vil den snart ogsaa «komme over i det velsignet kjedsommelige, hvor alle lidenskaber slipper øienlaagene i».

Bjørnson ser i denne artikel halvt sarkastisk og halvt beundrende paa den virkning, som Dunkers 2det flyveblad med dets glimrende paavisning af Norges ret ved den tid syntes at have øvet i Sverige. Han indrømmer, gjennem udtryk som dette, at man var ifærd med at «slaas», eller at de to folk stod over for hinanden med «ordets skarpeste knive, efter lidenskabernes høieste befaling», at striden var paa vei til at blive altfor lidenskabelig. Men saa kom heldigvis juristerne med sin velsignede

søvndyssende kjedsommelighed (som Bjørnson kjendte allerede fra studentersamfundets debatter) og frelste os fra dette lidenskabernes slagsmaal. At hans tak til Dunker er temmelig sarkastisk, er ikke saa forunderligt, naar man erindrer, at det hørte med til de Dunker'ske flyveblades velsignet beroligende virkning paa den svenske folkemening, at han selv, «Aftenbladets» politiske redaktør, var bleven ofret som sydebuk. Bjørnson siger herom: «At pressen har skylden, derom er alle enige. Og vi for vor part skal ikke være uvillige til at lade os udlevere som offerbuk, hvis intet andet mangler ved de tapre folks forsoningsfest.»

Bjørnsons sarkasme kulminerer i en opfordring til regjeringens jurister om at svare statsminister de Geer i et regjerings-dokument paa nogle hundrede folio-sider. Da vil navnlig det svenske folk blive saa kjed af disse spidsfindige udredninger, at «man heller vil tale om fanden end om den norske grundlov». Juristeriet har altsaa denne gang «reddet staten» ved at træde til og gjøre alting floket og indviklet, saa man blev kjed af striden, og lidenskaberne paa begge sider satte sig ned som to ventende hæere og faldt i søvn af bare kjedsommelighed.

Det noget vildledende udtryk «reddet staten» istedenfor «reddet situationen» eller «reddet statholdersagen» (som man dengang trodde) kan have givet anledning til redaktør Frieles misforstaaelse.

Hele denne artikel af 10de januar 1860 viser, at Bjørnson tog sin skjæbne med sarkastisk ro, og den viser os tillige noget af den sindsstemning, hvori han skrev det femte, sjette og syvende kapitel af «En glad gut». Seks dage efter staar der at læse i det samme blad: «Hr. Bjørnstjerne Bjørnson er fra idag af udtraadt af «Aftenbladets» redaktion. Derimod vil han som medarbejder i æsthetisk retning levere navnlig original feuilleton». (De tre nævnte kapitler blev trykt fjorten dage efter, den 30te og 31te januar samt 4de februar.)

At Bjørnson maatte træde ud af «Aftenbladets» politiske redaktion, var ganske naturligt, da man paa den tid endnu haabede at opnaa kongens sanktion i statholdersagen og mente, at den svenske modstand mod sanktionen eller i det mindste Kristiania borgeres uvilje mod «Aftenbladet» kunde formildes ved et saadant sonoffer. Men det besynderlige er, at redaktør Friele søgte at fremtvinge Bjørnsens fratræden ved en aabenbar forvanskning af hans ord. Forklaringen maa vel være den, at Friele her, som under striden om Reformforeningen, befandt sig i en saa lidenskabelig sindsstemning, at hans dømmekraft ikke var klar. Der er ingen grund til at tro, at han med koldt overlæg forfalskede sine modstanderes tankegang. Derimod er der adskillig grund til at mene, at denne velbegavede og i mange stykker velmenende mand, som kom til

at øve en uforholdsmæssig magt i vort samfund, ikke havde sterk nok hjerne til at beholde ligevegtten under den daglige avis-kamp. Der synes at have været tider, da kampens lidenskab hensatte ham i en kronisk aandelig berusning, hvorunder han ikke altid formaaede at se klart. Bjørnson skriver i «Aftenbladet» for 12te januar 1860 blandt andet: «Italienerne har noget, som de kalder «onde øine». De tror, at der er øine, som blot ved et blik kan give det sundeste sygdom, og vi tænkte paa saadanne øine, da vi saa, at selv vor sidste artikel om Sverige har «Morgenbladet» kunnet forvandle blot ved at give den et blik. — Man erindrer, at denne artikel halvt for spøg, men ogsaa halvt for alvor fremstillede statholderposten og den hele strid som vunden af juristeriet, at lidenskaberne som to armeer havde sat sig ned for at vente, medens de lærde parvis «sloges» (undskyld ordet), og at lidenskaberne imidlertid søvnede ind . . .»

«Morgenbladet» svarer herpaa tre dage efter, at «Aftenbladet» forsøger altsaa at bortforklare eller borteskamotere sin letsindige ytring. Ingen uden «Aftenbladets» nuværende redaktion har «været saa grænseløs kaad at nævne en saadan ulykke som en krig mellem begge nationerne». Et «saadant overmaal af letsindighed» har ingen anden udvist, selv ikke Norges bitreste modstander i Sverige, publicisten Crusenstolpe. «Saa bitre og saa ondskabsfulde som

Crusenstolpes og konsorters udfald mod Norge have været, saa er det dog simpel retfærdighed mod dem at erkjende, at de aldrig . . . have foreslaaet at underkue Norge med vaabenmagt». — Disse ord synes at tyde paa en ligefrem krigsfrygt. Redaktør Frieles blad fortsætter, at vistnok er «Aftenbladet» gjenstand for latter, og bladet har tabt i læsekreds. Men det sørgelige er, at «det norske folk indtil en viss grad gjøres ansvarligt endog for et saadant blads ytringer. Kun bede vi bemærket, at der visselig ikke paa lang tid er fremkommet en udtalelse i noget norsk blad, hvorover den almindelige mening mere enstemmig har brudt staven eller skammet sig inderligere end over den her paaankede».

Det lader til, at det virkelig ogsaa denne gang, ligesom i striden om Reformforeningen, lykkedes redaktør Friele at faa almenheden hypnotiseret, saa den tog hans dom for god uden nærmere undersøgelse. Disse to tilfælder aabner et indblik i, hvordan der kan skabes en folkemening gennem én eller et par presse-mænds sygelige fanatisme. I oktober og november 1859 udbredte der sig over hele Norges land den tro, at Johan Sverdrup og Ueland og Steen havde forsøgt at stifte en art revolutionær Jakobinerklub af storthingsmænd, hvis frie overbevisning skulde «trælbindes» gennem «voteringstvang», — en art af «konspiration», et «revolutionært maskineri». I virkeligheden havde

man forsøgt at gennemføre en parti-organisation efter engelsk mønster, kanske noget vel uforberedt og uden gradvise overgange fra norsk til engelsk statsskik. — I januar 1860 udbredte der sig fra det samme «Morgenblad» over Norges land og endnu videre den overbevisning, at «en noget begavet, omend forvildet digternatur», som «Morgenbladet» betegner Bjørnson, havde begaaet en baade i Sveriges og Norges annaler uhørt journalistisk letsindighed ved at hentyde til muligheden af krig mellem Norge og Sverige! «Det er,» siger «Morgenbladet», «et saadant overmaal af letsindighed, at det er ubegribeligt, hvorledes et menneske kan være beskaffent, som sætter den paa papiret.» Bjørnson havde jo sagt: «netop som man skulde til at slaas!» Eller som «Morgenbladet» omskriver det: «begge riger¹ var paaveie til at slaas».

Bjørnson fik aldrig nogen opreisning af «Morgenbladet» for denne fanatiske forvanskning af hans ord, lige saa lidt som Johan Sverdrup og Ueland og Steen fik nogen opreisning for forvanskningen af deres mening med Reformklubben. Men baade Bjørnson og de andre har jo senere som politikere skaffet sig selv fuld opreisning. Bjørnson fik den første revanche for sin fordrivelse fra politiken ved Dunkers hjælp, da det i 1866 ved skjæbnens ironi blev ham, som aabnede Dunker et fristed i «Norsk folkeblad» og en talerstol for sit mægtige fri-

¹ Udhævet her.

sprog, — paa en tid, da baade «Morgenbladet» og «Aftenbladet» stængte sine spalter for hans indlæg. I mellemtiden havde Dunkers varme interesse for Bjørnsons digtning ført dem sammen. Allerede i 1860 var det ingen anden end Dunker, som ved sin indflydelse inden den ledende del af den norske regjering skaffede Bjørnson reisestipendium til Italien, hvorved to ting blev opnaaet: den unge digter fik hjælp, og den unge politiker blev fjernet fra skuepladsen!

Rigt belæsset med den norske presses formentlige synder blev Bjørnson af en voksende opinion, man kan næsten sige, fordrevet fra Kristiania, især da han umiddelbart efter Norges nederlag havde vovet at offentliggjøre sit djærve svar til talerne paa det svenske riddarhus: «Har du hørt, hvad svensken siger, unge norske mand?» Dette digt fyldte bægeret til randen. En maaned efter, den 6te mai 1860, forlod Bjørnson Kristiania og reiste med sin hustru og lille søn til sine forældre paa Søgne. Datoen for afreisen fremgaar af en notis i Rikard Nordraaks dagbog, hvor Nordraak tilføier: «Gutten, den lille Bjørn, ligner mig meget.» Dette Bjørnstjerne og Karoline Bjørnsons første barn var født lige før statholderstridens begyndelse, den 15de november 1859. Lidt over fjorten dage senere var det, at Bjørnson offentliggjorde det straalende første kapitel af «En glad gut», — en fortælling, som jo var planlagt, da fru Bjørn-

son gik med barnet under brystet, og som efter al sandsynlighed afspeiler digterens drøm om en modig norsk gut, slig som han ønskede, at barnet skulde blive. Ligesom denne af kampmod mest tindrende af Bjørnsons ungdomsfortællinger midt under den heftigste vinterstrid pludselig aabnede udsigt til en barne-idyl og bragte et pust af grøn sommer og ung kærlighedslykke, saaledes maa vi ogsaa i Bjørnsons virkelige liv i løbet af denne vinter tænke os to unge menneskers kærlighed og en barne-idyl som formildende og forsonende magter, — ved siden af samværet med venner i det norske selskab.

Fra samlivet med venner erindrer Bjørnson særlig et vennelag efter adresse-debatten i storthinget den 23de april 1860. Bjørnson havde i «Aftenbladet» sammen med gode venner som Richter og Jonas Lie kæmpet for tilnærmelse til parlamentarisme gennem et mistillidsvotum til de norske statsraader i Stockholm, fordi de ikke havde sat sine stillinger ind paa statholdersagen. Johan Sverdrup var hoved-talsmand i thinget for dette mistillidsvotum, som dog, maaske med rette, med stort flertal blev forkastet, samtidig med at storthinget enstemmig vedtog den før nævnte adresse til kongen. Efterat mødet var hævet, klokken 2 om natten, samledes Johan Sverdrup, Bjørnson, Jonas Lie, Richter og maaske Steen og nogle andre til et lag paa «café d'Angleterre». «Der blev Johan Sverdrup

og jeg gode venner,» fortæller Bjørnson. «Jeg holdt vel de tyve taler den nat. Og Sverdrup sa', at med tolv slige mænd som os skulde han paatage sig at erobre Norges land. Vi kjørte hjem i Johan Sverdrups vogn klokken fem om morgenen. Sjelden har et nederlag været feiret med saa festligt et lag.» — Den bekjendte portræt-gruppe af Johan Sverdrup, Steen, Richter og andre liberale politikere blev taget kort tid efter for at foræres Bjørnson ved hans afreise, til minde om denne vinters kamp-forbund.

Vi har ovenfor set, hvorledes Bjørnson som ung far for første gang deltog i kampen for Norges ret. Det varigste literære mindesmerke over hele denne strid er Bjørnsens før nævnte kampsang, «Har du hørt, hvad svensken siger», — et digt, som de fleste dengang fandt altfor voldsomt, men som senere fik stor betydning som det mest ungdoms-modige udtryk for troen paa Norges sag. Rytmen er den samme som i «Ja vi elsker dette landet», men tonen er en anden: dirrende harmfuld, men samtidig rolig og veltig, urokkelig tryk. Det er, som om selve sproget i denne kamptid er vokset og har faat en mandigere og myndigere klang. Det ligefremme og prunkløse ved stilen er som et svar paa enkelte af riddarhus-talernes bombast. Neppe havde før norsk versform bøiet sig saa nær ned mod dagligtalens enkle, umiddelbare stil.

I svenske blade og i den svenske riksdag

var der udbredt et rygte om, at det norske flag ved en enkelt leilighed var bleven heist paa det svensk-norske ministerhotel i Wien, — et rygte, som af den svenske udenrigsminister blev betegnet som grundløst, men som dog gav anledning til skarpe klager over, at «de norske farver havde fortrængt de svenske». (Jfr. «Morgenbladet» for 22de februar 1860.) I det svenske riddarhus havde kaptein Brakel i den samme tale, hvori han fremholdt, at Norge burde være «et accessorium» til Sverige, ogsaa sagt, at «det unge, uerfarne» Norges krav paa jævnlighed med Sverige lignede en uadelig mands paatrængende krav paa ligeberettigelse med en adelsmand. Det svenske folk, erklærede Brakel, maa kræve at faa sit [rene] flag tilbage. «Thi i vort gamle, blaagule svenske flag, som har vaiet over Lützens blodbestænkte valplads, blæser vor ære, vore minder og tusenfold død. Sjømanden, som før med ære og stolthed seilede under det til fjerne have og følte sit hjerte banke af stolthed, naar det heisedes, ser det nu heises med foragt og smerte, og efterat det har faaet sine fremmede tilsætninger, kalder han det sildesalaten og harlekinsmantelen . . .»

Hertil svarer Bjørnson:

Svensken siger, at det røde
i vort norske flag,
det som randt, da Magnus dode,
det som ler idag,
det som over Halden bælted,

det som over Adler vælted,
det kan svenskens gule-blaa
uden skam ei bære paa.

Svensken siger, vore minder
have tabt sin glans,
at vi ære lettest finder
ved at laane hans.
Skal vi saa til Lützen flytte,
lukke denne straatag-hytte,
slæbe farfars gamle stol
ind i svenskens æressol?

Lad det staa, det stakkars skrammel,
vi har faat det kjærte:
dertil er den nu saa gammel,
at det er ei værdt.
Og saa sad der nogen i den
saadan op igjennem tiden.
Sverre præst og andre mænd,
som kan ville gaa igjen.

※

Lad kun svenske adeln svinge
Karl den tolfte's hat;
jambred ham til krig som tinge
gaar vi lige radt.
Bliver det for galt derinde,
skal vi vei til Torgny finde,
og saa gjælder det en dag
Nordens store frihedssag.

Den samme personlighed bor i disse linjer
som i Bjørnsons blad-artikler fra den samme
tid eller hos Øivind, helten i «En glad gut».
Saa hvasse som ordene af og til falder, næsten
som sværdhug, er der dog samtidig en lun ro

og ligevegt og et humør, som kaster skjemt ind mellem huggene. Her, som i blad-artiklerne fra den samme tid, viser det sig, at Bjørnson allerede nu, ligesom senere paa folkemøder, kunde bevare en anførers koldblodighed midt i den hedeste strid. Hvor ofte har vi ikke senere set ham, som paa flagmødet i 1879, næsten aller-mest rolig og behersket, naar modstanderne blev hidsigst. — Den sidste strofe i digtet sigter til Olav den helliges saga, hvor Torgny Lagmand reiste sig paa Upsala-ting paa bøndernes vegne og krævede fred med nordmændene. I 1859 og 60 var «Upsala-Posten» et af de syv svenske blade, som med «Aftonbladet» i spidsen forsvarede nordmændenes ret i statholder-sagen. Af en artikel i «Morgenbladet» for 2den mai 1860 ser vi, at en svensk bonde i «Aftonbladet» hævdede, at den daværende svenske riksdag, med sin gammeldagse stands-inddeling, var «en repræsentation af privilegerede, alt andet end udtryk for det svenske folks vilje». «Gjører Eder selv ligesaa frie som nordmændene,» roper den svenske bonde. «Gjører Eder ikke for meget til af, at I har skjænket nordmændene frihed! Det kan saa være; men enfoldig er den, som skjænker mere, end han selv eier.»

Som bekjendt benyttede statsminister de Geer netop den popularitet, som han vandt inden de svenske overklasser ved sin høi-svenske holdning i statholderstriden og revi-

sions-sagen til at gennemføre den store repræsentations-reform, i 1865. I Sverige som i Norge afgav den unionelle rivning og gnidning en drivkraft, som blev nyttet til at fremdrive indre reformer. Denne kjendsgjerning vil vel for begge folk være det mest forsonende minde fra vor lange unionelle strid. Mindes vil det vel ogsaa, at den overfor Sverige mest fritalende nordmand, Bjørnstjerne Bjørnson, ogsaa har været den af alle betydelige norske politikere, som har næret den varmeste sympathi og beundring overfor det svenske folk og vundet flest inderlige venner i Sverige.

Det har hidtil neppe været paaagtet, hvorledes Bjørnsons personlige oplevelser i denne kamp-vinter ligger til grund ikke alene for mange afsnit af fortællingen om en glad gut, men ogsaa for det første udkast til «Arnljot Gelline» og hele den nye række af sagskikkelser, som i de følgende aar vaagnede til nyt liv i Bjørnsons fantasi.

Bjørnson har mundtlig meddelt, at det stykke af «Arnljot Gelline», som bærer overskriften «Paa vinter-tinget» (anden sang i det i 1870 offentliggjorte verk), blev skrevet i løbet af vinteren 1859 til 60, oppe paa gaarden Breidablik, som dengang laa udenfor byen og tilhørte gamle Heltberg, hos hvem Bjørnson bodde til leie. «Breidablik» er nu havnefoged Bassoës gaard i Akersbakken. Selve den naturskildring, som aabner sangen om vinter-thinget,

gjemmer indtryk fra efteraaret og vinteren 1859 og 60 af Kristiania omegn. Kanske har ogsaa noget af denne vinters politiske uveir og strids-kulde indvirket paa stemningen i dette mægtige vinter-billede:

Tungt tog stormen i gamle træer,
vinteren red over sletten;
ude stod bondens korn, og kulden
brød det skjælvende ned.
Granen føg fuld. Men hjorken
ristede ræd hver sne-flok af¹.
Alle de lave busker
boiedes ned og fros.
Mat laa vinteren, lydde
efter de store stormer,
om de snart bragte regnen med
eller et bud fra syd, —
rugede tungt og gisped
rim og is over bygden,
krob hen til bondens stue,
glanede søvnig ind.

Ned paa lave tungsindte fjeld
ludede mørke skyer,
stak sig sammen og hvisked
ræd om evige ting.

Til dette dystre vinter-billede og den følgende pragtfulde skildring af midtvinter-thinget i Jæmtland, hvor Arnljot forgjæves kræver Ingigjerd, Trands datter, til brud som bod for sin fars drab, sluttede sig snart efter det storslagne

¹ I den oprindelige danske udgave staar der: «birken rystede angst hver sneflok af».

digt om havet, som blev skrevet sommeren eller høsten 1860 i Kjøbenhavn. Begge digte blev trykt i maanedsskriftet «Aftenlæsning» (Gyldendals forlag), 1860 og 1861.

Bjørnson har mundtlig meddelt, at digtet om vinter-thinget gemmer indtryk fra Runebergs epos «Kung Fjaler». Bjørnson havde netop kjøbt Runebergs verker. Vi kan derfor maaske tænke os, at det første udkast til «Arnljot Gelline» blev til i kappestrid med et verk af det svenske sprogs største episke digter. Men hvorfor valgte Bjørnson Arnljot Gelline, en svensk mand, til helt for sit nye epos? Og det netop under statholderstriden med Sverige?¹

Bjørnson har mundtlig fortalt, at Arnljot Gelline var en barndoms-kjærlighed fra læsningen af Snorre. Denne fremmede mand, som fulgte kong Olav den hellige og faldt for ham i forreste fylking, foran merket, ved Stiklestad, — ligesom hans bror, Vikar af Tiundaland, fulgte Olav Tryggvason og faldt for ham ved Svolder, — disse to brødre vakte Bjørnsons deltagelse allerede, da han var gut. Og naar han nu

¹ Jæmtland var ialfald for en del bebygget af nordmænd. Men da Arnljot Gellines bror ifølge Snorre var fra Tiundaland, det vil sige landet omkring Upsala, ligger det vel nærmest at tro, at ogsaa Arnljot kom fra Svithjod. Bjørnson, som lader Arnljots far komme «fra fremmed land, losse skib og kjobe gaard», maa have tænkt sig, at slegten kom enten fra Tiundaland eller andetstedsfra sjøveien til Herjedalen, som vel dengang regnedes til Jæmtland. Ogsaa Torgny Lagmand var fra Tiundaland.

atter kom til at tænke paa dem, — mon det ikke var i sammenhæng med tanken paa Torgny Lagmand (som af Snorre var nævnt i den samme saga) og paa de modige svenske mænd, som under statholderstriden hævdede Norges ret? Mænd som August Sohlman i «Aftonbladet», forfatteren August Blanche, general Sprengtporten, Montgomery, Tersmeden og Gustav Cederskiöld. Denne sidste svarede under debatten paa riddarhuset kaptein Brakel blandt andet i følgende ord: «Jeg for min del har ikke til hensigt at henvende mig til ridder-skabets og adelens følelser, og kommer saaledes hverken til at lade flag vaie eller føre ridder-skabet og adelen til Lützens valplads, ja jeg tænker ikke engang at indbyde paa «sildesalat» . . . Lader os ikke prale for meget af, hvad der fordum har været; lader os istedetfor tænke paa, hvad vi er og virkelig kan blive. Lad os, istedetfor at bramme af vore fædre, stræbe at efterligne dem» . . .

Det er let at forstaa, hvad Bjørnson følte for de mænd, der som Sohlman og Blanche satte sin popularitet eller endog noget af sin velfærd paa spil i denne strid. Som «Aften-bladet» i Kristiania, saa var ogsaa «Aftonbladet» i Stockholm nær ved at forlise ved den modige kurs, bladet styrede i 1859 og 1860.

En idé-association mellem Snorres beretning om Torgny Lagmand samt Arnljot Gelline og hans bror Vikar i Olav den helliges saga og

paa den anden side svenske mænd som talsmænd for Norges ret under statholderstriden, — en saadan idé-forbindelse kan muligens have bidraget til netop nu at gjøre billedet af Arnljot Gelline levende i Bjørnsons bevidsthed. Netop nu maatte slige skikkelser vokse i værd for ham. Han gav ligesom til Arnljot noget af den kjærlighed, han følte for mænd som Sohlman og August Blanche.

Men der var sikkerlig ogsaa andre grunde, som netop nu drog Bjørnsons fantasi til Arnljot. Det gaadefulde ved denne fremmede mand og sagaens taushed om hans fortid havde vel allerede i guttedagene sat Bjørnsons fantasi paa glid. Hertil kom nu den unge digters opøvede psykologiske sporsans. Her, som overfor Einar Veiten, den første model til Arne, eller senere overfor Sigurd Slembe, vilde Bjørnson gjenskabe karakterens udviklingshistorie. Arnljot Gelline, denne — som Snorre skildrer ham — «høie mand, hvem ingen naadde længere end op til akselen, vakker af udseende og pragtfuldt klædt», — betegnes dog af den samme Snorre som «en stummand og ugjerningsmand» og som den, der «alene trodde paa sin egen kraft og styrke». Og alligevel sluttede han sig selvhengivende og trygt til kong Olav, lod sig døbe og trodde paa hans tro, fordi han trodde paa hans person. Hvad havde denne underlige mand forud oplevet? Hvordan var han blit saa trodsig selvberoende, — hvordan atter saa selvhengivende?

Det var denne udviklings-proces, Bjørnson for sin egen del havde trang til at opleve. Det var i visse stykker netop denne karakter-udvikling, han havde fremstillet i Thorbjørn Granliens saga, og som han i 1859 og 60 atter søgte at gennemleve i fortællingerne om «Faderen» og «En glad gut»; et eller to aar senere ogsaa i «Sigurd Slembe». Alle disse menneske-skikkelser voksede uvilkaarlig frem i Bjørnsons bevidsthed som organer for hans egen selvudvikling og vekst. Han havde brug for dem i kampen mod sin egen stridbare ærgjerrighed og «troen paa sin egen kraft og styrke».

Ikke saa, at den unge Bjørnson væsentlig har speilet sig selv i disse skikkelser, fra nutiden eller fra den gamle sagatid. Vistnok var der nogen lighed mellem ham og Arnljot Gelline, som reiste hele folke-meningen mod sig paa vinter-thinget; eller med Øivind Pladsen, den ærgjerrige gut, som vilde være nummer en, og som reiste hele bygdens mening imod sig. Men Bjørnson har vistnok følt det som en befrielse for sin egen modgang at sætte sig paa en andens plads og føle medynk med et menneske, som maatte kjæmpe med langt fattigere kaar, som Øivind; eller med en langt større vanskjæbne, som Arnljot. For Bjørnson var det vel, som om hans egen lidelse blev liden i sammenligning med Arnljot Gellines eller Sigurd Slembes. Han kunde ligesom give bort sin egen lille sorg til disse to skjæbnens stedbørn

og lade den smeltes om til medfølelse, — ligesom Shakespeare havde skjænket sin skuffelse og smerte over tidens fejl til Hamlet og Troilus, Timon og Lear og derved lettet sit sind for tanken paa sin egen skjæbne. Eller som den blinde, gamle Milton, der efter puritanernes nederlag var lig den blinde Samson, en fange i filisternes land, bortgav sin sorg til denne gammeltestamentlige helt og gennem medynk med hans lidelse og ved at laane ham en digters veltalenhed voksede op over sit eget tungsind. Saadan var det, at Bjørnson nu, i løbet af den store uveirs-vinter 1859—1860, begyndte at udforme Arnljot Gellines skikkelse til afledning af tankerne fra den uret, som øvedes mod ham selv. Hvilken befrielse for en digter at tage sin medynk bort fra sig selv og give den til en, som var hjem søgt af en langt større vanskjæbne, — laane ham al sin aandskraft, al sin digteriske veltalenhed, reise ham et æresminde paa ruinerne af en selvoplevet sorg!

. . . Hør hvilken medynk, der klinger gennem disse ord, som Bjørnson laaner Arnljot:

«Som en ménskuddt, langhaaret ulv
slæber jeg kring mine store tab,
blodstriben ligger efter
af de rindende saar.

— — — — —

Tit naar ensom jeg sidder
hist i de store skoger,
skuer om kvelden ud over

al eders fagre bygd, —
 lysenes klare stjerne-blink
 sender sin fred i natten ud.
 varsler om kommende morgen
 for den dagtrætte mand, —
 da gaar lavt gennem sindet
 længslernes dunbløde trækfuglflok.
 kagler og vaaren veider,
 finder den ei og dor.
 Da jeg hader slet ingen mer,
 skjont jeg fik saar til døden,
 stjernerne skinner stille
 ned i mit tunge liv» — — —

Ogsaa Bjørnson kunde vel i denne tid føle sig fredløs og forstødt, betragtet næsten som en ugjerningsmand, der havde skadet sit land. Ogsaa han kunde føle reiselyst, længes mod havet og ud i det fjerne, ønske sig en plads foran merket i tidens største kampe. Men for ham var der for tiden intet Olavs-tog, som han kunde følge. Ingen fylking syntes at have brug for ham. Men netop fordi hans evner som handlingens mand blev ledige i nogle aar, voksede der netop nu frem en ny række menneske-skikkelser, til hvem han laante sin overflødige livskraft. Mangfoldige af Bjørnsons menneske-skikkelser er, tror jeg, skabt af det overskud af livs-energi, som der for øieblikket ikke var brug for i det virkelige liv. I slige ledige stunder er det, at Bjørnson skaber nogle af sine skjønneste verker: «Mellem slagene» og snart efter «Synnøve», efterat han havde mistet sin post

som theaterkritiker i «Morgenbladet»; og det første udkast til «Arnljot Gelline» og snart efter «Sigurd Slembe», efterat han havde maattet fra-træde «Aftenbladets» redaktion.

Noget af den inderlige trang til at tjene Norges sag, som han blev hindret fra at bruge, da man fandt hans optræden mildest talt ubeleilig, den gav han paa en maade til «stimanden» og «ugjerningsmanden» Arnljot, som fulgte kong Olav og faldt for Norge ved Stiklestad. Senere, under opholdet i Italien, kaldte han paany frem kong Sverres skikkelse, ligesom efter theaterslaget i 1856, og en født høvding som Sigurd Slembe, — det forskudte kongs-emne, som efter Bjørnsons opfatning brændte af trang til at gavne Norge, men kun opnaadde at volde det mandefald og blodtab.

Det er altsaa ikke tilfældigt, at en ny række af saga-skikkelser fra nu af faar liv i Bjørnsons fantasi. Man kan vel med fuld sikkerhed sige: Ligesom hans to første saga-dramaer i nogen grad fremgik af hans deltagelse i theater-striden i 1856, saaledes fremgik en ny og endda større saga-digtning af hans deltagelse i den store vinter-strid i 1859 og 1860. Det er ikke mindst derfor jeg har fremstillet denne vinters begivenheder saa udførlig. Det er yderst sjelden, at en literatur-historiker har adgang til at rekonstruere paa en fyldig maade de personlige oplevelser, som ligger til grund for en hel række af digter-verker. Somoftest eller næsten altid synker det

meste af en digters oplevelser ned i glemselens vande, fordi de tilhører privatlivet, hvorfra alene spredte træk lader sig hente op. Men her er det muligt med historisk sikkerhed at rekonstruere kanske det mest begivenhedsrige halv-aar i Bjørnsons liv, fordi hans oplevelser i denne tid for det meste tilhører det offentlige livs kampe. Deltagelsen i det offentlige liv maa i denne vinter sandsynligvis have opslugt den allerstørste del af hans livsenergi. Da vi desuden kjender noget af hans venskabs- og familjeliv i den samme tid, kan man vel sige, at der her kun er en forholdsvis liden rest af personlig oplevelse, som er os ukjendt. Sjelden gaves der en saa god leilighed til at studere forholdet mellem oplevelse og digtning.

Allerbedst anledning til at se dette forhold paa nært hold frembyder vel fortællingen om «En glad gut», fordi den, som før nævnt, i sin første form er trykt som feuilleton i «Aftenbladet», afsnit for afsnit, eftersom den blev nedskrevet, — saa at sige varm fra verkstedet. Det viser sig ved nærmere eftersyn, at heltens medgang og modgang eller stigen og dalen i denne fortælling paa en iøinefaldende maade svarer til bølgelinjen for Bjørnsons egen stigen og dalen i denne kamptid. Fortællingen om Øivind Pladsen og Marit Heidegaardene er i «Aftenbladet» trykt i fem afdelinger, den første afdeling, som indeholder de fire første kapitler, fra 3dje til 24de december 1859, og sidste afsnit

den 19de mars, nemlig det trettende kapitel, hvormed fortællingen foreløbig stanser, — uden at Øivind endnu har vundet gamle Ole Nordistuens samtykke til at gifte sig med Marit. Først efter sin afreise fra Kristiania synes Bjørnson hjemme paa Søgne at have tilføiet slutningskapitlet, hvor alt ender godt og vel. I mars ender fortællingen foreløbig med, at Øivind maa finde sig i at vente, — ligesom Bjørnson og det unge Norge maatte vente.

Allerede i det fjerde kapitel, som blev trykt juleaften 1859, begynder modgangens tid for Øivind, samtidig med at Bjørnson selv mere og mere faar opinionen imod sig. I juleselskabet hos Marits bedsteforældre var det, at den 16—17-aarige Øivind «kjendte en forunderlig stikkende smerte i brystet første gang i sit liv», da han saa Marit danse med Jon Hatlen, den høie, sortsmuskede kar, som puffer ham bort med et «væk unge!» da han kommer og beder Marit om en dans. Han hører, at Jon Hatlen har været paa agronomskole og skal tage gaarden, mens han selv benævnes «husmandsgutten paa pladsen». Men hvor nedtrykt han end er, falder det ham alligevel ind at spørge sig selv, om han endnu kan le, og han lo høit med sig selv, da han sad alene ude i svalgangen. Alvorligere blir det siden, da han gaar for presten og skal konfirmeres. Han legte ikke mere, gik aldrig med til dans, bare læste og læste, for at komme til at staa som nummer én paa kirke-

gulvet, ligeoverfor Marit. Fremtiden saa han foran sig som en lang, blank is, hvorefter han for første gang lod det staa strygende afsted fra den ene strand til den anden. «At fattigdommen stængte til alle sider, følte han, men derfor gik ogsaa al hans tanke ud paa at komme den forbi.» Han blev alvorlig; «ansigtet, der havde været saa rundt og blødt, blev magrere, skarpere, øiet haardere. Naar man bød ham lystighed og moro, var det som om nogen hvi-skede siden, siden», og bestandig: «siden!» — «Hans mor sa: «Øivind er ikke glad paa det sidste.» — «Aanei,» sa skolelæreren. «Den som er ærgjerrig, er ikke glad.» — Men da endelig den store dag kommer, hvorpaa konfirmanderne faar nummer, fortæller skolelæreren ham, at han skal være nummer ni eller ti. Det er hans livs bitreste skuffelse. Han kjæmper længe for at faa et ord frem. «Er det — fordi jeg — er husmandsgut — at jeg staar nummer ni eller ti?» — «Vistnok er det derfor,» svarte skolemesteren. — «Saa nytter det jo ikke for mig at arbeide,» sa han klangløst, og sank sammen over alle sine drømme. Pludselig løfted han hovedet, hævede den høire haand, slog den i bordet med al sin magt, kasted sig ned paa sit ansigt og brød ud i den heftigste graad». Men da han havde graadt ud og givet sin ven skolemesteren ret i at flytte ham ned, siden han havde læst ikke af kjærlighed, men af forfængelighed, og efterat skolemesteren havde lovet at hjælpe ham med et

laan til at komme paa agronomskolen, — da «kom den tindren for hans øie, det lette aandedrag, den uendelige kjærlighedens ild, som bærer frem, naar man føler medmenneskers uventede godhed. Hele fremtiden forestiller man sig da et øieblik som at vandre i frisk fjeldluft; man mere bæres end man gaar». Øivind følte sig som den, der «havde været ude og forsøgt sig paa egen haand og kuldseilet og nu var taget op af kjærlige mennesker». — Men da de skulde stille sig op i kirken, kom skolemesteren og sa': «Nu har jeg talt med presten, du faar beholde pladsen din; gaa op paa nummer én og svar tydelig.» — «Du skal jo være nummer én alligevel,» hviskede en liden gut til ham. «Ja,» svarte Øivind sagte, og havde en følelse af taknemmelighed, som saaledes gjennemskinnede hans sjæl, at han ikke vilde have byttet den bort for al anden lykke i verden.

Disse tre klassiske kapitler, fra 5te til 7de, som er fortællingens anden afdeling, blev trykt 30te og 31te januar og 4de februar 1860 og var vel skrevet netop i den tid, da Bjørnson maatte fratræde som politisk leder af «Aftenbladet». Han har — som tidligere nævnt — selv fortalt, at da han røg overende som politiker, lod han ogsaa Øivind ramle overende. Ogsaa Øivind lik nu opleve den ene modgang efter den anden. Da det 4de kapitel (hvor Øivind i danselaget oplever sin første bitre sorg) blev trykt juleaften 1859, havde Bjørnson netop oplevet den skarpe

strid med Friele, og «Morgenbladet» fortalte, at der gik rygter i byen om, at han (og ikke Friele!) skulde fratræde som redaktør. Da de to kapitler om forberedelsen til konfirmationen blev trykt, havde Bjørnson, efter Dunkers og Frieles nye angreb, virkelig maattet fratræde. Men hvad der i disse kapitler af «En glad gut» især springer i øinene, er det sterke og elastiske, det paa én gang mygt høielige og som en staalfjær tilbagespringende i Øivinds temperament. Bjørnson har her i et af de mest bevægede tidsrum af sit liv givet os en overordentlig fin sjæletegning af en natur, som var nærbeslegtet med hans egen. Betegnende er det forøvrigt, at paa en tid, da han selv næsten bare havde modgang, tog han sit mon igjen ved gjennem skolemesteren at hjælpe Øivind frem til lykken. Det er som om digteren har delt sig i to; der er lige meget af Bjørnson selv i Baard skolelærer som i Øivind.

Da Øivind kommer hjem fra landbrugsskolen, er han til en begyndelse glad. Men der venter ham ny modgang. Marits bedstefar afviser haanlig tanken om at efterlade sin storegaard og sit eneste barnebarn til en husmandsgut. Og bygdeopinionen «kom mere og mere over paa deres side, som havde magten», staar der i den første udgave af fortællingen. Folk syntes, at han nu, da han havde været paa landbrugsskole og staat sig bedre end Jon Hatlen, var blit altfor vigtig. «Han trodde sig nu

slig storkar, at han ikke lod sig nøie med et almindeligt gifte, men stod efter bygdens bedste.» — Baade Øivind og Marit fik bygdesnakket imod sig, især da de ofte mødtes mod de gamles vilje. «Nu gjælder det,» tænkte Øivind, «at prøve fartøiet, og han følte en kraft i sig til at træde trodsig op midt i snakket og skammen, som løftede paa tankerne, spændte modet ud og gav koldsindighed.» —

I den senere form, hvori Bjørnson udgav fortællingen som bog, er der udeladt adskilligt. Især i skildringen af, hvorledes Øivind og Marit trodser snakket og bagtalelsen og ved sin trofaste og modige udholdenhed og sit gode humør til syvende og sidst vender bygdens mening om til fordel for sig.

Men naar man læser disse kapitler (11te til 13de, trykt i «Aftenbladet» 9de, 10de og 19de mars 1860) i den oprindelige form, faar man et sterkt indtryk af, at Øivinds saga for Bjørnson var noget mere end en ærgjerrig husmandsguts kamp for at blive nummer én i bygden og vinde dens gjæveste jente. Det er paa en maade hele det unge Norge, som er helten i denne fortælling, — det er kampen for norsk scenekunst, som endnu blot var som en husmandsgut i forhold til den danske, og i det hele kampen for en selvstændig norsk kultur paa en tid, da mange af landets ypperste hoder var tilbøielige til at anse Norge altfor lidet og fattigt til at skabe en selvstændig kultur. Norge var en alt-

for arm husmand til at være slig en storkar, sa' Vinje.

Men at det unge Norges kamp for at hæve sig op over husmandsguttens kaar blandt nationerne er individualiseret i en ærgjerrig bondeguts aarelange og tappert udholdende kamp for at vinde en ung pige, som trodde paa ham og holdt af ham, — dette er det, som giver fortællingen dens uforgjængelige ynde og friskhed. Kampen for et nyt norsk drama og en norsk scenekunst, kampen for Norges befrielse fra sin husmandsstilling under Sverige, — alle disse bitre kampe fra 1859 og 60 er i Bjørnsons fantasi blevet til en straalende fortælling om kjærlighedens magt.

Denne fortælling, som Bjørnson skrev paa, naar han havde tid, var det middel, hvormed han, den stridbare og voldsomme, atter og atter renstemte sit sind under kampen og ligesom holdt sig selv for øie, at det alene var ved sin sterkere kjærlighed, at han engang skulde seire. Han spotter etsteds i fortællingen ligefrem over digternes klagesang over ulykkelig kjærlighed. En kjærlighed, som er sterk nok og gjensidig, kan ikke være ulykkelig! Den seirer tilslut, fordi den af alle magter er den mest udholdende. Nu, henved halvhundrede aar bagefter, da Norge har vundet sin plads blandt nationerne og ikke længer er husmand under nogen, er der noget rørende ved dette, at det var midt i sin ungdoms bitreste strid og paa en tid, da han havde en voksende opinion imod sig, at Bjørnson

digtede denne enkle og skønne fortælling om en kærlighed, som holder stand i en række af lange arbejdsaar og er viss paa, at den vil seire tilslut.

Øivinds kærlighed til Marit er den stridbare kærlighed, som ikke viger unda for nogen modstand. I modsætning til Arne er han en modig og munter elsker, som tør holde stævnemøde med sin hjertens kjær midt paa lyse dagen, i middagshvilen, og tør møde op overalt i bygden, hvor der er fest, og danse med hende for alles øine. Det er snakket og bagtalelsen, som maa gjemme sig og blive skamfuld ved at se deres lykke. Fortællingen om «en glad gut» afslutter og afrunder den række, som begyndte med Tore Næssets djærve og «farlige frieri» fra theaterslagets dage.

Bjørnsons fortællinger, fra «Et farligt frieri» lige til «Fiskerjenten» og «Brudeslaatten», handler i grunden alle om den samme helt, i mangfoldige skikkelser. Det er overalt, kunde man fristes til at sige, Norge, som er helten, — det unge Norge, ikke tænkt som en masse, men i form af enkelte mennesker, som kjæmper en lignende kamp. Et helt folks nationale ærgjærighed og livstrang klinger som et usynligt og dæmpet kor gennem disse fortællinger. Jo mere man fordyber sig i dem, desto mere vil man se, at ved siden af at være uforgjængelig digtning er de paa en maade ogsaa historiske fortællinger, — billeder af de sjælelige grund-

kræfter, som har frembragt Norges gjenreisning som selvstændig nation. Intet folk har en skjønnere eller mere eiendommelig form af historieskrivning.

Tore Næsset i «Et farligt frieri» var i temperament beslegtet med det unge Norge i theaterstriden; drivkraften i fortællingen og i virkeligheden var den samme. Thorbjørn i «Synnøve Solbakken» var et andet billede af det samme slegtled, ærgjerrigheden og kappelysten, som gennem lidelse lærer at tilgive sin fiende og overvinde alt had. Bjørnson selv og hans kampfæller trængte til at gennemgaa denne opdragende proces. Arne repræsenterer den del af det unge Norge, som finder det for smaat og for trykkende trangt herhjemme og mangen gang er fristet til at søge et andet og større fædreland, men som gennem kjærlighed og fromhed lærer at finde Norge stort nok, naar vi selv kan bringe det til at vokse. Men Øivind er den, som faar lov til at reise hjemmefra for at lære tidens nye viden og komme hjem med den til bygden, — ligesom Bjørnson selv nu søgte reisestipendium for at drage ud i verden og lære noget, som han senere kunde bringe hjem til Norge. Her, som ellers hos Bjørnson, er der en mærkelig overensstemmelse mellem digtning og liv.

Alle tre helte, Thorbjørn, Arne og Øivind, trænger kjærlighedens hjælp for at tæmme sin ærgjerrighed, eller udvide den, fra selvisk trang

til at være nummer én, til en ærgjerrighed, som omspænder familie og fædreland. Den kjærlighedsfyldte ærgjerrighed, ærgjerrigheden for Norge, det er denne drivkraft, som hos Bjørnson ligger til grund, og som han uvilkaarlig opøver i sin fantasi-leg.

Ærgjerrigheden paa Norges vegne har i Bjørnsons lyrik foruden svaret til talerne paa det svenske riddarhus ogsaa afsat et andet herligt mindesmerke over denne vinters kampe: Øivinds sang: «Løft dit hoved, du raske gut». Dette digt blev trykt i det trettende og foreløbig afsluttende kapitel. Det fortælles her, hvorledes Øivind i tre aar oparbejdede et stykke jord, som han fik bygslet til billig pris, og som han ved hjælp af «nyere, lettere arbejdsredskaber» omdannede til et mønsterbrug. Skolelæreren faar gamle Ole Nordstuen til at tage det i oiesyn; men den gamle finder, at «de nye greierne alligevel bare er juks. Dette krænkede Øivind mere, end han selv vilde tilstaa . . . Nu var intet middel tilovers for ham uden det at vente. Han talte til skolemesteren, og det var ikke frit for, at han klagede over sin stilling. Da sa' denne ham kort og godt, at dette var hans prøvetid; bestod han den, gav han godt haab for livet, men derfor skulde han ogsaa slaa sig frem uden hjælp».

«Mere skulde ikke til for at gjøre ham rank i nakken», staar der i den første udgave af fortællingen. «Der stødte adskillige uheld til

baade i hans bedrift og udsigter, men det gjorde ingenting, saasnart han fik tænkt sig lidt om. Han var af dem, som kunde være tungsindt i en timestid, saa sprat han op igjen, gik lidt frem og tilbage, og kom ind paa en vise, som han havde lært og siden blev hans dagvise» :

Løft dit hoved, du raske gut,
om et haab eller to blev brudt,
binker et nyt i dit oie,
straks det faar glans af det høie!

— — — — —

Løft dit hoved og sjung det ud,
aldrig kuer du vaarens skud;
hvor der er gjærende kræfter,
skyder det aaret efter.

Løft dit hoved og tag din daab
af det høie, straalende haab,
som over verden hvælver
og i hver livsgnist skjælver.

Dette kapitel er trykt den 19de mars 1860, to dage efter den store debat og afstemning om statholdersagen i det svenske riddarhus og i de øvrige stænder. Efterretningen om denne begivenhed naadde frem til Kristiania ud paa eftermiddagen den 18de i et middags-telegram fra Stockholm. Det er vel neppe sandsynligt, at Bjørnson digtede denne sang i lobet af den følgende nat og formiddag, skjønt dette heller ikke er udelukket. I hvert fald passede denne sang og hele kapitlet ypperlig som det første

svar fra Norge paa de svenske stænders udfordring:

aldrig kuer du vaarens skud,
 hvor der er gjærende kræfter,
 skyder det vaaren efter.

For hver norsk mand, som for Øivind, var dette en prøvetid; «bestod han den, gav han godt haab for livet; men derfor skulde han ogsaa slaa sig frem uden hjælp», — saa lød jo skolelærerens ord til Øivind.

De fleste indsaa ved den tid, da sangen blev skrevet, at kongen neppe vilde kunne give statholderbeslutningen sanktion. Norge maatte vente og bestaa sin prøvetid. Det norske folk maatte bruge ventetiden til at arbeide og lære at hjælpe sig selv. Paa kongens hjælp kunde intet bygges. Af svensk imødekommenhed kunde dengang intet haabes. Men alligevel var det for Bjørnson, som om alle ting sang og jubled om freidigt mod: naturen omkring ham og spirende kræfter i ham selv.

Løft dit hoved og se dig om,
 Noget er det, som roper: kom! —
 noget med tusinde tunger,
 som om freidighed sjunger.

Løft dit hoved; thi i dig selv
 blaaner ogsaa et udstrakt hvælv,
 hvor der med harper klinger,
 jubler, trodser og svinger.

Det mest sandsynlige er vel, at Bjørnson havde skrevet denne Norges nye dagsang kort forud og uden at tænke særlig paa nogen enkelt af dagens kampe, — men at han ved budskabet om afgjørelsen i den svenske riksdag fandt øieblikket beleiligt til at trykke dette kapitel. Muligt er det dog, at han først nu, efter telegrammet fra Stockholm, lagde den sidste haand paa sangen. Nu var hele den spændende episode med den svenske riksdags indblanding forbi; nu var ogsaa Øivinds saga foreløbig bragt til et hvilepunkt.

I sin personlige stilling næsten endnu mere end i sin egenskab af nordmand havde Bjørnson maattet døie ydmygelse og modgang. For ham, som for Øivind, var der «stødt adskillige uheld til, baade i hans bedrift og udsigter; men det gjorde ham ingenting, saasnart han fik tænkt sig lidt om», — saa stod der jo om Øivind. Der skulde saa lidet til, forat ogsaa Bjørnson kunde løfte sit hoved efter en modgang. En liden opreisning, en ganske liden vending i opinionen var ham nok. Og en saadan vending var netop indtruffet, da Bjørnson skrev det nævnte trettende kapitel i «En glad gut». Ikke en vending i statholderstriden eller nogen anden af de tre store meningskampe, som ovenfor er skildret, men i denne vinters fjerde store strid, — om morderen eller drabsmanden Arne Kulterstads benaadning.

Denne avis-kamp, som holdt den norske

hovedstad i spænding i over en maaned, fra Bjørnsons første artikel i «Aftenbladet» den 25de februar til sagens afgjørelse i norsk statsraad i Stockholm den 4de april, — skal her kortelig skitseres. En mere fuldstændig belysning af sagen vil man finde i min udgave af Bjørnsons udvalgte artikler og taler.

Det interessanteste ved Bjørnsons indlæg for Arne Kulterstad er det inderlig medfølende og paa samme tid urømtantiske og psykologisk realistiske i hans syn paa denne forbryder. Af «Breve fra Norge» i Goldschmidts tidsskrift «Norden» for 1862 kan vi se, at der senere dannede sig et sagn om, at Arne Kulterstad i 1860 var «dagens helt» i Norge, og at «Bjørnson skrev et begeistret forsvar for blodhævneren». Saa skriver en dansk turist fra Aurdal prestegjæld i Valdres, Arne Kulterstads hjemsted, hvor den danske reisende fandt «et folkefærd, som ikke synes at have glemt det oldnordiske familjeliv, blandt andet heller ikke blodhævnen». — Efter dette skulde altsaa Bjørnson og hans meningsfæller have kastet saga-romantikens lys over Arne Kulterstads forbrydelse. De trykte artikler viser imidlertid, at sagen ialfald for Bjørnsons vedkommende forholdt sig anderledes.

Valdresbonden Ole Olsen Dale eller Kulterstad, som i november 1858 tog en art slegts-hævn eller blodhævn over Ole Olsen Høiland, skal have været en ætling (maaske sønnesøn?) af brudgommen i det bryllup, som af Welhaven

er omdigtet i Asgaardsreien. Af samtidige skildres Arne Kulterstad som noget af en kæmpe og idrætsmand, næsten i gammelnorsk stil. «Han var i styrke og idrætter udmerket fremfor de fleste mænd», fortæller en indsender «M» i «Aftenbladet». «Under sin tjenestetid (som underofficer) gjorde han sig bemærket ved sine forvovne hallingkast gennem vagtbaalene paa Gardermoen, hvilke ingen anden kunde eller turde efterligne.» Af en anden unævnt indsender i det samme blad skildres han som «en i den grad øvet rifleskytte, at han skjød smaa-fugle, saasom hakkespætte, med sin rifle». Denne mand, der fremstilles som voldsom og stridbar, især naar han var beruset, og som for «insubordination og stridigt forhold» blev afskediget som furér i 1856, var kommet i et dødeligt fiendskab til Ole Olsen Høiland, der tilføiede ham selv og hans slegt den ene overlast efter den anden. Ole Olsen Høiland, som baade af retsvidner og avis-indsendere skildres som en laak kar, havde taget Arnes bror paa ordet, da denne engang i beskjenket tilstand købslog med ham om salg af sin odelsgaard. Ole Høiland tog vidner paa, at Arnes bror havde tilbuddt ham gaarden Kulterstad for en temmelig ringe sum, 1200 speciedaler, og fik medhold af høiesteret; senere bortsolgte han halvdelen af gaarden for den samme sum. Arnes gamle forældre, der blev boende som kaarfolk paa sin forrige eiendom, var nu afhængige af Ole Høi-

land for sin daglige røgt og pleie. Og Arne fik vide af sin far, at stellet var saa vanvørent, at der krøb mark under ham i sengen. Dette gav anledning til rivninger, baade i bunden og ubunden stil. Ole Høiland og hans søn digtede om Arne Kulterstad en nidvise, som spredtes over bygden. Men striden førtes efter gammel valdresk vis ogsaa med kniv. Herom finder jeg en notis i «Bergensposten» (for 7de november 1858), hvoraft Bjørnson sandsynligvis fik sin første kundskab om denne sag: «Naar de traf hinanden, kom de bestandig i trætte; og saaledes hændte dette da ogsaa ifjor paa vaarthinget om middagen, netop medens øvrigheden sad tilbords. De angjældende og den øvrige almue stod ude paa gaardspladsen [et lidet genrebillede fra et thingsted paa landet i midten af det nittende aarhundrede]; de angjældende havde nylig trættet; men mundhuggeriet var stanset og Ole Høiland og et par skridt bag ham Arne Kulterstad samt en mængde af deres kjendinge gik rolig over gaarden. Da vender Ole Høiland sig med ét og hugger sin kniv i Arnes høire haand, saa at bladet løb tvers igjennem den, rykker den derpaa af al magt til sig, saa at haanden blev sønderflænget til langt ud paa fingrene. Arne blev derved en vanfør mand; hans høire haand er aldeles ubrugelig til arbeide. Nu søgte han amtet om, at Ole maatte blive undergivet offentlig tiltale; men amtet har ikke villet indlade sig herpaa, og saaledes har da

Arne omsider set sig nødsaget til at anlægge privat søgsmaal . . ., hvilken sag endnu [i december 1858] svæver for retten.»

Imidlertid gik det naturligvis ikke saa fort med at faa hævn eller revanche ad lovens vei, og da sagen drog i langdrag, var det at Arne Kulterstad, som det synes, hævnssyg og forgræmmet, nedlod sig til den usle stimands-daad fra et skjul i kratskogen at skyde paa Ole Høiland, som kjørte et læs korn til møllen. Kuglen fra Arnes fuglerifle rammede Ole i ryggen og gik gennem den høire lunge. Efterat den var fundet og udtaget af lægen, dannede kuglen senere det vigtigste bevismiddel. Ole døde den 9de dag efter, den 26de november 1858, og Arne blev straks mistænkt, men negtede haardnakket gennem alle retter at være den, som havde skudt. Men kuglen passede nøiagtig til hans rille, som havde en sjelden konstruktion; og mange andre indicier bekræftede, at han maatte være morderen. Ved høiesteretsdom af 24de november 1859 blev han ogsaa af landets øverste domstol dømt til at have sit liv forbrudt og af rettens flertal indstillet til ikke at faa be-naadning. Den 11te februar resolverede kong Karl, efter statsraadernes enstemmige raad, at høiesteretsdommen «skal fuldbyrdes uden naadigst formildelse». En artikel af Bjørnson i «Aftenbladet» for 25de februar gav imidlertid sagen en ny vending.

Ligesom Arne Kulterstad ved selve den

maade, hvorpaa han tog hævn, havde vist det modsatte af mod, saaledes viste han sig ogsaa lidet modig, da han var anklaget. Først efterat ansøgningen om benaadning var afslaat, tilstod Arne for fængselspresten, at det var ham, som havde skudt paa Ole Høiland, ikke for at dræbe ham, men «for at merke ham i haanden, ligesom Ole havde merket hans haand». Tanken om at tage hævn kom paa ham i øieblikket, da han fik se sin fiende nede paa veien. «Han gik og ledte efter fugl og ekorn og havde lagt yrende lidet krudt i riflen; det var ikke et maal.» Bjørnson, som besøgte ham i fængslet, fik det indtryk, at denne slaaskjæmpe i grunden var en svag og vankelmodig mand, som gik og truede med hævn i mange aar, men ikke havde dristighed til at dræbe. Bjørnson skriver: «Hans forfængelighed som slagskjæmpe og stormand i bygden har gaaet ud paa at sætte sig i skræk og intet videre . . . Arne er ingen klog mand; jeg merkede det af hans samtale, jeg har senere hørt det af hans militære foresatte. Hele hans taabelige, dumstolte adfærd røber det samme, endvidere slig en traditionel bygdeforfængelighed som den at ville for enhver pris være frygtet, hvorom jeg har hørt mange underlige historier . . . Det er endvidere bekjendt om ham, at han uden at være drunker dog gjerne tog hjælp til sig af sterke drikke, naar han skulde ægle sig ind paa en farlig mand eller optræde med mod og skryd. En saadan mand, lidet begavet og

ikke rigtig sikker paa sig selv, har en løs mund og er nødt til stundom at gaa efter i handling for at opretholde sit ords anseelse . . . Saadanne naturer er det ikke, som myrder . . . Man regner op (hvad han før har gjort): dengang spankulerte han nede paa veien med ladet rifle, dengang bad han en (anden): aa, sæt ild paa det hus! — dengang truede han, dengang undsagde han, osv. Men saadan bærer ikke den sig ad, der har modets koldblodighed og beslutsomhed. Saadan bærer en pralende, forfængelig, løs, og ikke dristig mand sig ad, naar han tror det er en klik paa sig, at en anden ustraffet faar gjøre ham fortræd. Han gaar og skryder og truer og bander saalænge til han maa gjøre noget reelt for at holde sig i respekt. Men han har ikke den tilbørlige dristighed til at gaa paa livet, naar den anden er beredt til at bruge alslags vaaben. Har han da dristighed til at dræbe? Endnu mindre. En mand, der kan dræbe, gaar ikke og truer dermed i 14 aar. Allermindst gjør han det, naar en saarende nidvise i næsten lige saa lang tid har gaat bygden rundt uden at kunne fremdrive en katastrofe. — Han har villet «merke ham», minde om sin hævnstørelse . . . Det var en stolt, men løs karl, som lod sig drive frem af forfængelighed, mere end af lidenskab, derfor taler han nu grædende om «den ulykke, han er kommen i». . . . Han dryssede og skranglede med store ord og gik paa veien med ladte geværer, og yppede slagsmaal, naar

han var fuld, og af alle sine spekulationer over at gjøre sin skræk-theori virkelig kunde han blot bringe ud at kaste med sten eller pille over til en anden for at bede ham brænde et hus ned. Dette beviser ingen lidenskabens dybde, dette er ikke den mand, som har hjertelag til mord. Jeg ved nok, at juridisk er det et bevis mere for hans skyld, at han tit og ofte har undsagt og truet; psykologisk er det i dette tilfælde et bevis mindre.»

Bjørnson vilde — siger han — «for en anden gangs skyld minde om, at i sager, der gjælder livet og døden, er vidner og sandsynligheder ikke længer nok, der maa gaaes dybere ind i menneskets sjæl». Og han fortæller om sit barndoms-indtryk fra en henrettelse, hvor den dømte, som det senere viste sig, gik i døden for sin mor.

I en senere artikel (i «Christiania-Posten») fortsætter Bjørnson sin psykologiske bevisførelse. «Arne var en svag mand, baade af hjerne og karakter . . . Han var feig, hvor han ikke længere var den sterkeste, han hjalp sig med brændevin, han pralte, han løi og hyllede sig ind i et vist skin af farlighed og hævn, som han ogsaa fik narret folk til at tro paa. Ikke før er han bragt udenfor den tryllekreds, hvor han opretholdes af andres angst og fiendskab, før han synker sammen i sin sande skikkelse, bliver baade blød og ræd. Dette er det, jeg mener taler for hin halvhed i udførelsen af hans sidste udaad, baade

for at han blot vilde den halvt, og for at hans kunst forlod ham i selve øieblikket; thi at sigte paa en mand, er ikke at sigte paa en laavedør for den, som er halv i sin beslutning.»

«Man gjør,» fortsætter Bjørnson, «mange forsøg paa at faa Arne til en værdig ætling af vore forfædre, som under andre love og vilkaar kunde naa en høi plads i samfundet. Dette forrykker sagen ikke lidet; thi dels svækker det lovbevidstheden, dels fører det direkte hen til den tro, at han fældte sin mand paa gammel vis. Nei, det er ikke vore slagsbrødre og pralende muskelstørrelser, som er forfædrenes ægteste børn; man kan være tryg for, at den sædelige bevidsthed, som skrev sagaen, tegnede os ganske andre mænds bedrifter og spenderte paa slige ikke en linje. Saadanne mænd, som jeg forestiller mig Arne at være, har altid været samfundets løsgjængere, og alles bestræbelser har gaat ud paa at faa dem ind under den almindelige retsorden. Men man har ogsaa som oftest grebet dem galt an . . . Man har ladet sig skræmme af dem, istedetfor at opdage, hvor svage og uklare de gik der, og hvor skikkede de derfor var til alles hjælp. Sandelig hin kategori, hvorunder den ulykkelige Arne hører (de pralende slagskjæmpers), er ikke de haarde halse, som maa brydes, fordi de ikke kan bøies.»

Da Bjørnson skrev sin første artikel, syntes sagen ugjenkaldelig afgjort. Selv en ivrig mod-

stander af dødsstraffen, som i «Morgenbladet» tog anledning af Arne Kulterstads sag til at bestride dødsstraffens berettigelse fra kristeligt standpunkt, endte med at «ønske af hjertet, at Arne Kulterstads henrettelse bliver den sidste i Norges land». Den samme anonyme indsender taler i en senere artikel om «denne forbryders, efter alle formers iagttagelse (!), nu endelig afgjorte skjæbne, men vil, at kristeligsendede mænd i hovedstaden skal holde et offentligt møde for i sin almindelighed at drøfte dødsstraffens berettigelse. Det synes at have irriteret denne modstander af dødsstraffen i sin almindelighed, at Bjørnson vilde vække medfølelse med det særegne individ, som nu, efter alle formers iagttagelse, skulde føres til retterstedet. En anden anonym bidragsyder til «Morgenbladet» protesterede mod Bjørnsons «letsindige leflen med alvorlige ting». «Det alvorlige ved sagen er, at Arne Kulterstad nu ugjenkaldelig er bestemt til at henrettes» . . . (Ordet «ugjenkaldelig» er udhævet i trykken, som om det var udtalt med lidenskabeligt eftertryk). Indsenderen fortsætter: «Hver eneste mand i regjeringen har stadfæstet Arne Kulterstads dødsdom, og nu skal han henrettes . . . Bjørnsons produkt kan ingen virkning have i forhold til den mere oplyste del af publikum . . . «Aftenbladets» redaktion burde have forstaaet, at det er yderst upassende at vise landets øverste domstol og landets regjering tilrette med nogle spredte, saakaldte

psykologiske bemærkninger . . . Det er «Aftenbladets» redaktions pligt at holde sit æsthetiske element indenfor det uskadeliges grænser.»

«Det æsthetiske element» i «Aftenbladet» fik imidlertid støtte af en indsender i det samme blad og snart efter ogsaa af en indsender i «Christiania-Posten». Men af mest afgjørende betydning var en redaktionel leder i «Aftenbladet», efter al sandsynlighed af daværende overretssagfører (senere statsminister) Ole Richter, som hævdede, at selv om man med ham tvilte paa sandheden af Arnes tilstaaelse og i det høieste ansaa det som en mulighed, at han ikke havde villet dræbe («der kan have været en vaklen i hans sind»), saa hørte dette mord paa grund af de formildende omstændigheder ubetinget til den klasse, som i den senere tid havde fundet benaadning. Tre af høiesterets dommere havde talt for Arnes benaadning og «i meget sterke udtryk nedlagt indsigelse mod denne doms fuldbyrdelse». Flere indsendere udtalte sig i lignende retning, og en af dem erklærede, at «den store almenhed ønsker benaadning», og foreslog et offentligt møde i sagens anledning.

Det syntes imidlertid, som om alle disse anstrengelser kom for sent. To dage efter at ovennævnte linjer i «Aftenbladet» var trykt, meddeler «Morgenbladet» for 24de mars efter «Rigstidenden», at «Arne Kulterstad er af amtmanden i Kristians amt forlangt sendt til Valdres saa betimelig, at han senest kan indtræffe

der den 16de april, og er fogden i Valdres til-
lagt ordre til . snarest muligt derefter at lade
eksekutionen foregaa».

Imidlertid havde man i «Morgenbladet» og
tildels i «Christiania-Posten» ivrig diskutteret
dødsstraffen fra kristeligt synspunkt. Bibelste-
der blev citeret for og imod. En indsender i
«Morgenbladet» mente, at «Gud selv paa by-
der straf paa livet», og henviste til en række
skriftsteder fra Mosebøgerne. En anden mente
derimod, at Mosebøgerne ikke kunde tjene som
regel for nutiden, da de var flere tusen aar
gamle. Denne abstrakte diskussion ovenover
hovedet paa den dødsdømte førte til, at Bjørn-
son atter rykkede ud, denne gang i «Christiania-
Posten», og foreholdt begge parter, at «den
kolde ræsonnements-færdighed i spørgsmaalet om,
hvorvidt dødsstraffen er kristelig berettiget eller
ei . . ., er uhyggelig, saalænge den er unyttig,
og den stakkels domfældte blot bruges som
paaskud». Bjørnson paakalder opmærksomhed
for dette enkelte menneske, som der nu er
spørgsmaal om, og minder om, at der «i høieste-
ret var tre medlemmer, som med varme ind-
stillede paa benaadning; i justitsdepartementet
har efter forlydende baade bureauchef og eks-
peditions-sekretær indstillet paa det samme» . . .
Om høiesteret, hvis flertal havde indstillet paa
ikke-benaadning, siger han: «Den, der aar ud
og aar ind beskæftiger sig med at lægge lovens
strenge dom paa den beviste skyld, maa ogsaa

forudsættes at tabe lidt af den virksomme medfølelse, som den har, der ikke tvinges til altid at kjende straf og aldrig tilgive. Kong Oscar vidste dette.» Og i Valdres «venter nu hver mand benaadning».

Det var vel især til denne artikel af Bjørnson, at Vinje sigtede, naar han i «Dølen» kaldte Bjørnson for «en villstyring», som gjorde oprør baade mod høiesteret og regjering. Vinje spotter over «slike saalekjennarar» (sjælekjendere) og kalder Bjørnson og hans meningsfæller i «Aftenbladet» i lang tid bagefter for «Arnemænd», hvormed han vel mente dem, som vilde have Arne Kulterstad benaadet og som likte fortællingen om Arne (Pladsen). Imidlertid indrømmede Vinje senere, at valdriser havde sagt, at Arne Kulterstad burde have havt skudpenge, nemlig for at have skilt bygden af med Ole Olsen Høiland.

Det uromantiske i Bjørnsons syn paa Arne Kulterstad synes at have forvirret adskillige af datidens læsere. Man forstod ikke, at Bjørnson kunde tale saa nedsættende om mandens karakter, naar han vilde virke for hans benaadning. Bjørnson maatte være et uklart hode! «Han ræsonnerer og taler hartad som et barn», siger en anonym indsender i «Christiania-Posten». «Han handler tvertimod sin hensigt — at udvirke benaadning for Arne Kulterstad —, idet han giver en skildring af dennes karakter, der . . . snarere maa virke til, at det faar sit for-

blivende ved, end at der sker forandring i den engang fattede beslutning.» «Det er meget at beklage,» siger den samme indsender, «at hr. Bjørnson, der i sine smaafortællinger, «Synnøve» og «Arne», har vist sig i besiddelse af en saa overordentlig digterbegavelse, at han i denne henseende neppe overgaaes af andre norske digtere end Holberg og Wergeland, ikke kan afholde sig fra at træde udenfor den ham af naturen anviste aandelige virksomhed.»

Bjørnson svarer herpaa: «det er nu bleven *grand[e] mode* at optræde belærende ligeoverfor mig, slænge i mig et digternavn, og saa, medens jeg forudsættes graadig at tygge herpaa, fraliste mig sund forstand, moralsk ligevegt, den dyrebare ret til virksom deltagelse for dem, jeg tror ulykkelige!» . . . «Jeg ved nok,» siger Bjørnson, «at nede i ungdommen kan man lettere vække sympathi for en romantisk saakaldet helt, der «optraadte paa fædres vis», dræbte koldt sin fiende, bar 15 aars hævn, slog ubarmhjertig ned hver modstand, — lettere vække sympathi for ham end for en svag karakter, med alle de — slet ikke romantiske — feil, som følger deraf. Men hos alle sindige folk, og fremfor alt hos religionens mænd, er naturligvis sympathien stærkest for den svage.»

Da denne artikel blev skrevet, havde opinionen vendt sig afgjort til fordel for benaadning. To dage efter at «Morgenbladet» havde meddelt amtmandens og fogdens forføininger til

Arne Kulterstads henrettelse i Valdres (man haabede nemlig ved dette afskrækkende eksempel at indvirke paa de «vilde sæder» i denne bygd), gav bladet plads for en indsender, der «stiller sig blandt dem, som beder om naade for Arne Kulterstad», og finder en mulighed for, at han kun har villet saare sin modstander. Indsenderen «slutter sig til «Aftenbladets» velskrevne redaktionsartikel» og hævder, at «vor ret ikke lægger dødsstraf paa en forbrydelse som Arne Kulterstads».

Saa langt var man nu kommet, en maaned efter Bjørnsons første artikel, at selve «Morgenbladet» gav plads for denne artikel. Til at fremkalde dette omslag i stemningen bidrog foruden Bjørnson ogsaa «Aftenbladets» redaktion ved sin paavisning af, at regjeringen havde begaaet en hommert, naar den anførte «de vilde sæder» i Valdres som et argument mod benaadning, da der nemlig burde statueres et eksempel. I virkeligheden var de vilde sæder i Valdres en formildende omstændighed ved forbrydelsen. At ville kurere valdriserne ved en «homöopatisk kur» gennem synet af en blodig henrettelse betegnedes af den ovennævnte indsender i «Morgenbladet» som «en stor psykologisk misgjerning». Den psykologiske synsmaade kom altsaa til ære og værdighed i selve «Morgenbladet». Gjennem ledende artikler eller inserater var nu alle Kristianias tre hovedblade for benaadning, og den 27de mars bragte «Mor-

genbladet», hvor Bjørnson en knap maaned i forveien var blevet angrebet saa skarpt, en meddelelse om, at lister er udlagt hos tre boghandlere til paategning af en underdanigst ansøgning til kongen om benaadning for Arne Kulterstad. I denne ansøgning, som var affattet af Ole Richter, paaberaabes «en mening, som er vidt udbredt gjennem alle samfundsklasser», til gunst for benaadning.

Vistnok optog «Morgenbladet» (hvis redaktion holdt sig selv i baggrunden) endnu dagen efter fra en anonym indsender et heftigt angreb paa den «usunde saakaldte poetiske betragtningsmaade af Arne Kulterstads sag» og en beklagelse over, at alle slags folk har faat adgang til at tale med den dødsdømte, «lige fra den sande kristen med den dybe medfølelse til den forvirrede digternatur med sin ustyrlige lyst til ved enhver leilighed at stifte uro og gjøre kvalm». Men selve denne forfatter, som kun vilde Bjørnson og ikke Arne Kulterstad tillivs, antyder, at der dog kan være en mulighed for benaadning, nemlig ved kroningsfesten. At den dødsdømte paa denne maade vilde komme til at leve med øksen over sit hode endnu i en række af maaneder, synes det ikke at have faldt denne indsender ind at tænke paa.

Kong Karl den femtende og regjeringen oppebiede ikke den nævnte festlige anledning, men formildede dommen over Arne Kulterstad til slaveri paa livstid den 4de april 1860, —

netop i det samme statsraad, hvori statholder-sagen blev negtet kongelig sanktion. Efterretningen om udfaldet af de to spændende strids-spørgsmaal indtraf i Kristiania dagen efter, paa en skjærtorsdag. Dette sammentræf gav et vittigt hode i «Illustreret Nyhedsblad» anledning til den noget haltende sammenligning, at kongen havde føiet folket, som raabte: «Giv os Barabas løs!» — I virkeligheden havde jo det norske folk selvfølgelig endnu langt mere samstemmig krævet statholderembedet ophævet.

Arne Kulterstad blev paa grund af sin gode opførsel i fængslet senere sluppet paa fri fod, efter, saavidt vides, ca. 18 aars straffetid. Han reiste til sine sønner, som imidlertid var udvandet til Amerika, hvor Bjørnson traf ham over tyve aar senere, i 1881. Aaret før han døde, 77 aar gammel, i 1902, sendte Arne Bjørnson et brev, hvoraf et uddrag er meddelt i denne bogs første bind (side 81).

Bjørnsons optræden i denne sag har biografisk interesse især i to henseender. Den viser Bjørnsons medfølelse hjertelag og trang til at sætte sig paa det enkelte feilende menneskes plads, i forening med sund virkeligheds-sans og frihed for overspændt eller falsk romantik. Men sagen kaster netop derved ogsaa sidelys over en side ved hans menneskeskildring, nemlig det forholdsvis uromantiske ved hans syn paa forbryderne. For den unge Bjørnson var der noget svagt ved den i visse henseen-

der saa vældige Halte-Hulda, ligesom ved Aslak og hans mor i «Synnøve Solbakken». Det var utvilsomt netop det forholdsvis nøgterne og realistiske syn, som gjorde, at Goldschmidt og de fleste andre kritikere fandt Halte-Hulda uskjøn og upoetisk. Hun var ligefrem pathologisk, erklærede Johan Ludvig Heiberg. Hun forekom de allerfleste af datidens læsere altfor usympathisk til at være hovedperson i en tragedie. Man fandt det ligesaa forunderligt, at Bjørnson havde valgt en saa frastødende karakter til heltinde, som enkelte fandt det uforklarligt, at Bjørnson interesserede sig saa varmt for benaadning af en dødsdømt forbryder, hvem han selv skildrede som en usympathisk, — ja, en ligefrem upoetisk forbryder!

Det er neppe tilfældigt, at paa samme tid, som opinionen var begyndt at vende sig afgjort til fordel for Bjørnsons opfatning i striden om Arne Kulterstad, — netop paa samme tid er det, at Bjørnson lader trykke det før nævnte trettende kapitel af «En glad gut». Der fortælles i dette kapitel («Aftenbladet», 17de mars), at folkemeningen i bygden vendte sig nu helt om til fordel for Øivind og Marit. Vi kan forstaa, at netop nu kunde Bjørnson hjælpe Øivind med sangen «Løft dit hoved, du raske gut!» Her synes vi tydelig at kunne se en personlig oplevelse omstøbt i uforgjængelig digtning. Ligesom Bjørnson lod Øivind gennemgaa ydmygelser, naar han selv gennemgik saadanne,

saaledes var han ikke sen med at give Øivind opreisning, naar han selv fik en smule opreisning. Han delte broderlig med ham sine seire. — Men den største af disse seire var utvilsomt den, at hans arbejde som digter lykkedes saa godt i dette aar, — ligesom arbeidet lykkedes for Øivind. «Faderen» og «En glad gut» og de to sange af «Arnljot Gelline» hører til perlerne i den ny-norske literatur.

Digtekunsten havde øiensynlig i løbet af hele denne kamptid været Bjørnsons trøst, naar verden ellers gik ham imod. Gjennem det til-lægs-liv, han levede i sin digtning, havde han nu og senere en fordel fremfor de øvrige politikere og journalister, — en hjælp til at fornye sit gode humør og en afledning af lidenskabens høitryk. Han kunde naarsomhelst flytte striden over paa et andet omraade, endog til en anden tidsalder (som i Arnljot) og give sin egen plads til et andet menneske, som han kunde følge med mere eller mindre selvforglemmende sympathy. Han kunde flytte noget af dagens strid over paa afstand, plante den om i nye livsvilkaar, sende den fra hovedstaden ud paa landsbygden, — og selv for en stund følge efter. Det er ikke mindst dette vekselbrug mellem digtning og aktiv deltagelse i dagens strid, som gjør Bjørnsons liv saa interessant.

Det er neppe tilfældigt, at kampen mellem de to slegtled, saa at sige det gamle og det nye Norge, som i Bjørnsons digtning be-

gynder med «Et farligt frieri» og «Mellem slagene», dukker op igjen i «En glad gut» og i Arnljots møde paa vinterthinget. Til udformning af denne strid, som er et hoved-thema i Bjørnsons digtning, benytter han et gammelt poetisk motiv, striden mellem beileren og brudens far (eller bedstefar), — et motiv, som han fandt i sagaerne saavel som hos Shakespeare og i det ny-franske lystspil. Til eksempel i sagaen om Haakon Haakonssøns kamp med Skule (et emne, som Bjørnson lidt senere arbejdede paa, men gav afkald paa, da Ibsen udgav «Kongsemnerne»), i Shakespeares «Romeo og Juliet» og «Othello», i «Poiriers svigersøn» af Augier og Sandeau samt «Mademoiselle de la Seiglière» af den sidstnævnte forfatter. Bjørnson skabte noget nyt ud af dette motiv, fordi han gav det en ny psykologisk drivkraft: sin egen og det unge Norges ærgjerrighed og livsmod.

Det er morsomt at lægge merke til, at Bjørnson i løbet af denne begivenhedsrige vinter, da man skulde tro, at han havde hænderne fulde som deltager i dagens strid, havde fantasi-kraft nok tilovers til paa én gang at digte en nutidsfortælling og paabegynde et epos fra sagatiden. «En glad gut» og «Arnljot Gelline» svarer til hinanden ganske som «Synnøve Solbakken» og «Halte-Hulda». Themaet er delvis det samme: en ung og ærgjerrig mand, som søger at vinde bygdens ypperste jente, men kommer i strid med hendes far eller bedstefar. Her, som to-tre

aar forud, ender nutidsfortællingen lyst og forsonende, mens saga-digtningen ender tragisk. Det var som om den unge Bjørnson paa en gang vilde prøve begge veie. Men farveforskjellen mellem de to verker og tider er ikke tilfældig. Den gamle tids ærgjerrighed valgte den voldsomme vei, mordbrand og drab, og denne vei var tragisk, — for Eyolf Finsson og Hulda, som for Arnljot Gelline og Sigurd Slembe. Derimod skulde nutidens unge ærgjerrighed netop af det gamle Norges erfaring lære at vælge fredens, taalmodets, det udholdende arbeides vei. Og den vei skulde ende med forsoning. Øivind Pladsen vilde, som der staar, «beleire gamlingen, Ole Nordistuen, med gode gjerninger». Det skulde vise sig, at «det grodde, der hvor han havde saadd». Mon det ikke er paa denne maade, at den unge Bjørnson selv vandt Norge over paa sin side? Og at hele Norges land vandt sin ret? Ikke ved vikingefærd, men ved at udføre kulturarbeide har nordmændene vundet Europas anerkjendelse som nation. Arbeidets vei har fort til seier.

«Arnljot Gelline» er forøvrigt saa yderst forskjellig fra fortællingen om «En glad gut», at man ikke let falder paa at søge nogen sammenhæng imellem dem. Og vidt forskjellig fra begge disse verker er «Faderen», hvor hovedpersonen ikke længere er en ung mand eller kvinde, men en gammel storbonde. Og dog staar ogsaa «Faderen» i nær tanke-forbindelse med begge

de øvrige verker. Denne geniale lille fortælling er, ifølge mundtlig meddelelse fra Bjørnson, skrevet paa Søgne prestegaard, hvor Bjørnson besøgte sine forældre to gange i løbet af et aars tid, nemlig eftersommeren 1859, paa veien fra Bergen til Kristiania, og vaaren 1860, før nedturen til Danmark. Bjørnson erindrer ikke længere, under hvilket af disse to besøg «Faderen» blev skrevet. Men da fortællingen første gang blev trykt før julen 1859 i Stockholm i «Nya nordiska dikter och skildringar», maa fortællingen være blevet til paa det første af disse besøg. Dette enkle og mægtige lille livsbillede har en ganske interessant tilblivelses-historie. Bjørnson har mundtlig meddelt, at han fik indskydelsen til at skrive fortællingen ved at læse fortalen til Hofackers prækener. Denne bog var udkommet i norsk oversættelse efter originalens 15de oplag i Kristianssand 1852. Mere end alle de 88 prædikener virkede paa Bjørnson det i fortalen skitserede livsbillede af den unge, syge og i en altfor ung alder bortrevne prædikant. Ved første øiekast synes det ikke let at se nogen sammenhæng mellem den af forfatterens bror skrevne indledende biografi af den unge prest og Bjørnsons gamle storbonde, Knut Øveraas. Heller ikke har den tidlig bortrevne tyske prædikant nogen egentlig lighed med Knuts søn, som døde saa ung. Men ved nærmere betragtning vil man finde, at fortalen til Hofackers prækener

kaster nyt lys, ikke alene over «Faderen», men ogsaa over «Arnljot Gelline» og «En glad gut». Ludwig Hofacker døde lidt over 30 aar gammel, efterat han kjæmpende med aarelang sygdom i «lidelsernes høiskole» havde lært sig til en særegen enkel og inderlig maade at forkynde evangeliet paa. I modgangen lærte han den kunst at «opgive sig selv», ganske at «opgive sin egen formuenhed» og befri sig for «sit eget hjertes hovmod og selvretfærdighed», som han selv siger. Ud fra følelsen af sin «naturlige redningsløshed» vandt han frem til den store fortrøstning og den fulde selvhengivelse til Gud. «Bliver for Guds skyld børn», det var hovedtanken i hans «enfoldige fremstilling af veien til livet», som hans bror siger. Han, den dødsmerkede, hvis livslykke syntes at være forspildt, følte sig let og fri, naar han hengav sig helt til en, som var sterkere.

For den unge Bjørnson steg der op af Hofackers bekjæmpelse af «selvretfærdighed» to parallelle billeder af norske menneske-skikkelser: sagaens beretning om de hedenske kjæmper, som sluttede sig fortrøstningsfuldt til Olav Haraldsson, mens de før ikke havde stolet paa andet end sin egen kraft og styrke: Arnljot Gelline, Thore og Afrafaste. Ved siden heraf dukkede der frem et billede af en norsk storbonde fra nutiden, en god kirkegjænger, som stolede trygt paa sin retsindighed og udadledighed og som bygdens første mand ventede den første

plads for sin søn paa kirkegulvet og vel ogsaa en god plads for sig og sine i himmeriges rige. Først i «lidelsens høiskole», da han pludselig mistede denne sin eneste søn, lærte Knut en ny livskunst.

Den samme idé-associationens tanke-traad, som forbinder «Faderen» med «Arnljot Gelline», forbinder ogsaa begge disse verker med «En glad gut». Den begavede og ærgjerrige gut maatte ydmyges i sin forfængelige selvfølelse og sin sikkerhed paa at staa som nummer én, før han kunde lære kristendommens livskunst.

For den unge Bjørnson maatte det vel staa, som om den side ved menneskenaturen, som Hofacker stadig bekjæmper, var ægte gammel-norsk og ny-norsk hedendom. Endnu den dag idag stod kampen mellem hedenskab og kristendom i hver norsk fjeld- og fjordbygd. Ikke mindst gjorde hedendommen sig bred paa kirkegulvet, ved selve konfirmationens fest, eller i storbøndernes forhold til de kirkelige handlinger.

Gjennem alle disse tre verker fra 1859 og 60 tilsammen faar vi et indtrængende indblik i den unge Bjørnsons kristendom ved denne tid, eller i den side ved kristendommen, som han dengang, i sin ungdoms ubændige fuldkraft, havde mest brug for. I visse stykker staar han i de nævnte verker noksaa langt fra den unge tyske prædikant. Bjørnson sympatiserer med ærgjerrigheden og kappelysten. Man faar ikke,

som hos Hofacker, noget indtryk af, at den selviske eller selvgode kappelyst er ond eller stammer fra den onde. De høitstræbende er netop de, som har den store drivkraft, men en kraft, som trænger til at tæmmes eller holdes i tømme af en modkraft. Bjørnson gjør stadig den høitstræbende til sin helt, — den som er «áhugamikill» og «kappsamr», en «skörungr» eller et «stormenni», som vore gamle forfædre sagde. Men ærgjerrighed og kraftig livshunger er ikke nok. De kan føre til, at man gennem lidenskabens utaalmodighed hurtig render sig fast, — som Arnljot Gelline, da han brænder Ingigjerds far inde og derved netop mister hende selv for hele livet; eller som Sigurd Slembe, der dræber Harald Gille, fordi han forholdt ham hans plads som konge, og derved for altid umuliggjør sig selv som Norges konge.

Hvad den unge Bjørnson især havde brug for i Hofackers forkyndelse, var en modvegt mod den vældige ærgjerrighedens og stridbarhedens drivkraft, som han selv havde saa god raad paa. Denne modvegt, som Bjørnson i en række af aar fandt i kristendommen, var selvhengivelsen til Gud, lig Arnljots til kong Olav. Kristendommen var for den unge Bjørnson væsentlig, hvad den havde været for germanerne, da de modtog den nye tro, — altsaa angelsaksernes og de gamle nordboeres kristendom. Inderlig tilknytning til Gud som til en høvding for et stort krigerfølge, «vennedrotten», som angel-

sakserne kaldte ham, den himmelske fører i en verdenskamp, som gjorde hele menneske-historien til et episk digt.

Der er for alle tider noget almengyldigt, noget «klassisk» i dette gudsforhold, som har spillet en uberegnelig rolle i menneskelig livskunst. Det at kunne bortgive al sin livskraft, al sin snævre og smaalige ærgjerrighed til en verdenshøvding, gjøre hans store sag til sin sag, udvide sin lille egenvilje til en verdensvilje, som omspænder alverdens fremgang og velfærd, — dette var i virkeligheden ikke en selvofring eller sønderknuselse, men den største og vidunderligste form af menneskelig selvudvidelse.

Den gamle Israelit, som udvidede sin vilje til slegtsvilje, den atheniensiske eller romerske borger, som udstrakte sin selvopholdelsesdrift til omsorg for statens velfærd, platonikeren og stoikeren, der følte sig som borger i et guddommeligt verdensrige og udvidede sin fædrelandskjærlighed til verdens-kjærlighed, — alle disse havde bidraget til at udarbeide den religiøse livskunst, som udmundede i kristendommen. Den fromhed, som de gamle germanere modtog gennem kristendommen, eller som den unge Bjørnson fik baade fra sin barnelærdom og fra sagaerne og endelig fra Grundtvig, var en arv fra et mangetusenaarigt kulturarbeide, fortsat fra folke-gruppe til folke-gruppe. Der er intet større kultur-element i Bjørnsons ungdoms-digtning end dette religiøse element.

Man kunde endog fristes til at sige, at det religiøse element er sjælen i hans digtning. Uden den religiøse livskunst, i denne eller i en anden form, er høi stræben og kraftigt livsbegjær som en stiv og skjør ting, som let brydes itu, fordi den ikke kan bøies. Gjennem religionen har kulturmennesket ikke alene lært at udvide sin egoisme og indordne ærgjerrigheden under forbunds-troskab, men i det hele lært sig til en smidigere, blødere, bøieligere livskunst, som kunde tage modgang og smerte som en prøvelse, hvorunder man bøier sig for atter spænstig at rette sig i veiret.

Men var ikke den unge Bjørnson specielt «Grundtvigianer»? — vil man spørge. Under sit ophold i Kjøbenhavn vinteren og vaaren 1856—57 blev Bjørnson sterkt grebet af gamle Grundtvigs mægtige personlighed. Bjørnson hørte hyppig hans prækener og knyttede venskab for livet med Grundtvigianere som billedhugger Borch og andre, ligesom senere med Grundtvig selv. Men man tager neppe fejl ved at sige, at hvad der drog den unge Bjørnson til Grundtvigs kristendom, var dens saa at sige gammelgermanske og sagalignende karakter. Det har neppe været tilstrækkelig betonet, at Grundtvig ialfald for en stor del hentede fornyelse af sin kristentro ved at gaa tilbage til kristendommen i den storstilede episke form, hvori den blev forkyndt for angelsakser og nordboere, til eksempel i Cædmon-digtene, og i

prækenere i den samme aand. Grundtvigs tro var dybt og sundt paavirket af den kristelige angelsaksiske litteratur. Og netop denne form af kristendom — Gudsforholdet som troskabsforbund med en verdenshøvding og deltagelse i kampen for en verdens-fremgang —, havde den unge Bjørnson inddrunket af de gamle norske kongesagaer, endnu før han traf Grundtvig. Især kanske af de kapitler i Olav den helliges saga, som handlede om Arnljot Gellines antagelse af kong Olavs tro. Derfor var det atter og atter til denne samme enkle beretning hos Snorre, at Bjørnson vendte tilbage, naar han følte behov for en fornyelse og uddybelse af sin kristentro. Han trængte den haardt i det store kampaar, 1859 til 60, hvorfor han ogsaa netop da begyndte paa at levendegjøre for sig Arnljot Gellines livshistorie. Han trængte den atter sterkt i tiden kort forud for 1870, da Arnljots epos blev skrevet færdig. Thi da var der begyndt en ny stridens tid i Norge, og Bjørnson stod da, som i 1859 og 1860, som en «landsens hest» midt i «tigerstaden», — han trængte al religionens hjælp for at renstemme sit sind, saa han kunde synges, i 1870:

«Jeg kjæmper helt foruden had».

Dette, tror jeg, er den unge Bjørnsons forhold til kristendommen og til Grundtvig. Det er umuligt at forstaa den lyse farve i Bjørnsons ungdoms-fortællinger, og dybden i denne lyse

farvetone uden at tage hans religiøsitet med i betragtning. Krist-troen fortonede sig for ham omtrent som for de gamle germanere. For disse var den en fortsættelse af livs-forbundet med lysmagterne i kampen mod mørkets og ødelæggelsens magter. Et forbund med livsfyrsten, som skjænkede liv efter døden paa de grønne himmelvange, «de levende mænds jord», eller i himlens ædelstensmykkede sal. For den unge Bjørnson var forbundet med den algode kjærligheds magt, som gav fred og forsonlighed i livets strid og udsigt til evig seier, ligesom en lysning over menneskelivet, et gyldent solskjær, som gav alle ting en varmere og lysere let.

God morgen, sol mellem grønne løv,
ungdoms-sind i de dybe dale,
smilet i deres mørke tale,
himlens sol paa aljordens støv!

I dette skønne vers af ternernes sang i «Halte-Hulda» har Bjørnson, efter hvad han selv har meddelt, udtrykt sin ungdoms syn paa kristendommens rolle i menneskelivet. Hermed stemmer Øivinds sang i «En glad gut». Krist-sagaen gav

«det høie straalende haab,
som over verden hvælver»,

eller, som det senere hed i digtet til Vinje:

«en lysglans over verden staar
med under-store syner».

«I skin af Kristi tro» kunde bønnen slaa «en regnbu-bro op igjennem verdens uveir», som det næsten endnu skjønnere heder i digtet «For de saarede», skrevet under den fransk-tyske krig i 1871. Ligesom Grundtvig sammenflettede sin tro paa verdens fremtid med troen paa Danmarks, saaledes var ogsaa for den unge Bjørnson troen paa Norges fremgang inderlig indforlivet i hans lyse tro paa en verdens-fremgang, styret af en guddommelig høvding. Hele historien var som et skinnende tog, «livstoget», som han kalder det i sit digt til Welhaven, i lighed med det Olavs-tog, hvortil Arnljot og hans følge havde sluttet sig. Bjørnsons episke digt om Arnljot Gelline, som først blev afsluttet i 1870, og som altsaa indrammer et helt tjaar i Bjørnsons liv, kan ved sin dybe og sjælfulde skildring af en typisk religiøs selvudvidelse staa som et monument over hele den fornyelse af gammel-germansk kristendom, som brød sterkest frem med Grundtvig. Og denne store danske folkelærer og digter, som jo ogsaa bragte det mythologiske element i kirkelæren til at vokse med en ny mythe (om «det levende ord»), kunde man kalde for den sidste store kristne kirkefader.

Et hovedtræk i den unge Bjørnsons som i Grundtvigs kristendom (og i den gammel-germanske) er mandigt livsmod og kamplyst, men ogsaa evne til barnlig hengivelse. Denne smidige og saa at sige rytmiske veksel mellem fremtrængende ærgjerrighed og evne til at finde

sig i det uundgaaelige, er paa en maade sjælen i det store digt Arnljots «Længsel mod havet». Den, som betror sit lille skib til det tungsindige, gaadefulde verdenshav, maa paa én gang eie mod til at leve og mod til at dø; redebønhed til at leve fuldt ud og nytte dagen, da

«— — — modet springer
i lange buer mod lys og hvælving,
og gutten klavrer med sang mod toppen
at rede seilet, saa det kan svulme», —

men ogsaa mod til at «udruste sin sjæl for dødens rige»,

«og saa engang i den sidste time
at merke naglerne give efter,
og døden trykke paa plankelaget,
saa vandets frelsende strøm kan komme!
Da lægges ned i de vaade klude
og fires did, hvor det evig tier.
mens bolgen ruller mit navn mod stranden
i store maaneskinsklare nætter!»

Der er i dette digt noget, som viser, at den unge Bjørnson især i det sidste store kampaar er vokset op til mand og har naaet frem til en udpræget mandig livskunst.

Da dette digt blev skrevet, var Bjørnson i Kjøbenhavn, hvor han tilbragte sommeren og høsten 1860, mens han ventede paa reisestipendium for at drage til syden. Han havde søgt 1000 speciedaler (4000 kroner) af de til kunst-

neres og videnskabsmænds reiser i udlandet bevilgede midler. I et brev fra advokat Dunker til Chr. Winther fra begyndelsen af november 1860 heder det, at Bjørnsons ansøgning «er forkastet af Welhaven og de andre medlemmer af universitetets collegium. Jeg er ikke enig med Welhaven, og jeg har interesseret mig saa meget og saa virksomt hos mine venner i den norske regjerende regering (et dengang almindeligt *bon-mot* om Birch-Reichenwald og et par andre statsraader), at jeg tror at kunne gjøre sikker regning paa, at Bjørnson dog vil faa et reise-stipendium paa 500 species. Men jeg tager mig vel i vare for at lade Welhaven kjende min underfundighed. Jeg ynder forresten ikke personen og endnu mindre bladsmøreren Bjørnson, men paa digteren sætter jeg pris».

Den 24de november fik altsaa digteren Bjørnson virkelig 500 spd. til en reise til Syd-Europa og begav sig nu straks paa veien, men maatte af økonomiske grunde reise alene, mens hans hustru og lille gut tilbragte vinteren hos borgermester Finsens familje paa Als.

Under opholdet i Kjøbenhavn havde Bjørnson foruden digtet om havet ogsaa skrevet det skønne mindedigter over Johan Ludvig Heiberg, hvori han tog en nobel revanche over den store digter-kritikers afvisning af «Mellem slagene» og «Halte-Hulda».

Før afreisen fra Søgne havde Bjørnson sendt i trykken et bind «Smaastykker», som

udkom sommeren 1860 i Bergen og indeholdt foruden «Mellem slagene» ikke mindre end fem fortællinger, nemlig «Thrond», «Ei faarleg friing» (oversat til landsmaal af Henrik Krohn), «Faderen», «Ørneredet» og «En glad gut». Sammen med «Synnøve» og «Arne» danner de en syvstjerne af klassiske fortællinger, og hver af dem fortæller bedre om Bjørnsons ungdomsaar end nogen biografi. Med udgivelsen af disse «smaastykker» ender, kan man sige, Bjørnsons egentlige ungdoms-digtning.

Den varme anerkjendelse, som særlig fra danske kritikere blev «En glad gut» til del, bidrog sandsynligvis ikke lidet til, at «den regjerende regjering» gav Bjørnson et reisestipendium. I en anmeldelse i det danske «Illustreret Nyhedsblad» heder det, at «denne fortælling udmerker sig ved sin rene stil i anlægget og udførelsen, ved ædel simpelhed, der forsmaar al kunstig sammenslyngning af traadene, al jagen efter effekt, og giver os en række idylliske billeder, som er norske uden stødende specifik norskhed» . . .

Det danske «Dagbladet» siger, «at «En glad gut» er det eneste af forfatterens arbejder, som vi har læst med fuldkommen ublandet fornøielse; her har forfatteren sine gamle fortrin ikke alene usvækkede, men forædlede og forøgede med nye. Her er omtrent alt, hvad der karakteriserer en god digter. Her er ædel og dyb følelse, forbundet med en alvorlig, men dog

tillidsfuld, freidig og glad grundstemning. Her er karakterer, som man kan forstaa og føle deltagelse for, og som er tegnede med finhed og plastisk anskuelighed, — her er naturlig og karakteristisk dialog, og det hele er gennemtrængt af en sund og tiltalende humor». At Bjørnson i «En glad gut» ikke som i «Arne» havde ladet sine gode venner Henrik Krohn og Jan Henrik Prahl prøve en flunkende ny, halvt fonetisk og halvt oldnorsk retskrivning, bidrog ikke lidet til denne gunstige dom.

I den danske «Illustreret Tidende» læste Bjørnson under sit ophold i Kjøbenhavn høsten 1860 den første biografi over sig selv, affattet af Clemens Petersen, utvilsonst efter mundtlige oplysninger fra Bjørnson selv. Blandt andet fortæller Clemens Petersen, at Bjørnson var saa vilter som gut, at hans mor engang sa', at nu maatte gutten snart gaa tilsjøs. Om Bjørnsens fortællekunst heder det, at «han skriver ikke udaf et løst og maaske derfor ganske aandrigt blik paa sagen, men kun udaf fuldkommen gjennemskuelse, og han meddeler, hvad han fortæller, et præg af virkelighed, hvori ingen har overgaaet ham, og kun faa, som Goethe og Dickens, er komne ham paa siden . . . Det er ikke studium, det er hans eget liv og hans egen udvikling, der forvandler sig til poesi i hans sjæl.»

Naar Bjørnson læste disse linjer, efter den voldsomme uveirsvinter i Kristiania og Vinjes

kritik af «Arne», maa han atter, som under sit første ophold i Kjøbenhavn, have havt en fornemmelse af, at han «kom ind i et lunere klima».

Angaaende forskjellen mellem Bjørnsons fortællinger og Auerbachs tyske «Dorfgeschichten» fremhæver Clemens Petersen, at for Bjørnson var den norske bonde det samme som det norske folk.

I sammenhæng med denne træffende dom af en samtidig dansk kritiker kan det maaske være paa sin plads at indskyde nogle ord om Bjørnsons forhold til Auerbach og andre forjængere. Bjørnson har selv meddelt, at han kun havde læst et lidet brudstykke af Auerbach, da han skrev «Synnøve». Derimod ingen af Blichers eller George Sands bondefortællinger. Han kjendte altsaa en smule til Auerbach gennem direkte indtryk og havde vel desuden gennem Østgaards enkle og fintstemte lille fortælling, «En fjeldbygd», seet et lyst norsk gjenskin af Auerbachs kunst. Østgaard var jo en elev af Auerbach, hvis verker P. Chr. Asbjørnsen havde gjort ham opmærksom paa. Først under opholdet i Bergen læste Bjørnson flere verker af Auerbach. Deriblandt utvilsomt «Der Lehnhold», som af Østgaard i 1858 blev udgivet i norsk oversættelse under navn af «Storbonden og hans sønner». Af denne fortælling er Bjørnson efter mit skøn ikke ganske upaavirket i «En glad gut» og kanske ogsaa i «Faderen». Auer-

bachs i det hele temmelig mørke billede af storbønderne og af det tragiske forhold mellem den gamle og den unge slegt har utvilsomt gjort et betydeligt indtryk paa Bjørnson. Derom vidner ikke mindst Bjørnsons skitser «Fra Bergens stift», trykt i «Aftenlæsning», Kjøbenhavn 1861. Men foruden at Bjørnson er en endnu større digter end Auerbach, er der ogsaa den store forskjel, at Auerbach fremstiller en gammel selveierstand, som ialfald delvis var i sin opløsning, og studerer denne bondestand som en mærkelig fornlevning, med en filosof's interesse, medens den unge Bjørnson ser paa den norske bonde — især ungdommen — som det folkefærd, der netop nu var i opsving og var bæreren af Norges fremtid. Deraf forskjellen mellem den, trods alle tragiske episoder, lyse grundstemning hos Bjørnson og den fremtrædende mørke kolorit hos Auerbach. Den tyske kritiker Julian Schmidt udtalte ved denne tid: «Auerbach viser landlivet . . . i sin indre spaltning og opløsning. Udbyttet derved blir ikke nogen forhøiet livsglæde, men en skarpere sans for det karakteristiske.» Hans fortællinger «er at regne som studiebøger, fraregnet enkelte udmerkede frembringelser».

Men foruden at Bjørnson sandsynligvis har lært noget af Auerbach i sit kritiske syn paa storbønder, i «En glad gut» og «Faderen», er der en af de allerypperste episoder i «En glad gut», som kanske maa antages at være bygget paa

Auerbachs forarbejde. Bjørnsons vidunderlig gribende fortælling om arvestriden mellem Baard skolemester og hans bror synes at være en fri og genial omdigtning af Auerbachs novelle «Die feindlichen Brüder». Ganske vist er det muligt, at en lignende fortælling om en arvetvist mellem brødre (som selvfølgelig forekom hyppig ogsaa i Norge) vil kunne findes blandt norske folke-traditioner. Eller Bjørnson kan have hørt Auerbachs novelle mundtlig fortalt uden selv at have læst den. Saavidt han erindrer, læste han den først senere og fandt den da saa god, at den ikke havde behøvet at omdigtes.

Hvis Bjørnson — hvad der vel er det sandsynlige — har hørt en eller anden af sine venner gjenfortælle det af Auerbach antagelig i Schwarzwald fundne frasagn om en arvestrid mellem to brødre paa en auktion, — da er fortællingen om Baard skolemester og hans bror et nyt vidnesbyrd om, at nogle af de mesterligste digterverker blir til derved, at den ene digter arbejder videre paa en ældre forfatters grundlag. Paa denne maade var det, at de græske epikere og tragikere og i nyere tid navnlig Shakespeare naadde saa vidunderlig høit¹.

¹ I det danske maanedsskrift «Aftenlæsning» for aar 1860 (saavidt jeg kan se, i februar) blev Auerbachs novelle trykt under navn af «Broderhad». Imidlertid havde Bjørnson offentliggjort sin skildring af Baard skolemester og hans bror allerede i slutningen af 1859. Bjørnson fik altsaa kort efter læse den tyske fortælling i dansk oversættelse, da han

Hvad angaar Bjørnsons forhold til Blicher, kunde man falde paa at tænke sig, at billedet af Sæmund Granliens brutale afstraffelse af tjenestegutten Aslak i «Synnøve Solbakken» opstod ved en kontrast-association mellem Blichers «Presten i Veilby» (fra 1829) og Bjørnsons far, som ogsaa kunde blive mægtig vred, men som dog eiede en ganske anden selvbeherskelse og sindsro end den ulykkelige Veilby-prest. Bjørnsons far har for nogen del været model for Sæmund Granlien, ligesom Bjørnstjerne Bjørnson selv (i forening med Baard Hammervold) for hans søn Thorbjørn. Men den lille lighed med Blichers fortælling er dog maaske blot en tilfældighed. Scenen mellem Sæmund og Aslak har snarere en ganske anden oprindelse. Det maa jo ikke glemmes, at fortællingen om Thorbjørn og Synnøve opstod ved en sammensmeltning af indtryk fra nutidens bønder (eller folk af gammel bondeæt) og fra sagatidens mennesker. Og det er ikke vanskeligt at se, fra hvilken af de gamle sagaer Bjørnson hentede træk, som han trodde at gjenfinde i formildet form hos sin far og hos Baard Hammervold og hos sig selv. Det er Egils saga, som utvilsomt ogsaa har været Bjørnson til hjælp ved udformningen af Halte-Hulda og Eyolf Finsson. Egils far Skallagrims forfærdelige berserk-raseri overfor Thord Graneson har sandsynligvis haft indfly- selv offentliggjorde den første sang af «Arnljot Gelline» i det samme maanedsskrift.

delse paa Bjørnsons billede af Sæmunds frygtelige afstraffelse af Aslak. Og denne sammenhæng har forsaavidt ikke ringe interesse, som den viser, at de sterkt realistiske partier i Bjørnsons fortællinger ikke alene stammede fra nutidsindtryk (som kaptein-striden og Einar Veitens vanskjæbne), men delvis ogsaa fra de gamle sagaers vilde realisme. En smagsdommer som redaktør Bille i dansk «Dagblad» fandt, at «sujettet» i «Synnøve Solbakken» «er efter sin natur noget raat», — foruden at stilen, som før nævnt, var ligefrem «malebarisk» i sin uforstaaelige norskhed.

Det er saaledes ikke tvil om, at det sterke islæt af realistiske episoder baade i «Synnøve» (blandt andet, slagsmaalet i bryllupet og Thorbjørns brutale afstraffelse af hesten) og endnu mere i «Arne» havde sin rod paa én gang i Bjørnsons barndoms-oplevelser fra Romsdalen og i hans barndoms og første ungdoms levende indtryk af sagatiden. Naar den unge Bjørnson, som dog holdt saa inderlig af bønderne, i visse partier af «Synnøve» og «Arne» ligefrem understregede, at der endnu gaves brutal voldsomhed og vildskab hos de norske bønder, da var det sandsynligvis, fordi det paa en maade glædede ham, at de ogsaa i denne henseende slegtede paa de gamle nordmænd, — og at de endnu trængte Krist-troens tæmmende og formildende magt. Denne glæde kunde naturligvis de danske kritikere, som var uindviet i

hemmeligheden, ikke forstaa, og forresten heller ikke Vinje, for den sags skyld. For den unge Bjørnson gjaldt det at fastslaa for sig selv og for alverden det inderlige slegtskab mellem den gamle og den nye tid, — samtidig med at han pegte paa forskjellen.

Af den inderlige sammensmeltning af to forskellige rækker af barndoms-indtryk fremgik jo ogsaa næsten uvilkaarlig den nye sagastil. Denne var ingenlunde som mange dengang og senere har ment, en ligefrem efterligning af stilen i Jacob Aalls oversættelse af Snorre og andre saga-oversættelser. Ogsaa i Bjørnsons «saga-stil», som i hans ungdoms menneskeskildring, er to rækker indtryk sammensmeltet, indtryk af sagaerne og af den samtidige romsdalske fortællekunst. Det er ovenfor (bind I, s. 197) paavist, at den «inversion» eller omvendte ordstilling (prædikatet foran subjektet), som flere kritikere dengang og senere domfældte som «affekteret sagastil», stammer fra den i norske vestlandsbygder endnu levende mundtlige fortællestil.

Imidlertid havde vel den unge Bjørnson ikke magtet at udføre denne sammensmeltning, eller ialfald ikke udført den saa godt, hvis ikke Asbjørnsens og Moes store stil-reform og arbejder som Ivar Aasens samling af norske ordsprog var gaaet i forveien.

Interessant er det at læse, hvad Henrik Ibsen siger om Bjørnsons fortællinger og deres

«sagastil». Især da det undertiden har været sagt, at Bjørnson og Ibsen omtrent samtidig fornyede sagastilen, hver paa sin maade. Henrik Ibsen selv betoner dog, at Bjørnson var den første. Ibsen skriver i en anmeldelse af Israel Dehns noveller i «Illustreret Nyhedsblad» for 1862 (Dehn havde erklæret, at hans fortælle-stil var uafhængig af Bjørnsons): «Bjørnsons syn paa nutidens folkeliv hos os er folkets eget syn derpaa, og hans stils eiendommelighed hviler væsentlig deri, at sagaen er lagt under som grundlag . . . Tingen er at den stil, der kaldes Bjørnsons, ikke tilhører ham i anden forstand end den, at han er den første digter, som har betjent sig af den; men at den allerede i forveien har ligget som et slumrende krav i folket og som et fuldstændig fyldestgørende udtryk for vor tids nationalitetsopfatning, godtgjøres noksom af den forløsende følelse, hvormed folket har modtaget hans skildringer.»

*

*

*

Bjørnsons erindringer fra det første Romerophold.

Sidst i november 1860 reiste Bjørnson gennem Nordtyskland, hvor han i Hannover horte Ole Bull paa en glimrende koncert, og München,

Wien, Triest, Venedig, Milano og Genua til Rom, hvor han ankom julaften 1860 og tog bopæl ved piazza Barberini. Om sit første besøg i Italien har Bjørnson for denne bogs læsere nedskrevet følgende erindringer:

«Naar jeg skal give indtryk fra mit komme til Italien som ung mand, og da navnlig fra mit første ophold i Rom, saa er det jo under fare for at blande ind fra senere oplevelser. Jeg tror imidlertid, at jeg i det væsentlige kan give de første indtryk ublandet, dels fordi de slog saa stærkt, dels fordi de senere maatte rettes.

Jeg kom ikke helt uforberedt. Allerede første vinter i Kjøbenhavn levet jeg i en ring av mæn, som var stærkt optagne av Thorvaldsen og hans kunstnerliv i Rom. Navnlig sprogforskeren Levin, en mageløs fortæller, gjorde av den evige stad en Hesperidernes have. Han kunde det altsammen. Malerierne i Thorvaldsens museum, som han viste mig, vakte stor længsel: jeg trodde, der gik saadan til endnu. Jeg droges med ind i den Rafaeldyrkelse, som Høyens inflydelse bredte videnom, og derfra droges jeg bagover til antiken. Jeg husker ikke, om det var der, eller det allerede var i Norge, at jeg studerede Winthers (?) mytologi; jeg kjændte hver evige avbildning og deres betydning i gude- og halvgude-rækken. Men det skyldtes billedhugger Borch, som jeg traf ud paa vaaren, at jeg kom op i antik-samlingerne;

han var en begejstret og klar lærer. Til malerisamlingerne førte først Valdemar Wille, siden Philip Weilbach mig. Den siste gav mig adskillig kunsthistorisk viden. I Goldschmidts omgang fik jeg en længsel til renaissancens bygværker, ikke saa meget kirkerne som slottene. Men, forunderlig nok, jeg trodde, de var mere aapne, mere solfyldte, enten nu fejlen laa i hans fremstilling eller i mit sværmeri nætop for det.

Da jeg tre aar efter kom tilbage til Kjøbenhavn, traf jeg Høyen selv i Martin Hammerichs hus. Siden traf jeg i ministerchefen Hall's hus hans hustru, datter av den græske kunstkjender Brøndstedt, for hvis minne jeg havde stor ærefrygt. Især var bekjendtskabet med Hammerich og Høyen frugtbart.

Utvilsomt nævner jeg ikke alt og alle; men man vil forstaa, at helt uforberedt var jeg ikke, da jeg henimod jul satte avsted over Alperne. Det skete dengang over Semmering. Det første, jeg saa av Italien, var Triest, den omstridte østerrikske havneby.

Jeg glemmer aldrig, da jeg paa jagt efter vor norske konsul kom ned til havnen, synet av landskabet og havet, av sjauerne i sine lasede kapper, deres holdning, gang, øjne, arm- og haand-bevægelser. Det gav tilsammen et tilforladeligere billede av græsk-latinsk historie end alt jeg til da vidste! Den stærke havfarve syntes mig Iliadens egen, utsynet over den

vintergule kystlinje, landfast med Lilleasiens, Ægyptens, did den løp sammen med havet, favnede om de gamle templer og folkeforsamlingerne foran dem, om havnene og deres handel, valplassene til lands og vands, vandremunkene og deres klostre, kunstværkerne, bibliotekerne; tilsammen havde de grundlagt vor kultur! De plastiske skikkelser paa kajen førte bakover til de nakne græske brydekjæmpere paa Olympias stadion. Racen har blandet sig, ja; men saa stærk er altsaa naturen, omgivelserne, sproget og traditionen, at folk omstøpes som ler.

Dette var mit første store intryk. Det næste kom i Milano. Jeg naadde derhen sent en lørdagskvæll. Henover den lombardiske slette havde jeg hørt de samstæmte kirkeklokkers festindbydelse skjæres over av jernvejsduren. Det gjentog sig saa ofte, at fortællingen: «Jernbanen og kirkegaarden» blev til i sine hovedlinjer. Bak det hotel, jeg valgte i Milano, laa *Scala*-teatret. Der opførtes en ny opera av Verdi, den han har løftet ud av Victor Hugo's «*Le roi s'amuse*». Jeg havde sét og hørt den i Wien, i gamle minister Dues loge; jeg vilde se og høre den igjæn. Men før jeg blev færdig og fik spist, var det blet for sent. En stout schweizer-pige, som førte opsyn med den etage, jeg bodde i, kom ind til mig for at passe kaminen, men blev siddende og fortælle mig fra Schweiz. Jeg kunde ikke høre nok, og hun

havde glæde av at fortælle, saa det blev sent, før jeg la mig. Men neppe var jeg i sængen, saa hørte jeg sang. Først en stor, herlig tenor, saa andre røster, der faldt ind som orkesterinstrumenter, akkompagnerende uden ord. Det var saa overdaadig rundladent og friskt, at jeg ikke stod imod, men sprang op av sængen og aapnet altanvinduet. Senere hørte jeg sangen igjen over hele Italien, nemlig den nu verdenskjendte: «*La donna e mobile*». Den skyllet indover mig fra torvet, der skarerne drog forbi fra teatret. Og neppe var den ene gruppe om tenoren forbi, saa kom en annen, som sang en korsang, først nogle, saa flere, saa flere hundre. Det gav intryk av, at her sang alle, hvad de netop havde hørt i teatret, sang det paa gaden frem til kaféerne og hjæmmene. Kan nogen undres, at jeg la mig i min seng som i en lysflod?

Men at Italien var sang heltigjennem, deri blev jeg alvorlig skuffet. Jeg har hørt herlige røster i Italien, men ikke megen sang og slet ikke «folkesang». Man har sagt mig, at de har den paa Sicilien, der jeg desværre ikke har været.

Næste morgen var jeg rundt i byen. Optaget av noget jeg netop havde sét, satte jeg mig i drosken for at kjøre — jeg husker ikke nu hvorhen, da vi drejet om et hjørne og kom ind paa plassen foran marmordômen. Jeg rejste mig op i vognen og skrek! Kusken frydet sig

og holdt stille. Det var jo ingen kirke, det snehvide berg der foran, det var et umaadeligt stort orgel, bygget op i friluft, med mange, mange, mange piper, smaa og store, som tilsammen sang et snehvidt halleluja. End alle de figurer, al den rike dekoration, som lekte henover og stemte i med! Husk, hvad respekt vi oppi Norden endnu dengang havde for marmor — og alt dette var virkelig marmor, bare marmor! Husk, hvor lidt jeg igrunnen havde sét, og at dette fine, rike, ny og dertil saa vældige mødte aldeles uventet min unge beundrings-tørste sjæl! Saa forstaar man kanske, at marmorkirken i Milano blev det i øjeblikket mest overvældende jeg har sét. Nærmest kom halvannet aar efter intrykket av *piazza di San Marco* i maaneskin.

Jeg forestiller mig altid, at store nye intryk er erobringer, som lægges til, hvad vi før ejer. Løfter højere op end vi før stod. Undertiden gir det ny ævne, undertiden redder det os. Ja, det kan hændre, at det efter at ha knust os, hjælper til at gjøre os rankere. Jeg synes, jeg kan se paa folk, at de har undergaat de store intryk, — og især, at de ikke har undergaat dem. At der aldrig har været gjort insnit i deres raa eller dovne selvsikkerhed, at de aldrig har været gjennemrislet av beundringens selvløse glæde, og saaledes ikke er blet en godt præpareret plade for nye billeder.

Paa dampskibet nedover fra Genua til Ci-

vita Vecchia blev jeg ven med en ung arkitekt fra Württemberg, som ogsaa rejste paa stipendium til Rom. Han havde med en ny kunsthistorie (jeg tror Vischers), som vi bladet i. Han var mig ogsaa siden til megen belærelse og end mere hans bog, som jeg fik laane. Jeg gaar ud fra, at han aldrig siden har glemt mit forfærdede aasyn, da han sa mig, at marmordômen i Milano var et rørsammen, en bastard av to kunstarter, som ingen kunstkjender havde respekt for — og viste mig det samme i bogen!

Jeg kom til Rom julkvællen og fik ved Philip Weilbachs hjælp, som var kommet før mig, værelse samme dag paa det øverste hjørne av *piazza Barberini*, det mod Capuzinerklostret. Mezzaninetagen ud mod torvet var min bolig; første vinteren var jeg der alene, næste med min hustru og vor ælste søn. For en lykkelig tid!

Vi havde en vakker julkvæll i skandinavisk forening. Jeg var saa heldig i en skaaltale at bringe P. A. Munch, som var der med hele sin familie, en hilsen fra Norge, som gjorde ham og dem til vore venner for livet. Han horer til mine store indtryk fra Rom. Men først de romerske!

Jeg vaagnet sent juledagsmorgen. Klokkeklangen havde ikke vækket mig; men nu horte jeg den og skyndte mig at faa et vindu op, — og da blev klokkeklangen øredøvende. Rom

havde jo tre hundre kirker. Alle klokkerne naadde jo ikke hid; men nok til at himlen var full av malm og byen festlig underlagt.

Lige nede ved porten paa vort hus havde en frugthandler sine kurve og bød mig appelsiner. Vi kom i handel, han hev sine appelsiner op til mig og jeg mine bajocchi ned til ham. Mens jeg nu stod der i skjorten og spiste appelsiner den tonestormende juledagsmorgen, med den evige stad foran mig, tritonens vandsprut spillende i solen, festklædte myldrende frem fra sidegaterne, paakom der mig et usigeligt velvære; men jeg følte straks, at velværet var av annen art end jeg havde tænkt. Et element var med, som gjorde alt nyt, og saa innerlig behagelig nyt, — hvad var det? Luften, svarte jeg mig selv, luften! Hvor meget og hvor stort jeg havde bygget op i mine forestillinger, — jeg havde glemt at tage luften med, som omgav det. Nu ogsaa omgav mig selv. Dens blødhed, dens sterkere lys, dens højde. Intet i den, levende eller dødt, befandt sig i den saa sørgelig alene som jeg var vant til. Her var det omhyllt av lys, kjælet med, opstaset, blev derved selv klarere, lykkeligere. Jeg kjændte mig hjæmligere paa jorden, omsorgsløsere. Jeg fik mere av det glade budskab idag til mig og til alt levende og dødt!

Herav dannet jeg mig efterhaanden et oversyn; jeg saa en lang aarsagsrække. Naar jeg

gik rundt i de vældige bygninger, de, som laa halvt i ruiner, de, som stod, saa sa jeg mig selv: naturligvis, den høje lyse luft har lokket dem til at bygge saa, — saa højt, saa rummeligt, saa aapent. Paa nedrejsen havde jeg set nogle av de gothiske kathedraller. Nu tænkte jeg: naturligvis . . . de deroppe i halvmørket, de lokkes av sine fjæll til at løfte højt i vejret og til at sætte taarn paa, for at komme endnu højere. Der blir bygningerne store udvendig, her i lyset blir de store indeni.

I det Sixtinske kapel under tagmalerierne tænkte jeg: aldrig havde det faldt en Nordeuropæer ind at male det allerbeste saa højt oppe. Selve figurerne havde aldrig faat den overnaturlige storhed i nogen hjerne, som ikke selv var dannet av saa stort et lys. Esaias sidder jo som et bærg sidder over et landskab, grundende i aartusener. Palestrinas musik var højere oppefra end al anden jeg havde hørt, og straaledede i meget, meget større lys.

Naar jeg talte om dette, svarte man mig: du har vist ret; for Ægyptens kunst er endnu vældigere.

Jeg fik et svare stræv med dette. Med Shakespeare paa den ene siden, med Michel Angelo og Palestrina paa den andre. Med at utrede den forskjellige storhed, Brittens menneskelige og rikere karakteristik, de andres abstrakte overnaturlighed i bredden og lyset. Det havde kanske ikke stort værd, hvad jeg saaledes

pønskede ut; men det var, hvad jeg i min ungdommelighed brødes med for at vinde forståelse.

Snart var jeg sammen med tusener paa vej til Peterskirken; paven skulde forrette. Ved Angelobroen blev trængselen saa stor, at vi maatte vente; kardinaler i fyrsteligt optog og gesandter maatte have forrangen; men paa den andre siden av broen maatte de samme vogne ta hensyn til os; de kom ikke frem fortere end vi, vi fyldte gaden. Fordi jeg ikke kunde se, blev spændingen end større; ti nu nærmet vi os stærkt. Ja, spændingen steg saa voldsomt, at da jeg kom indenfor søjlerækken, som omspænder plassen foran Peterskirken og denne selv, var mit første intryk — jeg tør ikke sige en skuffelse; dertil var det for mangeartet og rikt, og klokkeklangen over mig og menneskemængden omkring mig og stedets hellighed for ærefrygthydende.

Men jeg fik ikke det bedøvende slag, som jeg gik og væntet paa. Det var betagende skjønt, det var uendelig rikt, levende friskt; men det var — paa langt nær — ikke saa stort som jeg havde haabet.

Jeg lod menneskemængden drage forbi — ti her var plass nok! Dette maatte jeg først ha rede paa. Saa opdaget jeg, at de tusener, jeg kom sammen med, herinde blev til en tynd tarm, som vindet sig frem over plassen. Jeg opdaget, at trappen, som strakte sig foran hele

templet, men i sin sagte hældning syntes uanselig, tog denne haandfuld mennesker op paa en fjerdedel av sit fladeindhold! Jeg opdagede, at der oppe ved søjlerne foran ingangen blev menneskene til myrer! Saa forstod jeg: forholdenes ædle harmoni tillader intet enkelt at gjøre det voldsomme overfald paa mig, som jeg gik og ønsket. Det heles storladne skjønhed oplod sig for mig i solfyldt fred. De tusener, jeg kom sammen med, kirkens hellige forbund med det hinsidige, dens historie og bestemmelse i klokkeklangen, tanken paa de millioner jorden over, som idag i aanden saa dette tempel, stæmte mit sind, løftet mig med ind i et menneskesamfund, en aandsvilje, en højtid, som aldrig før eller siden i mit liv.

Men derunder dæmret en betragtning, som siden fik helt raaderum: havde kuppelen, kirken, søjlegangene o. s. v. lagt i ruiner, eller været halvfærdige under bygning, . . . saa havde fantasien været narret til at tro det umaadelig større!

Da havde det enkelte raget op, da havde det stukket tilvejs med vor uredige længsel, saa det ingen ende havde havt. Da havde dette enkelte digtet storhed til alt det øvrige. Brudstykket synes os det største. Jeg tænkte paa digtere som Marlowe, Grabbe, Pusckin . . .

Indenfor fandt jeg det samme igjen. Det heles harmoni dæmpet storhedsindtrykket, saa det paa intet punkt blev overvældende. Men

hvor var det velgjørende højtideligt. Mens øjnene svævede rundt i dette billede av himlen; mens de tusener, som vandret op for at tage fast plass, ikke tilnærmelsesvis kunde dække gulvfladen, begyndte rigdommen og mangfoldigheden at multiplicere sig. De store som de smaa ting var jo alle historiske personer og begivenheder i avstøpning eller farve, — i førstningen var rigdommen uoverkommelig.

Dette og den videre tilgang har jeg saa ofte skildret i foredragsform, at jeg her gaar det forbi. —

Den næste dag havde jeg atter en stor oplevelse. Jeg kom gaaende frem gaten foran det lange Qvirinal og saa i det fjærne, paa plassen foran slottets façade, dioscurerne (Kastor og Polydeukes). Menneskets herredømme over hæsten, udtrykt ved at manden gjordes om til kjæmpe, saa hæsten neppe rak ham til lænderne! Mandens løftede arm saa ladet med befaling, at hæsten bøjet hodet. Mandens aasyn og skikkelse var hestens straalende gud.

For et grep, naar det gjælder at gjøre et saa sammensat forhold (som menneskets herredømme over de øvrige jordbeboere) synligt og plastisk! For et foredømme for enhver skabende kunstner! Jeg tør nok sige — for at nævne noget helt lidet —, at aldrig havde jeg kunnet forme mine smaa sange fra den tid, f. e. «Brede sejl over Nordsjø gaar», havde jeg ikke set Kastor og Polydeukes paa Quirinalplassen i Rom.

Mine omgivelser i Kjøbenhavn og nu her i Rom, navnlig de danske kunstnere, talte meget mere om Rafael end om Michel Angelo. Men mit instinkt drog mig til den siste. Jeg fik en kammerat, som studerede kunsthistorie, nemlig den unge Fredrik Bætzmann; han havde samme dragning.

Jeg saa det Sixtinske kapel første gang under en pavelig messe. Jeg saa det egentlig først, da det pavelige kapel, som dengang stod paa sin højeste højde, istæmte et halleluja av Palestrina. Om en saadan musik havde jeg til det øjeblik ingen anelse. Den var højere oppefra end nogen anden. Den tog ned til os av himlens hemmeligheder. Husk, jeg var dengang en troende gut; der var ikke religionstvil i min sjæl.

Jeg syntes bogstavelig, at profeterne og sibyllerne i taget, og da især figurerne der foran mig borti helvede, begyndte at røre paa sig. Det er ikke saa underligt; ti ogsaa uden Palestrinas opvækkelse af de døde gaar det for sig, naar en ser længe paa dem, at de, som fortvilet synker dypere og dypere, og de, som bestandig saligere stiger, bevæger sig, de første nedover, de siste opover, — saa dybt har kunstneren været grepet, saa vældig har hans kunst været.

Siden laa jeg paa ryggen der i det Sixtinske kapel, dag efter dag for at faa hver scene og hver figur i taget fast avtrykket i mit sind. Over hele Skandinavien har jeg senere forkyndt,

hvad jeg saa. Her vil jeg alene minne om, hvad jeg drog ut av familie-scenerne, deri Jesu forfædre (efter senere inskud i et par av evangelierne) fremføres for os. Mange av dem er jo historiske skikkelser; men ikke én eneste rykkes ut av familie-ringen. De sidder der i samtale med hustruen, i omgang med barnene, i ensom grublen. Arne-ilden smelter og former deres væsen og ævne. Det, som arves og voksende gaar videre til slægtens fullkomne type, er især blet til der, eller ordnet og fordypet der. Dette la jeg utførlig frem i mine foredrag (Darwinist før jeg kjendte Darwin).

Hermed tror jeg at ha nævnt de første og varigste intryk. —

— En dag gik vi over forum Romanum, den norske billedhugger Fladager og et par danske kunstnere forklarede for mig, hvorledes det havde været, da jeg følte, at nogen knep mig bakfra i foden. Jeg vendte mig forskrækket om, — det var P. A. Munch! Blant alle egenskaper og ævner, som denne hovedrike natur raadet over, var skøjerens ikke den ringeste!

Nu fik vi fører over forum! En gammel Tysker av hans samtidige i Rom har fortalt mig, at P. A. Munch, paa arkæologernes utflugter i og om byen, holdt alle foredragene alene. Han er den egentlige opdager og planlægger av, hvad som siden er gravet ut; dengang var næsten intet gjort. Andre, jeg har

talt med, og som kjendte ham, finder ikke dette usandsynligt. «Hans hode var et landkort over smaat og stort til alle tider.» Jeg vil fortælle lidt om denne vor store landsmand, som tilfældet førte mig saa nær til. Det mindedigt, jeg skrev, da dødsbudskabet naadde mig, viser, hvor jeg æret og ælsket ham.

Abel, Wergeland, P. A. Munch er vore største kulturbærere i nutiden. Som begavelse stod Ole Bull dem fuldt ved siden; han var en gigant. Men hans spredte aand og arten av hans kunst bygget intet varigt. Netop P. A. Munch havde meget stærke lovord for Ole Bulls geni og altomspændende interesse for hans storhed i utsyn og planer for Norge.

Det, som særtegnet P. A. Munch, var, at han ikke gav sig, før han fik tag i tingenes grundlinjer, — eller trodde at have faat tag i dem. Stundom skete det som i et blink: Schweigaards ytring om ham er kjendt nok: «Munch ser udenpaa bogen, hvad som staar i den.» Stundom først efter uendelige studier. Men det fulgte ham ind i det minste. Jeg nævnte ikke et navn, før hele familiens historie kom hølende — at sige, hvis han havde tid; ellers bare nogle antydninger; ti pointere den maatte han. Her kom ikke alene hans grænseløse viden, hans evig usvækkede hukommelse til hjælp; men hans modtagelighed; den var jo til siste dag lige frisk som en ung guttehjærnes. Skuespiller Anton Schmidt fortalte mig følgende.

Digteren Andreas Munchs første hustru havde været Schmidts elev (han var cand. philos. fra Københavns universitet). Da hun døde, fik han av den grund en æresplass foran i sørgetoget. Den tid ordnedes dette ved sedler, som uddeltes. Schmidt skulde gaa sammen med Andreas Munchs fætter, P. A. Munch. De stod inde i sørgehuset, stæmningen var svært trykket, dødsfaldet havde sænket mange i sorg, og deriblandt hendes forrige lærer. Under talen ser Schmidt P. A. Munch komme ind; men glemmer ham, indtil han kjender en hed aande ved sit øre og hører hvisket: «Kongen har paryk!» Schmidt gjorde en avværgende bevægelse, hvad P. A. Munch oppfattet som tvil. «Jo, han har paryk! Natalie gik forbi ham, han vilde hilse, og saa føk hatten og parykken av ham. Han har paryk!» Dette historiske faktum stod utvilsomt siden inrispet i hans hukommelse med sine mulige aarsaker og følger like sikkert som Harald Sigurdssons Englandstog, dets aarsaker og følger. Iveren, hasten efter at ha alt paa jorden med fulgte ham ind i hver samtale. Jeg kunde (efter et besøk hos en stor belgisk kunster) faa et raskt utsyn over de nye strømninger i malerkunsten. Jeg kunde ved at nævne en dansk historieskrivers navn faa et forbitret utfall mot ham og hele retningen. En ø i det kinesiske arkipel var nylig beskrevet; hans fantasi fraadset i det; han kunde længe ikke tale om annet end hin jordkompleks, geografisk,

etnografisk, politisk, med alle dens muligheder. Hvor ofte har jeg tænkt paa det siden! Hvad han altsammen fik vite i Vatikanet, dels av bibliotekets øverste man, pater Teiner (jeg haaper, jeg skriver navnet rigtig?), f. e. om jesuiternes planer og intriger, dels av dokumenter og bøger, optog han saa stærkt, at han, i mangel av nogen værdigere, maatte meddele mig det, som ærlig har glemt det. Jeg tviler ikke om, at han ogsaa skrev det ned. Det ligger nu i Middelhavet, der hans bøger (og mine) gik under ved forlis.

Jeg havde alt dengang grepet ind i kampen for Norges selvstændighed, dels litterært og kunstnerisk ved at levere et slag for at Kristiania teater skulde begynde at optage norske elever og ikke flere danske, dels politisk mod samrøring av svensk og norsk (som redaktør i Bergen og Kristiania). Dette syntes han om. Naar jeg sa ham, at i Kristiania maatte de i offentlige selskaber altid dekorere med svenske flag ved siden av de norske, brøt han ut i spot over sine landsmænd, hvis fornemste repræsentanter (han nævnte Fredrik Stang, statsraad Petersen og en biskop) «danskede»; ligesaa de højere marineofficerer i Fredriksværn. «Snart taler vi vel ogsaa svensk.» Ved en anden lejlighed yttret han: «Der er et Sverige, der er et Danmark; men der er endnu intet Norge.»

For en vakker man han var! Ingen kan

glemme hans lynsnare øjne, hans lysende pande. Smilet om munden kunde være sarkastisk; men hvor kunde det ikke være mildt! Hans gang var rask og let, hans legeme smidigt. Han kunde de hundrede kunster, som han moret barnene med. Aldrig hvilte han. Mens han talte, tegnede han; vindusposten oppe hos mig var fuld av hoder, figurer, bøffelokser, æsler derute fra plassen. Desværre var det vasket væk, mens jeg om sommeren var i Ariccia. Han hørte paa mig og han svarte, samtidig som han skrev. Engang vi gik sammen paa gaten, og en melodi blev spillet og sunget, sa han: «Den skal jeg ta, naar jeg kommer hjem.» Der blev den skrevet op og spillet.

— Jeg vil ikke slutte disse minner om de store intryk fra mit første ophold i Rom uden at nævne det kjæreste, det dypeste, det for mig betydningsfulde.

Jeg laa en middag midtsommers paa sengen i min bolig ved piazza Barberini, did et brev havde kaldt mig ind fra Ariccia. Jeg laa og væntet paa et telegram. Da hørte jeg, at en vogn stanset foran porten. Plassen var aldeles tom for vogne, solstekeñ havde fordrevet dem. Men stanset en vogn her utenfor nu, maatte den ha ærind. Jeg sprang op og skjøv skaadden fra, — da jeg saa min hustrus ansigt i

vinduet paa en støvet, lukket vogn dernede og vor lille rødhaarede gut paa hendes skjød. For en jubel, for et møte, for fortællinger! Vi havde ikke set hverandre paa syv maaneder. Og gutten kunde gaa, ja, snakke!

Hun skriver nu dette av og siger: «Hvor blekt dette er mot hvad du dengang fortalte mig!» »

*Vi søger
 livsfylde
 livet
 Vi mangler
 tilværelse
 Observer
 samman
 konstfor
 Genetisk
 - histor
 - kraften
 delagge
 du blev
 naturlige
 Den ilde
 lyst blev
 - kraft
 Den nye
 Samtiden*

Björnson, Björnstjerne 268176

Author Collin, Chr. C.D.

Title Björnstjerne Björnson. Vol.2.

LdaNor

B 6266

.Yc

DATE.

NAME OF BORROWER.

University of Toronto Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 06 04 08 002 9